

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 67. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman Anıl TOMBAK

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Nevşehir

Temmuz 2017

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 67. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman Anıl TOMBAK

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Nevşehir

Temmuz 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Süleyman Anıl TOMBAK

İmza:

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

“*Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)*” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Süleyman Anıl TOMBAK

İmza:

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

İmza:

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Başkanı

Yrd.Doç.Dr.
Erkan HÜRİK

İmza

Prof. Dr. Filiz KILIÇ danışmanlığında Süleyman Anıl TOMBAK tarafından hazırlanan “Fırdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. Cildi (İnceleme-Tenkıtlı Metın)” adlı bu çalışma jürımız tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi larak kabul edilmiştir.

17 / 07 / 2017

JÜRİ

Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Üye : Doç.Dr. Ayşe YILDIZ

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...17.07.2017... Tarih ve 2012.33.512... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

17 / 07 / 2017

Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yapılan çalışma esnasında yoğun çalışma temposuna rağmen kıymetli görüş, düşünce ve eleştirilerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a, yine yoğun mesaisi içerisinde yaptığı yönlendirmeler için Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e, metnin kontrol edilmesi aşamasındaki yardımlarından ötürü Yrd. Doç Dr. Volkan KARAGÖZLÜ ve Araş. Gör. Ahmet UĞUR'a teşekkürü borç bilirim.

Metnin çevrilmesi aşamasında e-mail yoluyla sorduğum sorulara cevap veren Doç. Dr. Fatma Yılmaz BÜYÜKKARCI'ya, Prof. Dr. Tanju SEYHAN'a, Doç. Dr. Bekir BİÇER'e ve Yrd. Doç. Dr. Himmet BÜKE'ye teşekkür ederim.

Ayrıca metnin gözden geçirilmesi aşamasında Mehmet KARADEMİR ve Halis AYDIN'a, Arapça İbarelerin çevrilmesinde Hüseyin KARBAŞ ve Abdulhamid ÖZOĞLU'na yardımlarından dolayı minnettarım.

Tezin hazırlanması aşamasında her zaman desteklerini gösteren Annem, Babam ve kardeşime ayrıca teşekkür ederim.

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 67. CİLDİ (İNCELEME-
TENKİTLİ METİN)**

Süleyman Anıl TOMBAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz 2017

Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

ÖZET

Bu yüksek lisans tezinde Firdevsî-i Rûmî'ye ait Süleymân-nâme'nin 67. cildi çalışılmıştır. Manzum ve mensur karışık olan eser Hz. Süleymân'ın hayatı ve mucizelerini anlatmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı H.1535 ve Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı K.892'de kayıtlı olan iki nüsha tespit edilmiş ve bu iki nüshadan hareketle tenkitli metin oluşturulmuştur.

Yaşadığı dönemin en üretken yazarlarından olan Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 81 cildinin yeri bugün belirlidir. Bu 81 ciltten 16 tanesi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Üç bölümden oluşan “Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı çalışmada; birinci bölümde Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde Süleymân-nâme'nin 67. Cildi şekil ve muhteva açısından incelenmiş, üçüncü bölümde ise metin transkripsiyonlu bir şekilde Arap harfli Türk alfabesinden Latin harflerine aktarılmıştır.

Yapılan çalışmanın sonucunda Süleymân-nâme'nin kaynakları hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-Nâme, Hz. Süleymân, 67. Cilt, Tenkitli Metin

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ AND SÛLEYMAN-NAME'S 67TH VOLUME (ANALYSIS-
CRITICAL TEXT)**

Süleyman Anıl TOMBAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature Master of Science, Master, July 2017

Supervisor: Professor Dr. Filiz KILIÇ

ABSTRACT

In this master's thesis, 67th volume of Süleyman-nâme belonging to Firdevsî-i Rûmî was studied. Manzum and mixed civilized work Hz. It describes the life and men of Suleiman. Two copies of the Topkapı Palace Museum Treasure Library H.1535 and the Topkapı Palace Museum Treasury Library K.892 have been identified and a text has been created from these two journals.

81th volume of the Suleyman-name of Firdevsî-i Rûmî, one of the most productive writers of his time, is present today. A number of studies have been conducted on 16 of these 81 volumes.

In the study titled "Firdevsi-i Rumi and Suleyman-name of 67th volume (Examination-Critical Text)" composed of three parts; In the first part, information about the life and works of Firdevsî-i Rûmî was given. In the second part, Suleyman-name's 67th volume was examined in terms of form and content. In the third part, the text was transcribed with the Arabic alphabet from Arabic alphabet to Latin alphabet. As a result of the work done, information was given about the sources of Süleyman-nâme.

Keywords: Firdevsi-i Rumi, Suleyman-name, Hz. Suleyman, 67th volume, Critical text

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etiğe Uygunluk Beyanı.....	ii
Kılavuza Uygunluk Onayı.....	iii
Kabul ve Onay.....	iv
Teşekkür.....	v
Özet.....	vi
Abstract.....	vii
İçindekiler.....	viii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî-i Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı.....	3
1.2. Eserleri.....	6
1.2.1. Süleymân-nâme	6
1.2.2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm.....	19
1.2.3. Tecnîsat-ı Süleymân, Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme	20
1.2.4. Kutb-nâme	20
1.2.5. Satranç-nâme-i Kebîr.....	20

1.2.6. Muhtar-nâme.....	21
1.2.7. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr	21
1.2.8. Münâzara-ı Seyf ü Kalem.....	21
1.2.9. Hakayık-nâme, Hakikat-nâme	21
1.2.10. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Risâle (Hazâ el-kitâbü Fâlû Kur'ân-ı Azîm).....	22
1.2.11. Hayât u Memât (Hayat-nâme)	22
1.2.12. Kasas.....	22
1.2.13. Da'vet-nâme	22
1.2.14. Hadis-i Ahsen	23
1.2.15. Terceme-i Câme-yûş-nâme.....	23
1.2.16. Gülistan Tercümesi.....	24
1.2.17. Pend-nâme-i Eflâtun	24
1.2.18. Teşhîsü'l-insân.....	24
1.2.19. Velâyet-nâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli).....	24
1.2.20. Silâhşör-nâme (Musellâh-nâme).....	25
1.2.21. Firâset-nâme	25
1.2.22. Kitâbü'l-Meva'iz	25
1.2.23. Fâl-ı Kur'ân	26
1.2.24. Süleymân-nâme Muhtasarı	26
1.2.25. Şerh-i Hadis-i Erbain	26

İKİNCİ BÖLÜM

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. Cildinin İncelenmesi

2.1.Eserin Kurgusal ve Yapısal Özellikleri.....	27
2.1.1. Meclis Özetleri.....	42
2.2. Dil ve Üslup.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüshaların Tavsifi.....	89
3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar.....	92
3.3. Çeviriyazı Alfabesi.....	95

3.4. Tenkitli Metin.....	96
SONUÇ.....	293
KAYNAKÇA.....	295
DİZİN.....	299
ÖZGEÇMİŞ.....	313

GİRİŞ

Kültürel mirasımızın bir parçasını oluşturan manzum ve mensur metinleri inceleyerek günümüz perspektifinden tarihe ışık tutma şansına sahip olmaktadır. Bu şekilde yapılan çalışmalarla geçmişle bağımız güçlenecek, geçmişin edebî zevkleri irdelenecek ve onların hayata bakış açıları hakkında daha fazla bilgi edinilecektir.

Eserin yazıldığı 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başı Osmanlı devletinin askerî anlamdaki başarılarını sağlamlaştırdığı ve bu başarının halka yansıdığı bir dönemdir. İşte bu dönemde devrin üretken yazarlarından olan ve yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme adlı eserini kaleme almıştır. Eser güçlü ve derin bir hayal dünyasıyla örülmüş olmasının yanında ihtiva ettiği özellikleriyle adından söz ettirmiş bir yapıttır.

Hz. Süleymân'ın mucizelerini anlatan eser bu konudan başka çok çeşitli noktalara değinmesi sebebiyle oldukça hacimlidir. Bu bağlamda Süleymân-nâme üzerine çalışan neredeyse bütün araştırmacıların hemfikir olduğu hususlardan birisi sözün gereksiz bir şekilde uzatılması noktasıdır.

Bu yüksek lisans tezinde Süleymân-nâme'nin 67. Cildinin tespit edilebilen iki nüshasından hareketle tenkitli metni oluşturulmuştur.

Çalışma, "Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri, 67. cildin incelenmesi ve metin" olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı incelenmiş ve tespit edilebilen eserlerinden yirmi beş tanesi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Süleymân-nâme üzerine yapılan çalışmalar ve tespit edilen ciltler tablo halinde verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü ise eserin yapısal ve kurgusal özelliği ile dil ve üslubu oluşturmaktadır. Klasik Türk edebiyatı çerçevesi içinde değerlendirilen eser bu çerçevede içindeki planlamaya uymaktadır. Ayrıca eser dönemin dil ve üslup özelliklerini yansıtmaktadır.

Üçüncü bölümde ise metin ele alınmıştır. Kendi içinde dört bölüme ayrılan bu başlıkta ilk olarak nüshaların tavsifi, ikinci olarak metin kuruluşunda dikkat edilen hususlar, üçüncü olarak çeviriyazı alfabesi, son olarak ise tenkitli metin gelmektedir.

Bu üç bölümün ardından yapılan çalışmada elde edilen sonuç ve akabinde kaynakça gelmektedir. Çalışmanın en sonunda ise özel isimler dizini vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî-i Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1.Hayatı

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yaşayan Firdevsî-i Rûmî'nin döneminin en üretken müelliflerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Firdevsî-i Rûmî (Tuman, 2001: 763), Firdevsî-i Tavîl (İsen, 1994: 160), Uzun Firdevsî (Canım, 2000: 424; Kutluk, 1981: 745) ve Türk Firdevsî gibi adlarla da anılmaktadır. Bu isimlerin dışında Şerefeddin Musa (İA, 1978, 4c.: 657), Şerefeddin İsa (Aksu, 1999, 1c.: 463), Orhan Çelebi (Tanyıldız, 2005: 26) ve İlyas (Kocatürk, 1964: 299) adlarıyla da bilinmektedir. Sadece Orhan olarak geçtiği de görülebilir: “...*Lokmân Hakim kavlince Eflâtûn-ı Yunânî naklince bu üç yüz altmışaltı mücellid kitâb-ı Süleymân-nâme'nin müellifi bu bin sekizyüz otuz altı matla' dâsitanun musannifi kim Firdevsî-i hakîr Orhân fakîrdür.*” Yedinci cildin başında geçen bu kısım, isim belirsizliği tartışmalarını büyük oranda ortadan kaldırmaktadır (Babür, 2013: 1).

Firdevsî'nin hayatı hakkındaki en ayrıntılı bilgiyi Mehmet Fuad Köprülü İslam Ansiklopedisi'nde vermektedir. Köprülü, Firdevsî maddesinde Firdevsî'nin hayatına dair bilgileri, Süleymân-nâme'nin 75. Cildindeki mukaddimede ilk 20 cüzünün ihtiva edilmesinden elde etmiştir. Firdevsî-i Rûmî burada Hazreti Süleymân'ı bütün özellikleriyle anlatmış ve iki sayfa kadar içinde kuşlar ve devleri de bulunduran minyatür ile süslemiştir. İki sayfalık Arapça bir girişten sonra gelen mukaddimede Firdevsî'ye ait hususiyetleri öğreniyoruz. Bu bilgiler ışığında, Firdevsî'nin atası Gazi Genek bey, Selçuklu tebasındandır. Osman Gazi, Bilecik'i ele geçirdiği zaman ona devlet hizmeti görevi vermiştir. Orhan devrinde ölen Genek Bey'in oğlu Gelibolu sancak beyi İlyâs Bey'dir. Onun Oğlu Hızır Bey, 1. Murad devrinde Sultan

Öyüğü'ne sancak beyi olmuştur. Oğlu Bazarlu Bey, Timur cenginde Yıldırım Bayezid'in himayetinde kahramanlıklar göstermiş ve onun oğlu olan Hacı Genek Bey de İstanbul'un fethinde görev almıştır ve kendisine bundan dolayı tımar olarak Aydıncık verilmiştir. Firdevsî, Hacı Genek Bey'in oğludur. Annesi, Aydıncık civarındaki Kasr-ı Süleymân harabelerini gezerken, Belkıs Pınarı civarında H 857/M 1453'de doğmuştur.

Firdevsî'nin doğum tarihi konusunda fikir birliği bulunmasına rağmen doğum yeri ihtilaflıdır. Latifi, "*Burüsevidür. Erbâb-ı tevârih beyninde Uzun Firdevsî Dimekle meşhûrdur*" (Canım, 2000: 424). Hasan Çelebi "*Hevâ-yı hurrem ü bîşezâr-ı ferâh ve dırahtân-ı bârâver ü sebz-şâh ile hadâyik-i firdevs-i berîne mübârâtda güstâh olan şehri-i Burusadandır.*" (Sungurhan, 2009: 158). Gelibolulu Ali tezkiresinde doğum yerinin Bursa (İsen, 1994: 160) olduğunu belirtmesine karşın, Köprülü, onun Bursa'da eğitim aldığından dolayı Bursalı sanıldığını ve esasen Balıkesir'de bulunan Belkıs Pınarı'nda dünyaya geldiğini ifade etmiştir.

Firdevsî genç yaşından itibaren tarih, felsefe, coğrafya, edebiyat, doğu mitolojisi, eski Türk mitolojisi, peygamber kıssaları, din, tasavvuf gibi konulara merak salmıştır. Bu bilgiyi, büyük bir külliyyat olan Süleymân-nâme adlı eserinde ara ara verdiği bilgilerden rahatlıkla doğrulayabiliyoruz. Henüz 17 yaşındayken devrin ileri gelen şâiri Bursalı Melîhî'den aruz ilmini öğrenmesinden hareketle onun ilk tahsilini Bursa'da yaptığı anlaşılıyor. Eserlerinde sıklıkla din büyüklerini öven Firdevsî'nin tarikata olan ilgisi simavlı Şeyh İlâhî'den kaynaklanmaktadır. Bursalı İsmail Beliğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* adlı eserinin 142. sayfasında Firdevsî'nin İlâhî'ye yazdığı bir menkıbe kayıtlıdır (Büyükkarcı, <http://www.turkedebiyatiisimlersonzugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=236>).

Buna karşın Firdevsî *Kutb-nâme* isimli eserinde aruz ilmini kimsenin yardımı olmadan kendi kendisine öğrendiğini ifade etmektedir.

“Ne ‘arûz u nahv okudum ne ho sarf

Cehlile itdüm hebâ ‘ömri telef

Lîk keşf oldı ma’ânî vird İlâh

Ma'rifetden olmuşum Hânum agâh”(Olgun; Parmaksızoğlu, 1980: 2)

Firdevsî zamanında manzum-mensur, telif-tercüme 40'tan fazla eser yazmıştır. Kendini sayısız alanda geliştirmesine karşın şairlik yeteneği hususunda pek itibar görmemiştir. Bunu Latifi'nin “*Ammâ ne nazmında nezâket ü lezzet ve ne nesrinde letâfet ü halâvet var. Suhan-gûylar esnâsında pûr-gûy itlâkı ana sâdık u sahîhdür.*” ifadelerinden anlıyoruz (Canım, 2000: 425). Ayrıca, 1568 yılında Âşık Çelebi tarafından döneminin en geniş tezkirelerinden biri olarak kaleme alınan Meşâ'irü's-şu'ârâ (Kılıç, 2010.) adlı eserde de Firdevsî'ye rastlayamamış olmamız bunun başka bir delilidir.

Gençliğini Bursa'da geçiren Firdevsî, II. Bayezid'in tahta geçtiği sırada Balıkesir'de (Büyükarıcı, 1995: 1) bulunmuşsa da nerede ve ne zaman vefat ettiği konusu belli değildir. Latifi'nin Firdevsî hakkında söylemiş olduğu “*Rivâyet olunur ki Hazret-i Sultan Bâyezîd-i Bâyezîd-meşreb ve İbrâhîm-millet zikr olan üç yüz altmış cild kitâbun âyîn-i dîn-i İslâma muvâfık ve şe'âyir-i şer'-i şerîfe mutâbık olup kizb ü mübâlagadan 'ârî fehmi olınanlardan besân 'aded-i esmâü'l-hüsnâ toksân tokuz cildin ihtiyâr u intihâb idüp ma'dâsın ihrâk kıldukda mü'ellif-i mezkûr be-gâyet müte'ellim olup bu dahi Firdevsî-i Tûsî gibi pâdişâh hakkında birkaç ebyât-ı nâ-şâyeste ve nâ-sezâ diyüp vilâyet-i Rûmdan firâr ve diyâr-ı 'Acemde karâr itdi. Bu bir nice ebyât anun te'lifâtından ve sükûn-ı insân için fevâ'id beyân idüp vech-i 'arzun menâzil için mahall-i nâfi' ve merâbi'-i rub'-ı meskûnun âb u hevâ cihetinden menâfi' u matlûbun ta'yîn itmişlerdür.*”(Canım, 2000: 425) sözlerinden Süleymân-nâme'nin II. Bayezid tarafından abartı görülerek bir kısmının yok edildiği ve müellifin de bu duruma öfkelenerek Acem diyarına kaçtığı ve orada vefat ettiği bilgisi daha sonra ortaya çıkan bilgiler ışığında çürütülmüştür. Firdevsî'nin Bayezid'in vefâtı üzerine yazmış olduğu;

Bâyezîd Han eyledi dârü'l-fenâdan ol sefer

Rahmete irdi idüp darü'l-bekâda ol makarr

Tutuban Yasin okudum rûhu için yasının

İttim ah âhirinde melek yerde beşer (Büke, 2015: 4)

Dizeleri bize Firdevsî'nin, Bayezid'in vefat ettiği sırada Osmanlı ülkesi sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir.

II. Bayezid'in vefatı üzerine başa geçen Yavuz Sultan Selim döneminde de Süleymân-nâme'nin 81. Cildini tamamlamıştır, “*ed-duâ-yı pâdişâh es-selâm el-misl ü ebu'l-hayrât ve'l-hasenât mürebbi'l-gurebâ bilâdü'l-'ulemâ es-sultân ibnü's-Sultân Selîm Han etau'llâhu ömrühü...Süleymân-nâmenin te'lifini bir 'âdil ü kâmil pâdişahın devâm-ı devletinde 81. cildin tamâmlanmasını müyesser itti. Yavuz Sultân Selîm'in in'am u inâyetiyle Anaṭolı vilâyetinde Karasi'de şehri Balıkesir'de ikamet idüp halvet hâlinde, makam-ı uzlette, huzur-i kalb ile teskîn olup bu kitabın te'lifine .... ümiddür ki temâm ide..*”[22a] yine aynı eserin 123a varlığında, “*...nesl-i Oguz hanun âl-i Osmân'un Sultân ibni Sultânun Süleymanü'z-zamânın İskender-i devrân-ı eyyâm-ı devletinde Anaṭolı vilâyetinde .... târih-i rûzigâr olup sultân ibni Sultân Selîm'ün ... şerîfi mutâlaasıyla dâyima müşerref ve lutfi mülâhazasıyla mevkûf u muvaffak ola. Amîn. Yârabbî'l-âlemîn*” ifadelerinden hiçbir yere gitmediği ortadadır. Yazarın son yıllarını nerede geçirdiği konusu da belirsizdir (Büke, 2015: 4).

1.2. Eserleri

Mehmet Fuat Köprülü Firdevsi maddesinde, manzum-mensur, telif-tercüme 40'tan fazla eseri olduğunu ifade etmektedir. Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda eserlerinden yirmi beş tanesi tespit edilebilmiştir. Bunlar;

1.2.1. Süleymân-nâme

Firdevsî-i Rûmî'nin en önemli başyapıtı, uğruna ömrünü harcadığı ve üç padişahın da dünya gözüyle görebildiği (II. Mehmed, II. Bayezid, I. Selim) bir külliyat. İçerisinde astrolojiden tarihe, felsefeden hekimliğe, veterinerlikten coğrafyaya kadar çok çeşitli konuları barındıran ve bilhassa Hz. Süleymân'ın o zamana kadar dillerde dolaşan mucizelerinin bir arada toplandığı bir eserdir. Eserin çok geniş bir yelpazeye hitap etmesinden dolayı Fuat Köprülü'nün ifadesiyle bir “ansiklopedi”dir.

Firdevsî, bu eseri, Allah'ın 99 ismine (esmâü'l-hüsna) hürmeten 99 cilt olarak planladığını 81. Cildin sebab-i telif kısmında (26. ve 123. varaklarında) dile getirmiş; ancak bugüne kadar ilk 5 cildi ve 81. ciltten sonraki ciltler bulunamamıştır (Çatıkkaş, 1983: 169-178).

Kâtib Çelebi Süleymân-nâme-i Kebîr'in 330, Gelibolulu Âlî 360, Bursalı Mehmed Tâhir, 366, Beyânî ve Şemseddin Sâmî ise 380 meclis olduğunu kaydetmektedir (Jafarova,2010: 10).

Hasan Çelebi tezkiresinde, “*Merhûm Sultân Bâyezîd Hân nâmına Süleymân-nâme adlu üç yüz seksen cild kitâb te’lif eylemişdür.*” (Sungurhan, 2009a: 159) der.

Latifi'nin tezkiresinde bir rivayet olarak 360 cilt olarak yazılmış olduğu söylenen bu eser daha sonra II. Bayezid tarafından abartılı bulunarak çoğu yakıtılmıştır. Bugün Süleymân-nâme adlı eserin nihayetinde tespit edilebilmiş 81 cildi bulunmaktadır.

Yine Latifi tezkiresinde, “*Sultân Bâyezîd Hân emriyle nâm-ı şerîflerine Süleymân-nâme’yi nazm ü nesr üzre cem’ idüp kütüb-i münzelede ve suhûf-ı semâviyyede ne kadar kısas-ı ahbar ve ‘âlemde ne kadar tevârîh ü esmâr u âsâr varsa ‘ilm-i hikmet ü hendese ve ‘ilm-i nücûm ve tabâyi’ anda derc ve ‘ilm-i evvelîn ü âhirîni anda harc idüp üçyüz altmış cild kitâb yazmışdı.*” İfâdesinden hareketle Firdevsî'nin Süleymân-nâme adlı eserini Sultân Bâyezîd Hân devrinde yazmaya başladığı anlaşılmaktadır. Fakat daha sonra Firdevsî'nin bu eseri Fatih Sultan Mehmed Han devrinde yazmaya başladığı tespit edilmiştir (Olgun; Parmaksızoğlu, 1980: XIII).

Firdevsî Balıkesir, Karesi sancağında İranlı şair Firdevsî'nin Şeh-nâme'sini okurken bu eserden etkilenip bir manzume yazar ve bunu Fatih Sultan Mehmed'e sunar. Fatih Sultan Mehmed bu eseri beğenir ve uzun zamandır yazdırmak istediği Süleymân-nâme kıssasını onun yazmasını ister. Firdevsî, bunun üzerine Hz. Süleyman ve diğer peygamberlerin kıssaları, tarih, felsefe, tıp, geometri ile ilgili büyük bir araştırma yapar ve eserini yazmaya başlar (1. ve 5. ciltler). Fatih Sultan Mehmed vefat edince yerine geçen II. Bayezid, eserin haberini alır müellifi, İstanbul'a getirtir ve ondan, geriye kalan kısmını yazmasını ister (6. ve 80. ciltler). Eserin Yavuz Sultan Selim döneminde 81. Cildinin tamamlandığı ve müellifin 82. Cilde başlamak istediği, 81. Cilt 123a'daki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Ebu’l-hayrât ve’l-hasenât, mürebbiyü’l-gurebâ,bilâdü’l-‘ulemâdan, Sultân ibn-i Sultâm Selîn Han.... Şükr ol bî-niyâzu’llâha ki bu toksan tokuz mücellad Kitâb-ı Süleymân-nâme’nin teklifini bir ‘âdil u kâmil pâdişâhun devâm-ı devletine seksen birinci cildün itmâmını müyesser itdi... Ba’dezân inşâ’llâhu te’âlâ, Hak’dan ‘inâyet,

kutbü'l-aktâbdan hidâyet, zemânedен vüs'at, ecelden mühlet bulursam, tende sıhhat, cânda râhat, dilde ma'rifet görürsem; bu kitâb-ı Süleymân-nâme'nün seksen ikinci cildin dahı o zıll-ı Yezdân'un nesl-i Oguz Hanun âl-i 'Osmân'un Sultân ibn-i Sultânun ..... Anadolu vilâyetinde, livâ'-ı Karasi'de şehri Balıkesiri'de mukîm olup künc-i halvetde, makâm-ı uzletde, huzûr-ı kalb ile selîm olup bu kitabun te'lîfine şürû' idüp ümîddür ki tamâm ıdevüz."(Büke, 2015: 4).

Yazarın kendisi Süleymân-nâme-i Kebîr'in 81. cildinde eserin 99 cilt, meclisin ise beş yüzden eksik olduğunu yazmıştır.

Cümlesi toksan tokuz cilldür tamâm

Meclisi biş yüzden eksük iy hümâm (Jafarova, 2010: 10).

Yine 81. Ciltde *"Kitâbun te'lifine meşgûl olup 99 cild Süleymân-nâme'nün nüshasın beyâza çıkarup künc-i halvetde makam-ı uzletde ömr-i harc kitâblardan ve nüshalardan derc eyleyüp mensûr u manzûm söyledüm.*"(Büke, 2015: 7).

Süleymân-nâme'nin 81. cildindeki bu bilgiler ışığında eserin tamamının 99 cilt olarak düşünüldüğü görülmesine karşın 81 cildi tespit edilebilmiştir.

Firdevsî bu külliyyatı 50 yıllık bir süreçte meydana getirdiğini söylemektedir:

Anuniçün işbu Firdevsî hakîr

Elli yıl çekdi emek tâ oldı pîr

Oı Süleymân-nâme'sini iy kibâr

Kendüsinden sonra kodı yâdigâr (Jafarova, 2010: 8).

Manzum ve mensur olarak kaleme alınmış olan Süleymân-nâme sade denilebilecek bir üslupla yazılmıştır. Yazar Süleymân-nâme'yi hem o zamana kadar anlatıla gelmiş olan hikâyelerden hem de dört kutsal kitaptan (Kur'ân-ı Kerîm, İncil, Zebur ve Tevrât) faydalanarak derlemiştir. Bu hacimli eser çeşitli konuları ihtiva etmesinden dolayı ansiklopedik bir hususiyet göstermektedir. Genellikle harakeli olarak yazılan

Süleymân-nâme açık, anlaşılır ve okunması kolay olan bir eser olmasıyla birlikte Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetlerini de içinde barındırır.

Firdevsî'nin "*Elli yıl çekdi emek tâ oldı pîr*" ifadesinden hareketle 50 yılda oluşturduğu eserinin bugüne kadar tespit edilmiş nüshaları şunlardır:

1. Cilt	Gotha, numara 111
2. Cilt	Gotha, numara 111; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, numara 4863
3. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28, Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
4. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
5. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş. 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.
6. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.
7. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 2 (Macaristan). 7-13 cilt 360 varak
8. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 1-2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
9. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
10. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
11. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 1-2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
12. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih,

	21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
13. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'de kopya edilmiş; Török F. 2 (Macaristan) Hicri 968 kayıtlı.
14. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk.; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
15. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
16. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
18. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
22. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
23. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
24. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
25. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
26. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

27. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
28. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
29. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
30. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
31. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
32. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
33. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır,

	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
34. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
35. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
36. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
37. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk. (Büke, 2015: 14)
38. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
39. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı

	383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
40. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
41. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
42. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
43. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
44. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine

	1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
49. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk. (Büke, 2015: 16)
50. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk
51. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk. (Büke, 2015:16)
54. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.

55. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
58. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
59. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
66. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
67. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır;

	K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
68. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
69. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
70. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
71. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
72. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
73. Cilt	Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

74. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
75. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir. Bu cildin Bibl. Nationale, n supl. 1293 ve Uppsala numara 196'da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470'de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.
76. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
77. Cilt	Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür.
78. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
79. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
80. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
81. Cilt	Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk.

Süleymân-nâme üzerine yapılan çalışmalar;

6.-7. Ciltler	Yusuf Babür, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzincan, 2013 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
8.-9. Ciltler	Murat Vanlı, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2012 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
25.-26. Ciltler	Gülnaz Genç, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme, (25-26.cilt), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, İstanbul, 1995. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
38. Cilt	Himmet Büke, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38. Cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta, 2015 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
42. Cilt	Hamdi Güleç, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si - 42.cilt - Dasitan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1994 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
44. Cilt	Asuman Akay, Firdevsî Süleyman-name (44.cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1990 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
45.-46. Ciltler	Halil İbrahim Usta, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46.ciltler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 1995 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
47. Cilt	Yasemin Abul, Süleymân-nâme-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2004 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
63. Cilt	İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr'i (63.cilt) İnceleme Metin - Dizin, Marmara Üniversitesi Sosyal

	Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
74. Cilt	M.Dursun Erdem, Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymännâme 74. cilt), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2005 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
76. Cilt	Yaşar Şimşek, Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr (76. Cilt), Giriş, ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun, 2013. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
81. Cilt	İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rumi'nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2003 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
81. Cilt	Sezer Özyaşamış Şakar, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymanâme Yazmasının (81.cilt,28yk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Programı, İstanbul, 2003.
81. Cilt	Zeynep Çelik, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymanâme Yazmasının (81. Cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Programı, İstanbul, 2010

1.2.2. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme adlı eserini tertip etmeden önce Balıkesir'deyken "Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm" adlı mensur eserini kaleme almıştır. Eser Süleyman-nâme'nin bir ön denemesi gibidir. "Eser bütünüyle düz yazıdır, sadece başında ve sonunda birer kasîde vardır. Eser 21 satırlı, 357 varaktır. Bu eser müstakil

bir yazma olmayıp Süleymân-nâme'nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazmasıdır. Ayrıca bu yazmanın bazı yerleri harekesizdir" (Babür, 2010: 6).

Eser üzerine Mehmet Dursun Erdem çalışmıştır (Erdem, 2005).

1.2.3. Tecnîsat-ı Süleymân, Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Münâzara-i Seyf ü Kalem adlı eserin 5b numaralı varlığında ve müellifin kendi eserlerini tanıttığı kısımda sadece ismen geçmektedir. Eser bulunamamıştır.

1.2.4. Kutb-nâme

H.909 (M.1503) tarihinde yazılan eser aynı yıl Muhammed b. Rasul-i Sarayî tarafından istinsah edilmiştir.

Halet Efendi nüshası üzerinde ismi her ne kadar Kıssa-ı Midilli olarak geçse de eserin içindeki bir beyitte

Kutb-nâme kodum ismim söyledim tarih ana

Kutbü'l-aktâb oldı bâki Şah Sultan Bayezid (Olgun; Parmaksızoğlu, 1980: 19)

İfadesinden hareketle eserin ismi konusu netleşmektedir.

Eser çoklukla II. Bayezid dönemi olaylarından bahsetmektedir. Ayrıca, Venedik ve Midilli adalarına yapılan baskınlar hakkında bilgiler verir.

Eser, münacaat, naat ve II. Beyazıt'ı metheden kasidelerden sonra mesnevi tarzında 2500 kadar beyitle Fatih zamanında alınan Midilli adasına, Venedik ve Fransızların birleşerek II. Beyazıt devrinde açtıkları savaşı anlatır (Babür, 2010: 7).

Eser İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından yayımlanmıştır (Olgun-Parmaksızoğlu, 1980).

1.2.5. Satranç-nâme-i Kebîr

"Sekiz bölümden oluşan bu eser, satrancın nasıl oynanacağından bahsetmiş ve bunu da tablolarla desteklemiştir. Eserde satrancın nasıl oynandığı, satranç ustaları

arasında geçen bazı meseleler, satranç oynamanın edebini, kurallarını, tertibini ve satranç oyununun dini kaidelere göre haram olup olmadığı ortaya konulmuştur” (Biçer, 2005: 61).

Ata Çatıkkaş tarafından çalışılmıştır (Çatıkkaş, 2015).

1.2.6. Muhtar-nâme

İsmi Hakikat-nâme adlı eserde geçmektedir. Olup olmadığı hakkında çeşitli görüşler olan eser bulunmamıştır (Jafarova, 2010: 9).

1.2.7. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr

Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 3204’te, 1386 DVD numarasıyla kayıtlı olan nüsha II+3I+X yaprak, 15 satır ve nesih yazıyla yazılmıştır. 1b-II arasında Arapça dualar vardır, sonda II-IVa arasında şiirler ve notlar IVb de bazı çiçek adları ile ilgili bir açıklama Va-Xa arasında Hata, Hattın ve Türkistan âlimlerinin on iki yılı bir devir sayıp ve her yılı bir hayvanla adlandırdıklarına dair bir metin vardır. Xb de bir şiir bulunmaktadır (Büke, 2015: 29).

1.2.8. Münâzara-ı Seyf ü Kalem

Eser harekeli nesihle yazılmış ve 54 yapraktır. Firdevsî bu eserinde kalem ve kılıcın karşılaştırmasını yapmıştır.

Eser üzerine Ahmet Tanyıldız çalışma yapmıştır (Tanyıldız, 2005).

1.2.9. Hakayık-nâme, Hakikat-nâme

Manzum mensur olarak karışık olan bu eser soru cevap olarak ilerlemektedir.

Hazinedarbaşı Ali Ağa’nın oğlu Mehmed Bey’e armağan olarak meydana getirilmiştir.

“Didaktik bir amaçla kaleme alınan bu eserde konular tasavvuf açısından ele alınmış ve eserde insanın bu dünyaya niçin, nasıl, hangi yollardan geldiği ve sonunun ne olacağı dinî-tasavvufî açıdan anlatılmıştır” (Araç 2010: 18). Eser üzerine yüksek

lisans çalışması yapan Güllü Araç eserin içeriğiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir “Hakâyık-nâme diyalog yöntemi kullanılarak oluşturulmuş bir metindir. Tüm metin soru cevap üzerine kuruludur. Konunun derinleşmesi aşama aşamadır. Sorulan kapsamlı bir sorunun uzun uzun açıklaması söz konusu değildir. Sorular da cevaplar da kısadır. Ancak sayısı çoktur. Özellikle Hızır’ın soruları bu yöndedir” (Araç 2010: 20).

1.2.10. Kur’ân-ı Kerîm’den Tefe’üle Dair Risâle (Hazâ el-kitâbü Fâlû Kur’ân-ı Azîm)

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde NEKTY00816 numarada kayıtlıdır. 89 varaktır. Esere online olarak ulaşılabilmektedir.

1.2.11. Hayât u Memât (Hayat-nâme)

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümünde 2333 numarada kayıtlıdır. Konusu din, ahlak ve tasavvuf üzerine olan bu eser 95 varaktan müteşekkildir. Farsça’dan Türkçe’ye tercüme olan eserin başında *Hayat ve Memat* yazıyor olsa da eserin sonunda *Hayât-nâme* yazmaktadır.

1.2.12. Kasas

Bu eserin varlığı ilk defa Büke tarafından hazırlanan doktora tezinde ileri sürülmüştür (Büke, 2015).

“Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi’nde 43 Ze 689/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olan Süleymân-nâme nüshasının 2a varağı 6. satırındaki: “... *kitâblar varsa anları cümle içine katmışdur. Tatvîl-i kelâm itmekçün Kasas gibi Tai’-i Mevlüd gibi mülheme’i nice dahı bunların gibi cem’ idüp...*” ifadeleri böyle bir eseri gündeme getirmiştir. Firdevsî’nin Tali’-i Mevlüd-i Kebîr adlı bir eserinin olduğunu biliyoruz. Kasas da onun yazdığı kitaplardan bir örnek olarak verildiği düşüncesindeyiz” (Büke, 2015: 34).

1.2.13. Da’vet-nâme

Da’vet-nâme, M. Fuad Köprülü’ye göre H. 886 / M. 1480 tarihinde, Sultan II. Bayezid’in tahta çıkmasından önce Balıkesir’de Farsçadan tercüme edilmiştir. Eserin istinsah tarihi H. 1114 / M. 1702’dir (Jafarova, 2010: 9).

Eserin konusu; astronomi, astroloji, büyü, tılsım ve cin, melek, peri gibi varlıklar olup “garip ilimleri” konu edinmiştir ve altı bölümden oluşmaktadır. Eserde; on iki burca, gezegenlere, takımyıldızlarına, meleklerle ve cinlere ait 141 adet minyatür de mevcuttur (Büyükkarcı, 1993: 44 -45).

Fatma Büyükkarcı, bu eser üzerinde araştırma yaparak *Firdevsî-i Tavîl ve Da’vet-nâme’si* (İnceleme-Metin-Dizinler) adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Büyükkarcı, 1993).

1.2.14. Hadis-i Ahsen

Olup olmadığı konusu tartışmalı olan eserlerdendir. Eser, *Münâzara-ı Seyf ü Kalem* adlı eserin, kendi kitaplarını tanıttığı kısmında geçmektedir. Ahmet Tanyıldız’ın yüksek lisans tezi olarak çalıştığı eserdeki ilgili yerde;

“*Hadâyıku’l-Ḥaḳâyıḳ ve Firâset-nâme ve Şatranç-nâneme-i Kebîr ve Tecnîsât Süleymân [u] Belķis-nâme ve Müsellaḥ-nâme ve Ṭālî‘-i Mevlūd-ı Kebîr ve Ḳutb-nâme mişâli daḫı Pârsî’den terceme kılup ve ba‘zı daḫı sâyr kitâblardan istiḥrâc kılup Ḥadîs-i Aḥsen emlaḫü’l-ḳalem birle menşûr u manzûm taşnîf kılup söyledümse min-ba‘d bu Münâzara-i Seyf ü Ḳalem Ḥadîs-i Muḫtâr ile ebyât ü eş‘âr ile taşnîf eyledüm*” (Tanyıldız 2005: 78).

“*Münâzara-i Seyf ü Kalem*’de geçen bu cümlelerden yola çıkarak ortaya atılan her iki iddia doğru olarak kabul edilebilir. Ancak sözü edilen tabirin geçtiği sayfada eser isimleri kırmızı mürekkeple belirginleştirilmiştir. Hadis-i Ahsen tabirinin de kırmızı mürekkeple yazılması göz önüne alınarak söz konusu tabiri müstakil bir eser ismi olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Ancak yazarın diğer eserlerine bakıldığı zaman -*Münâzara-i Seyf ü Kalem hariç*- bu eserin adına rastlanılamamıştır” (Tanyıldız 2005: 32).

1.2.15. Terceme-i Câme-yûş-nâme

Nasîreddîn Tûsî’ye ait olan eser 9 bab olarak tertip edilmiştir. *Firdevsî-i Rûmî* eseri tercüme ederken kendisi de 10. Babı eklemiştir.

Eser genel itibariyle bazı kumaşlardaki lekelerin çıkarılması hususiyetlerinden bahsetmektedir.

Eser üzerine Sezer Özyaşamış Şakar çalışmıştır (Özyaşamış, 2009).

1.2.16. Gülîstan Tercümesi

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesinde kayıtlı bulunan Gülîstan nüshasında “İlyâs bin Hızr el-Mutahallis bi'l-Firdevsî” isminin yazılı olmasından dolayı bu eserin Firdevsî-i Rûmî'ye ait olduğu düşünülüyorsa da, Mehmet Fuat Köprülü eserin Firdevsî-i Rûmî'ye değil de başka bir Firdevsî'ye ait olabileceğini belirtmiştir (İA, 1978, 4.c.: 649).

1.2.17. Pend-nâme-i Eflâtun

Küçük bir risale olan eser Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 164 numarada kayıtlıdır ve 105 varaktır. Eser hakkında Ata Çatıkkaş ayrıntılı bilgiler vermiştir (Çatıkkaş, 1983).

1.2.18. Teşhîsü'l-insân

Eserin tek yazmasının İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer kitaplığında bulunduğu ve 143 varak olup satır sayısı 9-13 arasında değişiklikler gösterdiği söylenmişse de ilgili yerde eserin yazması bulunamamıştır.

Eserle ilgili tanıtım yazısını İbrahim Kutluk yapmıştır (Kutluk, 1950).

1.2.19. Velâyet-nâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli)

Hacı Bektâş-ı Veli'nin hayatı hakkında tarihî ve efsânevî bilgiler veren manzum bir eserdir (Biçer, 2006: 139). Nevşehir Hacı Bektaş İlçe Kütüphanesi 200 numarada kayıtlıdır. Firdevsî-i Rûmî'ye ait olup olup olmadığı konusunda bazı karışıklıklar olsa da Abdülbaki Gölpınarlı (Gölpınarlı, 1958: 22-23) ve Bedri Noyan (Noyan, 1986: 16) bu eserin Firdevsî-i Rûmî'ye ait olduğu konusunda fikirbirliğindedirler.

Büyükkarcı da, Abdülbaki Gölpınarlı'dan hareketle, aşağıdaki beyitlere yer vererek Firdevsî'nin de bir Vilâyet-nâme yazdığını vurgular:

Ki ya 'ni Hacı Bektaş-ı Veli'nün

Kerâmâtundan ol sırrı-ı âlinün

Veli nesr idi ol kim söylemişidi

Hemân Firdevsî bir nazm eylemiş idi (Büyükkarcı, 1995: 6)

1.2.20. Silâhşör-nâme (Musellâh-nâme)

Farsçadan tercüme olan eser genel itibariyle silahlar ve askerlik hakkındadır.

Schlechta Washard tarafından Almancaya tercüme edilen eserin (*Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, XVIII (1864), s. 509-522) Türkçe metnini Viyana’da M. Wickerhauser neşredilmiştir. Daha sonra eser R. Bonelli tarafından 1892’de (Roma, *Rendconti dell’ Academia Sinceri*, V, I, s. 435-454) ikinci kez neşredilmiştir (İA, 1978 4.c.: 650).

Eser hakkında Bekir Biçer çalışma yapmıştır (Biçer, 2011).

1.2.21. Firâset-nâme

Yazarın *Münâzara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde geçen eserlerden birisidir. Firdevsî-i Rûmî ile ilgili çalışma yapan çoğu araştırmacı eserin nüshasının bulunmadığını belirtse de eserin bir nüshası; Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5151 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. 114 varak ve 11 satır olan eser harekeli nesihle ve nazım-nesir karışık yazılmıştır. Eserin içeriği tasavvuf olup Firdevsî’nin mahlasında “Bursavî” ifadesi bulunması yönüyle tek sayılabilir. Eserin temmet kısmında tam net okunmamakla beraber H. 1109(?) (1697?) tarihi vardır (Büke, 2015: 27).

1.2.22. Kitâbü’l-Meva’iz

“İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Bölümü 297.9 numarada kayıtlı olarak gösterilen eser belirtilen kitaplıkta bulunmamaktadır” (Biçer, 2006: 77).

Muallim Cevdet yazmalarında 297.85 MEV sıra numarasıyla kayıtlı “*Mevaiz el-Firdevsî*” adıyla kayıtlı bir eser vardır. Ancak, eserin içeriğini görmek mümkün olmadığından Firdevsî’nin bahsi geçen eseri olup olmadığı hususunda temkinli olmak gerektiği kanaatindeyiz (Büke, 2015: 32).

1.2.23. Fâl-ı Kur'ân

1487-1488 yılları arasında İbrahim Paşa'ya sunulan eser Farsça'dan çevrilmiştir. "Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Numara 816'da bulunmaktadır. Fâl-ı Kur'ân metni harekeli nesih yazılayazılmış olan bu yazmanın 61b-79b varakları arasında yer almaktadır" (Aksoy 2000: 44).

1.2.24. Süleymân-nâme Muhtasarı

Eser İstanbul Millet Kütüphanesi 297.9'da AETrh316 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Tarama çalışmalarımız neticesinde eserin Biçer tarafından 949.6'da kayıtlı olduğu söylene de (Biçer, 2005: 56) ilgili numarada başka bir eserin kaydı bulunduğu tespit edilmiştir. Eser 349 varak ve 13 satır halinde yazılmıştır (Büke 2015: 34). Eserin diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 297.91'de NEKTY00715 barkod numarasıyla kayıtlı olan buradaki nüsha 195 varak ve 17 satırdır. Online olarak ulaşılabilen eser üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1.2.25. Şerh-i Hadis-i Erbain

Eser 5 varak, 17 satır olup 297.3 arşiv ve Aefrs6 demirbaş numarasıyla Millet Yazma Eser Kütüphanesinde kayıtlıdır. Eserin ayrıca Atıf Efendi Yazma Kütüphanesi, 34 Atf 2846/9 arşiv numarasıyla kayıtlı 226-227 yaprak olan bir nüshası daha tespit edilmiştir. Bu nüsha Firdevsî adına kayıtlıyken Millet Kütüphanesindeki nüsha, Firdevs-i Rûmî, İlyas b. Hızır adıyla kayıtlıdır (Büke 2015: 32).

Eserde kırk hadis tercümesi olup hadisler Arapça açıklamalar ise Farsça yazılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. Cildinin İncelenmesi

2.1. Eserin Kurgusal ve Yapısal Özellikleri

Firdevsî-i Rûmî Türk edebiyatının en üretken yazarlarından. Bunun yanında ortaya koyduğu eserlerin hacmen büyük olması da onun bir diğer önemli özelliğidir. Süleymân-nâme 81 cilt olarak günümüze ulaşmış bir eserdir. Bu yönüyle Türk kültür tarihinin en önemli yapıtları arasında yer almaktadır. Eserin hacimli olması üzerinde yapılacak bilimsel çalışmaları da sınırlayan önemli bir sorundur. Bu yüzden eserin ciltleri üzerinde kısmî olarak bir takım çalışmalar yapılmıştır.

Bu hacimli eserin bütün ciltlerinin ortaya çıkarılıp latin harflerine aktararak günümüz perspektifinden değerlendirilmesi amacıyla Süleymân-nâme'nin 67. cildi incelemiştir.

Hz. Süleymân'ın doğaüstü mucizelerini, olağanüstü olaylarla bütünleştiren Firdevsî-i Rûmî kurgu anlatılarla mücelled bir eser oluşturmak için 15.yy'ın sonunda Fatih Sultan Mehmet döneminde yazımına başladığı eseri, 16.yy'da tamamlamıştır.

Eserin konusunu Hz. Süleymân'ın cinlerle olan savaşından meleklerle, cinlere, insanlara, hayvanlara ve devlere hükmetmesine kadar olan geniş bir yelpazedeki olaylar oluşturmaktadır. Firdevsî-i Rûmî, bunların yanı sıra zaman zaman ana bağlamdan koparak, meleklerin özelliklerinden ve görevlerinden, iyi bir atın nasıl olduğu, yetiştirilirken nelere dikkat edilmesi gerektiği, beslenmesinin nasıl olması

gerektiği ve hatta atın satın alınırken nelere dikkat edilmesi gerektiği hususlarına kadar en ince ayrıntısına kadar değinmiştir.

Günümüze ulaşan 81 cildin incelenebilen kısımlarında daha çeşitli konular işlendiği göz önünde bulunduruldu zaman Firdevsî-i Rûmî'nin zamanına göre donanımlı olduğu görülmektedir.

Eski Türk edebiyatı geleneği içinde değerlendirilen eser Neml suresinin 31. Ayetinin ardından gelen manzum bir tevhidle başlamakta ve Allah'ın büyüklüğünden ve O'na teslim olunması gerektiğinden bahsetmektedir. Aruzun *“Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün”* kalıbıyla yazılan tevhid, kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu kısımdan sonra Süleymân-nâme'nin 331. meclisi gazel nazım şekliyle aruzun *“Fâ'ilâtün- Fâ'ilâtün-Fâ'ilün”* kalıbı ve *“görmez gözüm”* redifiyle padişaha övgü ile devam eder ve yazar

“Buña beñzer dāsītān görmez gözüm

Ne Süleymān-nāme'since kışşa var”(s.100)

Beytiyle de yazdığı eseri övmeyi ihmal etmez.

Hak dinini yaymak için mücadele eden Hz. Süleymân, Allah'tan başka nesnelere tapanlar ile çetin mücadeleler etmektedir. Hz. Süleymân'a bu mücadelesi sırasında civanmert pehlivanlar yardımcı olmaktadır. Bu pehlivanlar, insanların korktuğu canavarlarla tek başına mücadele edebilmekte ve onları tek bir hamle ile ortadan ikiye bölebilmektedirler. *“Serverlerden Behrām ve İ'tişām kılıç yalnızca kılıp ol mağāraya girdiler. Cānverler dağı ol varanları gördiler gızgırışup kendüleri, üzerlerine atdılar andan birin çelüp ortasından Behrām ol müzî cānveri iki pāre eyledi. Birin dağı İ'tişām depeledi mağāradan çıktılar.”*(s.161)

İncelenen eserde beş meclis bulunmaktadır. Her meclis *“Der-beyân-ı Temsilât-ı Mâzî”* ve hemen ardından *“Meclis-i Âhir”* başlıklarının altında verilen manzum kısımlarla son bulmaktadır. Meclisler de içlerinde bölüm bölüm olarak ayrılmaktadır. Birbirinin devamı olan her bölüm olayı özetleyen bir başlıkla başlar ve anlatılan olaydan sonra iki, üç bazen dört beyitlik bir manzumeyle olayı özetleyerek yani verilmek istenen mesaj verilerek bölüm sonlandırılır.

İncelenen eserde geçen başlıklar;

Süleymān-Nāme'nün Üç Yüz Otuz Birinci Meclisinün Zikrindedür

Der-Beyān-ı Elhinc-i Cinnī ve Kıssa-i Adunyā bin Dāvūd

Der-Beyān-ı Elhinc-i Cinnī ve Kažiyye-i Melik-i Aḥmer-i Tekvīn

Der-Beyān-ı E'üzü Dāden-i Racīm 'aleyhi'l-la'neye Elhinc-i Cinnī rā

Der-Beyān-ı Resīden-i Şeyāṭīn-i İgvā Dāden-i Be-Elhinc

Der-Beyān-ı Ser-Hengān-ı Firistāden-i Sürh-bād. Berāy-ı Āverden-i Adunyā bin Dāvud ve Elhinc-i Cinnī

Der-Beyān-ı Melik-i Aḥmer Āmeden ve Elhinc-i Cinnī 'inād Kerden

Der-Beyān-ı İgvā Kerden-i Racīm Beh Elhinc Rā

Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Adunyā

Der-Beyān-ı Resīden-i Ekvān-ı 'İfrīt u Ceng Kerden-i Melik-i Aḥmer

Dāsītān-ı Şeh-zāde-i Ferruḥ

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir

Süleymān-Nāme'nün Üç Yüz Otuz İkinci Meclisinün Zikrindedür

Der-Beyān-ı 'Azamet-i Dīvān-ı Süleymān ve 'Azamet-i Salṭanat-ı Ū

Mu'cizāt-ı Süleymān 'aleyhi's-Selām

Der-Beyān-ı Kavı-i İhtilāf

Der-Beyān-ı Haḳīkat-ı Kirāmen Kātībīn

Der-Beyān-ı Mu'cizāt-ı Süleymān ve Kažiyye-i Fişāgores Ḥakīm

Der-Beyān-ı Esmā 'ı Melekūt-ı A 'zā 'ı Ādemī-zād

Dāsītān-ı Sām-süvār

Ḳıṣṣa-ı Gührām Bin Ḳahrām-ı Zengī

Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-ı Ḳahrām-ı Zengī Ez-Peser-ı Cengī

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Feth-ı Ḳal 'a-ı Zengibār

Der-Beyān-ı Feth-ı Ḳal 'a

Der-Beyān-ı Feth-ı Şoden-ı Ḳal 'a-ı Zengibār Be-Dest-ı Sām-süvār

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

Der-Beyān-ı Meclis-ı Āḫir

Süleymān-Nāme'nüñ Üç Yüz Otuz Üçünci Meclisinüñ Beyānındadır

*Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Elḫanīl ve Şikāyet Kerden-ı Ebā Bir Girān Ez-Bārgirler Be-
Ḥazret-ı Süleymān 'aleyhi's-şalāt-ı ve's-selām*

Der-Beyān-ı 'Azamet-ı Dīvān-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Cezīre-ı Ḥayl ve Rivāyet-ı Semendün-ı Hezār Yek-dest-ı Cinnī

Der-Ta'rif-ı Esb-ı Ez Ziyān-ı Āşaf

Der-Beyān-ı Ta'rif Esb Ez Zibān Fişāgores Ḥākīm

Neşr: Ḳıṣṣa-ı Sürḫ-bād-ı Cinnī Şehr-ı Mışr Ağāz Kerden

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

Meclis-ı Āḫir

*Süleymān-Nāme'nüñ Üçyüz Otuz Dördünci Meclisinüñ Zikrindedür Ki Beyān
Olunur*

Der-Beyān-ı Ceng-i Sürh-bād-ı Cinnî ve Semendûn-ı Cinnî Hezār Yek-dest

Ḳıṣṣa-i Süleymān ve Ḳıṣṣa-i Ḥayl

Der-Beyān-ı Münāzara Kerden-i Fîl u Esb u Ester ü Ḥimār

Cevāb Dāden-i Ḥimār Bā Setr

Ṭa‘n Kerden-i Esb u Beğal

Der-Beyān-ı Ṭa‘n Kerden-i Fîl ü İbil

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-i Bağar ve Ender Şikāyet Ū

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-i Dehḳān ve Ḥāşşiyet-i Kāv

Ender Şıfat-ı Cāmūs

Der-Beyān-ı Mu‘cizāt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selām

Ender Ḥāşşiyet-i Şevr Berrî

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-i Dehḳān ve Şikāyet Şevr

Der-Beyān-ı Ḳıṣṣa-ı Ḥayl ve Āmeden-i Ḥabıḳḳıḳ Tekvîn

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzî

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥer

Süleymān-Nāme’nün Üçyüz Otuz Beşinci Meclisinün Zikrindedür

Der-Beyān-ı ‘Azamet-i Dīvān-ı Süleymān ‘aleyhi’s-Selām

Fî Zikr-i Enbiyā’yı Benî İsrāyil

Fî Zikri Nesl-i Hārūn Şādāt-ı Benî İsrāyil

Der-Beyān-ı Server-i Selāḫin

Der-Beyān-ı Vüzerā vü Hükemā

Der-Beyān-ı Havāş-ı Süleymān ‘aleyhi’s-selām

Der-Beyān-ı Tāyife-i Cinniyān u Periyān

Der-Beyān-ı Zikr-i Ehremenān ve ‘İfrītān

Der-Beyān-ı Tāyife-i Maḥlūḳāt-ı Ümem

Der-Beyān-ı Dīvān-ı Maşāf-ı Hayvānāt

Der-Beyān-ı Tavāyif-i Haşerāt

Der-Beyān-ı Muşāf Havām

Der-Beyān-ı Eşnāf-ı Murgān

Ender Şifat-ı Dīvān-ı Süleymān Vaşf-ı Murgān

Der-Beyān-ı Muşāf-ı Murgān

Der-Beyān-ı Kışsa-i Hayl

Der-Beyān-ı Āmeden-i Müvekkel-i Hayli Dergāh-ı Süleymān-ı ‘ā.m.

Der-Beyān-ı Hilḳat-i Hayl

Der-Beyān-ı Qavl-i Hükemā Bi-Haḳḳın Feres

Der-Beyān-ı Āmeden-i Hayl Be-Hazret-i Süleymān

Cevāb Dāden-i Hayl u Müvekkel Rā

Der-beyān-ı Cevāb Dāden-i Müvekkel-i Hayl Be-Ser-Hengān-ı Esbān

Der-Beyān-ı Esbāb Dū Gürūh Ki Ba‘zı Ez-Āşiyān Muḳī‘ Şoden-i Ba‘zı Ne Şod

Der-Beyān-ı Ağvā’-ı Racīm Be-ḥayl-i ‘Āşī Rā

Der-Beyān-ı Ğazab Kerden-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Be-Şınıf-ı Hayl

Der-Beyān-ı Mu ‘cizāt-ı Süleymān ‘aleyhi’s-selām

Der-Beyān-ı Temsilāt-ı Māzī

Ender Du‘ā Ğatmi Kitāb Ve Der Münacāt-ı Firdevsī

Der Du‘ā’-yı Pādişāhü’l-İslām Ve’l-Müslimīn Sulţān Bin Sulţān Bāyezīd Ğan Eţāle’u’llāh ‘ömre ve Yed’i Māliye İlä Yevmü’n-Nüşür Āmin Yā Rabbe’l-‘ālemīn

Olmak üzere toplamda seksen üç başlıktan müteşekkildir.

Her başlık altındaki anlatı bir kalıp şeklinde “*Hükemâ kavlınce, Lokman Hakim kavlınce, Hakim kavlınce*” ifadeleriyle başlamaktadır. Anlatılan olayın akabinde kısa manzumemelerle olay özetlenir ve verilmek istenen mesaj ifade edilir. Mensur kısımlar “*Nesr*”; manzum kısımlar “*Nazm*” başlıklarıyla başlar.

Eserde aruzun;

59 adet	[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]
96 adet	[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]
1 adet	[Müstef‘ilün - Müstef‘ilün - Müstef‘ilün - Müstef‘ilün]

Kalıpları kullanılmıştır. Manzum kısımların bir çoğunda vezinler mısralara uymamaktadır. Bu da şairin eleştirilen başka bir yönüdür.

En nihayetinde bir beşer olan Hz. Süleymān işin içinden çıkamadığı durumlarda iki rekat hacet namazını kılıp Allah’a şükürler ettikten sonra dileğini arz eder ve gönderilen meleklerle, uğraştığı meşgaleyi çözer; “*Ğakīm kavlınce müvekkel-i insān böyle diyicek, Süleymān Ğazret’i kıbleye teveccüh idüp iki rek‘at Ğacet namāzın kılıp Ğakḳ’dan izn istedi Ğak te‘ālā Süleymān du‘āsın müstecāb kılıp, Tāvūs-ı Ğudsī gelüp, Süleymān’a selām virdi. Eyitdi ki, “Yā nebiyyu’llāh Ğak Te‘ālā saña selām virdi. Fişāğores Ğakīm’ün teftişin Ğükm itdi ki cemī‘i a‘zāsına re’s olan melekler Ğazretünün emrine me’mūr olup bedeninden çıkup melekütü’s-semevāt ve enbiyā vü pāk-zāt ü evliyā’-i tāhir-şifāt gözlerinde a‘yān bākī Ğalāyık gözlerinde nihā münker ü nekīr birle şehādet idüp Ğakīm’ün ef‘ālin ve aĞvālin beyān itsünler.”*

diyüp icāzet viricek Süleymān Ḥazret'i şād olup...”(s.134), “...Andan Süleymān Ḥazret-i ‘aleyhi’s-selām pāk şudan āb-dest alup iki rek‘at ḥācet namāzın kılup Ḥaḳ te‘ālāya ṭazarru‘ eyledi. İtdügi cürm u günāhda ‘afv diledi. Allāhü te‘ālā ḥazreti Süleymān’uñ du‘āsın müstecāb idüp Müvekkel-i Āfitāb’a emr itdi. Gerdün-ı şemsi çeküp öyle yirine gönderdiler Süleymān’la ḥalḳ-ı ‘ālem güneşi öyle yerinde görüp evvel Ādem āḥir Muḥammed geçmiş mürsel peygāamberler ervāḥına şalavāt virüp Allāh’a tekbīr getürdiler ...”(s.283)

Hz. Süleymān insandışı varlıklarla hal dillerince konuşabilmektedir. Karşılıklı konuşma şeklinde ilerleyen diyaloglar eserin genelinde hâkim olduğundan eser olağanüstülüklerle örülmüştür. “...ve Ḥınık-ı İşḫāḳ daḥı kişnedi ḥāl diliyle bunlar birbiriyle dillerince kelimāt itdiler kim Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām bilüp ne didüklerin añladı. Nite ḥār-keş bār-giri Ḥınık-ı İşḫāḳ eyitdi ki...”(s.168) “...Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek şevrūñ birisi ḥāl diliyle cevāb virür eyitdi ki...”(s.232).

Eserin kurgusal bir özelliği olarak insanlar haric her bir mahluk bir yerden bir yere uçarak yolculuk etmektedir. “Ma‘a’l-ḳışşa ekvān-ı ‘ifrit Racīm’i Ḥannās’la ḳulağuz ḳoşup dem çeküp ḳara bulutlar gibi yir ile gök arasına geçüp uçup gitdiler. “(s.107), “...Bilmezem. Ammā egerçi ki ādem şüretine girmişsin ve lākin ḥareketüñ ve āvāzuñdan sizerem ki cinnīye beñzersin. Ṭapduğūñ dīn ḥaḳḳıçūñ rāstın söyle ki kimsin...” (s.107) ifadelerinde görüldüğü üzere cinler insan kılığına girip onlarla konuşabilmektedir. “...Zirā ki ben Ḥınık-ı İşḫāḳ’am, İşḫāḳ Peygāamber’e ḥāl diliyle su‘āl itdüm ki “Ba‘zı ḥayl begler ṭavīlesinden ‘izzetde ve ba‘zı atlar cinsi ağır yük çekmekde zaḥmetde buña sebep nedür...” (s.169) İfadesinde ise atların konuşabilmesi ve peygamberle münakaşa edebilmesi de olağanüstü bir durumdur. “...başladı meger kim bu ešnāda peyk-i murğān Hüdhüd’i Ḥazret-i Süleymān per açup der-gāh-ı Süleymāniden içerü girdi. Taḥt-ı pāya inüp rāst ḳondı. Yüzçügezin yire sürdi. Baş ḳaldırup Süleymān devletine du‘ā...” (s.223) Mitolojik kavram unsurlarından olan Hüdhüd kuşu da eserde kendisine bir karakter edinmiş ve Hz. Süleymān’ın emrinde görevlerini başarıyla yerine getirmiştir.

Neredeyse tamamı olağanüstülüklerle örülen eserde zaman konusu da haliyle muğlak bir hal almıştır. Bunun nedeni rüzgarlara hükmedebilen Süleymān’ın tahtını rüzgarların şarktan garba bir an içinde götürebilmesidir. Cinlerin ve meleklerin de

hızlıca uçtuğu göz önünde bulundurduğunda zaman kavramı tamamen devre dışı kalmaktadır. Kahramanların akşam namazını kılmalarından akşam olduğunu, sabah namazı kılmalarından sabah olduğu anlaşılmaktadır. “...*Elhinc-i Cinnî bu tedbîrle Şeytân’ı kulağuz idüp ism-i ‘azamla uçar. Baḫlamyus Ḥakîm şanup dem çeküp uçup, ‘azm-ı Sürh-bād-ı Cinnî kıilup gidince, tā ki ez in cānib Süleymān Peygāmbere gönderdügi biñ nefere cinnle Melik-i Aḫmer Cin yitişüp geldi, gördi ki Elhinc-i Cinnî yirle gök arasında uçup gider...*”, (s.114) *Ḥakîm kavlince çünkim ol gice geçüp ‘ale’ş-şabāḫ oldı. Süleymān Ḥazreti cāme-ḫ’ābdan ṭurdı geldi. Pāk şudan arı āb-dest aldı. Hāzır olan enbiyā ve evliyā birle şubḫ namāzın kıldı.* (s.171), “...*Bir gün Süleymān bin Şaḫr-ı Nār’uñ ol emîr-i şehriyārüñ izn-i Rabbānî birle yıl taḫtını felege götürüp giderken ve meḡārib-i cezîrelerin seyr iderken...*”,(s.181)

Mekân konusu ise belli başlı yerlerin verilmesinin haricinde soyutluluğunu korumaktadır. Fethedilmek suretiyle gidilen Zengistân’daki Zengi kalesi, Habeş melikiyle olan münasebetlerden dolayı Habeş ve olayların ekser çoğunluğunun geçtiği yer olan Hint coğrafyası sıklıkla zikredilmektedir. “...*Habeş’den Zengistân’a bir bölük çeri gitdi bizler daḫı kırık dört yoldaşuz ol çerinüñ ardınca giderüz kim fırsatla ol çerinüñ kavmin kırup mālın rızqın alavuz geldük üş bunda konduk od gördük. Beni gönderdiler. Üşde geldüm gördüm varup yoldaşlaruma sizlerüñ için ne diyeyüm?...*”, (s.150) “*Yā pehlevān, Ḳahrām-ı Zengî dirler memleketümüzüñ ucında ve daḫı Hindustân’da Zengistānlar memleketi vardır. Ser-cümlesi ‘uryānlardur. Velî vilāyetlerinde altın ma‘deni bî-nihāyetdür. Pes ol Ḳahrām-ı Zengî ḫalkıyla ḫarāmiler ḫün-ı ḫūrî cellādıldur. Dāyim leşker çeküp memleketümüz urur, tālān ider. Niçe ki ‘asker çeküp üzerine vardum muḳābil olmayup kaçdı vaḫtiyle memleketi urup çıkıdum ‘aḫabümce gelüp memleketüm urup tālān itdi. Andan ḡayrı düşmenüm yokdur...*”, (s.145)

Yazar okuyucuları için yararlı olabilecek tıp, coğrafya, doğa olayları, metafizik konular ve hayat felsefesi hakkındaki bilgileri gerek kahramanlarını konuşturarak gerek kendisi araya girip vererek satır aralarına yerleştirmiştir. “...*Feylesof-ı Ekber yirli yiründe ṭurdılar. Şākirdleriyle ol yatan atlar üzerine vardılar. Acı bādem yağın şarup sirke ile ḫarışdurup burunlarına ṭamuzdılar tā ki atlaruñ her birisinüñ uşağı ve irisiniñ ḫiss ü idrākları başlarına gelüp gözlerin açup esneşdiler...*”,(s.259) “...*olur Zinc vilāyetinde Zengibār’da bir öküz olur kızıl noḫtalı ḫuyruğı geyik ḫuyruğı gibi*

şu öküzünün eti ekşidür sirke gibi ve şıgır olur ki büyüklüğü bir kal'a miqdârı olur gice olıcağ burnından od çıkar neye tokınsa yağar..."(s.228)

Eserin yazarı sık sık tanık göstererek söylediklerine ilmî veya dinî dayanaklar sağlamaktadır. Genellikle *"Ukala eydür, Hükema dimişdür ki, Nitekim hadis-i şerifde dimişdür ki, Kur'an-ı Kerim'de, Kelâm-ı Rabbânî"* ifadeleriyle söylemek istediğini tartışmasız bir hale getirmeyi amaçlamıştır. *"Zirâ ki 'uçalâ eydür. "Bir kişi bir nesneyi gizlese yüzünden sözünden lâ-büd ma'lûm olur"*(s.115) *"ve 'uçalâ eydür. "Özr itmek oldur ki mücrim itdüğü günâhı hiç gönünden çıkarmaya, tâ kim ol 'özr, 'özr yirine giçe."*(s.105), *"El-Ĥadîş "Bir gün ĥazreti risâlete o ser-heng-i kıyâmete ya'nî kim server-i enbiyâya Muĥammed Muştafâ'ya şallâ'llâhu 'aleyhi vesellem Ĥâlid bin Velîd su'âl idüp didi ki "Yâ rasûlu'llâh ben atı sürerem kim ġazâyı dâyimâ atla kıluram Ĥaġġ te'âlâ bize şehâdet mertebesin virüp cenneti müyesser kılursa cennetde daĥı at var mıdur?" Peyġâmbir ĥazreti 'a.m. daĥı cevâb virüp didi kim "Cennetde atlar vardur yâġûtdan ġanadlusını diledüğüñ yire dek iletür ĥâteme anuñ aĥesin şâfinât ciyâddur ki bir ġaçını ġaldurup üç ayağın yâ Ĥâlid beslegüz atları ki burcağında ĥayr bağludur" diyüp Bu ĥadîş-i şerîfi naġl itdi."*(s.270) *"Süleymân 'uñ ceddî âdemî ĥâkden ve sizüñ cedd-i a'lâñuzu bâd-ı pâkden yaradan rasûline kelâm-ı ġadîminde ve kitâb-ı kerîminde buyurur ki Ĥavlehu te'âlâ "Aġî'û Allâhe ve aġî'û'r-rasûle ve ulû'l-emri min-küm."*(s.271) Örneklerde görüldüğü üzere yazar sık sık bu tür alıntılara başvurarak hem bu konu hakkındaki yetkinliğini gösterir hem de anlattığı olaylardaki ana fikirlere temel bir dayanak oluşturur.

Eserin kurgusal bir özelliği olarak detaylı tasvirler dikkati çekmektedir. Anlatmak istediği bir konuyu en ince detaylarına kadar vermeye çalışan yazar bahsettiği konuda hiçbir detaydan kaçınmamaktadır. Örneğin *"Der-Beyân-ı Kirâmen Kâtibîn"* başlığı altında yazıcı meleklerinin hususiyetleri incelenmiş ve soru cevap yoluyla bilgiler detaylandırılmıştır. *"Ĥükemâ ġavlince Süleymân Ĥazret'i böyle diyicek ĥâzır olan enbiyâ su'âl itdiler ki "Yâ nebıyyu'llâh Kirâmen Kâtibîn cemî' a'mâli yazarlar mı?" Süleymân nebî cevâb virdi ki "Kirâmen Kâtibîn her nesneyi yazar. Tâ şayrunuñ inîldüsin daĥı bile yazar. Nite kim kelâm-ı ġadîm ve kitâb-ı kerîm içre gelür ki "Mâ yelfîzu min ġavlin illâ ledeyhi raġibun 'atîd(un)." Ammâ ki ba'zılar eyitdi "Şunu ki insân 'azm ider ol yazılmaz. Tâ ġavlı ile fi'l ile ibtidâ itmeyince." ba'zılar eyitdi "Azümüñ ikisi daĥı yazılır zirâ 'azîmet ĥayr-ı ĥayrdur. 'Azîmet şerr-i şerdür."*

didiler. Bu iki firişte-i haseneyi dağı seyyinātu dağı koğusundan bilürler. Pes eyle olsa hasenātuñ dağı koğusu vardır. Seyyinātuñ dağı koğusu vardır. Buña delâlet ider. Allāhü te‘ālā’nuñ kavli “Kırāmen Kātibîn ya‘lemüne mā tef‘alün(Tef‘alüne).” ‘Azīmet dağı fi‘lidür. İkişi dağı yazılır. Asaf bin Berhıyā ve cemī‘i enbiyā işidüp taḥsîn itdiler ve Fişāğores tevḥīdi taḥkik n’idügin bildi. Ammā imtiḥān itmek diledi. Nazm:

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Gerçi bildi cümle Hağdur ol Hağim añla ‘ayān

Lik-i zāhir itmek isterdi Süleymān imtiḥān

Niçe münkir işbu sırı vākıf olup ol zemān

Dīne girüp old’ mü ‘min ḥaşr’ inanup bī-gümān (s.138)

Bunun dışında eserdeki en detaylı tasvir Süleymān Peygamber’in divanının ihtişamının anlatıldığı kısımdadır. Yaklaşık üç sayfa kadar anlatılan dīvān, Hz. Süleymān’ın dīvānında bulunan mahlukātların, Hz. Süleymān merkez alınarak sağında ve solunda duruş şekillerinden tabakalarına kadar çok ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. “Hağim kavlınce çünkim ol gice geçüp ‘ale’ş-şabāḥ oldı. Süleymān Hağreti cāme-ḥābdan ḥırdı geldi. Pāk şudan arı āb-dest aldı. Hağır olan enbiyā ve evliyā birle şubḥ namāzın kıldı. Zebün u Tevrāt’dan okıdı. Şeytān-ı Racīm boynun tiğ-i tevḥīdle tokudı. Andan namāzdan fāriğ olıcağ ‘imāme-i Hağil’i başına alup cübbe-i Şīs[i] egnine şalup ādem-i şafī saçın biline kemer kı olup Mūsā ‘aşāsın eline alup nübüvvet ḥātemi barmağında zıkr-i sübhān dilinde gelüp nübüvvet çıkup qarār itdi. Evvel şafda biñ bir ümmetüñ meleküt-ı müvekkelün ayağ üzre ḥırdılar ellerine otdan ḥilkat olmuş kılıclar alup kabzalarına el urdılar andan soñra ikinci tabakanuñ sağ yanında on iki biñ enbiyā ve müttekin ve şol yanında on iki biñ evliyā’-i mü’minin seccādelü seccādesi üzerinde diz çöküp oturdılar. Allāh’a dillerince tesbih idüp geçmiş Mürsel peygāamberler ervāhına şalāvāt getürdiler. Ve üçüncü şafda sağ tarafda on dört biñ yedi iklim sultānları rub‘-ı meskūn ḥağanları, zerrin taḥtlar üzerinde mağamlu mağāmında İskenderānī diz çöküp ḥırdılar ve kafalarında zerrin kemerlü kıllar tiğ u tebere el urdılar. Ve şol tarafda pehlevānlar şāhib-kırānlar rüyı zemīnün pehlevānları ellerin gürz-i girāne urup pülād kürsiler üzerinde diz çöküp

turdılar. Ve dördüncü tabakanuñ sağ tarafında perriler ve cinniler melikleri karar itdiler. Ve sol tarafta div ü gül ü 'ifrit ser-hengleri Süleyman'a karşı saf tutup turdılar. Beşinci tabakada deniz mahluḳatı üstüḥ'ân-tenler ve hüt-serler ve neheng-serler ve hazceng-tenler ve fil-güş ile serverleri mertebelü mertebesince her birisi uşağı ve irisi yirlü yirinde maḳamlu maḳâmında ayağ üzere turdılar. Kuşlar ulusu Simurg-ı Kaf kanad açup perr u bâl düzedüp melek-veş boyun uzadup divân-ı Süleymanî gözedüp altun nişâme üzerinde şahin oturur gibi oturdu. Süleyman hizmetine yüz sürdi ammâ ki bâkî kuşlar kanad kanada çıkup yelek yelege virüp hevâ-yı fenâ yüzinde serir-i Süleyman üzre sâyebân olup turmuşlardı. Bülbül şakiyup oturdu Kumri "Âh n'idem dost?" diyüp feryâd kıilup 'aşıkları mecnûn iderdi. Ve Tûfî Şekser-şiken daḫı Hızr-veş hazren libâsın geyüp Hızr İlyâs 'alemi gibi yeşil kanadcuḳların yayuban 'akîḳ leblerinden şeker-efşânluk idüp Dâvudî elhân ile Süleyman'nuñ devâm-ı devletine ve eyyâm-ı rif'atine şenâlar kıilurdu. Ve Şâh-ı Mârân Daḫı Toḳuz başlu, süküd mûrî dişlü, cehennem 'alevi baḳışlu, kûh-ı kaf başlu, toḳuz kañadlu evreng başında la'lin tabaḳ içinde turmuşdı ve hayvânât ser-hengi Seb'i Esed daḫı hayvânlar içinde çün sedd-i İskenderânî dört pençesin serire urmuşdı. Burc-i Esed gibi güneş, tal'at-ı Süleyman nazarına karşı turmuşdı. Sırtlan ve Bebr ü beyân Ejdehâ-veş ağızların açmışlardı zehr-i helâhil gibi ağız şalyalar gerinen saçmışlardı. Kuyruḳların çenber kıilup dişlerin rüstemâne hanceri gibi yırtıcı tartıcı cânvercuḳlara diş bileyüp göz kaḳup gamz iderlerdi. Ve Fil Daḫı dört 'amüd direk üzerine hammâm kubbesi gibi turmuşdı ve hortumın yidi başlu ejdehâ gibi yire urmuşdı ve kulel-i kaf gibi dişlerin sırtarup göstermişdi. Şan ki hortumu şûr-ı İsrâfil'dür ağzına almışdı. Divân-ı Süleyman ictimâ'ın görüp halk-ı maḫşer şanup şûr çalıp turmuşdı. Vaşak daḫı Sepîd u siyâh-reng kaplan postın kalender gibi çignine şalmışdı. Kürd bahâdırları gibi gâh gâh el bıyığına urup kulaḳlarına iletüp şıḡanup sermenüp dürünüp kuşandup turmuşdı ve gâh gâh kaḳım cübbe geymiş Hindûstân tâciri gibi baş hırḳaya çeküp serir üzre diz çöküp Süleyman nazarına karşı baş koyup yüz sürerdi. Ve Kaplan daḫı Kibr ü kîn ile el bıyığına urup gerinüp sünüp tururdu. Süleyman 'adl yasaḡından âhûya "Yâ hû." diyüp ḳorḳusundan ḳartâş oḳuşup el başına koyup tapu kıilurdu Ve Koyuncuḳlar daḫı Firişte-şifat ḫalîm nefslikle ḫarîr tillü libâslar geyüp felek mişâl şakḳü'l-kamer tâcın başında götürüp İbrâhîm-i İsmâ'il ḳoçı şeytâna ta'n ider gibi ḳurda 'itâblarla ḡazab kıilurlardı. Ve Şu Şıḡırcığı daḫı gözlerine sürme-i İsfahânî çeküp kaḳum semmûr cübbelerin egnine şalup 'îd-i meh-i nev-mişâl tâcirlerin başlarına aluban şanki bād-pây-ı tîr-endâzdur. Yayını başında götürüben

arşlanleyin kıyruğun çenber kılıp yünlerin Süleymān'dan yaña kılıp huzūr-ı kalb ile turlardı. Yırtıcı kaplanlar ol baqarlar ki baqarlardı. Ğamze vü remz kılıp “Süleymān devridür.” diyü göz kaqarlardı. Ve Āhūlar dağı Muraşsa'-i müsemmen ve zerrīn hil'atlerin egninlerine almışlardı ve ejdehā-peyker tācların başlarından şalmışlardı. Hıṭāy hūbları gibi gözlerine sürme-i Işfahānī çeküp turlardı ve boyunlarına 'ūd-ı 'anber nāmesin taqınup yir yir Süleymān'a baş kıyup yüz ururlardı. Ve Develer dağı Ejdehā ser-fil-i pā vü kār ile gerdün-hey'etle 'ibretu'llāh sīretle Şālīh peygamber nākesi gibi kaqar kaqar yüzlerin Süleymān'dan yaña tutup turdılar. Dīvān-ı Süleymānīye boyun uzadup çevre halkı gözedüp göz urdılar. Ve Atlar dağı Āşkar-şıfat düldül-hey'et bād-pā āhenāhun berq-rev kamış kılaqlı, deve göbeklü, kaplan göğüslü, suñaq burunlu, elmā gözlü, incü dişlü, eyle kim şağmal boyunlu, dibek qarınlu, kılan arqalu, ebrişim billü, kamış kıyruqlı, tavşan ucalu, deve tuqaklı, semender tülü, peykān kılaqlı, ayğırlar kat-ender-kat tavīle-i Süleymānī'de serīr-i haqānīde yirlü yirinde turlardı. Gāh gāh Süleymān devletine dillerince gülbāng ururlardı. Ya'nī süheyl iderlerdi. Hımār Dağı Merkebi 'İsā bigi nīze mişāl kılaqların felege kıldırup dīvān-ı Süleymānī'ye baqup göz ildiredüp mücerred abdāl gibi elif nemedin arqasından şalup tırdı ve gāh gāh hamākatinden çağırup ağırurdu. Kırpı dağı kendüyi gül-şıfat, hār içinde gizleyüben haşmina ceng itmegiçün būsı yerine gizlenüben rüstemāne semender cübbesin geyüben sepīd u siyāh-reng ucu taru düşürür oqların terkisine kıyup Nerīmān-ı zemān gibi vaqtine hāzır olup tırmışdı. Ve Çatük dağı cübbe-i 'iffetin geyüben devr-i 'adli Süleymān'dur diyüben kırkusından müşla dirāğuş kıluban dostluq kıluban dest-i tevbeye gelüp vaqarla tırmışdı. Gāh el yüz yuyuban pak ü temizlikle şıganup sermenüp bir kıdem tahāretsüz yire kıdem başmayup yürürdi ve gāh dest-i benī perdāht itdügi hırkasın zāhidāne egnine aluban dilince hālīkına 'ibādet kıluban Bāyezīd Beşāmī-veş secde-i şükr idüp yüz sürürdi. Ve Senek Dağı Kıtmīr āşhāb-ı kehf mağarasında gibi Süleymān seririnde nān-ı nemek hişşin gözedüp kılaq kabardup boyun uzadup serīr-i Süleymān'ı tavāf iderdi. Ve Hınzīr dağı bahtuñi mel'un şeytān-ı bī-dīn gibi dīvān arasında hecāletden baş aşāğa şaluban yüzünü yire diküp tırmışdı. Ve ceğatiden kıalmış qarı gibi dişlerin şırtaruban ol küb liqā ile dīvān-ı eyvān göz urmuşdı. Ve Dilgü dağı Deşt hakīmleri gibi semmür cübbesin geymişdi. Ve taqıqla Süleymān nebī yasağı kırkusından kıardaş, haldaş olup tevbeyi biñ biñ kılıp yüz biñe çıkınca dek şaymışdı.”(s.173).

Meleklerin görünüşleri hakkında da bilgiler bulunabilmektedir. “Süleymān ‘aleyke alup nazār kıllup gördi ki şağ yanında duran melekūt başı ādem ve gövdesi Tāvūs şeklinde ammā ki ayaqları yaşşı ve kışa ördek ayağı gibi ve bir ‘aceb dağı bu iki eli var ādem eli gibi, bir elinde bir levh tutar ve bir elinde kalem tutar elmās tās renginde ve şol yanında tūran melekūt dağı şekli ādem gövdesi ‘uqqāb kuşına beñzer siyāh ammā ki kıyruğı ve gögsi ve ayaqları ejder şıfatında ve kanadları dağı yarasa kanadı bigi tereksüz balık yelpāzesine beñzer mehīb-liķā ve bir elinde siyāh levh abnūs ağacı şeklinde ve bir elinde bir siyāh dutar. Gözleri kızıl ‘aķiķa beñzer ve nefesin alup taşra virdikce ağzından āteş saçılır. Egerçe şağ yanındaki gāyet maħbūb velī şolundaki gāyet mehīb.”(s.135).

Eserdeki sayı sistemi de kendine has bir hususiyet taşımaktadır. Çok fazla olan sayıları ifade etmek için aralara konulan “kerre” ifadesi anlatılmak istenen sayılara okuyucunun hayal dünyasında daha fazla yaklaşabilmesine sebep olmaktadır. “Ez in cānib Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār, kal‘a erinūñ cengin āhengin görüp, gāzaba gelüp kaķıyup, kiş ü kurbān kaķup ol yidi kerre yüz biñ eri yayaķ kıllup her taraftan kal‘aya yürümiş itdiler.”, (s.157) “Arab ocağıyla havf vire Semendūn bir degül yüz biñ olursa ve her Semendūn yüz kerre yüz biñ olursa yüz biñ cin çerisiyle muķabil olursa zerrece pervām yokdur ne hüneri varsa gelsün görelüm anuñla cenge el karalum ol Demürce Dāvud oğlu Süleymān’a ve hāki sufliden hilķat olmuş insāna muṭī‘-i müsahḥer olmam yokdur”, (s.201), Bunun yanında “kez” ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir; “...Koķnūs süvār cinnle Şamşam-ı Cin tūrdılar ki her birisinūñ ellerinde sihrle peydā olmuş āteş-dānlar vardı od yağdurmağıçün ve yine Sürh-bād-ı Cinn’ūñ şol yanında hevā-yı fenāda on kez yüz biñ Nesriṭāyir Süvār cin çerisiyle Şafşaha-i Cinnī tūrdı ki her birisinūñ ellerinde birer şişe bile zīve götürürlerdi sihrle ‘ālemi jīve deryāsına gārķ iderlerdi Sürh-bād-ı Cinnī dağı zerrin ...”. (s.207) “...diyü göz uruşdılar evvel meydāna Semendūn-ı Cinnī cānibinden Raķīm Cinnī on kez yüz biñ neheng süvār cinn çerisiyle uşağı irisiyle toḅ u tūfeng atup meydāna girdiler Sürh-bād dağı anı görüp İsteḥir Cinn’e emr idüp on kez yüz biñ hūñ-ı süvār Cinnīlerle zift ü kaṭrān tolu şişeler hevāya atup hevādan şişe yir yüzine ...” (s.208) “On kez yüz biñ kerre dīv çerisiyle gürz-i girān urup Mūhelhel çerisin urup Semendūn üzerine iletdiler.”(s.209).

Eserin bir diğer kurgusal özelliği de uzaklık mesafesi olarak mil ifadesinin kullanılmasıdır; “...cinsini kim görürlerdi kaçan seğerdüp ol feriştenüñ çevresine bir mîl miqdâr yirden ihâta kıluþ tururlardı ‘aþablarince gelen ‘afârît ü cin cinsi yetmiş mîl kadar yirden ol nürdan þubbeyi görürlerdi aygırları ve yündeleri þomaþdan vaz gelürlerdi ve eger bir þadem daþı ilerü ...” (s.180) “...Ol Cezîre-i Hâylüñ içinde yiten ferîþte maþâmında yetmiş mîl miqdâr yiri þadd-i þınur açuþ otlarlardı ve gice irtesi bir mîl miqdârı yirden ol ferîþtenüñ çevresin aluþ yönlerin andan yaña dönüp ...” (s.180) “...cin ser-hengleri omuzlarına uruþ dem çeküp uçuþ dîv ü cin çerisinüñ öñine geþüp dört mîl miqdârı yirden yuþaru hevâ-yı fenâda mu‘allaþ Sürþ-bâd-ı Cinnî zerrîn taþtla götürürler on kez yüz ...” (s.207)

Eserde anlatılan olaylarda tarihler ifade edilirken Hicrî Takvim kullanılmıştır; “...Memleket hâfızı kal‘alar hâşılların yirlerdi þizmet-i Süleymân’ı görürlerdi nite evvel Muþarrem ayında Aluban Hinnân ikinci Şafer ayında Be‘nâben Âhîlûd üçinci Rebî‘ü’l-evvel ayında Yâbir bin Menâşi‘ dördüncü Rebî‘ü’l-âhîr ayında Ahînâzû bin ‘Azû beþinci Cemâziye’l-evvel ayında Ahîmâ’işna fetâlî Süleymân’uñ güyegüsidür. Altıncı Cemâziye’l-âhîr Be‘nâbin hüþî yedinci Receb ayında Yehüþâfit bin Fârû‘ Süleymân’uñ güyegüsidür. Sekizinci Şa‘bân ayında Şem‘î bin A‘lâ toþuzuncu Ramazân ayında görîben ‘avrî onuncu Şevvâl ayında Benhüdi on birinci Zî’l-ka‘de ayında Bendekeri on ikinci Zî’l-hicce ayında Amînâzû ve bunlaruñ altı yanında Yehüþâfet bin Asîlûd beglerbegi oturdu ve anuñ yanında Benâyâhû bin Yehüyâ...” (s.246).

Eserde müellif zaman zaman dünya tarihinde ilk defa olan olay ya da bir nesnenin ilk defa nasıl yaratıldığı hususlarında kendince okuyucuya bilgiler vermiştir. Örneğin atın ilk evcilleştirilmesi noktasına değinen yazar bunun kökenlerini İþhak Peygamber’e dayandırmaktadır. “...Ba‘zî ‘ulemâ þavlinde budur ki âdem-i şafî devrinden tâ İþhâþ Peygâmbere gelinceye dek at cinsine kimesne eyer ‘inân uruþ süvâr olmadı...” (s.187) Bunun dışında köpeğin ilk yaratılması; “...İblîs-i la‘în âdemüñ göbegi yirine tükürüp þod ki baþdı. Allâhü te‘âlâ ol tükürükten bir kelb yarattı ‘av ‘av diyüp uruþ ağızın açdı þâdirüñ þudret birle atlar anuñ âvâzesin işidüp...” (s.216) ve darının nasıl zuhur olduğu “Allâhü te‘âlâ öküzüñ gözi yaþında þaruyı yarattı” (s.231) gibi nice konularda fikir vermiştir.

Titizlikle olayları işleyen müellif spesifik konulardan bahsederek itibarını sağlam temellere dayandırmak istemektedir. Çeşitli konuları zengin ve geniş hayal dünyasıyla işleyen yazar okuyucusunu tarihte bir yolculuğa çıkarmayı hedeflemiştir. Cinlerin savaşından bahsediyorken iyi bir atın nasıl olması gerektiği konusunu aralara serpiştirmiş bununla da yetinmemiş ilk tohumların, darıların nasıl cennetten geldiğine, ziraatin nasıl başladığına dair çeşitli konuları da eserinde yer yer vermiştir.

2.1.1. Meclis Özetleri

331. Meclis

Bir zaman Hüdhüd kuşu gelip Simurg'a, Rahne ile Kaknüs'ün geldiğini haber verir. Simurg da bunu Süleymân Peygamber'e söyleyince Süleymân Peygamber "Kaknüs ile Rahne kuşunu götür ve Zal-ı Destan ile Karun'ı göster. Bunları tanıyorlar mıymış öğrenelim." diyerek Anka kuşuna emir verir. Simurg, Hüdhüd'ü gönderir. Hüdhüd başında tacı ve sırtında hırkayla bu kuşlara Simurg'un selamını iletir. Daha sonra kuşları Süleymân'ın dergâhına çağırır. Kaknüs ile Rahne de bu çağrıya "Duyduk ve kabul ettik." diyerek havadan yeryüzüne inip Süleymân'ın dergâhında yakın bir yere konarlar. Kendilerine çeki düzen verdikten sonra içeriye girip Süleymân'a kuş diliyle dua ederler. Sonra Simurg dile gelip Kaknüs'e ve Rahne'ye "Süleymân sizi neden çağırdı biliyor musunuz?" diye sorar. Onlar da "Vallahi bilmiyoruz." derler. Simurg bunun üzerine Süleymân'ın divanında Sam-süvar'ın kürsüsünde oturan Zal-ı Destan ile ayak ayak üstüne atmış olan Karun'u gösterir ve "Bunları daha önce gördünüz mü?" diye sorar. Kaknüs ile Rahne, Zal-ı Destan'ı görüp kürsüde ayağını koyduğu yere yüzlerini sürüp methederler ve kuş diliyle Zal-ı Destan'ın yedi başlı ejderi nasıl öldürdüğünü tasvir ederler. Daha sonra Simurg kuşu Süleymân'ın emriyle "Bahr-ı girdapta şurada oturan iki pehlivanı daha önce gördünüz mü?" diye sorar. O sırada etrafa bakan kuşlar Behram'ı görürler Adunya bin Davud'un yanında gördüklerini söyleyip başlarından geçen olayı anlatırlar. Gece vakti iki kişi bunların kıyafetlerini giymiştir. Bunlar da Süleymân'ın kızacagından korkup bu iki kişiyi sırtlarına alır ve Sam-süvar'ın yanına götürmek üzere yola çıkarlar. Bir nefeste bir günlük yol almışlardır ancak sert esen rüzgârdan dolayı Hint taraflarına gidemeyip şark kısmına geçmiş ve akşam olunca da kaya dibinde yedi burcu olan bir kale görüp oraya inmişlerdir. Bu sırada sırtlarından inen neferlerin kaleye girip orada gürültü patırdı kopardığını duyunca korkudan kaçmışlardır.

Adunya bin Davud, Haveristan melikini öldürdüğü zaman Elhinc-i Cin yetişip Adunya'yı tanır ve Haveristan ulusunu cinlerle tahtına gönderir. Adunya, hocasını kulların tepelediğini görüp buna fevkalade incinir. Daha sonra hocasını pak su ile yıkayıp kefenleyip peygamber şeriatince defnedip matem tutar. Bu sırada Elhinc-i Cin'in aklına Adunya bin Davud'u ve beylerbeyi olan Evyaser bin Çerüpa'yı alıp Süleymân'ın huzuruna götürüp özür diletme fikri gelir çünkü tövbeden daha iyi şefaah yoktur. Fakat bu sırada şeytan iş başındadır. Süleymân'ın yöresinde olan cin ve insan önde gelenlerinin her birisine birer şeytan musallat etmiştir. Elhinc-i Cin'e de bir tane musallat olmuştur ve Adunya'ya karşı onu yanıltır. Şeytanın, Elhinc'i yanıltmasından sonra Elhinc'in Süleymân'ın huzurunda Adunya bin Davud'dan özür diler. Şeytanî planları tükenmeyen şeytan bu sefer hemen Sürh-bad Cin'e gidip onu yanıltır ve Süleymân'la savaşmaya ikna eder.

Sürh-bad, Hannas'a "Ya Hannas hayır mıdır bu olanlar, haberler nelerdir?" diye sorar. Hannas "Adunya bin Davud'a kan döktürdüm. Günahsız Elhinc'e kaza ve kaderi inkâr ettirdim. Ama gel gör ki Elhinc yine Süleymân'ın huzuruna gidip özür diledi." der. Şeytan bunu duyunca güler ve "Ben de seni bir mümine zina ettirdin sandım. Bu kadarlık günahta ne var?" der. O sırada söze karışan Sürh-bad "Az önce Hannas, bir kişiye kan döktürdüm ve birini de dinden çıkardım dedi ama sen yüz vermedin ve ben seni zina ettirdin sandım bunda ne var dedin, yani zina daha büyük bir günah mı?" deyince Şeytan "Benim katımda zinadan daha fazla mutlu edici bir şey yoktur. Veledi zinalar kıyamette benim askerlerimdir." cevabını verir.

Şeytan daha sonra Sürh-bad Cin'e Adunya bin Davud'la dost olmasını ve onun gönlünü hoş tutmasını telkin eder. Hz. Süleymân'ın askerleriyle de sürekli sorun çıkarmasını söyler.

Sürh-bad bu nasihatı şeytandan alıp kırk bin ifritle gidip Elhinc-i Cin'i davet eder. "Kabul ederse kendi rızasıyla yok etmezse zorla Adunya bin Davud'la getirsinler." diye kendi aralarında anlaşılır.

Bu sırada Cinler Sultanı Melik-i Ahmer gelir. Hz. Süleymân'ın emriyle bin nefer cinle Elhinc-i Cin peşinde hareket ederdi. Elhinc-i Cin'i Süleymân'ın huzuruna davet edecek ve eğer gelmezse Cebrail, Adunya bin Davud ile birlikte bağlayıp ikisini de getirecekti.

Elhinc-i Cin, Adunya bin Davud'un elini öpüp "Ya Adunya bilir misin ben kimim?" der. "Bilmem ama herhalde insan suretine girmişsin. Hareketlerinden ve sesinden anladığım kadarıyla sen bir cinsin. Taptığın din hakkı için söyle, sen kimsin?" der. Bu sırada Elhinc, Adunya'nın kuşağına yapışır ve kendisinin olan zerrin tahta çıkarıp izzetli ikramlarda bulunur. Sağ yanında kendi, sol yanına da beylerbeyi olan Çerüpa'yı oturtur. Sonra laf lafı açar ve söz dolaşır Hz Süleymân'a gelir. Elhinc-i Cin kendinin başına gelen olayı anlatır ve daha sonra Adunya'ya onun başından geçenleri sorar. Adunya da başından geçenleri biraz doğru biraz yanlış anlatır.

Zaman geçtikçe Elhinc-i Cin, Adunya ile samimiyetini ilerletir. O kadar samimi olurlar ki Süleymân'a övrünü iletmesi ve dergâhına girmesi için kefil bile olur. Daha sonra Evyaser bin Çerüpa, Elhinc-i Cin'in Adunya bin Davud'u alıp Hz. Süleymân'ın dergâhına girmek istediğini ve Adunya'nın da buna rıza verdiğini görür. Bunun üzerine hayâsız fitneci Çerüpa, Elhinc-i Cin'in Süleymân'ın huzuruna varmasını engellemek için çabalamaya karar verir ve Süleymân'ın huzurunda bunların saygısının kalmadığını ifade eder. Daha sonra Elhinc-i Cin "Süleymân gönderilmiş bir âlem peygamberidir senin bu söylediklerin bir hatadır." der ve Çerüpa da bunun üzerine "Senin gönlünden Adunya'yı tutup Süleymân'a iletmek geçer. Böylece günahın affolur. Yâ serheng-i cin bu yaptığın bir hatadır. Sen gel benim sözümü dinle Süleymân'ın dergâhına gitmektense Sürh-bad-ı Cin huzuruna gitmek daha kârlı bir iştir. Çünkü o Süleymân'ın düşmanıdır. İstehir Cin bile onunla birlikte. Tarihten beri bilirim ki İstehir Cin Süleymân'ın hatemini elinden alıp yerine geçip Süleymânlık kılrsa insan ve cin melikleri emrine muti olur. Sen İstehir Cin'e var Süleymân'ı boşver." der.

Evyaser bin Çerüpa Elhinc'i Süleymân dergâhına varmaktan caydırıp Sürh-bad-ı Cin'in hizmetine girmesi için telkinlerde bulunurken Elhinc-i Cin söze gelip "Yâ Çerüpa güzel hoş dersin. Süleymân dergâhına varırsam hem siz hem ben zarar görürüm. Gitmem demiyorum ama İstehir Cin'in huzuruna varmağa utaniyorum. Amma şimdi Sürh-bad ile Süleymân Peygamber arasında Şam şehrinde bir savaş var. Eğer Sürh-bad kazanırsa hoş ama Süleymân kazanırsa beni öldürür. Süleymân gönderilmiş bir peygamberdir ve Hak yolundadır. Eğer onun tarafında olmazsam Hakk'a da yüz çevirmiş olurum ve Her kim Allah (cc) yolundan dönerse kendi kendisini helak etmiştir. O yüzden ben Süleymân'ı tercih ediyorum." der.

Elhinc-i Cin'in Çerüpa'ya cevabından sonra Çerüpa Elhinc-i Cin kendini ve Adunya'yı Süleymân nazarına götürerek helak edeceğini anlar. Bu sırada şeytan kendisini Batlamyus Hakim şekline sokar ve Hannas da Yemlün Hakim suretine girer ve Elhinc-i Cin'in katına gelirler. Bu sırada Elhinc-i Cin Adunya ve Evyaser oturup konuşmaktadır. Elhinc-i Cin'in müritlerinden olan Mühefhef Cin gelip Elhinc-i Cin'e Batlamyus Hakim'le Yemlün Hakim'in dışarda beklediğini ve onunla görüşmek istediklerini söyler. Elhinc-i Cin bunları kabul eder. İçeri girip selamlaşırlar. Batlamyus kılığına giren şeytanı Batlamyus sanan Elhinc Cin sevinçle "Hayır ola neden geldiniz sizleri devden ve periden kim getirdi. Ahirmendin arkasına kim getirdi?" der. Batlamyus kılığındaki şeytan cevap verir "Bizleri Süleymân'ın has veziri Asaf bin Berhiya gönderdi ve sana nasihatler getirdik. Süleymân bize Tevrat'tan ve Zebur'dan ayetler okuyup "Gözleriniz kapatın, gözlerinizi açtığınızda kendinizi Elhinc-i Cin'in yanında bulacaksınız. Ona benden selam söyleyip sözlerimi iletin. Eğer Süleymân'ın sözlerini dinlerseniz ömrünüz telef olmaz." dedi." der. Batlamyus kılığındaki şeytan böyle deyince Elhinc ona aldandı. Elhinc ayağa kalkıp Asaf'ın selamını alıp "Eğer Hakim dediyse başım gözüm üstüne." der ve geri oturur. Sonra Batlamyus kılığındaki şeytan sözlerine devam eder "Nasihat budur ki Sürh-bad Cin'in müridlerinden olan İstehir Cin, Süleymân Peygamber'i yenip hatemin elinden aldı ve Rüzgâr-ı âlemde Süleymânlık kılmaya başladı. Hal böyle iken asla Süleymân'ın yanına gitmeyin. Özellikle Adunya Süleymân huzuruna gidip helak olacağına Sürh-bad Cin'e gidip ona itaat etsin ve İstehir Cin'e bizim ağzımızdan "Süleymân'ın hatemini alacağını ve âleme Süleymânlık kılacağını" haber versin ona müjde kılsın. Biz de İstehir Cin yanında hürmet görelim" der.

Şeytan Elhinc-i Cin'i bu şekilde yanıltıp onu yanlış yola iletir. Yemlun Hakim kılığına girmiş olan Hannas da "Yâ Elhinc-i Cin Asaf bin Berhiya'nun bir maksadı daha vardır. O da Sürh-bad'ın huzuruna seninle birlikte gitmemiz ve Asaf'ın selamını ona iletip Süleymân'ı yeneceğini haber vermemizdir." der.

Elhinc-i Cin şeytanın söylediklerine aldanıp onları gerçek sanıp Batlamyus kılığındaki şeytana döner ve birlikte Sürh-bad'a gittikten sonra "Asaf bin Berhiya'nın sözü başım üzerine. Şimdiye kadar Süleymân'a hizmet ettik ise şimdiden sonra İstehir Cin'e hizmet edelim görelim bakalım şans ne olur. Ama Adunya'yı nasıl götüreceğiz." der. Şeytan cevap olarak "Adunya'ya sor bakalım içinden ne geçiyor nereyi isterse oraya iletiriz." der. Sonra Adunya'ya sorarlar "Ey

halife-zade bu konuda ne düşünüyorsun gönlün nereyi isterse oraya seni iletelim der.” Adunya ağlayarak “Beni burada bırakın siz Sürh-bad huzuruna gidin.” der. Elhinc bunu kabul edip ona kırk günlük yiyecek içecek bırakır. Daha sonra Adunya’yı ve Çerüpa’yı kalede bırakıp “Kırk günden sonra gelip sana bakarız.” deyip şeytanın kılavuzluğunda uçarlar. Bu sırada Süleymân peygamberin gönderdiği bin cinle Melik-i Ahmer yetişip Elhinc Cin’i yerle gök arasında sağında Batlamyus Hakim solunda Yemlün Hakimle birlikte ikisi de insan şeklinde uçarken görür. Ama ikisinin de uçuşu cine benzemektedir. Sonra kendi kendine “Ben onları Süleymân nazarında koymuştum. Onlar buraya gelemezler ve bir insan da cin gibi gökyüzünde uçamaz. Bu kesin şeytandır.” deyip Süleymân peygamberden öğrendiği Tevrat ve Zebun’dan yedi ayeti okuyup gelmiş geçmiş peygamberler ruhlarına salavat edip Racim ve Hannas üzerlerine okuyup üfler. Sonra Melik-i Ahmer cin serhengleriyle Elhinc’in yanına yetişip sağ eliyle sağ omuzun sert bir şekilde tutup kendine doğru çeker. Elhinc, kendisini bin cinle gelen Melik-i Ahmer’in tuttuğunu görür. Korkudan titrer. Sonra Elhinc-i Cin “Hoş geldin ben aklımı şaşırdığımdan dolayı nereye gittiğimi bilmiyorum. Süleymân’a hata ettim. Şeytanın aldatmasına uğradım. Adunya’yı alıp Süleymân’ın huzuruna varayım ve tövbe edeyim, umarım ki kabul eder.” deyip Şeytanın fitnesini ve Berhiya’nın ağzından söylediklerini bir bir anlatır. Ancak Sürh-bad’ın huzuruna gittiğini korkusundan söyleyemez. Ama akıl kimselerin söylediği bir söz vardır ki çok doğrudur. “Her kim bir şeyi gizlerse yüzünden ve sözünden bu malum olunur.”

Melik-i Ahmer hışma gelip “Yâ Elhinc-i Cin sen hata kıldın. Kendi dilinle ahmaklık ettin ve ahmak cahilin gönlü ağzındadır. Diline her ne gelse onu söyler. Sen azgınlardan oldun. Derhal Süleymân’ın dergâhına varıp işlediğin günaha tövbe etmen lazım. İslam’da tevbeden şerefliyi yoktur.” Elhinc-i Cin bu olanlar üzerine Süleymân emrine muti oldu ve şeytanın kendisini kandırıp dinden çıkardığını anladı. Daha sonra Melik-i Ahmer’e karşı gelmeğe korktu ve Adunya’yı, Çerüpa’yı ve melikzadeyi Ekdürüş Cin ile gönderir. Derin bir nefes çekip gökyüzünde uçarlar. Huzura gelenler orada Adunya’yı görüp selamlaşırlar ve Adunya’nın gönlünü teselli ederler. Daha sonra Çerüpa’ya dönüp “Sen azgınlardan oldun ki Adunya’yı yanıltıp dünya malından çıkartıp bu hale getirdin. Senin bu azgınlığından ötürü Allah (cc) sana zafer vermedi. Zira azgına zafer yoktur. Cezanı çekeseksin.” der sonra Adunya’ya döner “Ya şehzade düşmanlığın aslı olmaz, zira derler ki düşmanlık

kalbin mesleğidir. Gâh gönlü hasta ve gâh dili beste olur. Sen bu sıfatları terket ve varacağın yer olan Süleymân dergâhına git. Kardeşin Süleymân Hak peygamberidir. Gönderilmiş olan odur. Sen benim sözümü tutarsan Süleymân seni affeder ve seni hoş tutar.”

Daha sonra bu nasihatleri verip melik-zadenin halini görüp “Bu kim?” der. Adunya da melikzadenin Endelüs padişahı oğlunun Taşrik padişahı kızına âşık olduğundan haber verir. Ahmer bunu duyunca şaşırır ve onu bir cin atına bindirip Süleymân’ın yanına doğru uçup giderler.

Melik-i Ahmer Elhinc-i Cin alıp Süleymân canibine giderken Adunya ile Çerüpa ah u figan etmektedir ancak konu ifrite gelmiştir. İblis, Ekvan-ı İfritle buluşup geçen olaydan haber verir. Şeytan bunun üzerine “Ne duruyorsun derhal Ahmer’in arkasından git ve onla savaşıp Elhinc-i Cin’i kurtar ve Sürh-bad Cin nazarına götür” diyerek emretti. İfrit kırk bin askerle yanlarına gidekoyuldular.

İfritler Ahmer’in ardından gidip naralar eşliğinde alay bağlarlar. Melik-i Ahmer ifritin geldiğini görür ve hemen hışma gelip yirmi bin cin sağ tarafa yirmi bin cini sol tarafa düzer.

Sonra Mühefhef Cin kılıcını eline alıp savaş pozisyonunu alır. Çıkan savaş gökyüzünü kan rengine boyar.

Bir zaman Şehzade zehirden vefat eder. Efrasiyab karındaşı Uziret’le birlikte gelip bu durumu Süleymân peygambere anlatırlar. Lokman Hakim’in Şehzade’yi yılan ve akrepe sokturduğunu ve kırk dirhem zehir vererek iki gün içinde şehzadeyi öldürdüğünü düşünmektedirler. Efrasiyab ve Uziret de Lokman’ı Hz. Süleymân’dan kisas etmek için isterler. Süleymân bu duruma sinirlenir ve Lokman’ı huzuruna getirir. Musa peygamber şeriatince Tevrat hükmince Allah (cc) buyruğunca ve Davud şeriatince Lokman Hakim’i bunlara vermeyi veya kan bahasını ödetip rızalaşmasını söyler. Lokman Hakim korkar ve şehzadeyi öldürmediğini söyler. Süleymân’dan zaman ister ve bu işi ilm ile çözmek istediğini söyler. Süleymân “Olayı senin yaptığın aşikâr.” der. Lokman ise biraz zaman ister ve remil çizer. Bu ilmlle Fisagores Hakim’in simya büyüyle kızla şehzadeyi buluşturduğunu ve ikisini de helak ettiğini öğrenir. Olayı bu şekliyle Süleymân’a iletir. Süleymân ise “Eğer bu gerçek ise Amalika sultanı Sührab Şah kızı ölmüş olmalı.” der. Bu sırada Amalika

sultanı Sührab şah Süleymân divanında otururken ona siyah bir name getirip “Bu nameyi bir güvercin getirdi. Onu ayağından alıp sana getirdik ama pek hayr bir habere benzemez.” derler. Sührab şah mektubu okuyuca tacını yere fırlatıp ah etmeye başlar. Bunun üzerine Süleymân ne olduğunu sorar. Sührab şah anlatır. “Bu dünyada bir kızım ve oğlum vardı. Kızım dün gece zehirlenip ölmüş. Kızım öldükten sonra ona dokunanlar bile kırk elli kişi hepsi ölmüşler. Cin davetiyle kızımı gece yatağıyla birlikte götürmüşler. Zehirleyip geri getirmişler diye mektuba yazmışlar.” diye anlatır. Böylelikle Lokman Hakimın doğru söylediği ortaya çıkar. Daha sonra Süleymân, Efrasiyab ile Uzireti çağırır ve “Şehzadenin döşeginde ölü bulunmasının sebebi nedir biliyor musunuz?” diye sorar. Onlar da gördüklerinde cansız bir şekilde yattığını söylerler. Sonra Uziret’in aklına şehzadeye benzeyen biri bulunup ona zehri helahil verilmesi fikri gelir. Kızla buluştuğu an ölürse Lokman Hakim doğru söyler. Yok eğer helak olmazlarsa katil Lokman Hakim’dir.

Uziret böyle deyince Lokman Hakim şehzade erkanından iki aşık bulur. Biri kuds-i mübarekte bir tacir kızına âşık olmuştur. Bir diğeri de bir sarraf oğlu hamamcı kızına âşık olmuştur. Lokman Hakim bunları getirip her birine kırkar miskal helahil zehri verir ve akrebe ve yılanı sokturur. Kırk günün sonunda bu âşıklar helak olmazlar. Daha sonra Lokman Hakim Uziret şah ile Sührab şahı odasına getirir ve ikisini bir evde gizler. Gece تنها olunca bu iki aşığı huzuruna getirir ve onlara “Hiç sevdiğiniz var mıdır onları huzurunuzda hazır kılayım ve onlara kavuşasınız?” der. Onlar da “Lütuf edersin.” derler. Bundan sonra Lokman daire çizip teshir-i cinle emreder ve kâfir hammamcının avretiyle getirirler. Bu iki âşık mutluluktan havalara uçar. Dahristiyan tacir kızını döşeğiyle cinler ha sonra Lokman söze girdi “Sizlere zehri katil yedirdim ve yılanı akrebe sokturdum. Eğer isteğiniz yatmaksa onları sarıp öpebilirsiniz ama zinaya izin veremem. Eğer zina ederseniz zehir sizleri helak ider.” En nihayetinde üryan olup birbirlerinin koynuna girdiler. Kurt kuzuya fırsat bulursa hiç sabreder mi?

Aşk ateşi sönünce zehir damarlara zuhur etmeye başladı ve nihayetinde helak oldular. Sonra Lokman Hakim Sührab şah ile Uziret melike döndü “Bu iki aşık tahammül edemeyip zina ettiler ve helak oldular.” Şamdan eşliğinde gidip baktılar ki dördü de helak olmuş. Sonra cinler gelip bunları geri götürdü. Daha sonra sabah olunca işitildi ki bunlar gece vakti helak olmuş ve onların cesetlerini yıkamak isteyenler bile helak olmuştur.

Hal böyle olunca Sührab şah ile Uziret olaya vakıf olurlar ve Lokman'ın mazlum olduğunu anlarlar. Olayı Süleymân peygambere izah ederler ve nihayetinde Fisagores Hakim'in bu işi yaptığı ortaya çıkar. Süleymân peygamber Fisagores'i huzuruna çağırıp izahat ister. Tabi ki o bunu kabul etmedi. Hal böyle olunca Lokman Hakim suçsuz olduğunu dostlarının görmesi için kırk gün kırk gece Allah'a (cc) münacat eyledi. Kırk günün sonunda kırk birinci Gün Tavus-ı Kudsi gelip Süleymân'a Allah'ın (cc) selamını getirip "Ferruh'un kabrine varıp enbiya, evliya ve hazır bulunan meleklerle iki rekat namaz kılıp hacet dilesin ben ona can vereceğim." deyip Allah'ın (cc) hizmetine geri döner. Süleymân mutluluk içinde Lokman'a haber verir.

Sabah olunca evliyalara, enbiyalara, üçler yediler, Hızır İlyas peygamberler vüzeralara umeralara hükemalara ulemalara ile şehzadenin kabrine varıp abdest alıp hacet namazını kılarlar. Hızır peygamber müezzinlik Süleymân peygamber imamlık eder ve şehzadenin hayatı için dua ederler. Süleymân'ın bu duasına hep bir ağızdan herkes "Âmin." der. Allah (cc), Süleymân'ın duasını kabul eder ve şehzadenin cisminde can verip kabrini yarar. Şehzade kabrin içinden Süleymân'a bakmaktadır. Süleymân "Ya şehzade senin ölümüne sebep olan nedir?" diye sorar. Şehzade "Beni cennette neden rahatsız ettiniz?" der. Süleymân "Senden dileğimiz hangi sebepten sana zehir tesir etti doğru söyle." der. Cevap verir "Hamam yolunda Sührab şahın kızı giderken onun yüzünü görüp ona âşık oldum. Daha sonra Fisagores Hakim yanımdayken nabzıma dokunup maşukumun şehrinin ve adını bildi ve beni onunla görüştürebileceğini söyledi. "Asla onunla yakınlaşma sonra pişman olursun." der. Ben de kabul ettim. Fisagores Hakim daire çizip cinleri davet etti ve simya ilmi kuvvetiyle kızı bana döşegiyle birlikte getirdi. Sonra bizi yalnız bıraktılar. Soyunup koynuna girdim kız bu durumu düş sandı. Daha sonra nefsimde sabr idemediğime tövbe kıldım tövbe ederken Hakk'a ısmarladım. Kız bekâretini almam için bana izin vermedi zorla alınca da benden evvel helak oldu. Olay bundan ibaret." der. Sonra tövbeler etmeye başlar ve Süleymân'dan dua isteyip cennete dönmek ister. Allah (cc) da günahını affeder.

Şehzadenin atası Uziret, amcası Efrasiyab, kızın atası Sührab şah, Süleymân ve Lokman olayı dinledikten sonra hemen Fisagores'e saldırmak isterler. Süleymân hemen onları bu işten men eder. Süleymân Fisagores'e "Neden böyle yaptın, bir şehzadenin katline ve Sührab şahın kızının helakine sebep oldun?" diye sorar.

Fisagores üzgün bir şekilde adil bir yargılama beklediğini söyler. Ancak “Tavus-ı Kuds’im diye gelen şeytandı ve şehzadenin içine girip konuşan da cinlerinden biriydi bu benim bile elimden gelir.” diyerek kendini beyan eder. Süleymân bunu duyunca sinirlenip Fisagores’i itekler. Fisagores “Sen peygambersin sana bu yakışmaz. Bana inanmıyorsan taze bir ölünün yanına gidelim bak gör yalancı mıyım değil miyim?” der. Taze bir ölünün mezarına giderler ve daire çizip cin çağırıp ölüyü uyandırır. Fisagores “Kaç yıldır buradasın?” der. Ölü cevap verir “Dört yıldır.” “Yerinden memnun musun? Seni Allah’dan (cc) dileyip diriltelim mi?” der. Cevap verir “Ben yerimden memnunum.” cevabını alır. Daha sonra cin ölünün içinden çıkar ve ölü kabre düşer. Durumu Süleymân’a anlatırlar. Süleymân gazaba gelir ve Fisagores’e “Benimle yarış mı ediyorsun? Süleymân gibi ölüyü dirilttim diye dava edermişsin.” Cevap verir “Benim ne kudretim var ki? Ben sadece cini ölünün içine soktum ve ölüyü konuşturdum. Herkes ölü konuştu sanır ama konuşan cindi. Yoksa ölüyü diriltmek Tevrat hükmünce şeren cayız değildir.” diye durumu izah eder.

Nihayetinde Fisagores Hakim kazaya rıza verir.

332. Meclis

Süleymân peygamber müşriklerin imana gelmesi için sabaha değin ibadet eder. Sabah olunca hacet namazını kılar ve Allah’a (cc) münaacaat eyler. Daha sonra tahtına geçip oturur, elinde Musa asasıyla Allah’ı (cc) zikir eder. O gün divan-ı azimi kurar, tüm cümle melekleri enbiyaları nazarına toplar, Allahı (cc) tekbir ederler.

Süleymân’ın emriyle abnüsten bir kürsü kurulur Fisagores Hakim Süleymân peygamber nazarına karşı gelip oturur. Sağ tarafında Amalika sultanı Sührab şah, sol tarafına Efrasiyab karındaşı Uziret şah ve bir tarafta da Lokman Hakim oturur. Süleymân söze girer. “Fisagores sen bir iş yapmışsın ve inkâr edersin. Gel doğruyu söyle ki hasmlarına seni kısas yapma şansı sunalım.” der. Fisagores pişman olur ama yine de “Söylediklerimi isbat edebilirim kısas neyse tamamdır. Kimseye minnet etmem.” der. Süleymân duyunca gazaba gelir ve yazıcı kâtiplerini çağırmaya karar verir. Daha sonra insan müvekkeli olan Şeratayil meleği çağırır selamla gelen melek Süleymân’dan istediğini sorar. Süleymân da “Fisagores Hakimin sağında ve solunda olan kırk iki müvekkelleri ve kiramen katibini hazır etmesini.” söyler. “Ya Süleymân eğer Hakimin bedenindeki melekleri ihraç edersek Hakim helak olur. Ancak Allah’ın (cc) izniyle olur. Melek vardır ki nefes aldırır melek vardır ki düşündürür melek

vardır ki gördürür.” Hal böyle olunca Süleymân kibleye döndü ve iki rekat hacet namazı kılıp izin istedi. Tavîs-ı Kudsi gelip Allah’ın (cc) selamını iletir ve Fisagores’i teftiş etmesi için ona izin verir. Böylece Melekler hazretin emrine memur olurlar ve Fisagores’in bedeninden çıkarlar.

Süleymân, Lokman Hakim’e onla olan düşmanlığının sebebini sorar. Lokman Hakim durumu izah edip Fisagores’in kendini katletmesini vacip kılması için bir oyun oynadığını ve bu sebepten ona düşman olduğunu açıklar. “Gerekilirse Fisagores’e de sorulsun doğru her ne olarak ortaya çıkarsa kabulümdür.” der. Süleymân bu izahattan sonra Fisagores Hakim’e bu söylenenlere ne diyeceğini sorar. Fisagores Hakim de “Yaşı çok ilerlediği için Lokman Hakim ne söylediğini bilmez.” der. Süleymân da melek-i müvekkellerin şهادetlik etmesini isteyip istemediğini sorunca Fisagores de kabul eder.

Önce Fisagores Hakim’in sağ ve sol omzundaki melekler gelir ve sorulan sorulara cevaplar verir. Süleymân “Şah oğlu şehzade Ferruh’ı ve Sührab şah kızı Hüma’yı cinler bir yere götürdü mü? Onlar birbirine vüsul bulup zehirden helak oldular mı?” diye sorar. Melekler bunun defterde yazdığını söyleyince Fisagores Hakim bunu kabul etmez. Onların yalancı şahitlik yaptığını ve bunların cin olduğunu söyleyip inadla itirazını sürdürür. Süleymân kiramen kâtibini yok saymasına sinirlenir. Fisagores de Süleymân’ın sinirlendiğini görünce onu sakinleştirir ve yanlış anlaşıldığını ve elbette ki kitaplarda yazanlara inandığını ifade edince Süleymân sakinleşir.

Daha sonra on iki müvekkel şهادet ederler. Bunun üzerine Fisagores diğer haricden olan müvekkellerin de şahit olmasını ister. Hal böyle olunca akıl meleği “Ben onun aklına getirdim.”, dil meleği “Ben ona söyledim.”, kulak meleği “Ben ona duyurdum.” diye diye harice müvekkel olan melekler bir bir şهادet ederler. Bunun üzerine son bir şans olarak Fisagores bu yaşanan olayların hangi yılda hangi vakitte hangi saatte olduyorsa onlara müvekkel olan meleklerin gelip şهادet etmesini ister. Süleymân da Rebiülevvel ayının düşünbe gecesi ve saat üç meleklerini hazır eder. Bu melekler de Fisagores’in simya ilmi kuvveti ve cinlerin yardımıyla Hüma ile Ferruh’u bir yere getirdiğine şahitlik eder. Cinlerin diri olarak gelen bu aşıkları ölü olarak geri yerlerine götürdüğü ortaya çıkar. Fisagores de bunun üzerine “Kiyameti inkâr edenler görsünler ki gerçek, meleklerin şهادetiyle ortaya çıkacaktır. Bütün

organlar her ne yaptıysa dile gelip şehadet edecektir.” dediği zaman mecliste bulunan on dört bin insan mükallidi ve cin mühidleri hep bir ağızdan iman tazelediler. Nihayetinde Süleymân bunu neden yaptığını sorar, hakim de “Şehzadenin yalvarmalarına bakıp maşukunu hazır ettim, fakat ecel ikisinin de sonunu getirmişti. Onlar ecelden helak oldular. Bana inanmazsan -o sırada etrafına bakar ve birini sebepsiz kakhaha ile gülmekte olduğunu ve birinin de gözleri kıpkırmızı olduğunu görür- bak şu kakhaha ile gülen kişi bu akşam vefat edecek ve gözleri kırmızı olan da 3 gün içinde vefat edecek. Onları izleyin bakın görün sözlerim yalan mıdır değil midir?” der. Hz. Süleymân da onları izlettirir.

Bu sırada Cebrail Allah’ın (cc) selamıyla gelir ve Süleymân’a “Melik-i Ahmer’e hükm eyle Hüma’yı tabutuyla yanına getirsin ve Tahmurış melege de hükm et Ferruh’u tabutuyla hazır etsin ve sen de iki rekat hacet namazını kılıp onların hayatı için dua et. Ben de onlara kırkar yıl ömür vereyim ve anlardan nesil getireyim. On dört bin kişinin iman tazelemesi sebebiyle de Fisagores’in günahını affettim.” deyince Süleymân mutlu olup şükür secdesi yaptı. Süleymân, Hızır, İlyas peygamberler evliyalar üçler beşler yediler hacet namazını kıldıktan sonra Süleymân “Allah’ın (cc) izniyle kalk!” dediğinde, İlyas peygamber de Hüma’nın tabutu üzerinde “Allah’ın (cc) izniyle kalk ya Hüma” dediğinde ikisi de Allah’ın (cc) izniyle ayaklandılar. Uziret dönüp mutlulukla kardeşi Efrasiyab’a sarıldı. Daha sonra Süleymân büyük bir divan kurup Hüma’yı Ferruh’a ister ve Allah’ın (cc) emriyle evlenip 40 yıl ömür sürerler. Lokman Hakim’le, Fisagores Hakim Süleymân’ın nezaretinde barışırlar ve Süleymân’ın telkiniyle canu gönülden kardaş oldular. Bu sırada Süleymân’ın ölüp ölmeyeceğini merak ettiği kişilerden haber gelir. İkisi de ölmüştür. Süleymân nereden bildiğini sorunca Fisagores kakhaha ile gülenin karnını yarıp “Yüreği içinde bir kurt vardır. Onu getirsinler.” der. Getirilir. Yürekteki zarı çıkartıp, “Bu kurt kimin yüreğinde olursa o kırk gün aralıksız güler ve sonunda boğulur. Kırk günün sonunda kurt yüreği deler içine girer ve insanı öldürür. Diğerinin de gözlerine baktım ve şarab onun yüreğini yakmış malum oldu ordan anladım.” der.

Sam-süvar Hind Padişahı Berhemen şahın kendisine tabi olması ve Süleymân dinine girip Müslüman olmasından sonra Berhemen’e varsa kılıçtan geçirmek için düşmanının olup olmadığını sorar. Berhemen de Kahram Zengi adında birinden söz eder. “Hindistan çöllerinde Zengistan memleketi vardır ve cümlesi çöldedir.

Vilayetlerinde sonsuz altın madenleri var olmasına rağmen hepsi haramidir. Sürekli bizim memleketimizi talan ederler.” der. “Bir zaman askerimi toplayıp üzerine gittim karşıma çıkamayıp kaçtı, yine bir zaman memleketini vurup çıktım. Ardımca gelip memleketimi vurup talan etti. Ondan başka düşmanım yoktur.” der. Bunun üzerine Sam-süvar, Süleymân eliyle ve şah ağzından bir mektup yazıp Zengistan meliki Kahram Zengi’ye gönderir. Mektupta Süleymân ve Davud’un şeriatine girip müslüman olması emrediliyordu. Akıllı bir kimse olan Kahram Zengi düşündü ki emre girmezse memleket elden çıkacak. Bunun üzerine Kahram tahtını oğluna bırakıp hazinesinden kıymetli taşları çıkartıp Berhemen şahla buluşur. Sam-süvar’a itaat edip getirdiği kıymetli taşları ona verir.

Güzel bir sofraya kurulup yenilir içilirken Sam-süvar bu sefer Kahram Zengi’ye düşmanının olup olmadığını sorar. Kahram zengi de “Bizim memlekette öte insan yoktur. Fakat bizim başımız hayvanlarla derttedir. Ne kadar askerle varsam başarılı olamadım.” der. Sam-süvar da Süleymân devletinde zalimlerden mazlumları kurtarmağı düstur edindiklerinden dolayı oraya gitmeyi uygun görür.

Kahram Zengi’nin oğlu olan Gühram, babasının krallığı kendisine bırakıp Süleymân’a dahil olmasına incinir. Babasından kalma hazineleri toplayıp kendine tabi olan beylerle kaçıp Zengübar kalesine gidip oturur. Orada kimsenin kendine karşı zafer kazanamayacağını umar. Sam-süvar oraya gelemeyi sanardı.

Gühram’ın bu yaptığını casuslar gelip Kahram’a haber verir. O da gidip Sam-süvar’a durumu anlatır. Sam-süvar kendisine on bin asker verip kaleye gönderir. Kahram’ın da altmış bin askeri vardır. Kaleye giden Kahram elini yüzüne tutup birden ağlamaya başlar. Kendisine soranlara “Bu kaleyi oğlumun elinden kimse alamaz.” der. Bunun üzerine Safevan “Allah’ın (cc) inayetiyle, Süleymân’ın mucizesiyle ve Sam-süvar’ın kuvvetiyle nice kaleler alınmıştır. yetmiş bin erle kuşatıp burayı da alırız.” der. Yapılan istişareler neticesinde Kahram’ın Gühram’a mektup yazması istenir. Kibre ve Gurura kapılmış olan Gühram’ı babası Kahram kendi yoluna davet eder. Gühram da “Değil yetmiş bin, yüz bin askerle gelseniz bile burayı alamayacaksınız.” der ve teklifi şiddetle reddeder. Bunun üzerine Gühram serverleri Gühram’a “Atan senden korkmazsa burdan gitmez. Ona öyle bir iş yapalım ki Zengübar tarafına bile dönüp bakmasınlar.” der. Daha sonra yapılan istişareler sonucunda alınan karar gereği Gühram gece yarısı olunca yedi bin erle hazırlanıp kaleden çıkar ve Süleymânîleri

basarlar. Onları gafil yakalayıp pek çok kişiyi öldürürler. Kısa sürede toparlanan Süleymanîler kavgaya tutuşurlar fakat gün ağarmaya doğru Zengiler hemen kaleye dönerler. Kırat Zengi bu haberi Sam-süvar ile Berhemen şah istişare halindeyken getirir. Bir hayli gazaba gelen Sam-süvar yüz kırk bin erle oraya gider. Zengistan sınırında bir dağ eteğinde oba kurarlar. Sam-süvar kademgaha girdiği sırada Zemzeme-i Ayyar dağı gözlemektedir. O sırada yanan bir alev görür ve Süvâr'a haber verip yanan ateşe doğru yola koyulur. Oraya gittiğinde onlarca kişiyi bir halka etrafında oturup bir şeyler pişirirken görür. Zemzeme, korktu demesinler diye hançerlerini hazır edip yanlarına kadar gider. Selamlaştıktan sonra bir zengi ileri geleni etrafında kırk Zengiyle birlikte dizdize oturmaktadır. Birkaç Zengi üç dört demir şişi bellerine sokmuşlar büyük bir kazan kaynatmaktadır. Zemzeme onlara kim olduğunu sorar. Onlar da “Biz bir atadan, bir anadan kardaşlarız bu ortadakiler atamızdır. Sen kimsin?” derler. Zemzeme durumu izah eder ve aşağıdakilerin kendisinden açıklama beklediğini onlar hakkında ne demesini istediklerini sorar. Aralarında istişare eden Zengiler “Hile ile bunun yol arkadaşlarını getirelim.” düşüncesiyle “Hoş geldiniz bizler zararsız kimseleriz. İstersen yoldaşlarını da getir beraber yiyelim içelim, yarın hep birlikte yola koyulur onların hakkından geliriz.” derler. Bunun üzerine dönen Zemzeme durumu haber vermek için Sam-süvar'ın yanına gider. Sam-süvar kendisiyle beraber kırk yiğit ile geri döner. Bunları gören Zengiler korkuya kapılıp bunları içeriye davet ederler. Hep beraber oturdukları sırada yemekler gelir. Ancak Sam-süvar'ın serverleri yiyeceklere el sürmezler. Nedenini soran Zengilere Zemzeme-i Ayyar cevap verir “Bizim adetimiz şöyledir ki pişen nesnenin ne olduğunu bilmezsek yemeyiz ve ayrıca kişinin inandığı dini bilmeyince onunla aynı yemekten yemeyiz.” deyince Zengiler durumu izah ederler. “Bu fil etidir ve biz annemiz ile babamıza taparız.” derler. Zengiler böyle deyince Sam işaretiyle kırk dört server hareketlenmeye başlarlar. Zengiler bunu görünce korkarlar. Zemzeme söze girer. “Fil eti murdardır yenmez ve anneniz babanız kimdir onlara inanıyorsunuz?” deyip onları Allah'ın (cc) dinine girmeye davet ederler. Bunun üzerine ataları Kuttâ Zengi oğlanlarına “Bunlar tekin kişiler değillerdir. En az yüz bin kişilerdir bunlara gafil olmamak gerek.” deyince Zengilerin ulu kişisi Hulusi “Siz hangi kavimsiniz doğru söyleyin ki sizinle bizim aramıza husumet olmasın.” der. Zemzeme “Bizim liderimiz Sam-süvar'dır ve o da Süleymân'ın komutanıdır. Siz de bize katılın yoksa sizleri kılıç zoruyla kendimize katarız.” der. Bunun üzerine ataları Kuttâ “Bunlar doğru söyler bunlara muti olmak gerek. Ancak bunlara kendi

erliklerinizden birkaç hüner göstermeden muti olmayın yoksa ucuz alınmış kumaşa dönersiniz.” deyince durumu Zemzeme’ye anlatırlar. Bu Sam-süvar’ın hoşuna gider. Bunun üzerine İtisam Erdebili ileri gelip kırk dördüyle aynı anda güreşmek için Sam’dan icazet ister. Erdebili “Tek tek gelin benim üzerimde erliklerinizi test edin.” der ve teker teker kırkdört eri de alaşağı eder. Bunun üzerine anaları ataları ve kırk dört er gelip Sam’a muti olurlar. Süleymân’a iman getirirler. Sabah olunca Sam, Zemzeme’yi çeriye gönderir, Zemzeme Zengilere “Ey zengiler siz yine makamınızda oturun sizlere mal verelim bizleri dua ile yâd edin.” der. Zengiler bunun üzerine kabul eder olup Süleymân peygamberin mübarek cemallerini görmek isterler. Bunun üzerine hoşnud olan Sam-süvar bu zengilere kumaş fil gergedan hayme ve çadır verir. Orda yiyip içip yatarlar. Seher vakti gelince kalkıp yedi gün yol yürürler ve sekizinci gün Zengistan taht-gahına varırlar. Kahraman Zengi’nin büyük oğlu Zengül, Sam için şehirden erzak getirir yüz kırk bin er yiyip içip yatarlar. Yine sabah olunca kalkıp Zengibar kalesine giderler. Sam, Zengül’e “Şehrini göster bakalım.” der. Zengül Sam’ı şehir kapısına getirir kapıda kara taştan yapılmış bir yapı görürler. Üstünde birkaç satır vardır. Caliyüs Hakim iki eliyle yapıyı kaldırıp Sam’ın karşısına getirir ve yazıyı okutur.

Yazıyı okuyunca anlarlar ki bu şehri Mantuş Zengi inşa etmiştir. Ruhuna dua okurlar ve şehri dolaşmaya devam ederler. Gezerken mermer bir yapı görürler ve yapıda bir insan kalıbını tasvir etmişlerdir. Dizi üzere çöküp bu yapıyı incelemeye başlar. Bunu yapan da Angûş şâhdır. Yapının üstünde bir yazı yazar. Yazıda “Angûş şâh bir gün şehir içinde gezerken yanına bir Arap gelir ve yüzüne aları aları bakar. Etrafındaki adamlara her ne kadar bunu göstermek istediye de bunu başaramamaktadır. Korkmuştur. Kim olduğunu sorunca “Ben can alıcıyım Allah’ın (cc) emriyle canını alacağım.” der ve oracıkta canını alır.” yazmaktadır.

Angus şahın bu cihandan hasretle göçdüğünü anladılar. Ruhuna hayır duaları ettiler. Orda uyudular. Sabah namazıyla beraber atlarıyla yedi gün gittiler sekizinci gün Zengibar kalesi göründü geceye doğru kaleye yakın bir yerde konakladılar. Sam-süvar kaleye şöyle bir bakış atar ve kalenin kara taştan üç kat yüksek olduğunu görür, kalenin kuleleri neredeyse bulutla birleşmiş durumdadır.

Kaleyi gören Sam-süvar kaleyi yapanı tebrik eder. Bir an evvel kaleyi almak için sabah gün ışıyınca harekete geçmek üzere yatarlar. Sabah olunca dört bir taraftan on

binlerce çeriyle birlikte Sam'ın komutanları harekete geçerler. Adeta yer yerinden oynamaktadır. Bunu gören Gührâm bir an kalenin kapılarını açıp aman dilemek ister. Fakat onun lalası Akdam Zengi “Birçok yiyeceğimiz ve silahlı askerimiz var. Kalenin alınması mümkün değil.” der ve savaşması için Gührâm'ı ikna eder. Düşman askerini ok yağmuruna tutarlar. Bunu gören Sam iyice sinirlenir yüz binlerce askeriyle yürüyüşünü sürdürür ve eline gürzünü alıp o koca kapıya öyle bir vurur ki yer yerinden oynar. Üçüncü vuruşunda kapı artık dayanamayıp kırılır. Sam'ın askerleri içeriye girip yeryüzünü lali mercan ederler.

İçeri giren Sam'ın askerleri yedi bin Zengiyi kılıçtan geçerler. En son Gührâm kalenin tepesine çıkıp aman dilemek zorunda kalır. Oğlunu o şekilde görüp dayanamayan Kahram, Sam'dan onu affetmesini ister. En nihayetinde kale ele geçirilir. Bu olaylardan sonra Kahram kalenin hazinesini getirip Sâ'm'a teslim etmek ister fakat Sam hoşuna giden bu hareketi kabul etmez. “Bu zamana kadar birlikte vakit geçirdik artık sen diyarında otur ve zamanını hoş geçirmeye bak.” der. Gitmeden evvel son bir defa diyarında onun bir düşmanının olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Kahram, gergedan serlerinden şikâyet eder. Gelip kendi topraklarını talan ettiklerinden, güçlerinin onlarla mücadeleye yetmediğinden ve onların kırk günlük yolu dört günde aldıklarından dem vurur. Bunun üzerine gerekli hazırlıkları yapan Sam ve serverleri yola çıkarlar. On dört gün yürüdükten sonra bir dağ eteğinde yorgun olan atlarını ve erlerini dinlendirmek için mola verirler. Dağ eteğini kontrol ederken Sâ'm'ın karşısına acayip bir hayvan çıkar. Hayvanı ok ile vurup Sam'ın önüne getirdiler. Başı su sığına benzer boynuzları beş altı karış, kulakları keçi kulağı, kuyruğu koyun kuyruğu, iki ön ayağı kurtayağı gibi pençeli, arka ayakları geyik ayakları gibi toynaklıydı. Şaşkın halde hayvanı geri azad ettiler. Daha sonra dağ eteğinde bir kaç atlıyı mağara kapısı önünde kavga ederken görürler. Mağaraya giren bir canavar oradaki atlılardan bazılarının üstünü başını parçalamıştır. Bunun üzerine Sam, Behram ve İtisam'ı kılıçlandırıp mağaraya sokar. Behram ve İtisam iki canavarı da tepeleyip Sam'ın önüne getirirler. Sam “Acaba bu hayvanların insana bir yararı var mıdır?” diye sorunca Dermayuş Hakim söze girer “Allah (cc) öyle yaratmıştır ki her birinin birine faydası vardır. Bunları ilmlle bilmek lazım.” Der ve hayvan kitabını açıp bu kitapta yerde yatan hayvanın suretini bulup “Bu canavarın kallbi yenirse pek faydası olur.” diyerek anlatır. Böylece Sam canavarın kalbini alır ve oradan uzaklaşırlar. Altı gün yürüdükten sonra Dirahistan'a varıp oraya oba

kurarlar. Orada ağaç dibindeki suya gelen bir ejderha görürler. Bunu gören Serverler hemen kılıçlarını kuşanırlar. Bu sırada Sam söze girer ve Ejderhaların insanlara benzemediğini ve onlarla karşı karşıya kaldıklarında zehirleriyle onları helak edebileceklerini söyler. Suyunu içince uykuya çekilen ejderha kendine doğru hareket eden serverleri duyunca gayet sinirlenir. Çetin bir mücadeleden sonra Sam liderliğindeki serverler ejderhayı öldürürler. Obalarına dönen serverler sabah yeniden göçe koyulurlar.

333. Meclis

Sam-süvar gergedan serleriyle mücadele ederken konu Süleymân'a gelir. Süleymân şehzade ile Sührab şah kızı Hüma'ya Allah'ın (cc) izniyle can verdiği ve bütün müşriklerin bunu duyup imana geldiğini rivayet ederler. Bu olaylardan sonra cümle putperestler ateşperestler imana gelip Süleymâna ilgi ve alaka duymaya başlamıştır.

Harkeş at, Hinik İshak ata "Senin de şeklin şemalin bana benzer ama Allah (cc) sana rahat olma lütfunu vermiş bana ise cefayı vermiş. Bunun sebebi nedir?" diye sorar. Bunun üzerine Hinik İshak, İshak peygamberden duyduklarını Harkeş'e anlatmaya başlar. "Âdem'in ilk yaratıldığı zaman şeytan atları aldatmak ve onları insanlara asi kılmak hasebiyle dolduruşa getirmiş ve isyan çıkartmaya çalışmıştı. Ancak Arabî has atlar şeytanın dolduruşuna gelmeyip Allah'a (cc) tevekkül etmişlerdi Bar-gir atları ise şeytanın dolduruşuna gelip insanlara karşı ayaklanmıştı. O zamandan beri Bar-gir atları cefayla cefalandırılmıştır." Daha sonra Bar-gir cinsi olan Harkeş at Süleymân peygambere bu durumu anlatmak istediğini belirttiği esnada şans bu ya Hinik İshak'ın üzerinde Süleymân peygamber vardır. Duyduğu her konuşmayı anlayan Süleymân bunu da anlamış ve Harkeş atının kıymetini ödeyerek satın almış ve azat etmiştir.

Tahtgahına dönen Süleymân Periler Sultanı Hümayun şahın gökçek atını görür ve "Bu atlar hangi ülkede olurlar?" diye sorar. Hümayun şah cevap verir. "Gevher begin kalesinden ötede bir denizin ötesinde bir ada vardır. Cezire-i hayl derler. Orada peri atları çok olur." der. Daha sonra Süleymân oradakilerle vedalaşıp odasında sabaha kadar ibadet etmeye çekilir.

Bütün insan ve cin komutanlarının Süleymân'ın divanında hazır bulunduğu sırada Balbek meliki veziriyle birlikte hediye etmek üzere gazalarda binmesi için

Süleymân'a bir at gönderirler. Süleymân atı pek beğenir ve oradakilere bu atı nasıl beslemesi gerektiğini ve hasta olmaması için ne yapılması gerektiğini sorar. Lokman Hakim, Fisagores Hakim ve Asaf bin Berhiya Hakim Süleymân'a gerekli izahatleri yaparlar.

Berhiyanın at beslemek hakkında söyledikleri Süleymân'ın hoşuna gider ve sonra etrafta ne kadar iyi at varsa toplamak fikri hâsıl olur. Semendun-ı Hezar Yekdest Cin, Süleymân'a Magrib diyarında bir adada fevkalade güzel atların olduğunu ifade eder ve atları över. Süleymân da gidip o atları getirtmesini ister Cin ise daha önce bu niyete kastettiklerini fakat atların hızlı olmasından dolayı getiremediklerini sadece birkaç tane getirebildiklerini söyler. Sonra Hıftaş Cin yanına cinlerini alıp oraya gidip bir hile ile kırk elli civarı atı zorla getirir. Süleymân atları görünce hayran kalır.

Bunun üzerine Süleymân hayvan müvekkeli olan Alutmahahayil'i çağırır ve ondan müvekkel-i Hayl'i getirtmesini ister. O an içinde Hayl hazır bulunur ve cinlerin hileyle bir kısmını aldığı atların bulunduğu adayı Hayl'den sorar. Hayl de bu atların nereden nasıl hâsıl olduğunu anlatır. Daha sonra Hz. Süleymân, cin tekvinlerinin yardımıyla ve Allah'ın (cc) izniyle bin kadar attan dişili ve erkekli getirtir.

Daha sonra Lokman Hakim eline İdris peygamberin kitabını alıp, İyi atların nasıl olduğu hakkında uzunca bilgiler verir.

Asaf bin Berhiya İshak Peygamber kitabını eline alıp bazı rivayetlere göre at cinsine ilk binen kişi olan İshak peygamber'in sözlerinden hareketle iyi bir atın nasıl seçileceği hususunda bilgiler özetler. Ayrıca bir savaş esnasında devenin boynunun uzun olması ve devenin de hızlı hareket edememesinden dolayı cenk esnasında en iyisinin at olduğunu anlatır ve devamında iyi bir atın görüntüsü hakkında bilgiler verir.

Esef bin Berhiya'nın bu bilgilendirmesinden sonra Fisagores Hakim de Yusuf peygamber kitabını ele alıp Yusuf bin Yakub'un Arabî atlar beslemeye heves etmesinden başlayıp atların rengi hususundan, şekil özelliklerinden ve dayanıklılıklarından bahseder.

Sürh-bad Cin, cin ve dev komutanlarıyla birlikte, Yahuban Sadık da komutanları, evliyalı ve ümeralarıyla birlikte savaş halindedirler. Savaşta Sürh-bad Cin galip gelir. Bu esnada Periler sultanı Cabir Peri gökyüzünde süzülürken Mısır üzerinde

Sürh-bad Cin'in savaşını görür ve o an hemen Süleymân'ın huzuruna varıp durumu haberdar eder.

Bu duruma gayet sinirlenen Süleymân, divanında insan ve cin komutanlarıyla durumu değerlendirmeye alır. Zira Sürh-bad Cin kalan en güçlü cinlerden birisidir ki Allah (cc) onu gazab ateşinden yaratmıştır. Bunun üzerine Süleymân, Sürh-bad'ın üzerine yürüme kararı alır. Ya düşmanın başı gelir ya da yiğit bir şekilde gerekirse baş verilir dediğinde komutanlardan Salsal dev, İstehir Cin ve Demir bad Cin sessiz kalırlar.

Süleymân, komutanların bu hallerini görünce şaşırır. Bu sırada Semendun Cin Süleymân'dan emir isteyip Sürh-bad ile savaşmak istediğini belirtir. Bunu duyunca fevkalade sevinen Süleymân ona icazet verir ve ondan Sürh-bad Cin'i kendisine getirmesini ister. Bunun üzerine Semendun ne kadar kendisine tabi olan komutanı varsa toparlayıp gece yarısı yola çıkar. Mısır'a vardığında şehir adeta cin nefesinden görünmez olmuştur.

Semendun Cin Sündüs Cin'e gidip Sürh-bad'la konuşmasını ve ona Süleymân'a tabi olmasını yoksa onunla savaşacaklarını söylemesini emr eder. Bunun üzerine yola çıkan cin giderken bulutların arasında sınırsız sayıda, havayı neredeyse karartacak toplulukta cin askerlerini görür. Sora sora Sürh-bad'ı bir sarayda döşek üstünde otururken bulur ve ona durumu anlatır ve Süleymân'ın emrine tabi olması gerektiğini izah eder.

Bunu duyunca bir hayli sinirlenen Sürh-bad'ın ağzından kelimeler yerine ateşler çıkar. Kendisine gelen elçiyi öldürmeye kast ederken yanındaki dev komutanı, "Elçiye zeval olmaz." sözünü hatırlatır ve onu bağışlar. Sürh-bad, Demirci Davud'un oğlu Süleymân'dan korkmadığını ve hatta onun elinden hatemini almak için intikam ateşiyle tutuştuğunu elçiye anlatır. Bunun üzerine elçi Süleymân'ı savunan birkaç söz söyledikten sonra çıkar gider.

334. Meclis

Sündüs (Sesendus) Cin Semendun'un yanına dönüp olanları anlatınca Semendun bir hayli gazaba gelir ve Komutanlarıyla ve onların askerleriyle birlikte Nil kenarında yeryüzüne iner. Yüzbinlerce askeriyle birlikte yeryüzünde yürüyüşe gečen

Semendun'un ordusunu gören insanlar ve cinler onların heybetinden akıllarını kaybederler.

Sabaha kadar süren savaşın sonucunda Semendun Cin, Sürh-bad Cin'e karşı üstünlük kurar. Canını kurtaran Sürh-bad Cin iblisin yanına gider ve meclis kurarlar. Mecliste Semendunun gücü kuvveti ve Süleymân'ın azameti tartışılır.

Evvelki bölümlerde geçen atlar hakkında hakimlerin söylediği sözlerden hareketle Süleymân peygamber atların iyisini ve kötüsünü gayet öğrendikten sonra etrafındaki birkaç tekvine bu atlar hakkında söylenen sözleri duyup duymadıklarını ve eğer duydularsa iyi ve kötü atları ayırt edip edemeyeceklerini sorar. Onlar da gayet anladıklarını ifade ettikten sonra Süleymân onları bu vasıflı atları bulup kendisine getirmelerini emreder. Süleymân'dan icazet alan tekvinlerin her birisi cezire adasına giderler ve bu atları yakalamaya çalışırlar ancak nafiye. Atlar bu cinlerden daha hızlı çıkar. En sonunda atlar bir yerde toplanıp müvekkellerine niçin kendilerini yakalamak istediklerini sorduklarında bunun Süleymân'ın emri olduğunu öğrenirler. Fakat Süleymân'ın kim olduğunu bilmezler. Bu sırada atlar, insanların onları nasıl kullandığını öğrenip insanların yanına gitmeye rıza vermezler. Zorla götürülseler bile yolda can vereceklerini söylerler. Bunun üzerine müvekkel-i hayl Süleymân'ın öyle olmadığını ve kendilerine gayet iyi bakacağını güzelce anlatır.

Şeytan bu sırada bu olaydan haberdar olup son derece rahatsız olur zira bu atların Arap vilayetinde olması Süleymân'ın gücüne güç katacaktır. Bir şekilde o atları yanıltıp bu olayı bozmak için aralarında planlar yapmaya koyulurlar. En sonunda hayl cinsinde o atlara görünüp bu işi bozmaya niyet eder. Ne kadar atları insanlara ayaklandırmaya ikna etmeye çalışsalar da bu işte başarılı olamazlar. Tam ki atların bargirleri iblise kanıp insana tekme atacaktı ki o sırada İblis yere tükürür. Allah (cc) o tükürükten bir köpek yaratır ve köpek havlamaya başlar bu sestten korkan atlar kaçırlar. Ordaki tekvinler bunun üzerine Allah'a (cc) secde ederler ve şeytan oradan defolur.

Âdem ile Havva zamanında şeytanın doldurması sonucunda insanlara ayaklanan atlar daha sonra hep ağır yük taşımakla cezalandırılmıştır. Şeytanın sözünü dinlemeyen atlar ise dünya hayatları hoşluk ve bolluk içinde geçmiştir.

Bu işten vazgeçmeyen İblis bin tane müvekkeli, hayl şekline sokarak atları yanıltmak üzere çalışmalarına devam eder ve en nihayetinde atları bu hususta ikna ederler. Daha sonra Süleymân adına kendilerini almaya gelen cinlere gâh çifte atıp gâh ısırp onlardan kaçarlar. Yakalananlar ise yolda giderken ölürler. Bunun üzerine tekvinler Süleymân'a durumu izah etmek için aralarından bir elçi seçerler ve onu Süleymân'a gönderirler.

Balbek melikinin gönderdiği Arabî atın adı Ebu Münkiz'dir. Süleymân bu atı pek sever, ona işlemeli çullar, gümüş takılar takardı. Ahırında atlar, develer, katırlar hep bir arada bulunurdu. Bir gün aralarında bir gürültü koptu. Katırlardan biri Hımar'a kendi dillerinde "Bu gelen atın ne kerameti var ki Hinik İshak'ın yanında bağlı ve bu kadar minnetler görür?" diye sorar ve ardından kendi cinsinin diğer cinslere nazaran üstün olan vasıflarını anlatır.

Bunun üzerine Hımar, "Nemrud, İbrahim peygamberi diri diri yakmak istediğinde diğer hayvanlar buna direnirken senin cinsin odun taşıdığından dolayı Allah (cc) sizin cinsinizi böyle cezalandırdı ve siz muhalif cinsten katır merkep oldunuz." diye cevap verir.

Katır da buna son derece karşı çıkıp "At ile filden gergedan, kaplan ile vaşaktan pars ve tavşan ile deveden deve kuşu meydan geldi. O zaman bunların hepsi haram-zade midir?" diye bir serzenişte bulunur ve kendi cinsini över.

Bu sırada at söze girip kendi cinsini överken katırı da yılan balığına benzetip ne yılan ne de balıksın diye serzenişte bulunur. Develeri de kendinin altında göreceği sırada deve söze karışır ve kurandan örneklerle kendi vasıflarını saymaya başlar. Gerekirse aç ve susuz bir şekilde Mekke yoluna gidebileceğini söyler ve fili kendi yanına bağlamalarından dolayı hayıflanır.

Bu hayıflanmayı duyan fil hortumunu kaldırıp bir nara atar ve devenin kendini ayıplamasına hırslanır. Hissinin idrakinin gücünün onunkinden fazla olduğunu söyler.

Filin ifadelerinden sonra deve boyun eğer ve at da sakinleşip yatar. Süleymân, dergahında gezerken Hüdhdüd kuşu yanına gelir ve gökte uçarken bir çiftçinin öküzlerine yemeğini az verip çok çalıştırdığından şikâyet eder. Süleymân da bunu duyunca acıyıp çiftçiyi huzuruna ister. O anda Âdem as'ın cennetten öküz getirip

buğday tohumunu verip insanlara ziraat eyleyin talimatını anarlar. Bu sırada Lokman Hakim'e Âdem'in getirdiği öküz çiftin nasıl türediğini sorunca Süleymân iki rekat namaz kılıp hayvan alemine müvekkel melek olan Kibriyayil meleği çağırır ve ona ineğin şeceresini ve gerçekten cennetten mi geldiğini sorar ve müvekkel olan melek de bunu uzunca anlatır ve ayrıca buğdayın, arpanın, mercimeğin ve nohutun nereden hasıl olduğu hakkında da bilgiler verir.

Daha sonra denizde ve karada ineklerin kaç çeşidi vardır diye sorunca, dokuz sınıf olan bu türün beşinin karada dördünün de denizde olduğunu uzun uzadıya anlatır.

Süleymân, nazarına gelen çiftçi ve iki öküzü görünce öküzlerin haline acır zira öküzlerin derisi kemiklerine yapışmış durumdadır. Süleymân "Mazlumların silahı şikâyetir" mucibince niye gelip durumu kendisine anlatmadıkları sorduğunda "Korktuk." cevabını alır.

Çiftçiyle girdiği münakaşadan sonra çiftçinin özrünü alan Süleymân daha sonra iki öküzün değerini ödeyip onları kendi hayvanlarının üst yanına bağlatır. Süleymân böyle yapınca hayvanlar bu duruma incinip Süleymân'a neden kendilerinin yanına bağladıklarını sorunca Süleymân yedi katı omuzunda taşıyan bu öküzlerin, atların arpa ve insanların buğday yemesine sebep olduğundan dolayı saygı duyulması gerektiğini ifade eder.

Süleymân hayl ceziresine gönderdiği cinlerin halini merak ettiği sırada Habtıktık tekvin Süleymân divanına gelip şeytanın atları yanılttığını ve bununla beraber cin korkusundan dolayı atları getiremediklerini söyleyince Süleymân bu duruma üzüldü. Bu sırada Lokman hekimin aklına bir fikir geldi. Hazineden yüz bin adet altını kuyumculara götürüp bu altınları içleri boşaltılmış elma şekline koymalarını ister ve bunların her birinin içine de misk kokusu koydurur ki bu kokuyu alan atlar yaklaşık 40 gün boyunca kendilerinden geçerler ve böylece o atlardan istenilen seçilip getirilebilir. Süleymân bu fikri tutup icazet verir ve taşınırken kokusunun çıkmaması için sandıklar içinde Dehneş'e götürülmesini ve hayl adasında su kenarlarına çimenliklere ve rüzgâr yerine konulmalarını ister.

Süleymân'ın emrettiği gibi dizilen elmalar işe yarar ve kokuyu alan bu atlar sanki bir ölü gibi gözleri kapanıp oldukları yere düşerler. Daha sonra toplamda bin atı bir yere

toparlayıp içlerinden beğendiklerini seçip alırlar ve Süleymân'a getirmek üzere yola çıkarlar.

Altın miskli elmaları gönderdikten sonra Süleymân da huzurundaki varlıklara icazet verip divanını dağıtır ve kendisi de sabah oluncaya dek ibadet etmek üzere kendi yalnızlığına çekiliverir.

335. Meclis

Süleymân'ın divanının azameti ve yanında bulunan her türlü yaratılmışların müvekkellerinden bahsedilmektedir.

Nübüvvet tahtının sağ tarafında beni İsrailin evliyalari enbiyalari,

Nübüvvet tahtının sol tarafında Harun Sedat neslinin dokuzbin kadar evliyası,

Nübüvvet tahtının ikinci tarafında on dört bin dünya padişahları ve ikinci tarafın sol tarafında evliyalari, hükemalar müneccimler, üçüncü tabakanın sağ tarafında Süleymân'ın on iki komutanı edeple otururlar -ve her birisi Süleymân'ın divanının gelir ve giderlerinin hesabını tutarlar. Yılsonu olunca tuttukları defterler ile hesap verirlerdi. Her birisinde üç bin adet köy ve altmış adet şehir bulunurdu.-

Nübüvvet tahtının üçüncü tabakasının sol tarafında cin ve peri tayifeleri,

Üçüncü tabakanın alt yanında dev tayifesi,

Nübüvvet kürsüsünün dördüncü tabakasında yüz yirmi türlü mahlûkatın yetmiş iki milletin muhtelif şekilli komutanları,

Nübüvvet tahtının dördüncü tabakasının sol tarafında hayvan tayifesi,

Nübüvvet tahtının beşinci tabakasının sağ tarafında haşerat reisleri,

Beşinci tabakanın sol tarafında karıncalar otururlardı.

Süleymân'ın divanında toplanan cinslerin hepsi sayılmaya kalksa nice kitaplar olur. Bu bahsedilenlerin dışında bir de denizde yaşayanlar vardır ki onlar bu divanda bulunamazlar. Süleymân'ın divanındakilerin altı yüz türlü denizde dört yüz türlü de karada bulunmaktadır.

Süleymân'ın divanı yedi tabakadan oluşmaktadır. Bu ümmetin içindeki insanlar için yemekler matbahta pişerdi. Burada on üç kazan vardı ki her bir kazanın içine on tane deve sığabilirdi ve yine kazanlarda yüz tane koyun pişebilirdi. Her öğünde on sığır on deve ve yüz koyun pişerdi.

Süleymân da atası Davud gibi atları pek severdi. Nerde iyi bir at duysa değerinden daha fazlasını vererek onu satın alırdı. Süleymân'ın hükmü Zebur'da Mısır'dan, Fırat nehrine kadardı. Ancak tefsir kitaplarında ise Kaf'dan Kaf'a kadar hükm ettiği rivayet olunurdu. Süleymân bir yerden bir yere giderken rüzgârlar onun tahtını kolaylıkla taşırdı.

Bahsedilen mahluklar Süleymân'ın divanında hazır bulunurken, gökyüzünde de kuşlar kanat kanata vermiş uçarken adeta Süleymân'ın üzerinde bir gölgelik oluşturmuşlardı. Simurg, kuşların önde gelenidir. Dört kanadını açmış o da uçmaktadır. Saka kuşu da Süleymân'ın dergâhına su taşırdı. Karga hasedinden simsiyah olmuş kafasıyla bakıp dururken Turrac ise Allah'ı (cc) tesbih ederdi. Bülbül ise feryad makamından sesini duyururdu.

Dehneş Hayl adasından bin adet has atları toplayıp avanlarıyla birlikte akşam vaktine kadar beytül-mükaddes sahrasında bir zeytinliğe getirip ertesi gün tekrar yola çıkmak üzere o gece orda kalmaya kara verirler. Nagmagayil, Süleymân'a atların geldiğini haber verince Süleymân onları divanına getirtir. Süleymân'ın huzurunda yerde yatan atların ayakları hareket etmektedir. Bunu görünce Süleymân bu atların ayaklarının hareket ettiğini fakat niye ayakta duramadıklarını sorar. Dehneş de bir sorun olmadığını aynı kendilerine emredilen gibi hareket ettiklerini, altın elmalar içindeki kokuyu alan atların yüz üstü düşüp bayıldıklarını ve onları alıp doğruca getirdiklerini söyleyince Süleymân mutlu olur. Daha sonra Lokman Hakim, Batlamyus Hakim ve Feylesof Ekber acı badem yağını sirke ile karıştırıp yerde yatan atların burunlarına sürerler. O an içinde atların akılları başlarına gelir, idrak kuvvetleri artar ve esnemeye başlarlar. Atlar gözlerini açınca insanların eline geldiklerini görürler ve gelen bütün atlar saf saf dizilir ve sırtlarını birbirlerine yaslayıp kişnemeye başlarlar. Bu sırada bu atları gözleyen Süleymân daha önce bu denli atlar görmemiştir.

Atları görünce gayet beğenen Süleymân, atların yanına gitmek için ve onları samanlarla beslemek için ne kadar gayret etse de başarılı olamaz. Bunun üzerine Süleymân hayvan üzerine müvekkil olan meleği yüzüğünün yardımıyla davet eder.

Gelen melek bu cins atları getirttiği için Süleymân'ı tebrik eder. Kendisinden daha önce gelen Süleymân'lara bu cins at nasip olmamıştır. Süleymân bunun üzerine kendinden önce gelen Süleymânların şeklini şemayilini merak eder ve sorar. Müvekkel olan melek "Önce gelen 123.999 Süleymân da eline hatemi alıp Kaf'tan Kaf'a kadar hüküm etmiş ve hiçbirinin ümmeti diğerinin ümmetine benzememiştir. Hiçbir Süleymân diğer gelen Süleymân'ın zamanında kalamamıştır. Bu cihan sarayına gönderilen bin bir türlü mahlûkat elde ettikleri güçten dolayı kibirlenip Allah'ı (cc) unutmışlardır. Bu sebepten Allah (cc) onları helak etmiştir. Allah (cc) her zamanın halkının sevdiği bir kişisine Süleymânlık nasip eder ve o kişiyi baştan ayağa nurlandırır. Şekli şemayili güneş gibi ışıltısının şaşasından görünmezdi ve genelde zamanının halkına benzemezdi. Süleymân'ın ana rahmine düşmesini ve yaratılışını Allah'tan (cc) başkası bilmezdi. Daha önce gelenlerin şekli şimdi senin gördüğün gibi görünmemiş ve bulunduğu halkın suretine benzememiştir." diye açıklar.

Bunun üzerine Süleymân şaşırır ve bu sefer daha önce gelen Süleymânların, şimdi kendisinin kullandığı hatemin ve tahtın aynısını kullanıp kullanmadıklarını sorar. Bunun üzerine Melek de her Süleymân'ın hateminin farklı olduğunu, birinde olan mührün diğerinde olmadığını açıklar. Ama şimdiye kadar gelen bütün Süleymânlar senin bu oturduğun tahtı kullanmışlardır diye cevaplar.

Süleymân bu sefer daha önce gelmiş olan Süleymânların mühürlerinin hala onların parmaklarında olup olmadığını sorar, melek de hiç birinin mührünün kendinde kalmadığını hepsinin Allah'ın (cc) emriyle onlardan alınıp kendi hazinesinde sakladığını söyler.

Süleymân bu sefer Allah'ın (cc) at sürüsünü (Hayl) neden yarattığını sorar. Melek de bunun cevabını ancak Allah (cc) bilir fakat Mikail melekten işittiğimiz kadarıyla Allah bir tür yaratmak ister ki Allah (cc) yolunda kendi için çalışanların canlarını ve mallarını taşısınlar ve Allah'ın (cc) niyetine karşı çıkanları da cezalandırsınlar. Ancak huzurundaki meleklerden biri bu cinsi ateşten yaratılmış olanların kıskırtmaları ile yoldan saptırabileceğinden korktuğunu ifade eder. Bunun üzerine Allah (cc) Bargir cinsini kuzey rüzgârından yaratır ve tabiatlarına tezlik, sertlik ve gönülleri katılık koyar. Daha sonra Allah (cc) öğle rüzgârından hayl cinsinin ikinci sınıfını yaratır ki bu cins de her ne kadar şeytanın aldatmasına aldanmaya meyl etse

de nihayetinde Allah (cc) korkusu galip gelir ve şeytana uymaz. Bu atların huyları çirkindir ve halk içinde itibarı yoktur.

En sonunda Allah (cc) nesime seslenir ve ondan hayırlı bir at yaratmak istediğini söyler ve nihayetinde şeytanın aldanmalarına hiç kanmayan ve her ne olursa olsun “Biz Allah’a (cc) mutiyiz.” demekten başka bir cevap vermeyen bir cins yaratıldığını söyler.

Süleymân daha sonra Melekten bu hayllerin müvekkellerini getirmesini ve bu atları kendisine katmasını ister ki gaza için bu atlar gerekmektedir. Bunun üzerine melek hayl cinsinin müvekkilini göndermek üzere gider

Hayl müvekkeli Allah’ın (cc) selamıyla gelir. Selamı alan Süleymân bu müvekkele dillerince Süleymân’a katılmalarını serkeşlik etmemelerini sünnileri sırtlarına almalarını söyler bunun karşılığında da buğdayları ve suları önlerinden eksik edilmeyecek ve hepsine iyi davranılacaktı.

Bunun üzerine müvekkil olan melek, hayllere Süleymân’ın emrine girmek ve Allah’ın (cc) yolunda olmak mucibince ayetlerden, hadislerden ve kelam-ı kibarlardan örneklerle bir konuşma yapar. Buldukları yerin kendileri için bir nimet olduğundan bahseder. Nihayetinde de hayllere neden Süleymân’a itaat etmediklerini sorar.

Bu konuşmadan sonra atlar müvekkellerinin etrafını sarıp Süleymân’ın kim olduğunu ve buraya nasıl geldiklerini sorarlar. En son hatırladıkları at adasında Allah’ı (cc) tespih ederek gezdikleridir. Gözlerini açtiklarında kendilerini burada bulmuşlardır. Kendilerini aldatarak buraya getirenlerden neden kaçmasınları?

Hayllerin müvekkeli bu sözleri işitince şaşırır ve “Âdem oğlanları sizi niye aldatsın? Süleymân gönderilmiş bir peygamberdir aldaticı bir kimse değildir. Ruhlardan ve cinlerden gönderip sizi Allah (cc) yolunda gaza yapmak için davet etti. Daha fazla inat etmeyip mücahid olun” der

Bunun üzerine atlar bir araya toplanıp fikir istişaresi yaptılar ve nihayetinde Süleymân’a itaat etmeye karar verdiler. Atların ulusu Süleymân’ın nazarına gelip onun saltanatının devamına dua eder.

Süleymân'a itaat etme kararı aldıktan sonra atların komutanı gelip Süleymân'la bir konuşma yapar ve ona muti olduklarını fakat kendilerinin de 7 adet istekleri olduğunu söyler. Bunlar; buğdaysız ve susuz kalmamak, kendilerinin yarıştırılmamaları, ayaklarının nalsız bırakılmaması, yokuş yukarı taşıdıkları kimselerin inişte kendilerine yardım etmeleri, baharda nallarının çıkartılıp çemen yöresinde çeşitli otlar yemek istedikleri ve son olarak Ağustos arpasının 40 gün mikdarı kendilerine verilerek beslenilmesidir. Bunlar yapıldığı takdirde kendilerine süvar olana gaza sırasında atların da yardımcı olacağını, hatta kamçuları düşse bile kendileri alıp geri süvara vereceklerini söylerler.

Süleymân onların bu dileklerini kabul eder ve kendi ahırına bağlatır. Üçyüzünü Selatinlere, üçyüzünü pehlivan ve kahramanlara bahş eder ve her birisine atları teslim ederken atların diledikleri şekilde bakımlarının yapılması için söz alır. Yelesi ve kuyruğu kara olan kır atın da adını Ebu'l-havaris koyup, Hink-i İshâkın alt yanına ve Balbek melikinın gönderdiği Ebu Münfiz'in üst yanına bağlar ve güzelce tımarını yaptırır.

Bu yedyüz atın Süleymân'a itaat etmesini Hannas görüp üzülür. Doğru şeytanın yanına gidip olayları ona anlatır. "Önceden gaza kılmak için bindikleri at yoktu ve rahatça gaza yapamıyorlardı. Şimdi hayl adasının atlarını getirdiler ve saflarına kattılar bunlardan yedyüz tanesi Süleymân'a itaat ederken üçyüz tanesi Süleymân'a katılmayıp inat ettiler. Şimdi onları aldatmanın tam vaktidir ki insana itaat etmesinler." Şeytan bunun üzerine Sürih-bad'dan icazet alıp haylın yanına gider. Orada olan siyah bir at şeytanı görünce kulaklarını dikip ona bakar. Şeytan hemen atalarının kendisini dinlemeyip hata ettiğini ve pişman olduklarını, geçmişten ders alıp bu sefer kendisini dinleyip insanlara itaat etmemeleri gerektiğini fısıldamaya başlar.

Hayl komutanı bunun üzerine şeytanın kendisine söylediklerine inanmaz. Kendilerinden olan yedyüz tanesine eyer vurulmasından ve ağızlarına kem geçirilmesinden biraz ürkeler de Süleymân'a itaat etmeyi seçtiklerini söyler.

Bunun üzerine şeytan onları aldatamayıp geri döner fakat şeytanî planları henüz tükenmemiştir. Bu sefer uyuz bargir cinsi atlardan 4 tanesini getirip onları hayllerin arasına salmak ister. Bunların berbat halini gören Hayller bir kez daha düşünecektir.

Şeytan dediği gibi yapar ve o 4 uyuz atı hayllerin arasına koyar. Hayller bunları görünce şaşırırlar, öyle bakımsızlar ki şekilleri attır fakat ne ata ne ite benzetirler.

Hayl cinsi bu atları görünce vehm içinde hallerinin sebebini sorarlar. Şeytanın aldatması olan bu atlar da insanların kendisine bakmadığını onları istedikleri yere götürseler de kendilerini aç susuz bıraktıklarını ve taşıyamayacakları kadar yük yüklediklerini, taşıyamayınca da gözlerini oyduklarını söylerler.

Bargirler bu sefer Hayl cinsine neden kendilerinin arkalarında eyer, ağızlarında kem, ayaklarında nal ve üstlerinde insan olmadığını sorar. Onlar da henüz insana itaat etmedikleri için olmadığını söyler. Ancak o sırada hayl atı buna doğru “Söyle senin aslın nedir şeklin şemayilin bir garip.” deyince. Bargir ağlayarak insanoğlunun elinden böyle bir hâle düştüğünü bir kıssayla birlikte anlatır. Bu sırada şeytan söze girip “İnsanlar bu atlara ne cefalar çektirmiştir. Aynısını size de yapacaktır. Gelin sözümü tutun ve insana itaat etmeyin.” der.

Bunun üzerine kalan üçyüz at insanlardan nefret edip kaçmak isterler ve Kuds-i Mübarek sahrasına yüz tutarlar. Süleymân o kaçan atlara incinip geri getirttirir ve nasihat etmeye başlar. Ne kadar nasihat etse de nafil Süleymân’a itaat etmezler ve “Ateş, yanlışı yapmaktan iyidir.” deyip giderler.

Süleymân bu atlara meşgul olduğu süre zarfında ikindi namazını kaçırmış akşam olmuşdur. Bunun üzerine Süleymân pak sudan abdest alıp 2 rekât hacet namazını kıldıktan sonra Allah’tan (cc) af diler. Allah (cc) da Süleymân’ın duasını kabul eder ve güneşi çekip öğle vaktinin yerine koyar. Bunu görenler Allah’a (cc) tekbir getirip salavat getirirler ve cümle enbiyayla öğle namazını kırlarlar. Bu olaydan sonra Süleymân’a hiçkimse inat etmedi ve onu peygamber olarak bildiler.

2.2. Dil ve Üslup

Edebiyatın ana malzemesini oluşturan dil; tarih, coğrafya, kültür, sosyal yapı ile sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Edebiyatımızda öncelikle nazımda kendini gösteren ilerlemeler daha sonra nesir alanında görülmüştür.

“XV. yüzyılda şiirde kazanılan gelişmelere paralel olarak bir nesir dilinden söz edilemez. Bu yüzyılda da nesir, konuşma dilinin bir adım önünde kısa cümleler, çeviri kokusu özellikleri taşıyan bir ifade ve yalın bir üslupla sade nesir örnekleri

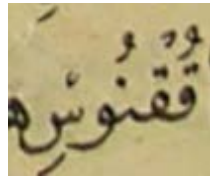
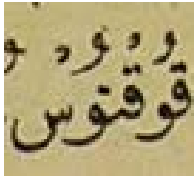

çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunun yanında sayıca az da olsa farklı türlerde ilmî ve bedîî üslupla kaleme alınmış estetik nesrin ilk örneklerine bu yüzyıl metinleri arasında rastlanacaktır. XV. yüzyıldaki mensur dil verimlerine bakıldığında dinî, tasavvufî ve dinî-destanî konulu eserler çoğunluğu teşkil ederler. Kısacası bu yüzyıl nitelik ve nicelik bakımından bir zenginleşmeden söz edilebilir” (İsen vd., 2009: 81).

“XVI. yüzyıl ise başlangıçtan itibaren Arap ve Fars edebiyatlarında ortaya çıkan gelişmeleri kendisine model alan Anadolu’daki eski Türk edebiyatı XV. yüzyılın ilk yarısına kadar belli mesafeler kazanmıştır” (İsen vd., 2009: 101).

XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başlarında ortaya konulan Süleyman-nâme genel itibariyle döneminin bahsedilen hususiyetlerine sahiptir. Bu dönem eserleri yeni yeni özelliklerini oluşturduğundan başlangıçta karşılaşılabilecek problemlerle karşılaşmıştır. İmla konusunda ciddi tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Aynı sayfa içerisinde aynı kelimenin farklı bir şekilde yazıldığı da görülmüştür; “...*ķādirūñ kudret-i ber-kemālin şāni’ūñ şun’-ı celālin göstermege ol za’ifliġla ki ķanadcıķların açarlardı. A’z̄m-i maħlūķātuñ nişter urup ķana ķana ķanların iķerlerdi ve pīllerūñ ķulaġına girülerdi ve ejdehānuñ dimāġına zaħm ururlardı ve gāh Süleymān ķorķusından gelüp yirlü yirinde tururlardı ve zebāb mihterinūñ daķı şaff-ı ne’ālinde ķara siñek ser-neferi zübāb gibi izn-i Rabbānī ħūkm-i Süleymānī birle şaru yāķūt, Ħaķķ üzerinde nażar-ı Süleymānī’ye muķābil olup turmuşdı. Dilince devletine du’ā ķılup elin yüzine gözine sürmüşdi ve zübāb sınıfı daķı bī-şumār ve bī-ķarār sınıfı, sınıfı birle ba’zı turup ba’zı ķanad açışup uçmuşdı ol za’ifliķla a’z̄m-ı maħlūķa cūr’et göstermege gidüp yaraşup bir birin geķişürdi gāh memleket deme çeküp bu daķı ejderhānuñ ķafāsına ķara bulut bigi seffle anarlardı...*”(s.252)

Bununla beraber metinde “Kuknüs” isminin iki farklı yazımı ile karşılaşılmıştır.

15. yüzyılın sonu ve 16. Yüzyılın başlarında kaleme alınan eserde dönemin bir özelliği olarak eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri görülmektedir. Bu bağlamda eserde birleşik fiillerin¹ kullanıldığı görülür;

“Çün degüldür bir qarāra rūzigār
Furşatı fevt itmeyigör iy hümām”(s.204)

“Şeh Süleymān dutğıl imdi hazretüñ
Haqq’a dāyim idegör gil tā‘atüñ”(s.237)

“Ne semā kim ne felekden kııl güzar
Kovıp Haqq’a irışigör nāmūra”(s.238)

Eserin dil ve üslup özelliklerinden bir tanesi de “gāh... gāh...” edatı ile kurulan bağlama öbekleridir. Eserde bu edatın bazen cümleleri bazen de kelimeleri birbirine bağladığı görülmektedir; “...zīrā ki ‘ālem-i kevn ü fesād icād olaldan bunuñ üzerine devr ider ki gāh şemse naqş u zevāl gāh bedr-i hilāl ve gāh hilāl-i bedr kıılup çarh-ı çārımdan neyr-i a‘zama şeref virür kim...”(s.113). “Gāh gönli hasta ve gāh dili beste olur.”(s.116). “...Gāh el yüz yuyuban pak ü temizlikle şıganup sermenüp bir qadem tahāretsüz yire qadem başmayup yürürdi ve gāh dest-i benī perdāht itdügi hırkasın zāhidāne egnine aluban ...”(s.173).

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki² olan -ısar, -iser³ kullanılmaktadır;

“Şeh Süleymān-nāme’sinüñ olduğı a‘zam kebīr
Biñ bir ümmet vaşfidur kim şerh olısar dil-pezīr”(s. 253)

Ba‘zı dağı zıkr olısar on sekiz biñ ‘ālemüñ
Kim Süleymān itdi seyrān cümlesini irüdir”(s. 254)

“Diñle imdi n’olıсарdu işbu şirīn kışşayı
Liki virgil çok şalavāt Muştafā’ya bī-hisāb”(s. 196)

“Tā ki yaz dise Kirāmen Kātibīn

¹ “Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir” (Ergin, 2009: 386).

² “Ek kelime bünyesinde görülen, tek başına mânâsı olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşmek suretiyle kullanılan ve mânâ ile ilgili bir vazife gören şekillere denir. Kısacası ekler kelime bünyesindeki gramer vazifeli şekillerdir” (Ergin, 2009: 114).

³ “Eski gelecek zaman ekini istek eki olarak kullanan, -acak, -ecek ekini henüz ortaya çıkarmamış bulunan eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki -ısar, -iser idi” (Ergin, 2009: 303).

Okıyısar itdü gökden defterin”(s. 128)

Pes hikmet mücibince gözleri nişanesinden bi-şavli İdris ‘alehi’s-selām ma‘lūmum oldu ki üç gün ‘ömri var lā-būd olırsardur hayr u şerden itdügin bulırsardur. (s.144)

*“Keyy şaşın itmeñ temerrüd ser-keş olup cinnīye
Yohsa size hışm idiser vāhid u şahhār oñat”*(s. 214)

Çokluk birinci şahıs⁴ eki olarak -vuz, -vüz kullanılmaktadır; “...İmdi buña bir çāre itmek gerekdür ki cinniler atlar dutup ele getürmeye ki ol deñiz aykırlarına igvā virevüz.” (s.215). “...kanķımızı begenüp ihtiyār iderse dutup alup getürsün. Süleymān nazarına yitürsün alnumuz yazusun neyse hayr u şerr görevüz ol nebīnūñ hāk-i pāyına irevüz ve yüz dağı sürevüz.” (s. 215). “...velī çok şükr ol Hakk’a ki şıdkımız berekātında bu zālīm zūlminden necāt bulavüz.”(s. 233)

*“İrgürürse yarına Allāh u te‘āl
Şeh Süleymān’dan diyevüz hoş maķāl”*(s. 239)

“...sipāhiye yidügi etmek ol vaķt helāl ola ki kāfirlere kılıc uralar, şerlerini müslümānlar üzerinden def‘ ideler ve pādişāh çünkü kıtāle iķdām eylemeyevüz....”(s. 273)

Gıl, -gıl, emir eki *“Fi’l-meşel Etrāk-ı Zengi’dür özüñ
Nefs-i emmāre haşım açgıl gözün”*(s.164)

*“Şeh Süleymān dutgıl imdi hazretün
Hakk’a dāyim idegör gil tātātün”*(s. 237)

“işidüp eyitdi ki “Yā Rabbi emrūñe muṭi‘em yaratgıl ammā korķaram ki nārdan” (s. 265)

-Layın, -leyin⁵ eki eşitlik çekim eki olarak kullanılır ve eski Anadolu Türkçesinde “gibi” ve “göre” ifadesi için kullanılmıştır. “...Velī bunlar ancılayın ‘ışķa mübtelā ki her birisi ma‘şūķınıñ leyli şaçınıñ zenciri mecnūn olmış eyle olsa Loķmān Hākīm anları getirüp her birine...” (s.121) “Yā Kahrām Allāh ‘ināyetinde, Süleymān

⁴ Çokluk birinci şahısın -vuz, -vüz eki de b-v değişikliği ile eski ... biz’den çıkmıştır. Vokali ise v tesiri ile yuvarlaklaşmıştır. Batı Türkçesinde çokluk birinci şahıs ekinin başlangıçta bu ek olduğunu söyleyebiliriz (Ergin, 2009: 285).

⁵ “-Layın, -leyin eki birden fazla ekin birleşmesi ile meydana gelen eklerden biridir. Eskiden bu ek -ça, -çe, -ca, -ce çekim ekinin yanında onun gibi bir eşitlik çekim eki olarak kullanılırdı. Eski Anadolu Türkçesinde böyle çekim eki olarak “gibi” ve “göre” ifadesi ile geniş ölçüde kullanılmıştır” (Ergin, 2009: 173).

mu‘cizātında pehlevānumuz Sām-süvār devletinde delīm buncılayın niçe kal‘alar almışuz bunı daḥı aluruz guşsa yime diyüp bir zemān turup andan Qahrām-ı Zengī kal‘ayı...” (s.147) “...hoş giçerüz var yoldaşlaruñı getir bu gice yiyelüm içelüm yarın el bir idüp ol giden çerinüñ ardından sürüp yitişelüm haqqından geledüm didiler. Andan Zemzeme-i ‘Ayyār daḥı ‘izzet kırup döndi ukqāblayın sürüp, Sām-süvār’a geldi gördüğün işitdiğin haber virdi Sām...” (s.150). “...andan yidi girdāblayın kapu gördiler pülāddan andan Sām-süvār içerü girüp İlyāv Şāh birle, buluşup, yürüyüp” (s. 159) “Cinnī kaçan ki Sürh-bād-ı Cinnī çerisin ‘azametin üç felekden bulutlar içinde ki seyrān itdi. Çin-i şehir-gāh olduğınlayın çarḥ-ı cārumdan āfitāb tır-i a‘zam baş kaldırup ‘ālemi nūrla münevver kılinca Semendün-ı Cinnī...” (s.198)

Süleymān-nāme’de geçen eklerden birisi de “-Inca, -İnce” ekidir. Bu ek eserde “- göre, -e kadar” anlamlarıyla karşınıza çıkmaktadır. “...gice aḥşamdañ ve gece tā şehir vaḳti olınca Allāh’a ‘ibādet idüp tazarru‘ itdi. Begler daḥı tağılup mekānlu mekānına vardılar. Bunuñ üzerine ol gün geçdi. Tā kim yarındası ‘ale’s-şabāḥ kim oldı. Süleymān nebī ‘alehi’s-selām şubḥ olınca Haqq’a tā‘at kıldı...” (s.171) “...arḳun arḳun terbiyyet virüp ḥāmın almayınca katı sermeyeler daḥı segretmeyeler ve dütüne tutma...” (s. 175) “...Süleymān murādınca yitecek kadar tutup ele getürecek oldı. Pes tulumlar birle eski ḥamrı götürüp Süleymān’dan icāzet...” (s. 177) “...ümmedden bir cins ḥayvānāt vardı ki anlara Ḥayl cinsi dirler. Evvel deñizde olurlardı. Ol cezireye otlamağa çıkıldıklarınca ‘afārīt ü ehremen cinsinüñ revendeleri ekl ü şurb iden bed nefis āyendeleri...” (s. 181) “...Süleymān Haqq te‘ālā ben ḳulını anlaruñ ḥıfzı için müvekkel itdi ben kimesnenüñ ne ḥaddi var kim emr-i yezdān olmayınca cin tāyifesin ol cezireye iledem. Ve lākin lütf idüp...” (s. 184) “...toluluḳda öninden kıçına varunca varduğınca yoğun ola şöyle ki ardı önüne ḥavāle ola ammā ki...” (s. 186) “Ḥakīm kavlince Āşaf bin Berḥiyā böyle diyicek” (s.189) “taylusın ve gereklüsin kıymetlüsin bunlardan su‘āl itdi. Her birisi bir Ḥakīm’üñ ḳavli üzre ḥikmet mücibince” (s.189)

Eski Anadolu Türkçesinin üstünlük bildiren eki “-Rek, -Rak” ekine de eserde rastlamak mümkündür; “...döndürmege saḡ sola tızrek ḥamle itmege devenüñ boyun uzun olduğı cihetden iki taraḫdan gelen düşmāna ‘inānın çeküp tızrek dutup ceng itmege...” (s.188). “...ola ve kemer boyunlu ola ammā ki ḡayet yaşşı ola ve lākin ne

uzun ne kışa ola ve dağı boğaz lağusu altı incerek ve başı atsuz kuru...” (s.188)
“...issi ve şovuk günlerde ne kadar binseñ hiç derdi olmaz ve lākin gāyet issi günde
derleyüp hareketin za‘ifrak kıılır...” (s.190) “...işi anuñla işler pes bundan acebra
ne ola ve bir ‘aceb dağı buña dilümüz tersinedür ki ...” (s.222) “...üstüdedür
bundan acebra dağı ne ola ve dağı...” (s.222)

Eserde “şol”⁶ zamiri “şu” veya “bu” manasını taşımaktadır; “Yā nebiyyu’llāh şol
kahkahayla gülen bu gice vefāt ider ve ol gözleri kan gibi kızıl ‘aķiķe dönen üç
günden vefāt ider...” (s.142). “Şol kaşd üzerine ki ol kal‘aya kimse muzaffer
olmaduğı yog idi. Kal‘aya tekye kıılır...” (s.146). “...redd itdi pes şol ‘Arabī atlar ki
Haķķ’a tevekkül kııldılar.” (s.169). “İlerüye varmadılar anlar şol atlardur ki alçaķ
hāllü kişiler ucuz bahāya alup biner. Ne hāşdur ve ne kimdür ammā şol bār-girler
ki...” (s.169). “kulak diküp ağız açup ağırup cevāb virdi ki Harām-zāde sen şol kıatı
aşlı degül misin ki...” (s.219). “Zirā at besleyen şol kişiye beñzer ki elini şadaķa
virmeķiçün açupdur yummaz tersi sidügi müşk gibi ola.” (s.269)

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve Farsça’da isimden sıfat yapmaya yarayan
belli başlı ekler:

Olumsuzluk ekleri;

-Nâ; “...Şeytān-ı la‘in idi ki nā-bedin oldu ve Melik-i Aķmer dağı karşı gelmege
ķorķdı ki zararı dege. Nā-çār emrine...” (s.115). “Yā nebiyyu’llāh emr iderseñ ben
kimseye varayın ol Aķmer-i bādım diyen nā-bekārı tutup...” (s.194). “...bilüp
Süleymān Hāzretine muṭi‘ olup cinnilere el virmege iṭā‘ at kıılır bu aralıkda dururken
nā-gāh anı...” (s.215)

-Bî; “...dutup ele getürmekçün hayle sa‘y bî-fā’ide eyleyicek ve ele getürdükleri
atlar dağı helāk olduğı cihetden...” (s.217). “...gördi bayķırup hayķırup ağacı süsüp
omuz urdı ağacuñ budaķları ki senden ol bî-nihāyet...” (s.225). “...ol atları sağ u
selāmet bî-melāmet cinniler şeytān körliğine dutup ele getüreler ve hıdmetüm

⁶ “Şol zamiri, eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada çok kullanılmış bulunan şol zamiri “şu”, “o”
mânasını taşımakta ve eski uş gösterme edatı ile ol zamirinin birleşmesinden doğmuş olduğı
anlaşılmaktadır. Şu ve Ol’un birleşmesinden çıktığı da düşünülebilir. Fakat şu, şol dan yeni olup
birinci şekil daha doğru görünmektedir. Tersine şu, şoldan daha doğrusu o da uş tan çıkmıştır. Şol
zamiri zamir olarak az kullanılmış, daha çok işaret sıfatı olarak kullanılmıştır. İşaret zamirlerinin
tekliklerinin işaret sıfatı olarak da kullanıldığı bilinir” (Ergin, 2009: 276).

şerāyiğin yirine yitüreler...”(s.235). “...*ḥayvān ki ḳoḥulısına kırk güne dek bī-ḥoş olup yetür. İllā...*”(s.237) . “...*secde-i şükr itdi. Andan ol geçe ol cezirede yüz miḳdārı bī-kār vardı...*” (s.236) . “...*şarardup ki ṭururlardı aḡyaz bī-dīn saḳalı gibi ayakların şarmaşdırup...*”(s.251).

-L₁, Li, İle anlamı veren ekler;

-Be; “...*işidüp bu sözüñ yakīni var be-şart-ı ān ki bir ‘āşık bulına oḡlum mānendi ve aña...*” (s.121). “...*Elmās ḳaynaḳlu be-ḡāyet münteşā Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzigār ol iki başlu ḳuşı geregi...*”(s.162)

-Ber; “...*gönderdi siñüklerin yaḳup kül idüp bād-ı źerşer esüp berr ü baḫra şavurdi ol ḳādir-i ber-kemāl ol...*” (s.225). “...*bilmedi ki ātiye ‘āşi olan ber-ḫūdar olmaz...*” (s.146). “...*Andan Sām-süvār’uñ salṭanat tañtanasın görüp engüşt-ı ber-dehān ḳılıp kendüleri yitürdiler...*”(s.152)

Aidiyet veren ekler;

-î; “...*Ol acıḡla ol atları girü dönderüp getürdiler ve ḫükm itdi. Mısrī ḳılıçlarıyla ellerin...*” (s.285) “...*yöresinde a‘zam-ı atyār arasında ḳara bulutḷayın ḳanadların açup cevelān ḳılıurken her birisi ḫurūs-ı ‘arşī gibi...*”(s.101)

-ân “...*geçürüp ta‘zīm u tekrīme lāyık itdüñ?*” cevāb virdi ki “*Öküz cinsine nice ta‘zīm itmeyem ki cihānuñ abādān olmasına...*”(s.234)

-în “*Sultānı Sührāb şāḫ ve Yünān meliki Ḳuṭāt Ḫan Ḳoşantīn tekfūrı Ḳayşer mişli Şāḫ-ı Şāḫān ḫan Ḫāḳān zerrīn Cevheri*”(s.245)

-L₁, -Li anlamı veren ekler;

-ḡin “...*diyüp racīme ḫaber viricek şeytān-ı la‘īn Sürḫ-bād’dan icāzet alup çeşm-i nem-ḡin göñli ḡam-ḡin dem çeküp..*”(s.277)

-mend “*Eyle ‘ifrit āher-mendi her biri ki narra dīv Çarḫ ez der gözine görünmez anuñ bir mekes*”(s.117)

-nâk “...‘âşık^{lar} zehr-nâk iken ma‘şûka vaşına vüşül buldukları hinde helâk olmazlarsa bil ki bu söz...”(s.121). “...iderlerdi ve Hıyâl Cezîresinde yürüyen haylleri şerrlerinden halâş idüp ferruh-nâk iderlerdi.”(s.180).“Ol ki deñizedür kâv baħrıdur ki ‘anber anuñ ħarınıdadur şu öküzü bir ‘azîm cânverdür hevel-nâk ya‘nî korğunç...”(s.227)

Eden, Edici anlamı veren ekler;

-kâr “...anlaruñla kırk dört olur hizmet-kâr durur ser-cümlesi senüñ yazuña şehâdet kılıcağ kışâşa mustehak...”(s.127)

Eserin bir diğerk dikkat çeken dil özelliğide Arapça kelimelerim aruz veznine uydurulmak için Türkçe söyleyişlerinin verilmesidir.

“İy kerem kânı bağışla cürmümüz eyle meyil”(s.274)

“Böyle diyüp ol feres çün istedi şehden özür
Şeh Süleymân ‘afv idüben kıldı anlara bezil”(s.274)

“Gâh içürür idüben devr-i zehir”(s.113)

“Bildiler kim cümlesin itdi helak anuñ zehir
Hâki yeksân itdi anuñ cümlesini meh mihir”(s.123)

“Zerrece mihr itdüğine kıtur âħir çok kahir”

“Hükme içindedür każâ şerr ü hayır eylik fesâd”(s.104)

Eserde ikilemelerin kullanıldığı da görülmektedir; “...‘alâda kuşlar daħı kanad kanada çatup yan yana yelen yeleñe virüp gök ikilemeler...”(s.256) “...çıkarp yüz karasından uğrın uğrın bakup...”(s.256). “...Süleymân’dan dilince dileyüp ķadırüñ kudret-i ber-kemâlin şâni’üñ şun’ celâlin göstermege ol za’ifliğla ki kanadçıkların açarlardı a’zım-i maħlûķātuñ nişter urup kana kana kanların içerlerdi...”(s.252). “...ve bir tarafda daħı eşbâzlar envâ’-ı dürlü dürlü loğmalar bişürüp şatarlardı...”(s.255). “...menzile yitürdük inşâf itmeyüp ağır yük virmeden omuzumuz yağır yağır itdiler...”(s.280). “...Bu tağdırce bu kadar biñ biñ maħlûķât...”(s.262)

Metinde ikilemelerin arasına bağlaçların girdiği de görülmektedir; “...*Yā Hākīm-i zemān niçe ola ki ol atları sağ u selāmet bī-melāmet cinnīler şeytān körligine dutup ele getüreler ve hidmetüm şerāyiğin yirine yitüreler ...*”(s.235)

“*Yā Süleymān Hāzretūnden ğayrı pes
Görmedi zāhir Süleymān hiç ü kes*”(s.262)

“*Yā Süleymān şöyle bil ki nīk u baht
Cümlesinden arta kaldı işbu taht*”(s.263)

“Bu bağlaçlar aslında ikilemenin pekiştirme gücünü artıran unsurlardır. Özellikle metnin manzum bölümlerinde hem vezni tutturmak hem de bağlacın sağladığı pekiştirme ve etkileme imkânından yararlanmak için bu tür ikilemelere seyrek olarak başvurulmuştur” (Erdem, 2005: 680).

Süleymân-nâme’de cümleler genelde kısa, konuşma diline yakındır. Ayrıca, genellikle isim ve fiillerden oluşmaktadır. Genel itibariyle sade bir üslupla kurulan metinde Türkçe kelimelerin çokluğu da dikkatlerden kaçmamıştır.

Klasik Türk edebiyatı çerçevesi içinde değerlendirilen eserlerin tamamına yakınında müellifler eserlerini, birilerine sunmak ve sunduğu kişi tarafından eserinin değeri nispetinde ödüllendirilmek için meydana getirmişlerdir. Yıldırım Bayezid’e sunulan bu eserde de söz Yıldırım Bayezid’i övmeye gelince eserin genelinde hâkim olan sadelik ortadan kaybolmuş ve meziyetlerini göstermek için üstün bir çaba gösteren yazar sayesinde gayet ağdalı bir hal almıştır. “*Şükr-i bī-kıyās ol pādīşāh-ı lem-yezele ki bu Süleymān-nāme-i kebīrūñ altmış yedinci cildinūñ itmāmını müyesser itdi ve şenā’-ı bā esās ol Sultān-ı bī-bedele ve haķan-ı bī-ħalele kim üç yüz otuz beşinci meclis-i ebvābuñ iħtimāmın muķadder itdi. Ba‘d-ı ez ān inşā’llāhu te‘ālā Hāķ’dan ‘ināyet, evliyādan himmet olursa ‘ömr-i ecelden mühlet bulursa altmış sekizinci cildi daħı söyleyüp temām idüp bitürevüz. Zıllı İzed’ūñ Sultān bin sultān Sultān Bāyezīd’ūñ Eṭāle Allāhü ‘ömrühü zīde ķadarehü ħazīne-i ‘āmiresine teslim idüp hidmet-i şerāyiğin yirine yitürevüz. Egerçi kim bu bende-i za‘īf ü haķīrūñ ‘āciz u dermānda ħor ü ħāķīrūñ ne ķudreti vardı ki buncalayın a‘zam-ı kitābı te’līf ideydi ve kırk elli yıl ‘ömrini dercinde ħarc kılup taşnīf ideydi ve ammā ki ol emīr-i mu‘azzam, server-i mufahħam melik-i mülükü’l-‘ālem, mecm‘a-ı meħāsīnū’ş-şeym, ħüsrev-cihān, rüstem-zemān, sikender-i devrān, nūşīn-revān-ı ‘ādil cevāb, baht-ı*

kāmil cihān, bahş-ı fāzıl, kazā vü kudret kadar miknet, keyvān-rif'at, melek-siret, 'uṭārid-fiṭnat, Merriḥ-şavlet, ḥan-ı ḥaḥan, şāh-ı şāhān himmetiyle ḥaledu'llāh mülkehu ebbede devletehü Bu kitāb devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif'atında kaleme vü raḥama gelüp imlā vü inşā oldu. Şol kaşd üzerine ki ol Sulṭān-ı 'ādillūn mergübü'l-ḥaşāyil ve maḥbübü's-şemāyil ḥāvī fūnūn mekārīm nāşibi rāyāt me'ālīmi cāmī'-i riyāsat insi ekmel-i aşḥāb-ı nefis-i ḫudsī bu Kitāb-ı Süleymān-nāme'yi birle nāmı 'ālemde bākī vü yādigār ola sūre-i Neml oḫındukça Kışsa-i Süleymān dillere yād oldukça bu nāme birle nām şerīf şāh-ı tārīḥ rūzgār kıla. Mes'ul ḥazret-i ekremü'l-ekreminden oldur ki bu bizā'a-i müzcāt-ı pādīşāh ḥazretinde ḥayyiz-i ḫabülde kılup meyāmın nazarıyla müzeyyen ü müvaşşāḥ kıla. İnşā'llāhü te'ālā İnehü 'alā mā yeşā' u ḫadīr ve bi-taḥḫīkü'l-āyyinetihi...' (s.290)

Yine eserin son kısmında Allah'a şükürler ve dualar mahcubane bir şekilde Sinan Paşa'nın Tazarru-nāme'sini andıran bir üslupla verilmiştir; “İlāhi, sen ol 'ālemi esrār-ı ezel ve ebed u gird-gār, her nīk u bedsın ki her ne cüzvī ki ḥayālet evhāma gelür ve her ne küllī ki 'uḫül-ı efhāmında bilinür cümlesine 'ālemsin ve diledügün gibi ḥākimsin. Her mevlūd ki ana raḥmine düşer ezelde bilürsin ki zıkr midür yoḫsa ünsī mi? Nām-ı ıtlak mıdur ḥafeşi midür? Ḥüb mı olur? Yoḫsa zişt ehl-i düzeh mi olur? Yoḫsa ehl-i behşt-i 'āḫil mi olur? Yā dīvāne āşinā mı olur? Ya bīgāne 'ālem mi olur? Ya cāhil nāḫış mı olur? Yoḫsa kāmil-i ḡani mi olur? Yāḫūd faḫīr-i şerīf mi olur? Yoḫsa ḥaḫīr-i 'ömri uzun mı olur? Yāḫūd ḫaşīr cismi kebīr mi olur? Yāḫūd şaḡīr cemī'si 'ilm-i muṭlaḫūnda mevcūd ve cümlesi levḫ-i nefis-i küllīde mażbūtdur pervāz-ı 'uḫāb-ı 'uḫül-ı insān bālā-yı alā-yı āsitāne esrār-ı ḡayb kudretüñe yetişmez ki Ḫavlehu te'ālā “Ve 'indehü mefātiḫü'l-ḡaybi lā ya'lemuhā ilā huve.” ve ṭavl-ı 'arż ve defter-i ḥayāl muḫāsibānı arḫam a'dād-ı ecnād celāl-i 'izzetüñe vefā itmez. “Ve mā ya'alemü cünūd Rabbike illā hū” İlāhi Aḫmed u Maḫmūd u Muḫammed nūr-ı 'izzetiçün ḫüce-i dü-cihān server-i enbiyā ḫürmetiçün bu Süleymān-nāme-i kebīrūñ itmāmını muḫadder it. Bu altmış yedinci mücelled kitābı gibi bākīsınūñ daḫı iḫtişāmın müyesser it. Bu za'if Firdevsī'nūñ maḫāmını cennet u fīrdevs ve şerbetini çeşme-i kevşer it.” (s.289)

Bu övgü kısımlarının haricinde dil genel itibariyle, sade denilebilecek bir tonda, Türkçe kelimelerin ağırlığında ve uzun olmayan, genellikle özlem ve yüklemden oluşan cümlelerin hakimiyetinde sürmektedir. “Ḥükemā ḫavlince Süleymān nebī

h azret-i ‘aleyhi’s-sel m  unki ol iki Şeh-z deyi du‘  kılup bu vech ile mu‘cize g stericek, cem‘i halk-ı ‘ lem c n u dilden maĥabbet oldılar etr f-ı ‘ lemde ne  adar p t-perest,  teŐ-perest k firler var ise ekŐer  im na geldiler. S leym n H zretine ‘aleyhi’s-sel m’a çok armaĥ nlar ve tuĥfeler gönderdiler. Meger ki Ba‘Ibek melikin n tailesinden bir hız-ı ‘Arab  atı vardı ki mişlini çeşm-i felek görmemişdi ve g yet y verliĥinden kimse binmeduĥi ecilden S leym n neb ye göndermek maŐŐud idindi...”(s.168).

Eserde cümle başlarında sıklıkla *“İttifak, pes,  n, nite, nitekim”* ifadeleri görülmektedir.

İttifak	7
Pes	156
�n	43
Nite	50
Nitekim	87

S leym n-n me’nin yazarı olan Firdevs -i R m , yaŐadığı dönemin önde gelen nasirleri arasındadır. Aldığı eĥitimin bir getirisi olarak eserlerinde Arapça-Farsça kelimelere sıklıkla yer vermiŐtir. Dönemin diĥer eserleri incelendiĥinde bu durumun normal olduĥu görülmektedir. Bununla beraber Firdevs -i R m , S leym n-n me adlı eserinde artık bugün kullanılmayan Türkçe kelimelelere sıklıkla yer vermiŐtir. Genelde fiil olarak kullanılan bu kelimelelere; “kancaru” (nereye, ne tarafa) “ arcıŐup” (karmak) “sevniŐup” (seviŐmek) “Geňitdiler” (gevŐemek, geniŐletmek) “T amzurmak” (damlatmak) “T orgurur” (doĥurmak) “Sürçek” (sürülüp giden) “Y renmek” (bulaŐmak, etrafını sarmak) “İrg rmek” (ulaŐtırmak, eriŐtirmek) “S yinmek” (sönmek, parlaklıĥı azalmak) gibi örnekler verilebilir. *“HoŐ geldün ki ben daĥı ‘aĥlum ŐaŐduĥundan bilmezem ki kancaru giderem?”* (s.115), *“VuŐlat bulduĥı dem  b-ı men  ‘iŐŐ odın söyündürüp zehr-i k til tamarlara girüp  an buĥ rıyla yüriyüp c nina te’Őir itdi.”* (s.122), *“T pr ĥın hav ya Őavurdu. Ħijĥirup aĥzından zehrini serverlere atdı, irg remedi varup S m-s v r’ n önüne düŐdi d Őduĥu dem yirün t pr ĥını kar ra yaĥdı.”* (s.162) *“...Ħamm z Őaĥalı k lları gibi karcıŐup bir birine el ayaĥ Őunup ulaŐmıŐdı. G h zülf-i t rr r gibi uzanurlardı...”*(s.251). *“...M cibince zeh re irgemege neml-i keb rden ic zet ola*

diyü sevnışüp oynaşurlardı...” (s.251). “...*Dīvān meydānının bir fersah geñitdiler ol atlar için ya‘nī ki yir tozutdılar...*”(s.258). “...*Şākirdleriyle ol yatan atlar üzerine vardılar. Acı bādem yağın şarup sirke ile qarışdurup burunlarına tamzurdılar...*” (s.259)

“*Çün cihān mülki durur kevn u fesād
Günde her gün torğurur dürlü fesād*”(s.264)

“...*çıplağdur ve ba‘zı zençi ve ba‘zınuñ boynı boşdur ve ba‘zınuñ başı katı ve sürçek ve şeb-gür u mehcürdur...*”(s.266). “...*feth u nuşret yetişe. Eger ol pādışāhuñ gönline korķu yörenürse Āsaf bin Berhıyā gibi...*”(s.273)

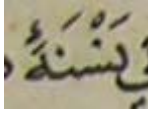
“Klâsik Osmanlı nesrinin en önemli üslup özelliklerinden olan seci, fikra adı verilen ibarelerin sonunda yer alan kelimeler arasındaki ses uyumudur” (Kılıç-Yıldız, 2011:72). “Mensur eserlerde secinin ön plana çıkmasının nedenlerinden birisinin mensur eseri şiire yaklaştırma çabasının olduğu söylenebilir” (Bülbül, 2011: 47).

15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın hemen başında kaleme alınan eserde bu tür secili ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. “...*bu kadar kāmetle şavlet ve kuvvetle mehāyit, sūret ü havletle hücūm ve hūm-ı secā‘atle kimden ziyāde korķarsız...*”(s.229), “...*illā ki melek-hey‘et, güneş-sūret ‘uṭārit-fitrat, mirriḥ-şavlet olurdi.*” (s.261), “*Hükemā kavlince enbiyā vü evliyā vü hükemā vü ‘ulemā umerā vü vüzerā Süleymān Hazretine bu vech ile naşihat kılıcağ...*”(s.195), “...*Cihān mülkine ādem-i şafī neslinden ve İbrāhīm Halil aslından bir zıllı ma‘būd ve melik-i mahmūd ki ismdür Süleymān bin Dāvud...*”(s.213), “*ins ü cinn, vahş ü tayr ve mūr u mār ve çerende vü perende emrine fermān-ber...*”(s.213), “...*keyvān-rif‘at, melek-siret, ‘uṭārid-fitnat, mirriḥ-şavlet, han-ı hakan, şāh-ı şāhān...*”(s.290), “...*eriş kıdd ü kāmēt, Merrīḥ-satvet, kahrāmān-şevket, Simurg-sūret, ‘Ankā-heybet, insān-hey‘et bir ‘aceb herif...*”(s.149)

Eserdeki secili ifadeler yalnızca Arapça Farsça kelimelerden oluşmamıştır. Ayrıca Türkçe kelimelerin de kendi aralarında birbirine uyumlu şekilde kullanıldığı görülmüştür; “...*Andan Süleymān Hazreti ‘aleyhi’s-selām nübüvvet kürsisinden nazar kılup atları gördi. Velī anuñ gibi maḥbūb-ı mergūb atlar ki boyu yüce gergedana beñzer yoğun inciklü, deve sığırlu, düz boyunlu, pil karunlu, peykān kulaklu, dişleri sık, aklıkda dürri yatmaya beñzer, uzun tutaklu, şöñük burunlu, koç*

alınlu, arslan omuzlu, geyik odlu, geyik sağırlu, uyluğa tolu, küçüçük böğürlü, kulañ ugrırlu, kulakları arası geygiş, bili ince, katır kınıklı, deve tabanlı, kamçı kuyruklu, elma gözlü, ra‘d avāzlu, ‘avret yüzlü, ibrişim yellü, kemer burunlu, seddi iskender turışlu, yil yürüyüşlü, ‘aşkar cünbüşlü atlar ki mişlini çeşm-i felek görmiş degül...” (s.259). “...virmeden omuzumuz *yağır yağır itdiler* ve *toyunca ‘alef şu virmeyüp cigerümüz yakup bağır bağır itdiler...*”(s.280). “Nite ‘aşkar-şıfat, düldül-hey’et āhū *gözlü kamer yüzlü ra‘d avāzlu kamçı kuyruklu peykān kulaklu gergedan toynaklu şıgın geyik sağırlu ebrişim yililü bebr ü beyān göğüslü yel yürüyüşlü kazā vü kader segirdişlü şuya tālib yüzüci neheng gibi...*”(s.249) “...Göze hordur veli hüneri çokdur hünerde kuşurı yokdur...”(s.191).

Türkçe belirtme hali eki metinde hemze ve hareke ile sıklıkla gösterilmiştir.

“Zirā ki peygāmbler bu cihāndan iki nesneyi dost dutundılar ...”(s.284).

Eserde bazı kelimelerin birleşik yazıldığı da görülmektedir. “...sā‘at *ol dahı Allāh’uñ emri birle canlanup kefeniyle tābütan iri tırdup enbiyā vü evliyā anlaruñ...*”(s.143). “...yanına varup boyun uzadup tıyup rayihāsından şafā sürüp koçulayup burunların ki urdılar *hemān-dem...*”(s.236). “...Çünkü *subh-dem* oldu göz gözi gördi şeb nañ‘nı mihteri şems durup mağrib diyārına ki sürdi...”(s.257). “...bilesin kim *ben dahı zemānımdaki mu‘teber serverdüm. Erlik içreki cihāngir erdüm...*”(s.163)

“Şeh Süleymān’dan icāzet alup *ol dem* hayr eyle

Cānib-i Haqq’a teveccüh itdi ol dem ol celil”(s.185)

“...Tā kıyāmet *günine degin* atlaruñ elini sacında hayr bağludur ve *ol hayr kazancdur...*”(s.284). “...bunlar *söyleşmekde iken* İblis-i la‘in bunlara yakın gelicek...”(s.111). “...Anuñ için Allāhu te‘ālā nuşret virmez...”(s.116). “...üstād Loqmān’ı mülzem *kılmağcün* ve Süleymān katında maqām-ı rif‘at *bulmağ için...*”(s.123). “...dilegümüz budur ki ne *vech ile* zehr...”(s.124). “...seb‘-i esed yirlü yirinde *karār itdiler. Yırtıcı tartıcı zeheng ü peleng ile çün Sikenderān...*”(s.131) “*Hükemā kavlince kaçan kim Loqmān Hakim...*”(s.135).

Eserde özel isimlerin farklı şekillerde yazıldığı tespit edilmiştir. Bu bazen hareke sisteminde bazen de harflerin transkripsiyonlarında görülmektedir. Bunun sebebi yazarın yararlandığı kaynaklarda isimlerin farklı yazılması olacağı gibi yazarın hızlı yazımından da kaynaklanabilir. Bu farklılıklar eserde daha sık geçenlerin esas alınmasıyla giderilmiştir.

Sürîh Bād- Sürh-bād- Sürh-i Bād

Āsaf bin Berhîya- Āsaf bin Berhaya

Elhinc-i Cinnî- Elhinc Cinnî

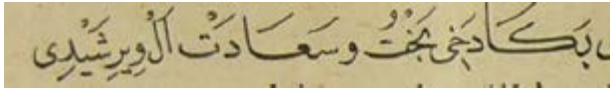
Evyāser bin Çerupā- Evyāser bin Çerupā- Evyāsir bin Çerupā

Adunyā- Adnuyā

İsteħir Cinnî- İsteħr-Cinnî

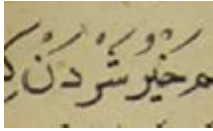
U‘ziret- A‘ziret

Metinde rabıt ve atıf vavının kullanılmasının yanı sıra aynı durumun hareke ile gösterildiği de görülmektedir.

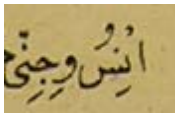

“Bana daħı baħt u sa‘ādet el virişdi”

(s.108).

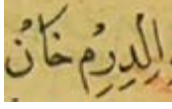

“Hayr u şerden” (s.109).

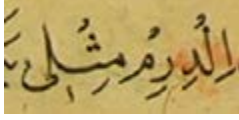

“İns u cinnî” (s.193).

Başta “y” sesinin düştüğü durumlar da görülmektedir.

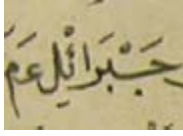

“İldırım Han” (s.99).

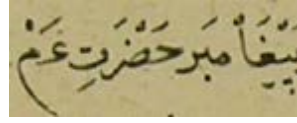

“İldırım mişli” (s.100).

Eserde “*Aleyhi’s-selām*” ibaresinin kısaltması olan “*a.m.*” ibaresinin kullanıldığı da görülmüştür.

“Cebrāyil ‘*a.m.*” (s.231)

“Peygāmbere Ḥazreti

‘*a.m.*’ (s.266)

Eserde iktibas⁷ sanatının kullanıldığı da görülmektedir.

“*O ve lem yūled sameddür lem yelid küfven ehad*
Hüccet ü pes lafz-ı Qur ’ān kul hüva ’llāhü ehad” (s.96).

Firdevsî bu beytinde İhlas suresinden alıntılar yaparak Allah’ın (cc) tekliğini, doğurup doğrulmadığını ve her şeyin ona muhtaç olduğunu işlemiştir. Eserin hemen başındaki kasidenin tevhid kısmını oluşturmaktadır.

Mîm ḥāşāninde münzel hem beyānı kâf u hā
Ḳul kefā dir aña deyyān *Ḳul hüva ’llāhü ehad* (s.98).

İsra suresi 96. ayette ve Ankebût suresi 53. ayette geçen bu ifadede “*De ki “Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter.”*” İfadesi kulun ne diyeceğinin mazmununu oluşturmaktadır.

“*İy cihānı Kün* demekden var iden
Ferşi alçaḳ ‘arşı yüce dār iden” (s.129).

Ol deyince olduran yalnızca Allah’tır (cc). Firdevsî münacat kısımlarında bu ifadeyi kullanmıştır.

⁷ “Başkasına ait bir ifadeyi kısmen veya tamamen söz içinde kullanmaya iktibas denir” (Coşkun, 2012: 175).

Neredeyse tamamı kurgu olan eserde abartılar dikkati çekmektedir; “Üç yüz on üç kazkanlar vardı ki Ehremenler anı uçağ taşından düzmişlerdi ve her bir kazkanuñ içinde on deve şıgardı ve kazgan vardı ki içinde yüz koyun bişerdi Süryānī kavlince ‘Umrānīler kitābında şöyle gördüm ki her gün Süleymān’uñ maṭbaḥında ‘Arab manzarı ḥisābınca otuz müdsimīd unı ḥarc olurdı ve altmış mūt ḥarcı undan ğayrı ve günde iki nevbet ḥūnī çıkardı. Her nevbetde on şıgır ve yigirmi atuñ ve on deve ve yüz koyun bişerdi.” (s.254). “...ve ol kazgānları ki dīvler uçağ taşından işlemişler idi. Her kāzgāna kırk deve ve yāḥūd iki yüz koyun girürdi. Ammā ki her gün ḥ’ānına ki ḥūn-ı insānīdür. Ğayrı ümmet ḥūnında ğayrı kırk deve yüz şıgır ve biñ koyun bişerdi ve ḫuds-ı mübārek kīlesiyle biñ mūt on simīd çörek olurdı...” (s.255).

Eserin üslup bütünlüğüne katkı sağlayan bir diğerkonu ise az sözle çok şey anlatmayı amaçlayan veya uzun anlatıların birkaç kelimelik kısa özeti olarak nitelendirilecek özlü sözlerin kullanımınıdır; “Māḥaşal kelām-ı kışşadur az kılmayalum ‘āşıkuña ma‘şūk ḥalvet bula ve ḫurt ki ḫuzuya fūrşat bula ḥiç şabr mümkün olmaz. Lā-cerem anda şabr itmek ḥayāl-i muḥāldür.” (s.122), “...‘ālem-i kevn ü fesād icād olaldan bunuñ üzerine devr ider ki gāḥ şemse naḫş u zevāl gāḥ bedr-i helāk ve gāḥ helāl-ı bedr kıilup çarḥ-ı çārımdan Neyr-i a‘zama şeref virür kim cihān bāğınuñ küllī ḥārsuz vuşlat-ı dilber-i ḥasret-i zārsuz genc kıymeti renc mārsuz olmaz. Her düğünüñ bir mātemi olduğı gibi her ğicenüñ daḥı ‘akabince bir günü vardur.” (s.113), “İy sultān-ı ‘Arab yok ne kadar kim gösterdüm görmediler”. Pes ‘Arab’a şordum eyitdüm ki kimsin? ‘Arab eydür “Cān alıcıyam geldüm Allāḥ emriyle cānuñ alam” diyüp hemān dem cānımı alup tenümi toprāğa şaldı el-emānet ki cihān mülkine aldanma devlet-i baḫt-ı sa‘ādet saña ebedī kala sanma.” (s.154) “...gelüñ sözümlütüñ ādeme muṭī‘ olmañ, vā‘izüñ sözin tutmayan sūfī oddan necāt bulmaz ve ḫakīmüñ...” (s.282).

Benzetmelerin de sık kullanıldığı görülür “Ma‘a’l-ķışşa ekvān-ı ‘ifrit Racīm’i Ḥannās’la ḫulaguz ḫoşup dem çeküp ḫara buluḫlar gibi yir ile gök arasına geçüp uçup gitdiler.” (s.107). “...Anlar bunda gelecek degül ve bir daḥı insān dem çeküp cinn gibi gök yüzinde uçağ degül varsa bu Şeyṫān-ı la‘īndür.” (s.114) . “...ve şol tarafta ğül ü ‘ifrit ü ehremen ser-hengleri daḥı evren gibi ağız açışup ağızlarından zehr-i kātıl şaçışup ḫara tağ gibi yirlü yirinde...” (s.131). “Gördüm ki anuñ bigi ‘āşıkdur ki ‘ışḫ ṫamarı baḫr-i ‘ummān gibi mevc urup eger biñ mişḫāl āğü. kıilup ğördi ki şağ

yanında duran melekût başı âdem ve gevdesi Tāvūs şeklinde ammâ ki ayakları yaşşı ve kışa ördek ayağı gibi ve bir ‘aceb dağı bu...’(s.135).

Yazar bir konu hakkında bilgi verirken, ihtiyaç duyduğu takdirde kaynak göstererek faydalandığı kitapları da belirtir; “...bizüm bu sözüümüzi şol kimse añlar ki ‘ilm-i vefkden ve ‘ilm-i simyâdan haber-dâr ola ve gümânı varsa Semsü’l-Ma‘ârif kitâbına nazar ide.” (s.115). “İy pehlevân-ı cihân Hağ sübhâne ve te‘âlâ cümle eşyâyı kim halk idüpdür her birinüñ bir dürlü nef‘i vardur veli ‘ilmle bilmek gerekdür.” diyüp Havâş-ı Hayvân kitâbın eline alup ol cânverüñ şüretin bulup Sām-süvâr’a beyân itdi.” (s.161). “...Süryânî kavlınce Umrânîler kitâbında şöyle gördüm ki her gün Süleymân’uñ maţbahında ‘Arab manzarı hisâbınca otuz müdsimîd unı harc olurdu ve altmış mût harcı undan gayrı ve günde iki nevbet hünî çıkardı...”(s.254). “...peygâberidür ki gazâyı severdi ki Mecma‘ü’l-leţâyif kitâbında gelür ki ‘Uğbe bin ‘Âmir rivâyet eyler Rasûlu’llâh’dan eydür “Yâ ‘Uğbe kaçan gazâyâ gitseñ kara at şatun al. Ol kara at ki şafer ola öñ ayağınıñ sağı segil ola. Her kıanda varsañ sağ selâmet olasın ve kıazanclu olasın...”(s.284)

Eserin dikkat çeken bir kaşka özelliği, müellifin bir olaya dair çeşitli rivayetlere de yer vermesidir; “Loqmân-ı ekber ol Hakîm pür-hüner kavlınce ki muqaddemen bu kitâbuñ muşannefidür ve Eflâtûn-ı Yunanî ol re’îs-i hükemâ cihânüñ ehl-i ‘irfân naklınce suhan-mendân-ı haqâyık ve çehre güşâyân-ı şuver-i daqâyık ol vech ile şahîh hikâyet ve şalîh rivâyet kılup eydürler ki Sām-süvâr ol pehlevân-ı nâmdâr, şunuñ öte yanında konup gergedan serlerden havf itmekte ammâ ki bizüm kışşamuz ez ân cānib Süleymân Hazretine geldi. Nite kaçan ki Süleymân nebî ‘aleyhi’s-selâm şeh-zâde ile Sührâb şâh kıızı Hümâ’yı Hağğ te‘âlâ’ya du‘â kılup ol zemânda zâhir olan on iki biñ benî İsrâyl peygâberleriyle ve Hızr İlyâs’la ve cemî‘ zühhdâ u ‘ubbâd ve hayrû’n-nâs ile el getürüp du‘â kılup Hağğ te‘âlâ Süleymân nebînüñ ‘aleyhi’s selâm du‘âsın müstecâb kılup anlara ‘ömr ü hayât viricek, ins ü cin halk yitmiş iki millet mu‘cize-i Süleymân görüp müşrikân inşâfâ gelüp nebî Mürseldigin tağkîk bilüp Süleymân nebî nazarında diz çöküp tekrâr tecdîdî imân getürdiler diyü rivâyet iderler. Ammâ ki ba‘zı râvî eydürler ki. “Süleymân nebî ‘aleyhi’s-selâm el götürüp du‘â kılıcağ, Hağğ tebârek ve te‘âlâ du‘âsın müstecâb kılup anlaruñ cismine cānların virdi. Yirlü yirinden kalkup ürü turdılar. Süleymân kıziyye ne oldıysa cevâb virdiler. “Ölüm acısın bir dağı görmeyelüm bu fânî cihânda turtmayalum âhîret

mülkine birbirimizden alavüz. Dilegümüz budur ki du‘ā kılasın yine setr olavüz.” diyicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s -selām du‘ā kıldı. Haq te‘ālā anları setr itdi üzerlerine bir ‘ālī kubbeye yaptılar. İsmi Ziyāret-i ‘Uşşāq kodılar. Şoñra ol kubbeye büh̄ti’n-naşr yıqıp helāk itdiler rivāyet-i eşaḥ budur ki faḳirūñ daḥı ‘aqlı bu ḳavli ḳabūl itdi ki şaḥīḥ naql budur.” (s.167). “...bindi on iki biñ ‘Arabī ḥāş atları vardı zīrā ki “Süleymān Ḥazreti ‘Aleyhi’s-selām atası Dāvud Peygāmbere gibi gāzā kılıcı idi ve atı gāyet severdi. Şöyle kim bir pādīşāhda bir eyü at işitse bahāsından ziyāde virüp alurdu ve süvār olup gāzā kılırdı ve mucāhid idi ve Süleymān’uñ ḥükmi saltanatı Fūrāt şuyından tā Mışır ḥaddine degin idi.” diyü ehl-i Zebūr böyle naql iderler ve ammā ki tāriḥ-i āḥerde ve tefāsirde naql-ı eşaḥ budur ki “Süleymān nebī ḥazret-i ‘aleyhi’s-selām Ḳāf’dan ḳāfa ‘āleme ḥükmi itdi. Yil tahtını götürürdi. nitekim kelām-ı ḳadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki Ḳavlehu te‘ālā “ ve Süleymāne’r-rīḥa ğuduvvu-hā şehrün ve revāḥuhā şehrur.” ve daḥı Allāhü tel‘ālā Süleymān’a yili ve cinni ve insi müseḥḥar idüp ve perrī vü perrān u murġān fermān-ber olduĝına kelām-ı temcīdine ve kitāb-ı tevḥīdinde Haqq te‘ālā ḥazreti buyurur ki Ḳavlehu te‘ālā “Ve ḥuşire li-Süleymāne cünūduhu mine’l-cinni ve’l-ins ve’ṭ-ṭayr fe-hum.” ve daḥı ḥazret-i Süleymān’a Haq tebareke ü te‘ālā celle celālehü mantıḳü’ṭ-ṭayrı bildürdi ...”(s.254).

Anlatılarda zaman zaman okuyucuyu sıkmamak adına sözlerin kısa kesildiği de görülmektedir; “...Andan Loḳmān Ḥakīm dāyire çizüp teşḥīr-i cin kılıp ḥükmi itdi. Def’i cinler gelüp her birisin mekānlu mekānına ilettiler şubḥ-dem ḥaber işidildi ki fülān ve fülān ben fülān ve fülān tācir kıızı ve ḥammāmcı ḥatun giceyle helāk olmuşlar ve anları yuya şuyın...”(s.123). “...Güneş gibi zāhir, sāyir maḥlūḳāt gözlerinde nihān Fişāĝores ḥakīmūñ a‘zāsına ṭurduḳlu ṭurduĝı yirde ‘aqla müvekkel olan eyitdi kim “Ben Ḥakīm’uñ ‘aqlına getürdüm.” Dile müvekkel olan eyitdi ki, “Ben dile söyletürdüm.” Ḳulaĝa müvekkel olan eyitdi ki, “Ben işitdürdüm.” Hāsıl-ı kelām sözü dirāz kılmayalum cem’i a‘zā’-ı ḥārice müvekkel olan melekler gibi şehādet itdiler...”(s.141). “...Bir ḳaç biñ erle baḥr-ı ‘ummān gibi çūşa gelüp yürüdiler ve bir ṭarafdan daḥı Ḥorasān şāḥı Cumḥūr şāḥ yürüdi yüz biñ erle ve bir ṭarafdan daḥı seksen biñ erle Bedeḥşān Şāḥ-ı Pihrüz Şah yürüdi ve bir ṭarafdan daḥı altmış erle Kīş u Baḥreyn melik Ḳaytās yürüdi ve daḥı altmış erle Ḳahrām-ı Zengī yürüdi ve iki biñ Hind çerisiyle Berehmen Şāḥ yürüdi ve yüz yigirmi biñ erle Sām-süvār-ı devrān şāḥib-ḳirān Süleymān ḳal‘anuñ ḳapusına ṭoĝrı rāst ‘alem çeküp

yürüdi kıssayı dırāz kılmayalum her tarafından baħr-i cūşānların ‘asker ƙal‘aya yürüyüp itdiler ...”(s.157).

Yazar zaman zaman anlamları aynı olan kelimeleri bir cümle içinde kullanmıştır; “...Yā Hākīm-i zemān niçe ola ki ol atları sağ u selāmet bī-melāmet cinnīler şeytān körligine dutup ele getüreler ve ħidmetüm şerāyiğin yirine yitüreler ...” (s.234). “...Dīvān meydānın bir fersaħ geñitdiler ol atlar için ya‘nī ki yir tozutdılar...” (s.258), “. Biri yonca biri şaman biri arpa biri buğday illā azacuğ ve biri ħabāzdur kim aña ‘azanca ħalūkiye dirler. Pārsca pīrek dirler. Türkçe ebem gümece dirler bu otları ögüdüp vire...”(s.176).

Eserde yazar, anlatılmakta olan olayı normal seyirinde devam ettirirken, başka bir kıssaya geçmektedir. Bu geçişleri de *ez ān cānib* veya *ez īn cānib* ifadeleriyle vermektedir. “...Sām-süvār ol pehlevān-ı nāmdār, şunuñ öte yanında konup gergedan serlerden ħavf itmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Ĥazretine geldi. Nite kaçan ki Süleymān nebī ‘aleyi’s-selām şeh-zāde ile Sührāb şāh kıızı Hümā’yı Ĥaħħ te‘ālā’ya du‘ā kılup...”(s.167). “...Ĥükemā ķavlince ekvān-ı ‘ifritle, Melik-i Aħmer muķābil olup hevā-yı fenāda dīv u perrī leşkeri birbiriyle ceng itmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Ĥazretin’e geldi. Nite şöyle kim ol zamān ki şeh-zāde zehrden vefāt itdi...”(s.119)

Eserin diğeri bir üslup özelliği ise; yazarın nesnelere üzerine notlar yerleştirmesidir. Bu nota ulaşır onu okuyan kahramanın anlatılmakta olan olay üzerindeki düşünceleri etkilenmektedir; “...Kenārınca giderken güzārımī yirde bir nesne gördiler. Sürüp kıtına gelüp gördiler kim taşdan bir fil düzmişler, fil üzre kıra mermerden bir ādem kılabin düzmişler. Kıırk yedi eriş kıadd ü kıāmet kıahramān-ı kıātil-i şalābet Sām’la Selāñın serverler kıālibi görüp çevre alup nazar urdılar kıālīb sīnesinde bir kıaç satır yazu gördiler. Čāliyūs Hākīm okıyup didi kim “Yā pehlevān-ı cihān, bu kıālibi düzen, bu ħaťtı yazan dimiş kim “İy cihān sarāyın seyriden şehriyār, bu ħaťtı görüp bilesin kim ben daħı zemānımdaki mu‘teber serverdüm. Erlik içreki cihāngīr erdüm. Aduma Efrāķ-ı Zengī dirlerdi. İy niçeler ni‘metüm yerlerdi. İşbu resme dört yüz toķsān yıl ‘ömr sürdüm. Bu nice yıl ‘ömr içinde her kıanķı diyāra çeşm ile vardumsa kimse baña kıarşı kıurmadı. Farķuma erlik gözin urmadu. Āciz ‘ömrüm āħirinden bu şunuñ öte cānibinden bir düşmen diyāruma geldi. Zengistān ilen urdı, delīm dilāver kıırdı. Ġāfil bulundum düşmen gidicek ben daħı ğayret itdüm. Čerimi dirüp düşmen ardınca”

gıtdüm. Andan bu kâlib, kıddüme göre düzdüm “Benden nişân olsun.” diyü şuyuñ öte yaqasında dağı ol düşmen şeklinde bir nişân kıldum. Tâ ki görenler beni ve ceng kılduğım düşmeni bu nişânlardan bileler. Bu düşmenden hâzer kıllalar. Gâfıl bulunmayanlar.” dimiş.” Sām-süvâr, Etrāk-ı Zengî haberin işidüp bu naşîhat diñleyüp biraz fikre varup baş şalup eyitdi. “İy Hakîm-i Etrāk-ı Zengî, hoş dimiş, düşmenden ihtirâz itmek gerek.” diyüp at sürüp Selâtînlerle ol şuyı geçüp kıondılar. Ve lâkin gergedan serlerden gâyet ihtiyât itdiler...”(s.163).

Eserde Şem ile Pervâne'nin destansı aşk hikâyesi de kendisine yer bulmuştur; “Pervane cinsi dağı her biri semenderî ridâsın çignine şalup “Yâ Hâlıkü'l-envâr” diyü tesbîh-i Hâkık'ı dile alup gümüşden kıanadcıkların açışup hevâ-yı zülf-i yârla şeb-târınuñ içre uçışup ol hecr-i dilber-târına giriftâr olan her gice, şubha dek tân ağlayup yaş döküp bî-dâr olan şem'inüñ zerrîn taht üzerinde oturdığın ve nürânî fağfuri tâci başına ördüğün, meclis-i Süleymânî'de ki gördiler, çevresin alup ihâta kıilup kıurdılar. Pervâne oldu ki pervâne diyüp uçdı kenâr-ı şem'e geçdi. Lebini büse-kenâr kıilup leblebe ki virdi. Şehdîn emerken nüş u niş olup tatlu cânın virdi. Firâkı odına duymayup cigerden kebâb idüp kıanadcuğların yakdı ve âhser tâ vuşlat kıldı. Kıyâmete diyü âh itdüke düttüni felege çıkdı ve anı görüp bâkî pervâne kııymayup baş u cânâ Eyyüb-ı şâbir gibi şabr idüp tevekkül serîrine yüz sürmege başladı ...”(s.251).

Eserde ayrıca 15. yüzyıl mesnevilerinden olan Ferruh ile Hüma'nın aşk destanı da olağanüstü kurgularla işlenmiştir. Uzunca anlatılan bu olayda, Hz. Süleymân'ın girişimleriyle ölümden döndürülen bu iki âşık kırk yıl ömür sürmüşlerdir; “...Andan ol arada Dâvud Peyğâmbere şerî'atince Süleymân nikâh idüp üç gün üç gice düğün olup Hüma'yı şeh-zâdeye virdiler. Ol iki ma'sûk-ı 'âşık murâda irdiler. Kırk yıl 'ömr sürdiler Loqmân Hakîm'le Fisâgores Hakîm dağı Süleymân barışdurup görüştürdü...”(s.143).

Yazar anlattığı bir olay içerisinde geçen kavramı okuyucusunun bilemeyeceği seçeneğini de göz ardı etmeyip yeri geldikçe açıklamıştır; “...Allâhü te'âlâ âdemi kim yaratdı, didi ki “Yâ âdem dâbbeleri ki saña 'arz itdüm kıanqısın severseñ ihtiyâr kııl.” Ve dâbbe diyü aña dirler ki cânı ola yir yüzinde deprene tayrdan gayrı ki tayr dâbbe degüldür ve behîme dört ayaklu hayvâna dirler. Nitekim hayvân dağı dört kıısmdur biri yüzer, biri uçar ve biri ayağ üzre kıurur ve biri yirde kıarnı üzerine yürür. Ammâ yürüyen hayvân dört kıısmdur birisi nâsdur ikinci cindür üçüncü sibâ'dur

dördüncü Bahāyimdür ammā ki Bahāyimde ser-cümlesinden efdal-i ter feresdür. Feres anuñcün dirler ki firāseti vardır ve çünki Haqq te‘ālā hazreti ādem-i şafiye cemī‘ hayvānātı ‘arz itdi. Dābbeden cümlesinden ādem atı kabūl itdi. Ādem atı ihtiyār ...”(s.269).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüshaların Tavsifi

A- TOPKAPI SARAYI MÜZESİ HAZİNE KİTAPLIĞI H.1535

Süleymân-nâme'nin 67. Cildi, 6 ciltten oluşan (67-68-69-70-71-72. cilt) bir mücelledin ilk kısmını oluşturmaktadır. Eser Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı H.1535'de kayıtlıdır. 83 yaprak olan eser 21 satırdan oluşmaktadır. Yazısı harekeli nesihtir ve kağıtları o zamanlarda sıklıkla tercih edilen aharlı kağıttır. Tezhip ve cetvel bulunmamaktadır. Konu başlıklarında, ayetlerde, nazım ve nesir başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Ölçü: 35x 25,5 cm, şemseli siyah deri

Cildin serlevhasında cilt numarası yer almaktadır.

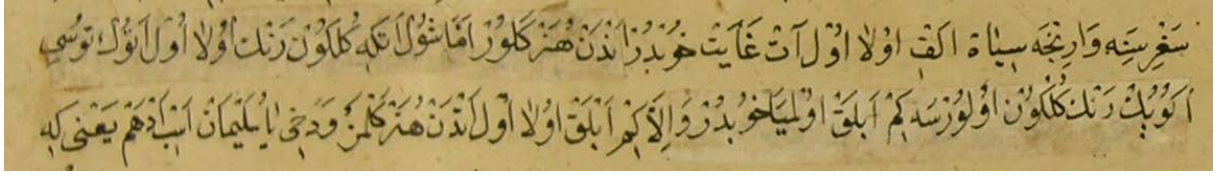
Cildin başında veya sonunda herhangi bir kayda rastlanmamış, derkenar görülmemiştir.

Varakların sol üst köşelerinde rakamlarla numaralandırma yapıldığı görülmüştür.

İlk varakta padişah tuğrası görülür.

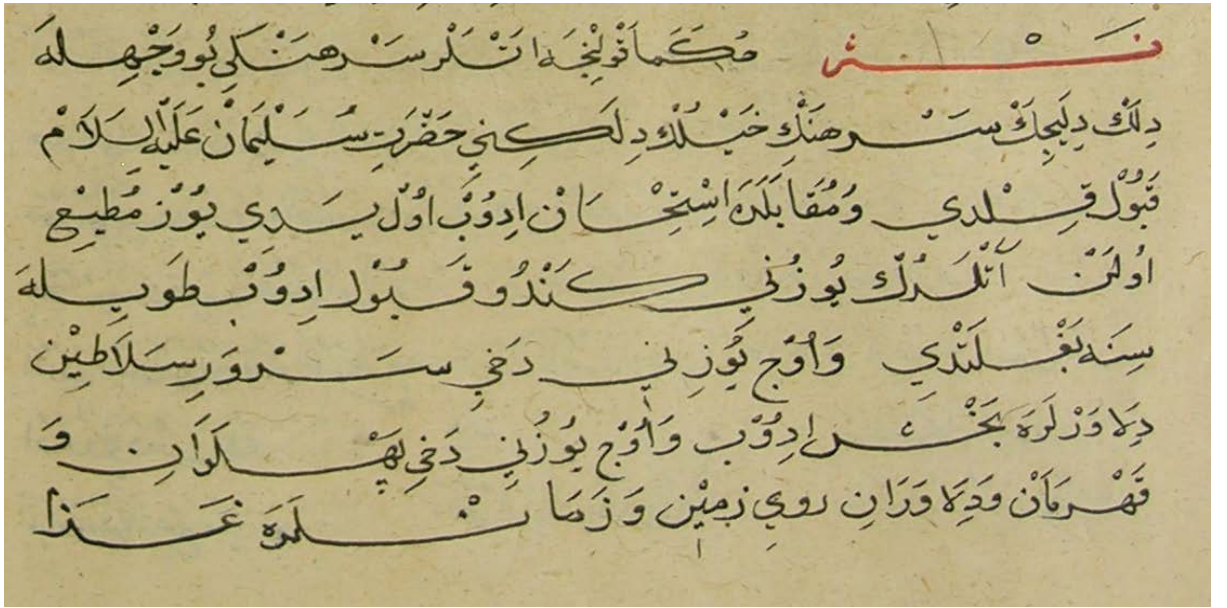

Eserin 43a numaralı sayfasında ise muhtemelen yanlış yazımdan kaynaklanan bir metin tamiri görülmektedir.

Eserin 51b numaralı sayfası yirmi satırdır.

Eserin 76b numaralı sayfasının son kısmında yazının normal seyrinin dışına çıktığı görülmüştür.

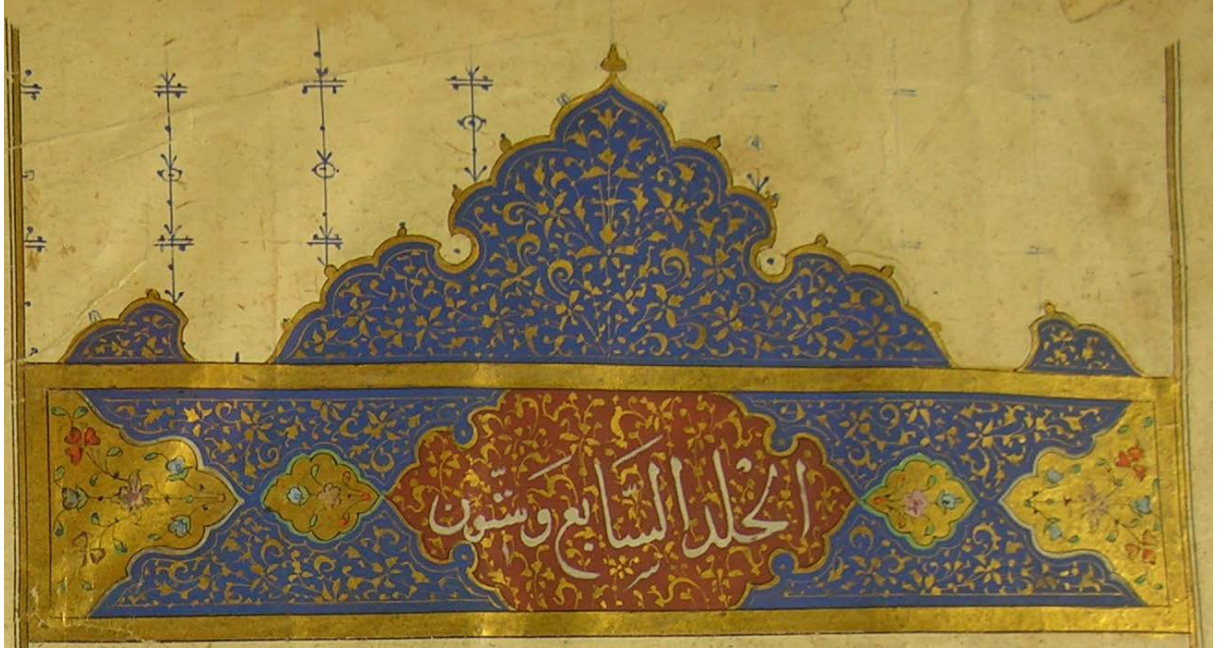

B- TOPKAPI SARAYI MÜZESİ HAZİNE KİTAPLIĞI K.892

Eserin diğer nüshası, 5 ciltten oluşan (67-68-69-70-71. cilt) bir mücelledin ilk kısmını oluşturmaktadır. Eser Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı K.892'de kayıtlıdır. 84 yaprak olan eser 21 satırdan oluşmaktadır. Yazısı harekeli nesihdir ve kağıtları o zamanlarda sıklıkla tercih edilen aharlı kâğıttır. Tezhip ve cetvel bulunmaktadır. Konu başlıklarında, ayetlerde, nazım ve nesir başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Ölçü: 35x 25 cm, şemseli siyah deri

Cildin serlevhasında cilt numarası yer almaktadır ve mavi, mor, yeşil, turuncu, turkuaz, siyah, pembe, sarı renkleriyle boyanmış sarmaşık çiçekler görülmektedir.

Cildin başında veya sonunda herhangi bir kayda rastlanmamış, derkenar görülmemiştir.

Varakların sol üst köşelerinde Arap rakamlarıyla numaralandırma yapıldığı görülmüştür.

İstinsah tarihi ve müstensihi tespit edilememiştir.

Hemen kapak kısmının arkasındaki tuğra;

Müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz H.1535 nüshasının K.892 nüshasıyla farklılıklarını belirttik. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı H.1535’de kayıtlı olan yazmanın Müellif nüshası olarak düşünülmesindeki sebepler;

-H.1535 nüshasının sayfalarının, K.892 nüshasına göre daha yıpranmış olması

-H.1535 nüshasının yazılarının, K.892 nüshasına göre daha eski görülmesi

- H.1535 nüshasında sehven yapılan hataların K.892 nüshasında düzeltilmesi
- H.1535 nüshasında yapılan metin tamirinin K.892 nüshasında görülmemesi
- H.1535 nüshasındaki sıralamalarda yapılan hataların K.892 nüshasındada düzeltilmiş olması
- K.892 nüshasının daha parlak sayfalara sahip olması
- K.892 nüshasının çerçevelerinin altın kaplama olması
- K.892 nüshasında kırmızı ve siyahın haricinde mavi ve altın sarısı renklerinin kullanılması

3.2. Metin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

- 1-H.1535 nüshası “H” olarak isimlendirilmiş ve varak numaraları [H-5b] şeklinde verilmiştir.
- 2-K.892 “K” olarak isimlendirilmiş ve varak numaraları ise [K-5b] şeklinde verilmiştir.
- 3-Tenkitli metin oluşturulurken farklılıklar “[...] ..., K/H.” Şeklinde verilmiştir. Metne alınan kısımdan sonra “[ ]” işareti konulmuş, ardından nüsha farklılığı belirtilmiştir.
- 4-Tenkitli metin oluşturulurken bir nüshada olup diğerinde olmayan farklılıklar “[...] - K/H.” Şeklinde gösterilmiştir.
- 5-Metnin aslında olmayan ve eksik olduğu düşünülen yerlere olması gereken “[...]” şeklinde verilmiştir.
- 6-Ayetlerin açıklamaları dipnotta verilmiş, önce ayetin anlamı ardından parantez içinde sure ismi ve ayet numarası verilmiştir.
- 7-Arapça hadislerin anlamları dipnotta verilmiştir.
- 8-Kelam-ı kibarların anlamları dipnotta verilmiştir.
- 9-Manzum kısımların vezinleri üstlerine yazılmıştır.
- 10-Metinde ilk defa geçen Arapça saygı ifadelerinin anlamları verilmiş, daha sonraki tekrarlarda ise verilmemiştir.
- 11-Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konulmuştur.
- 12-Farsça “*vav-ı madule*” “*h*” şeklinde gösterilmiştir.
- 13-Çalışmada, hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimelerin “y”li şekilleri tercih edilmiştir (dāyimā/ dā’imā, daḳāyīḳ/ daḳā’iḳ vs)

14-Manzum kısımlarda vezine uymayan mısralar aparatta “**Vezin bozuktur.**” şeklinde gösterilmiştir.

15-Manzum kısımlarda vezne fazla olduğu düşünölen kelimeler “[...]” ile gösterilmiş ve aparatta “**Vezne fazla**” şeklinde gösterilmiştir.

16-Manzum kısımlarda mısrayı beyte uyarlamak için bazı kelimelerde düzeltmelere gidilmiştir. Böyle durumlarda olması gereken metinde gösterilmiş aparatta ise “**Metinde “...” şeklindedir. Vezin gereği “...” okunmuştur.**” şeklinde gösterilmiştir.

17-Manzum kısımlarda vezne uyarlamak için çıkartılan kelime anlamı bozuyorsa “**Vezin gereği “...” kelimesinin/ekinin olmaması gerekir ancak anlam gereği bırakılmıştır.**” denilmiştir.

18-Metnin okunması sırasında büyük oranda harekelere sadık kalınmıştır.

19-Metnin okunması sırasında eski Anadolu Türkçesi imlası gözetilmiştir.

3.3.Çeviriyazı Alfabeti

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

3.4. Tenkitli Metin

[H-1b] [K-1b] *İnnehu min Süleymāne ve innehu bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm Ellā ta' lū a'leyye ve 'tūnī müslimīn⁸ .*

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Vaşf-ı zāt-ı pāk-i yezdān *kul hüva'llāhü eḥad⁹*

K'ol¹⁰ şifātına oldı burhān *kul hüva'llāhü eḥad*

O ve lem yūled¹¹ şameddür¹² lem yelid¹³ küfven eḥad¹⁴

Hüccet ü pes lafz-ı Qur'an *kul hüva'llāhü eḥad*

Ol cihān-dārı ki yoḡdur aña hem-tā mişl-i hiç

Kādir ü ḡallāk-ı devrān *kul hüva'llāhü eḥad*

Ol ki virdi āḡir ezel fermān imān ḡalfine¹⁵

Bu durur tevķi' -i fermān *kul hüva'llāhü eḥad*

Cümle vaḡdāniyyetine şāhid anuñ kesreti

Zıkr-i cin ü cān-ı insān *kul hüva'llāhü eḥad*

Her seḡer tesbīḡ-i bülbül *lā yemūt¹⁶* u lem yezel

Her gice evrād-ı bümān *kul hüva'llāhü eḥad*

Bāḡda ḡumrī virdi budur yā kerīm u yā raḡīm

Ṭaḡdadur tesbīḡ-i ḡayvān *kul hüva'llāhü eḥad*

Ebr-i nīsān ḡaṡresi olmaz şadef içre dürer

Dimeyince ebr-i nīsān *kul hüva'llāhü eḥad*

Seng-i ḡārā içre la' le virmeye dereng-i şems

Zıkr-i tesbīḡ itmese kān *kul hüva'llāhü eḥad*

Mışr'a sulṡān olmayaydı Yūsuf-ı Ken' ān ' azīz

⁸ *Bana karşı büyüklük taslamayın. Ve bana teslim olmak üzere gelin. (Neml 31).*

⁹ *De ki O Allah'tır bir tektir. (İhlas 1).*

¹⁰ K'ol] ki H.

¹¹ *Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir) (İhlas 3).*

¹² *Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O hiçbir şeye muhtaç değildir (İhlas 2).*

¹³ *O'ndan çocuk olmamıştır (kimsenin babası değildir) (İhlas 3).*

¹⁴ *Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir (İhlas 4).*

¹⁵ Vezin bozuktur.

¹⁶ *O ölümsüz ve daima diri (Furkan 58).*

Dimese zāhir ya pinhān *kul hüva 'llāhü ehad*

‘Ālemüñ halkın Süleymān k’itdi¹⁷ fermān mühr ile

Öneginüñ naqşı yeksān *kul hüva 'llāhü ehad*

Kāfirüñ şirki küfürden sīnesi¹⁸ olup tehī

Dimeyince olmaz Müslümān *kul hüva 'llāhü ehad*

Mü’minüñ qalbine tolmaz şıdk ile zıkr itmese

Şem‘ ü dīn ü nūr-ı imān *kul hüva 'llāhü ehad*

Murğ u māhī ihlāş ile zākir durur Allāh bilür¹⁹

Zıkr bu Allāhümme sübhān *kul hüva 'llāhü ehad*

Her suhan tevḥid olmaz hem-cünān *tebbet yedā*²⁰

Vākıf ol [ki]²¹ esrār-ı Qur’ān *kul hüva 'llāhü ehad*

Zıkrüñ ihlāş olsa ger ihlāş ile taḥkik pes

Müşkilüñ eyleye āsān *kul hüva 'llāhü ehad*

Mübtelāya bundan özge yoq şifā bulmaz devā

Kim ider her derde dermān *kul hüva 'llāhü ehad*

Fitnessinden dīv ü ḥannāsuñ dilerseñ ger ḥalāş

Eyle tesbīḥ-i firāvān *kul hüva 'llāhü ehad*

Aḥmed ü Maḥmūd u Qāsım enbiyāya k’oldı imām

Virdi budur dāyim iy cān *kul hüva 'llāhü ehad*

*Küntü kenz*²²üñ perdesi açılmazdı andan ‘āleme²³

Virmeseydi ‘ilmi çendān *kul hüva 'llāhü ehad*

O yüzi *innā fetāḥnā*²⁴ kim cemāli kāf anuñ

Dir tebārek qaddine a‘ yān *kul hüva 'llāhü ehad* [H-2a] [K-2a]

Ol şaçı *ve'l-leyli*²⁵ yüzi *ve'd-duḥā*²⁶ *yāsīn*²⁷ qaşı

¹⁷ K’itdi] itdi H.

¹⁸ Sīnesi] sīnesini H.

¹⁹ Vezin bozuktur.

²⁰ *Elleri kurusun (Leheb 1)*

²¹ Vezne fazla

²² *Gizli hazine. Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim bu yüzden âlemi yarattım.*

²³ Vezin bozuktur.

²⁴ *Muhakkak ki biz fetih açtık (Fetih 1)*

Didi *levlāk*²⁸ aña raḥmān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Mīm ḥāşāninde münzel hem beyānı kāf u hā²⁹
*Ḳul kefā*³⁰ dir aña deyyān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Çünki ḥalkı da' vet itdi geldi imāna ins ü cān³¹
 Didi sensin ḥaḳ rasūl ān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Lā nebi³² ba' de buyurdı k'enbiyānuñ ḥatmidür
 Ḳıldı ' izzet itdi miḥmān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Şemse sāye şalup itme didi o şaḳḳa'l-ḳamer
 Dimese ol şaḳḳ-ı mäh-ı tābān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*³³
 Ālüñe evlāduña aşḥābuña yüz biñ selām
 Raḥmet itsün Ḥaḳḳ-ı ḥannān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Zıll-ı İzed āl-ı ' Oşmān Şāh-ı Sulṭān Bāyezīd
 Didise oldı milke sulṭān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*³⁴
 Ḥükmine fermān olupdur ḥalk-ı ' ālem cüz' ü kül
 Kāh³⁵ ins u cinne itdi ḥaḳān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Mülk-i Rūm itdi müsahḫar aña *Allāhü 'ş-şamed*³⁶
 Ḥalk-ı ' ālem ḳıldı fermān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Çün ğazāya niyyet itdi mülk-i efrenc oldı fetḥ
 Virdi aña [hem]³⁷ fetḥ-i Boĝdān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*
 Künc-i³⁸ vaḫdet içre zāhid didügince yā cemīl
 ' Ömrini eyleye çendān *ḳul hüva 'llāhü eḫad*

²⁵ Geceye andolsun ki (Duhâ 2).

²⁶ Kuşluk vaktine andolsun (Duhâ 1).

²⁷ Yâsîn (Yâsîn 1).

²⁸ (Ey habibim) Sen olmasaydın (bu âlemi yaratmazdım).

²⁹ Vezin bozuktur.

³⁰ De ki Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter. (İsrâ 96; Ankebût 53).

³¹ Vezin bozuktur.

³² Lâ nebiyyin: (Senden önce) nebi göndermedik ki (şeytan ona vesvese vermemiş olsun) (Hac 52).

³³ Vezin bozuktur.

³⁴ Vezin bozuktur.

³⁵ Kāh] Geh K.

³⁶ O Allah sameddir (İhlas 2).

³⁷ Vezne fazla.

³⁸ Künc] Genc H.

Cümle şehden devleti efzün olupdur bu zemān
Olalı vird İldırım H̄ān *ḵul hüva 'llāhü eḫad*
Anca kim niyyet *tebārek 'amme ṭāhā* okınup
Zıkr ide 'irfān-ı vicdān *ḵul hüva 'llāhü eḫad*
Her ḫatardan ḫayy u ḫāfız ṣāh-ı ḫıfz eyleyüben
Dāyim ola vird-i ḫaḫan *ḵul hüva 'llāhü eḫad*
Niçe *tebbet* okıyasın her zemān Firdevsī sen
Okıya iḫlāşla el-ān *ḵul hüva 'llāhü eḫad*

Süleymān-Nāme'nün Üç Yüz Otuz Birinci Meclisinün Zıkrindedür

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Bir zārīf-i mihrībān görmez gözüm
Bir gönüllü bir zebān görmez gözüm
Rūzigāruñ okıdum ser-nāmesin
Bir kerem kānı cūvān görmez gözüm
Ḥāsīdān olunca ḫū ider ḫased
Göñli ṣāfī dostān görmez gözüm
Gerçi dutdum derd-i dille rūze āh
Līkin āh 'id-i zemān görmez gözüm
Gün toğurmaz başuma ḫayfā felek
Gicede meh āsumān görmez gözüm
Kendözümdeñ 'īsā gibi fāriḡam
Ġayrı sūzensüze cān görmez gözüm
Rūzigārum āh ki geçdi zār ile
Rāḫat ü emn ü emān görmez gözüm
Müdde'iden ḫālūmi 'arz itmege
Şehden özge şeh cihān görmez gözüm
Fitne-i Ye 'cūc'ı def' itmek için
Şeh Sikender mişli ḫān görmez gözüm

Aşfer a' dādan kaçup şıgınmağa
Mehdī-i şāhib-zemān görmez gözüm
Şu gibi seng urduğum bu sīneme
Tübā-ğad serv-i revān görmez gözüm
Şāh-ı Sultān Ildırım mişli begüm
‘ Ādil-i Nūşirrevān görmez gözüm
O sipehdār ehl-i İslām ehl-i dīn
Gibi zıll-i müste‘ ān görmez gözüm
Hağ te‘ ālā devletin itsün ziyād
Kim zemānınca zemān görmez gözüm
Şeh Süleymān mişli şeh sizmez özüm
Ildırım Hān mişli şeh görmez gözüm
Ne Süleymān-nāme’since kışsa var [H-2b] [K-2b]
Buña beñzer dāsītān görmez gözüm
Diñle imdi pes hikāyet nitedür
Müstemi‘ den söz nihān görmez gözüm
Vir şalāt Aḫmed’e ammā şıdğ ile
Bunca sözü müzdi cihān görmez gözüm

Der-Beyān-ı Elhinc-i Cinnī ve Kışsa-i Adunyā bin Dāvūd

Loğmān Hākīm kavlince suḡan-mendān-ı hağāyık ve çehre-küşāyān-ı şuver-i dağāyık ve Eflātūn-ı Yunanī nağlince şarrāfān-ı cevāhir-i zarāfet ve tavāfān-ı a' rāf-ı feşāhat ol vech ile melih hikāyet ve şahih rivāyet kılup eydürler ki kaçan ki Süleymān Peyğamber ḫazreti ‘aleyhi’s-selām³⁹ Semendūn-ı Cinn’ün Sürḡ-bād ile ceng idüp Mışır ḫalkınuñ a' yānların giceyle cinniler götürüp Ḥamā şehri yanına götürüp Hıms şehrine koyup ma' mūr idüp düşmen elinden ḫalkı ḫalāş itdügin işidüp ḡāyet ferāḫ kesb idüp dururken nā-gāḫ Hüdhdüd gelüp Sīmurğ’a ḫaber virdi ki Sām-süvār’a koşılan Zāl-i Destān ile Qārūn-ı Pīl-teni götüren kuşlar ki Raḡne ile Kuḫnūs’dur. Gelüp kuşlar şaffında hevā-yı fenāda pervāza turdılar. İcāzet isterler ki nazaruña geleler diyüp Sīmurğ’a ḫaber viricek Sīmurğ-ı Qāf daḡı ol iki atyār-ı

³⁹ Allah’ın selamı onun üzerine olsun.

kebîrûñ geldüklerin Hâzret-i Süleymân'a ma'lûm idicek Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm eyitdi. Yâ Sîmurğ-ı Kâf Kuqnûs ile Raḥne kuşını götürüp Zâl-ı Destân ile Qârûn-ı Pîl-ten'i göster görelüm ki bunları bilürler mi aşinalık kııurlar mı ve ikisinüñ sözi birikür mi imtiḥân idelüm? diyüp 'Anḳâ'ya emr idicek Sîmurğ Hüdhüd'i gönderdi. Varup Raḥne ile Kuqnûs kuşları getürdi. Nite kuşlar şaffında hevâ yüzinde seḫâb yöresinde a'zam-ı atyâr arasında qara bulutlayın qanadların açup cevelân kıılurken her birisi ḥurûs-ı 'arşî gibi şeh-per açup perrân olurken Hüdhüd'üñ başında tâc egninde ḥırqa bunlara Sîmurğ selâmın virüp Hâzret-i Süleymân der-gâhına da'vet idicek *Semi'nâ ve ata'nâ*⁴⁰ diyüp qanad süzüp hevâdan yiryüzine indiler. Daḫı cumhür birle Süleymân Peygâmbere 'aleyhi's-selâm der-gâhına yakın bir püşte üzerine qondılar. Daḫı irüp⁴¹ ri'âyet kıılıp yünlerin Süleymân Nebî 'aleyhi's-selâm cânibine teveccüh kıılıp her birisi baş qaldırup boyun uzadup silkinüp bâl ü per üze düzedüp pây-ı taḫt-ı Süleymân'ı gözedüp kebg-refâr-veş muqaddemen Kuqnûs-ı Hindî ve 'aqabince Raḥne murğ-ı Sindî ayağ üzre qalkup gitdiler. Ol tağ gibi gevde ile qara bulut qanadların yayup dîvâna geldiler. Hâcibler görüp ḥalkı yoldan [H-3a] [K-3a] giderüp bunlara yol virdiler. Kuşlar daḫı der-gâhdan içerü girdiler. Pây-ı taḫt öpüp du'â kıılıp eyitdiler ki. **Nazm:**

[Fâ'ilâtün - Fâ'ilâtün - Fâ'ilâtün - Fâ'ilün]

İy emîr ü ins ü cinn ü vaḫş u ḫayr u mûr u mâr

Devletüñi dâyim itsün ḫayy ü ḫâfız Kird-kâr

Taḫtuña merkeb olup bād-ı felek eyleye seyr

Hükümüñe münḳâd ola vü biñ bir ümmet ne ki var

Nesr: Hükemâ qavlince qaçan ki ol iki nefer ḫayr-ı kebîr mantıḫu'ḫ-ḫayrca bu du'âyı oqudılar. Dil-pezir-i Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm ol tâc-baḫş tâc-gîr aḫsen-i belîğ kııldıqdan soñra Sîmurğ dile gelüp eyitdi ki İy Kuqnûs-ı Hindî ve iy murğ-ı Raḥne-i Sindî hiç bilür misin Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm sizleri n'içün da'vet itdi? Cevâb virdiler ki Lâ va'llâhü bilmezüz. Allâh'uñ rasûli bilür ki Süleymân-ı zemân ve emîr-i muşâfdur ve 'Anḳâ bilür ki müvekkel-i murğân-ı Sîmurğ-ı Kâf dur diyüp cevâb viricek Sîmurğ bunlara dîvân-ı Süleymânî'de Sâm-süvâr kürsîsinde oturan Zâl-ı Destân-ı vaşf-ı te'âlde ayağın ḫuran Qârûn-ı Pîl-ten'i gösterdi. Eyitdi.

⁴⁰ *İşittik ve kabul ettik*

⁴¹ [İrüp] İnüp H.

Bunları gördüğünüz var mı? diyince bunların ihtiyarı kalmayup Zāl-i Destān nazarına varup kürsī ayağına yüzlerin sürüp dillerince ötüşüp bunları medḥ idüp du‘ā kıldılar. Eyitdiler ki. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Şad hezārān bār-ı taḥsīn erligüñe pehlevān

Kim mişālūñ görmedi Mirrīḥ-i [ü] Keyvān bu zemān

Heft-ser evreni gökde oldurupdur ḥazretūñ

Tīr-bārān itmek ile cānın alup bī-gümān

Yirle gögüñ arasında kim görüpdür ādemi

Murḡa binüp ceng idüben öldüre ejder yılan

Niçe ilan anca ejder görmedi ṭamu daḥı

Heybetinden ‘arş-ı ejder istedi andan emān

Böyle diyüp medḥ ider Ḳuḡnūs ile Raḡne daḥı

K’işidüp Sīmurḡ-ı ‘Anḡā itdi aḡsen bī-gümān

Nesr: Ḥakīm ḡavlınce ḡaçan ki Ḳuḡnūs-i Hindī ve Raḡne-i Sindī Zāl-ı Destān’uñ ḡāk-i pāyına yüz sürüp daḥı başların ḡaldırup mantūḡu’ṭ-ṭayrca yidi başlu yil evreni yirle gök arasında depeleyüp ḡanını hevā yüzine sepeleyüp itdüklere merdānlıḡı ta‘rīf idüp bu vech ile zıkr ḡılıcaḡ Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām işidüp taḡḡıḡ bildi ki ḡazıyye nedür. Andan Sīmurḡ yine Süleymān emriyle Ḳuḡnūs ile Raḡne ḡuşından su’āl itdi ki Baḡr-ı gird-āba bu iki pehlevānı götürüp iletdüñüz. Hiç anda bu oturanlardan ādemī zād gördüñüz mi? diyicek çevre baḡup Adunyā bin Dāvud’uñ re’isi Behrām’ı gördiler. Eyitdiler ki Bu şahşı baḡr-ı gird-ābda gördük [H-3b] [K-3b] kim Adunyā bin Dāvud’uñ yanındaydı ve ammā ki gündüz geḡüp gice irüp iki kişi bunların cebe vü cevşenin geḡüp tiḡlerin ḡamayil ṭaḡınmışlar ve bu Zāl-i Destān’a vird ü gök şeh-perlerinden bir ra‘nā yileḡi başlarına şoḡunmışlar. Anuñ ‘izzetine senden ḡorḡup ve Ḥazret-i Süleymān’dan üşenüp ol iki āhen-pūşları birer refiḡlarıyla götürüp arḡamuza alup uçduḡ. Ḳanad açup baḡr u ber geḡüp Sām-süvār cānibine ‘azm idüp gitdüḡ. Velī şöyle perrān olduḡ ki bir nefesde bir günlük yol alurduḡ. ‘Āḡıbet bād-ı şarşar esdi Hind ṭarafına gidemedüḡ. Bizi şarḡ cānibine aldı gitdi. ‘Āḡıbet vaḡt-i şām olunca bir kūhistān-ı ‘azīm cebel üzerinde yalım ḡaya depesinde bir yüce ḡal‘a gördük. Yidi ḡat burcı bārūsı var. Sedd-i Ye‘cüc’dan muḡkem rāst ol

çal' anuñ üstine kanad büküp inüp konduk. Rāhat olavuz şanduk. Ol götürüp götürdüğümüz dört nefer ādemī zād arķamuzdan inüp çal' a içine gitdiler. Az zamān geçmedin ğavgā ğalebe oldu. Feryād u efgān felege irdi. Nedür? diyüp nazār kıilup gördük **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Tāc-ħāne manzarından çün kim itdük bir nazār

Gördük oldu çatı ğavgā şan çazā⁴² irdi çader

Çorķumuzdan def' ī uçduk açuban anda kanad

Andan artuk yirde ' Anķā bilmedük n' oldu ħaber

Der-Beyān-ı Elhinc-i Cinnī ve Çazıyye-i Melik-i Aħmer-i Tekvīn

Hükemā çavlince Sīmurğ-ı Kāf Süleymān nazārında Çuķnūs'la Raħne çuşından ħaber şorup anlar daħı bu vech ile mā-vaça' a taķrīr idicek Süleymān Peyğamber 'aleyhi's-selām Mūsā Peyğamber'e münzel olan kitābı eline alup Cebrāyil'üñ 'aleyhi's-selām naķl-i şaħīħin kitāb āħirinde mübārek eliyle raçama getürmişdi ki taķdırü'llāh böyle cārī olmışdur ki Kānūn-ı Evvelüñ altıncı ğicesinde Ĥāveristān şāhı Melik-i Ğābirī çāh-ı meğāk ağzından çulle-i cibāde Cān bin Cān çal' asında Adunyā bin Dāvud'ı çatıl itse gerek. Pes kitābuñ naķlini oturan çuran enbiyāya ve etķiyāya ve 'ulemāya ve hükemāya taķrīr itdi. Eytidi ki İy ins ü cinn serverleri āğāh oluñ ki bu çıkr olan tārīħde emr-i Yezdān hükmi-i Sübħān'ı taķdır-i Rabbānī yirine ğeldi. Zīrā ki taķdır tedbīr ile men' olmaz. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

İy müdebbir eyleme tedbīrüne ħıç i' timād

Kim bozar tedbīrünü taķdır-i Ĥaķ iy ħoş nihād

Gerçi ħoşdur dāniş ü tedbīr ü fikr-i rāy u rāst

Līkin āħir ol olur kim buyurur Rabbü'l-' ibād

K'emr-i Ĥaķ'dan çaşra yoķdur ' ālem içre ħıç u iş

Kim döner taķdır-i Ĥaķ'la ğerdiş-i kevn ü fesād [H-4a] [K-4a]

Çulluğın çul anda bilür k'olmaz anuñ didüği

Yoħsa re'y ü fikr ile bulurdı her kışı murād

⁴² Metinde Çazāla Şeklindeyir. Vezin ğereği Çazā yazılmıştır.

Her ne kim yazdı ezelde alnuña ceffü'l-ķalem
Başuña cümle geliser ğam-gīn ol ger yāho şād
Emr anuñ ki hālīķ oldur vāhid *Allāhü's-şamed*
Hükm içindedür қаzā şerr ü hayır eylik fesād
İ' tiķādı bu durur Firdevsī'nüñ itdi beyān
Mu' teķidseñ vir şalavāt Muştafā'ya hoş nihād

Neşr:⁴³ Hākīm ķavlince çünki Hāzret-i Süleymān қаzā vü ķaderden bu vech ile kim ta' bīr itdi cemī' -i ' ulemā vü fużalā Lā dimeyüp Āmennā didiler. Ammā ki Sīmurġ-ı Kāf fikre vardı sükūt itdi. Zīrā ki bu huşuşda anuñ daħı i' tiķādı bir dürlü idi. Қаzā vü ķader haķķında Sīmurġ' uñ daħı bir ğarīb ü ' acīb hikāyeti vardur inşā'llāhu te' ālā yirinde aşlı ve fer' i birle zīkr idevüz. Tefāsirde ve kütüb-i tevārīķde ne vech ile meşūr ise ' ale't-tafşīl zīkr idevüz. Şimdi anuñ zīkri yiri degüldür ki қаzā vü ķader haķķında söz Elhinc-i Cinnī' nüñdür.

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Güş-ı tüşı baña tut kim iy emīr-i nām-ver
Söyleyem Elhinc-i Cinnī' den nedür saña ğaber
Līki virgil sen şalavāt rūķ-ı pāk-i Aħmed'e
Tā günāhuñ ' afv ide kim ol Hūdā-yı dād-ger

Der-Beyān-ı E' üzü Dāden-i Racīm 'aleyhi'l-la' neye Elhinc-i Cinnī rā

Hükemā'-i muteķaddimīn naķlince şaħīķ rivāyet budur ki Süleymān Hāzreti bunda kelimātda ammā ki bizüm kışşamuz ez īn cānib Elhinc-i Cinnī' ye geldi. Nite ol zamān ki Adunyā bin Dāvud Hāveristān melikin ki depeledi ķanını yiryüzine sepeledi andan Elhinc-i Cinnī yitişüp Adunyā'yı bilüp elinden alıķoyup melik-i Hāveristān ölüsini cinnīlerle taħtına gönderdi ve Adunyā daħı h'ācesini ķullar depeledüğine te' eşşüf idüp cismini pāk şuyla yuyup kefen şarup ' ādet-i ķadīm üzre ķara yirüñ ķarnın yarup sinle kim düzetdiler. Andan peyğāmber şeri' atince Adunyā' nuñ h'ācesini⁴⁴ kefenleyüp ğāk içinde defn itdiler ve mātem tutdılar. Andan Elhinc-i Cinnī' nüñ göñline bu geldi ki Süleymān Hāzretine 'aleyhi's-selām Adunyā bin Dāvud' ı beglerbegisi Evyāşer bin Çerüpā ile tutup bende çeküp ilede ve

⁴³ Neşr] Nazm H.

⁴⁴ h'ācesini] ğocasını H.

kendünün ‘özrin dileye. Zîrâ ki tevbe-i istiğfârdan ve ‘özrden gayrı kendüye şefî‘ yok kim dimişlerdür. Mücrimi tevbeden gayrı kırtaracak şefî‘ yokdur. Nitekim eydür. *Lâ şefî‘a enḥac mine’t-tevbe*⁴⁵. İmdi ben ‘aqlum azluğundan ve cehlümden bir günâh itdüm ki aña istiğfâr u tevbeden gayrı şefî‘ yokdur. Nitekim cehâletden kırtı dermânsuz renc yokdur kim eydür. *Lâ dâ‘ a a‘iye âmine’l-cehl*⁴⁶. Pes baña ki [K-4b] şimdi ki hâlde [H-4b] ceze‘ ü feze‘⁴⁷ fayide kılmaz illâ ki miqdârum bilüp günâhum aņup ‘özr eylemek birle işüm hâşıl olur. Nitekim eydürler. Allâh rahmet itsün aña kim haddin bile miqdârından artuq tecävüz itmeye. Kim dimişlerdür. *Raḥima’llâhü imra’ en a‘refe ḳaderehü ve lem yet‘ adde tavrahü*⁴⁸ ve ‘uḳalâ eydür. ‘Özr itmek oldur ki mücrim itdügi günâhı hiç gönlinden çıkarmaya tâ kim ol ‘özr ‘özr yerine giçe. Nitekim eydür. *E‘âdetü’l-i‘tizâri tezkîrün li’zzenbi*⁴⁹. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilün]

Böyle tedbîr itdi Elhinc eyleyüp rikḳatle âh
Kim felek âhı düttüninden olur anuñ siyâh

Dökdi yaş ki sile virdi şark u ğarb u baḫr u ber
İtdi âh ki ditredi eflâk-i encüm mihr ü mâh

Nesr: Hâkîm ḳavlince ḳaçan kim Elhinc-i Cinnî bu tedbîri kim itdi meger kim İblîs-i la‘în bundan aḳdem nitekim zıkr oldı Süleymân’uñ ḫavâşlarını insân meliklerini ve cinnîler ser-henglerinüñ üzerine şeyâḫin-i kibârdan her birinüñ üstine birisini musallaḫ ḳomışdı kim cehd idüp azduralar ve ḫizmet-i Süleymânî’den yirdüreler. Pes Elhinc-i Cinnî’nüñ daḫı üzerine Ḥannâs’ı musallaḫ ḳomışdı. Ol ḳadar iğvâ virdi ki Elhinc-i Cinnî gibi Yezdân-perest rûzigâr-dîde pîr-i küheni ve ‘âḳil-i merd-i suḫanı ḳazâ vü ḳadere itdürüp azdurup ol yire getürdi ki yine Süleymân der-gâhına varup Adunyâ bin Dâvud nazârına iletüp günâhın dileyüp yine muḳarreb-i ḫazret ola. Pes Ḥannâs-ı me‘lûn def‘î gördi ki Elhinc-i Cinnî Süleymân der-gâhına varur ki itdügi günâha tevbe kıılır kendinüñ iğvâsı hebâ’ en menşür olur. Pes hemân-dem dem çeküp uçup İblîs-i la‘în maḳâmına geçüp ki ol zemân Racîm daḫı Sürḫ-bâd-ı Cinnî’ye varup ol ‘adû-yı sünniye iğvâ virüp Süleymân Nebî ḫazretinle ceng itdürmege iḳdâm itdürmişdi. Gördi ki Ḥannâs çıkageldi. Görüp eyitdi. Yâ Ḥannâs ḫayırdı mıdur? Ḥaber

⁴⁵ Tövbeden daha başarılı bir kırtarıcı yoktur.

⁴⁶ Cehaletten daha kötü bir belâ yoktur.

⁴⁷ Şimdi ki hâlde ceze’ vü feze’] Şimdi ki ceze’ vü feze’ H.

⁴⁸ Allah haddini bilerek duran kişiye rahmetini sunar

⁴⁹ Özür dileyen hatasını hatırlar.

nedür? Cevāb itdi ki Ḥannās hayrda yürimekte rāḥat olabilür mi ve yā ḥayır sa‘ âdet işleri qabül kılabilür mi? Ḥayırluğum şol qadardur ki Adunyā bin Dāvud’a qan itdürdüm bī-günāh ve cinniler ser-hengi Elhinc-i Cinnī’yi qazā vü qadere inkār⁵⁰ itdürdüm. Ve lākin yine günāhına⁵¹ tevbe kılup Süleymān der-gāhına varmaq ister diyüp cemī‘-i mā-vaqa‘ ayı taqrīr kıldı. İblīs-i la‘ in işidüp güldi. Eyitdi. Ben daḥı seni bir mü’mine zinā itdürdi şandum. Bu qadar cüz’i günāhda ne vardur? diyüp yüz virmeyicek Sürḥ-bād-ı Cin işidüp ta‘ accüb kılup şordı ki Yā Racīm-i [H-5a] [K-5a] la‘ in bu Ḥannās eydür ki Bir kişiye bī-güneḥ qan itdürdüm ve bir cin ser-hengine qazā vü qadere inkār itdürüp kāfir itdüm diyüp saña müjde ḥaberin getürdi. Sen aña yüz virmedüñ. Eydürsin ki Ben seni zinā itdürdi şandum diyüp yüz virmedüñ. Ya‘ nī zinā bu günāhlardan kebīr midür? Racīm eyitdi. Ne‘ am. Benüm qatumba andan sevgülü nesne yoqdur ki zürriyātum bir mü’mine iğvā virüp ağızından ḥaṭā çıkardup ‘avreti boş ola daḥı andan şoñra şol qadar iğvā yine vire kibrinden ğurūrından ḥulle nikāḥ olmaqdan ‘ār idüp ‘avretlene daḥı ol zānī zinā itdükçe veled-i zinā üreye ‘ālemi dersü tuta kıyāmetde benüm leşkerüme qatıla. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Böyle diyüp oldı ḥürrem anda şeyṭān-ı Racīm

Kim ta‘ accüb itdi Sürḥ-bād ol la‘ in ü yā nedīm

Ger şeyāṭin fitnesinden istesek emn ü necāt

Vir şalavāt cān u dilden Muştafā’ya yā ḥakīm

Der-Beyān-ı Resīden Şeyāṭin-i İğvā Dāden-i Be-Elhinc

Ḥükemā qavlince qaçan kim Şeyāṭin-i la‘ in⁵² bu ḥaberi ki virdi yirinden ‘uqāb gibi ṭurdi eyitdi. Yā Sürḥ-bād-ı Cinnī ve bir ‘adū-yı sünnī ne ṭurursın ki baḥt u devletle nār-ı nūr saña yardım kıldı. Eger ki Adunyā bin Dāvud ki Süleymān’uñ ata bir süñük bir ana ayru qarındaşıdur nazaruña getürüp ri‘āyet kılasın ve tāc u taḥt u salṭanat birle anı ḥoş ṭutasın. Vaqtā ki Süleymān leşkeriyle muqābil-i mu‘ārız olasın cemī‘ i biñ bir ümmet ve yitmiş iki millet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūqāt ser-cümlesi Süleymān’dan incinmişlerdür. Anı ele virüp Adunyā’yı bekleyeler⁵³ ins ü cin serverleri ḥükminde olup göñlin egleyeler. ‘Ale’l-ḥuşuş ki Elhinc-i Cinnī’nüñ

⁵⁰ Qazā vü qadere inkār] Qazā vü inkār H.

⁵¹ Ve lākin yine günāhına] Ve lākin günāhına

⁵² Şeyāṭin-i la‘ in bu ḥaberi ki virdi] Şeyāṭin bu ḥaberi ki la‘ in virdi H.

⁵³ Bekleyeler] Bekleye H.

a'vānları çokdur. Anuñ gibi cinnī ser-heng-i der-gāhında Süleymān'uñ bir dağı yokdur. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Çün saña çāker ola Elhinc-i Cinnī bī-gümān
Hep murāduñ hāşıl ola her ne ise bu zemān

Gāfil olma tüt sözüüm ki şād olasın Sürh-bād
Yoksa⁵⁴ şoñra çok peşimān olasın pes hemān⁵⁵

Der-Beyān-ı Ser-Hengān-ı Firistāden-i Sürh-bād. Berāy-ı Āverden-i Adunyā bin Dāvud ve Elhinc-i Cinnī

Ḥükemā'-i mutekaddimīn kavlince rivāyet-i eşahh budur ki İblīs-i la'īn bu naşīhati viricek Sürh-bād-ı Cinnī taḥşīn kırup kırk biñ 'afārīt birle ekvān-ı 'ifrīti Racīm'e koşdı ki varup Elhinc-i Cinnī'yi da'vet ideler. Qabūl iderse müsellemler rızā virmezse bend idüp Adunyā bin Dāvud'la getüreler. Ma'a'l-kışşa ekvān-ı 'ifrīt Racīm'i Ḥannās'la kulağuz koşup dem çeküp kara bulutlar gibi yir ile gök arasına geçüp uçup gitdiler. A'zam-ı şeyātīn ve ekber-i melā'īn [H-5b] [K-5b] birle Racīm gelüp gitmekte ammā ki bizüm⁵⁶ kışşamız ez īn cānib Cinnīler sultānı Melik-i Aḥmer'e⁵⁷ geldi ki biñ nefer cinn ile emr-i Süleymānī birle Elhinc-i Cinnī 'aḳabince gelüp giderdi. Şol qaşd üzerine ki Elhinc-i Cinnī bula Ḥazret-i Süleymān'a da'vet kıla eger gelmez ise Cebrāyil bağlayup getüre ve Adunyā bin Dāvud'ı dağı Süleymān nazarına yitüre⁵⁸. Ma'a'l-kışşa bunlar gelmekte ammā bizüm kışşamız⁵⁹ Elhinc-i Cinnīye geldi ki Adunyā bin Dāvud'uñ şunup elin öpüp eyitdi ki Yā Adunyā bin Dāvud hiç bilür misin ki ben kimem? Cevāb virdi ki Bilmezem. Ammā egerçi ki ādem şüretine girmişsin. Ve lākin hareketüñ ve āvāzuñdan sizerem ki cinnīye beñzersin. Tapduğıñ dīn ḥaḳkīçün rāstın söyle ki kimsin? diyüp Adunyā ḥaber şorıcaḳ Elhinc-i Cinnī Adunyā'nuñ kuşağına yapışup kendüñ oturuğı zerrīn tahtına çıkarup 'izzet-i ikrām idüp sağ yanına kendü oturup ve şol tarafında Evyāşer bin Çerüpā ki beglerbegisidür ol oturup ve şaff-ı na'ālede melik-zāde-i mağrib oturup dağı cinnīler ser-hengleri tābi' ile ayak üzre durup andan Elhinc-i Cinnī emr itdi sükkerī ni' metler

⁵⁴ Yoksa] Yoşsa H.

⁵⁵ Vezin bozuktur.

⁵⁶ Gitmekte ammā ki bizüm kışşamız] Gitmekte bizüm kışşamız H.

⁵⁷ Aḥmer'e] Aḥmer H.

⁵⁸ Yitüre] Yitür H.

⁵⁹ Kışşamız] Kışşa H.

getürüp ziyāfet idüp ve kendüyle Cin ser-hengleri nazarına altun gümüş micmerler içinde ‘ūd u şandal yaqub buhūr itdiler. Dağı t̄ib-i rāyiḥasından bū alup ğidā-yı rūḥānī taḥṣil itdiler. Ba‘de’ṭ-ṭa‘ām micmerler ortalarından götürülüp faġfūr-ı çinilerle ve yāqūt-ı rummānī ḳadeḫlerle sükker şerbetleri gelüp içildi. Sözden söz çıkup Ḥāzret-i Süleymān Nebi’den ‘*aleyhi’s-selām*’ haber açıldı. Andan Elhinc-i Cinnī kendünün ḳāziyyesin⁶⁰ beyān idicek ḳazā vü ḳader ḳıṣṣasın temām tafṣil⁶¹ birle söyledi naḳir ü ḳıtmir şerḫ eyledi. Dönüp su’āl itdi ki Ben ḳāziyyeyi temām itdüm. Sen dağı başuñdan ne geçdiyse söyle görelüm. diyicek Adunyā dağı evvelü min āḫiri başından geçeni beyān ḳılıp şerḫ itdi. Ser-cümlesin rāst söyleyüp ḳizb tarḫ itdi.

Nazm:

[*Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün*]

Ser-güzeṣt neyse Adunyā cümle taḳrīr eyledi

Evvel āḫir dile alup küllü ta‘bīr eyledi

Söz gerek kim ola ğāyet o ṣaḫīḫ emleḫ temām

Ḳizb ü terkīb eyleyen kendüye taḫrīr eyledi

Neṣr: Ḥükemā ḳavlince Elhinc-i Cinnī Adunyā ile söyleşüp āṣinālık kesb idüp ol ḳadar göñline girdi ki Süleymān ḫāzretine⁶² iletmege ‘özrin dileyüp der-gehinde ḫāṣ itmege kefil ü [H-6a] [K-6a] zāmin oldı. Adunyā dağı iḫtiyārı ‘inānın Elhinc-i Cinnī eline virüp Ḳīl ü ḳālden emīn oldı. diyince Evyāşer bin Çerüpā ol müfsid ü bed-baḫt u bī-ḫayā gördi ki Elhinc-i Cinnī Adunyā bin Dāvud’ı alup Süleymān der-ġāhına gitmek diler ve Adunyā dağı rızā virdi. Hemān-dem cān başına şıçrayup kendü kendüye eyitdi. İy dirġ ki bunca yıldur Adunyā’nuñ hevā-dārı oldum miḫnet deminde belā-keş ü vefā-dārı oldum şol ümmīde ki Süleymān memleketi Dāvud Peyġamber ‘*aleyhi’s-selām*’ ḫilāfeti bu Adunyā’ya iriṣdi ve yāḫūd benüm ma‘rifetümle iki ḳarındaş birbiriyle barıṣdı. Baña dağı baḫt u sa‘ādet el viriṣdi ve illā ki şimdiki ‘aşrda gird-ābdan egerçi ḫalāş olduḫ ve illā ki Elhinc-i Cinnī çengāline düṣdüḳ. Şol bizüm mişālümüz ḳoyun ḳuzusına beñzer ki çoban ḳurt elinden ḳurtarup ḫalāş itdi ve illā ki getürüp ḳaşşāba şatdı. Bir belāya uğraduḫ ki ḫalāşına imkān yoḫ *ḳazā ‘u’llāh*⁶³dur. Egerçi ki rızā virmekden artuḫ çāre yoḫdur. Kim dimişlerdür.

⁶⁰ Ḳāziyyesin] Ḳāziyye H.

⁶¹ Temām tafṣil birle] Tafṣil birle H.

⁶² Süleymān ḫāzretine] Süleymān H.

⁶³ *Allah’ın kazası*

Kazāya rızā virmek ‘uçalā işidür ve feryād itmek belā vaqtinde cühelā pîşesidür. Nitekim eydürler. *El-ceze* ‘inde’l-belā’i temāmü’l-mihnetih⁶⁴ ve ammā ki ‘āqıl oldur ki kendü eliyle miñnet deryāsına düşmeye kenār-ı selāmete muhkem başup tura kim dimişlerdür. *Lā libāse ecmelü mine’s-selāmetih*⁶⁵. Pes buña⁶⁶ çäre budur ki elf cehd idüp Elhinc-i Cinnî’yi Süleymān Hāzretine varmağdan men‘ idem tā kim kendüler dağı der-gāh-ı Süleymān’a varmağdan kazāya rızā virmekden halāş bula. Andan Evyāşer bin Çerüpā ol fitne-engİZ server bî-hayā faşih lisānı birle dile gelüp eyitdi ki Yā server-i sünniyān ve mihter-i cinniyān bu fikr ile bu tedbîrle mi cihān sarāyında bunca umūr görmiş rüzigār-dīde iken bunun gibi rāy-ı tedbîrle mi ‘āmil olursın? Nitekim ol kazā vü kadere inkār idüp haṭā kılduğun gibi şimdi kazāya karşı varup belāya başumı açarsın. Der-gāh-ı Süleymān’da bir iş itmişsin ki dağı anuñ katında senün hürmetün qalmaya. Pes bir kimesne bed-hūy olsa eyüleri ziyāret kılmakdan aña ne nef‘ ola? Nitekim eydür. *Lā ziyārete ma‘a ziyāretin*⁶⁷. Ve bir dağı yā Elhinc-i Cinnî Süleymān mürsel peygāberdür. Hem pādīşāh-ı ‘ālem ve sulṭān-ı heft-kişverdür senün bu itdüğün haṭāñı göre saña ‘iḳāb-ı ‘itāb idecekdür. **[H-6b] [K-6b]** Ma‘a hāzā ki Allāhü te‘ālā ol haṭā kılduğundan ötürü rüz-ı rest-hūzde saña cürmüne göre ‘azāb idecekdür kim hayr u şerrden kişi itdüğine göre cezāsın bulacağdur. Nitekim kelām-ı qadimde ve kitāb-ı kerimde gelür ki *Femen ya‘mel mişqāle zerretin hayren yerah ve men ya‘mel mişqāle zerretin şerren yerah*⁶⁸. Ve bir dağı yā Elhinc-i Cinnî senün gönlünden geçen budur ki Adunyā’yı tutup Süleymān’a iletmekdür. İletmekle senün günāhuñdan geçe sen dağı istiğfār u tevbe kılop yine der-gāhında hāş olasın. Bu ümmidde der-gāh-ı Süleymānî’ye varmağ dilersin. Anı bilmezsin ki hūkemā’-ı muteqaddimīn eydür. Bir kişi anca nesneye ümmid dutar ki murādı taḫşil ola illā ki bilmez anı ki rüzigār maḫrūmlığa yitişdürür kim eydür *Rabbü rabbü ‘amel hālīb*⁶⁹. Pes yā ser-heng-i Cinnî bu itdüğün fikr haṭādur. Eger benüm naşihatüm tutarsañ Süleymān der-gāhına varmağdansa Sürh-bād-ı Cinnî nazarına varmağ evlādur kim anuñ düşmenidür. ‘Ale’l-huşuş İsteḫir Cinnî anuñla biledür tevāriḫde görmişem vehm-i suṭurlāb ‘ilminde kāmīl olan münecciminden şormışamdur ki İsteḫir Cinnî Süleymān hātemin elinden alsa gerek seririne geçüp

⁶⁴ *Belā sırasında sabretmemek belāyı arttırır.*

⁶⁵ *Sağlık en güzel kıyafettir.*

⁶⁶ Buña] Baña K.

⁶⁷ *Ziyāretle ziyāret olmaz.*

⁶⁸ *Kim bir zerre ağırlıgınca bir hayır yaparsa onu görür. Ve kim de bir zerre ağırlıgınca bir şerr yaparsa onu görür (Zilzāl 7-8).*

⁶⁹ *Belki de iş sahibidir ama işten anlamaz*

Süleymānlık kılsa gerek ins u cinn melikleri emrine muṭī⁶ olsa gerek efdali budur ki şimden nazarına varup āşinālık kesb idesin. Tā ki Süleymān salṭanatı eline girdügi vaḳtın seni gözle ve bizleri daḫı kerem luṭf idüp āzād kıla. Pes Süleymān elinde helāk olduğumuzdan saña ne nef⁶ gele icāzet virüp göñlümüzi şād kılasın eger benüm bu naşihatüm tıttup İsteḫir Cinn'e varasın Süleymān ḫışmından emīn olasın kim dimişlerdür. Sa⁶ id ol kimsedür ki āḫerüñ va⁶ zına ḫulaḫ tıta nitekim eydür *Es-sa⁶ idü men va⁶ za yaḫinü*⁷⁰.

Der-Beyān-ı Melik-i Aḫmer Āmeden ve Elhinc-i Cinnī 'inād Kerden

Ḥükemā naḫlince çünkim Elhinc-i Cinnī ve Adunyā bin Dāvud-ı Sünnī ol zemān ki Adunyā bin Dāvud beglerbegisi Evyāşer bin Çerüpā Süleymān der-gāhına varmağa iltizām göstermeyüp İsteḫir Cinnī nazarına varmağa Sürḫ-bād-ı Cinn'ün ḫizmetine yüz sürmege telḫin idüp bu vech ile Elhinc'e naşihat viricek Elhinc-i Cinnī işidüp eyitdi. Yā Evyāşer bin Çerüpā egerçi ki ḫüb dirsın Süleymān der-gāhına varmaḫdan sizlere daḫı ve bize daḫı zarar görünür. Lā dimezem ve ammā ki İsteḫir Cinnī nazarına varmağa 'ār iderem ki ben daḫı anuñ aḫrān-ı ser-heng-i [H-7a] [K-7a] Cinniyānam ḫuşuşan ki Süleymān der-gāhında bu ḫadar i⁶ tibār bulmuş olam daḫı dönüp aḫrānuma çāker olam. Bu bir cehldür ki ḫiç kimesne bunı ḫabül itmez. 'Ale'l-ḫuşuş ki şimdiki ḫâlde Sürḫ-bād-ı Cinn ile Süleymān Ḥazretinün Şām şehrinde cengi vardur bile bulunam. Eger devlet Sürḫ-bād'ı yār kıldıysa ḫoş ve eger ki Süleymān muzaffer düşerse *ne⁶ üzü bi'llāh*⁷¹ ki baña ḫiç emān virmeyüp cānuma ḫaşd ider. Pes baña lāzım gelen budur ki Süleymān mürsel peygāberdür. Ḥaḫiḫat yolında ancılayın 'ādil müstaḫim pādişāḫ yoḫdur. Ḥaḫiḫatden ṭariḫatden ma⁶ rifetden ḫaber-dārdur. Egerkim anuñ ḫizmetinden yüz çevürsem ḫaḫiḫat Ḥaḫ yolında i⁶ rāz itmiş gibi oluram. Pes Allāḫ yolundan her kim i⁶ rāzitse kendü eliyle kendüyi helāk itmişlerden olur nitekim eydür *Men ebedā şafḫatühü lil-Ḥaḫḫ-ı helake*⁷². Ḥuşuşan ki taḫdīr-i Rabbānī ḫod gelür ve olacaḫ nesneyi kimse def⁶ idemez olur kim eydür. *İzā ḫalleti't-teḫādīru zalleti't-tedābirü*⁷³. Çünki ceffü'l-ḫalem alnına ne yazdıysa geldükden soñra çāresi budur ki ḫazāya rızā virürüz kim dimişlerdür ḫalbün devāsi

⁷⁰ Mutlu olan kişi başkalarının hatalarından ibret alan kişidir.

⁷¹ Allah korusun.

⁷² Hakka sırtını dönen kişi helak olur.

⁷³ Kader gelirse tedbir tükenir.

każāya rāzı olmağdur nitekim eydür. *Devā 'ü'l-ķalbi'r-rızā bi'l-ķazā*⁷⁴dur. Pes baña lāzım gelen budur ki sizleri iletüp Süleymān nazarına cürmüñüzi dileyem. **Nazm:**

[*Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün*]

Gerçi itdüm ben ziyāde çok ħaťā
Tevbe itsem 'afv ider lā-büd Ĥudā
Var ümīdüm şeh Süleymān Ĥazreti
'Avf idüp cürmüm kıla beñi 'aťā

Der-Beyān-ı İğvā Kerden-i Racīm Beh Elhinc Rā

Ĥükemā kavlınce kaçan kim Elhinc-i Cinnī Evyāşer bin Çerüpā'ya bu vech ile cevāb virüp dağı Süleymān Ĥazretine gitmege niyyet kılıcaķ taĥķik Evyāşer bildi ki Elhinc-i Cinnī kendüyi ve Adunyā'yı Süleymān nazarına ileticek helāk ider. Pes cānına bir meded umdı ki ol ħāyin der-gāh-ı Süleymānī'ye varmaya. *Zirā ki El-ĥā'inü ħāyifün*⁷⁵ mūcibince Süleymān ħuzūrında ħıyāneti zāhir olmış idi. Bilürdi ki ħāl neye varur. Görđi ki Elhinc'i men' idemedi ümmīdi kışalup ħorĥusı uzadı nitekim eydür. *Ĥāle ħavfün kaşara recā'ühū*⁷⁶. Ma' a'l-ķışşa bunlar söyleşmekde iken İblis-i la'ın bunlara yakın gelicek kendüyi Baťlamyus Ĥakīm şekline koyup ve Ĥannās'ı Yemlün Ĥakīm şüretine givürüp dağı sürüp Elhinc-i Cinn'ün ħatına geldiler ki Elhinc-i Cinnī Adunyā ile ve Evyāşer ile ve melik-i mağribile oturup kelimāt iderlerdi ki çın seĥer [H-7b] [K-7b] vaķt olduğunlayın 'azm-i der-gāh-ı Süleymān kılıp gideler. Nā-gāh Elhinc-i Cinnī'nün a'vānlarından Mūhefhef-i Cinnī gelüp iķerü girüp Elhinc-i Cinnī elinde baş koyup eyitdi ki Baťlamyus Ĥakīm'le Yemlün Ĥakīm taşra tūrurlar tenhā sizüñle buluşmaķ dilerler icāzet var mı ki geleler? diyicek Elhinc-i Cinnī gāyet ta' accüb kılıp icāzet virdi. Racīm dağı Ĥannās'la iķerü girüp Elhinc'le Evyāşer ve Adunyā yirlerinden ħalķup ħarşu vardılar. Görüşüp merĥabā kılışup Racīm-i la'ini Baťlamyus şanup Elhinc-i Cinnī sevinüp şād olup eyitdi. Yā server ħükemā ne ħāl oldı ki 'aķabümce geldüñüz nite oldı ki beni bu arada bulduñuz ve sizleri bunda dīvden⁷⁷ ve perīden kim getürdi ehremenden arķasına kim götürdi yā bu yirlerde beni görüp sizlere kim ħaber virdi? Racīm eyitdi. Bizleri ħazretüñe Süleymān'ün ħaş veziri Āşaf bin Berĥiyā gönderdi ve saña naşihat virmege rāzını ikimüz söyleyüp

⁷⁴ *Kalbin ilacı Allah'ın takdir ettiğini kabul etmektir.*

⁷⁵ *Hayinler korkaktır.*

⁷⁶ *Korkusu artan kişinin sabrı azalır.*

⁷⁷ *Sizleri bunda dīvden] Sizleri dīvden H.*

Tevrāt'dan Zebūr'dan āyetler okuyup ta'lim itdi ki bu āyetleri okuyup gözünüz yumuñ. Gözüñüz açup kendüñüz Elhinc-i Cinnī olduğı arada göresiz andan benden selām idüp naşihatı viresiz eger başında devleti varsa sözüm tuta. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp gönderüpdür saña bizi ol Āşaf

Söz tatarsañ itmeyesin 'ömrüñi kaç' en telef

'Ākil ol ki tıtdı pendin güş idicek 'ālimüñ

Tā ki buldı nuşhı birle 'ālem içre 'izz ü⁷⁸ şeref

Neşr: Hākīm kavlınce Racīm böyle diyicek Elhinc-i Cinnī rāst şanup İblis telbisine aldanup Racīm Baṭlamyus Hākīm ve Hānās'ı Yemlün Hākīm şanup tekrār ayağ üzerine kılçup 'izzet kılup Āşaf selāmın alup eyitdi. Her ne kim hākīm itdiyse 'ale'r-re'si ve'l-'ayn⁷⁹ diyüp hemān-dem yirine oturdu. Andan emr itdi öñlerine ta'ām getürdiler ya'nī kim anları insān şanup Racīm eyitdi. Āşaf şöyle buyurdu ki ism-i a'zam birle 'āmil olan şayim gerek diyüp yemekden yimedi. Andan Elhinc-i Cinnī dağı dönüp Racīm'e eyitdi. Yā hākīm-i hāzık ve iy ṭabīb-i şādık Āşaf bin Berhıyā bin Ezkiyā⁸⁰ ne buyurdılar naşihati nedür? diyüp su'al itdi. Racīm eyitdi ki. Yā Elhinc-i Cinnī Āşaf'ıñ saña naşihati bu ki eydür kitābda Süleymān'ıñ ṭālī' in tıutup gördüm ki Sürh-bād-ı Cinnī ile muḳābil ü mu'arız olup ceng itdüğü hinde evvel Süleymān musallaṭ ola ve lākin Sürh-bād-ı Cinnī'nüñ a'vānlarından İsteḫir [K-8a] Cinnī [H-8a] ḡālib gelüp Süleymān'ıñ ḫātemin elinden ala. Süleymān'ı seririnden yire ura. Bir niçe müddet rūzigār-ı 'ālemdə Süleymānlık kıla. İmdi ḫāl böyle oldıysa zinhār Süleymān cānibinine gelmesün der-gāhında ḫāş olam diyü ümmīd kılmasun. Zīrā ki arada 'adāvet külli vāqı' olmışdur. Süleymān'ıñ kaçdı budur ki anı bir 'azābla helāk ide ki kimse dağı kaçā vü ḳadere inkār itmeye olsa bir kimesne 'adūsına iṭā'at itmek tehlikeye karşı varup cānını helāk itmek gibidür. Nitekim eydür. ṭā'atü'l-'adüvvü helākün⁸¹. 'Ale'l-ḫuşuş ki Adunyā bin Dāvud eline girdi anı dağı Süleymān nazarına getürüp helāk itdürmekdense luṭf idüp bir selāmet yaḳasına iletme yigdür ammā ki kendüsi Sürh-bād-ı Cinnī'ye varup iṭā'at itsün ve İsteḫir Cinnī'ye bizüm

⁷⁸ Vezin gereğı bu atıf vavının olmaması gerekir; ancak anlam gereğı bırakılmıştır.

⁷⁹ Başım gözüm üstüne

⁸⁰ Āşaf bin Berhıyā bin Ezkiyā] Āşaf bin Berhıyā Ezkiyā K.

⁸¹ Düşmanın sözünü dinlemek tehlikelidir.

ağzumuzdan Süleymān hātemin alacağından ‘āleme Süleymānlık kılacağından haber virüp müjde kılsun. Tā kim biz dağı İsteħir yanında hürmet bulavüz. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Hük-m-i Āşaf Elhinc-i Cinnī oldur aña bī-gümān⁸²

Hātemi İsteħir Cinnī alısdur bu zemān⁸³

Şeh Süleymānlık kıluban ‘āleme Qāf’ dan Qāf’a

Hükmine maħkūm olısar dīv ü gūl ü ins ü cān

Neşr: Hükemā kavlince Şeytān-ı la‘in ‘aleyhi’l-la‘ne Elhinc-i Cinnī’ye bu vech ile igvā virüp yaramazlara kulağuzluk kılup nefsine güc eyledi. Zīrā dimişlerdür ki saña güç şol kimesne ider ki kulağuzlaya seni bir yaramaz yire [ata]. Nitekim eydür *Ġadareke men delleke ‘ale’l-isā‘etihī*⁸⁴. ve dağı andan Yemlūn Hākīm şüretinde Hānās dağı eyitdi. Yā Elhinc-i Cinnī Āşaf bin Berħıyā’nuñ bir maqşūdı dağı budur ki Sürh-bād-ı Cin nazarına senüñ ile bile varavüz ve Āşaf selāmin aña degürevüz Süleymān’a ġālib olacağından haber virevüz andan şoñra görevüz ki rüzigār ne yüz gösterür. Zīrā ki ‘ālem-i kevn ü fesād icād olaldan bunuñ üzerine devr ider ki gāh şemse naqş u zevāl gāh bedr-i hilāl ve gāh hilāl-i bedr kılup çarħ-ı çārumdan neyyir-i a‘zama şeref virür kim cihān bāğınuñ güli hārsuz vuşlat-ı dil-ber hāset-i zārsuz genc-i kıymetī renc-i mārsuz olmaz. Her düğünüñ bir mātemi olduğı gibi her gicenüñ dağı ‘ağabince bir günü vardur. Nitekim eydür. ‘*Aķībün külli leylin yevmün*⁸⁵. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Böyle durur ‘ādeti devr-i sipih

Ki kişiyē qahr ider gāh ol mihr

Ki şunar şehdi şeker virür culāb

Gāh içürür idüben devr-i zehr [H-8b] [K-8b]

Der-Beyān-ı Aħvāl-i Adunyā

⁸² Vezin bozuktur.

⁸³ Vezin bozuktur.

⁸⁴ *Seni kötülüğe yönelten sana kötülük edendir.*

⁸⁵ *Her gecenin akabinde gündüz vardır.*

Ḥakīm kavlince Elhinc-i Cinnī Racīm iġvāsıyla⁸⁶ aldanup rāst şanup andan dönüp Racīm'e eydür Yā Baṭlamyus Ḥakīm çünki sizler benümle Sürḥ-bād'a bile vardukdan şoñra Āşaf bin Berḥiyā'nuñ sözi başum üzerine. Şimdiye dek Süleymān'a ḥizmet itdük isek şimden şoñra İsteḥir Cinnī'ye tābi' olalum. Görelüm ki ṭāli' ne yüz gösterür ve ammā ki Adunyā bin Dāvud'ı nice idelüm qanda iletelüm? Racīm eyitdi Adunyā'ya şor gönli ne yirdedür? Ne yiri⁸⁷ isterse anda iletelüm diyüp Adunyā'dan su'āl itdi ki İy ḥalife-zāde ne fikirdesin? Gönlüñ ne yiri dilerse seni anda iletelüm ġuşşa-i ġamdan āzād idelüm? Adunyā didi ki Ben 'ālem-i kāyināt içinde ser-gerdān qalmışam merd-i ġarībem eger qurıdaysa Sām-süvār beni aramaqda⁸⁸ ve eger deñizdeyse restüm benüm teftişümde hiç bilümez mi ki Süleymān elinden ne vech ile ḥalāş olam? diyüp āhın felege gözleri yaşın semege ırgürdi daḥı eyitdi ki Yā Elhinc-i Cinnī beni bu arada qoñ. Başuma ne ser-encām gelürse görem siz Sürḥ-bād nazarına varuñ. didi. Elhinc-i Cinnī Adunyā'nuñ⁸⁹ sözini ma'qūl görüp kırq ġünlük azıq qaydın qayırup melik-zādeyi ve Evyāşer bin Çerüpā'yı ol qal'ada qoyup kırq ġünden şoñra Elbette biz seni gelevüz yoqlayavuz diyüp va' de qılup andan Elhinc-i Cinnī bu tedbirle Şeyṭān'ı qulaġuz idüp ism-i 'azamla uçar. Baṭlamyus Ḥakīm şanup dem çeküp uçup 'azm-ı Sürḥ-bād-ı Cinnī qılup gidince tā ki ez in cānib Süleymān Peyġāmer gönderdüġi biñ nefer cinnle Melik-i Aḥmer Cin yitişüp geldi gördi ki Elhinc-i Cinnī yirle ġök arasında uçup gider. Şaġ tarafında Baṭlamyus Ḥakīm ve şol tarafında Yemlün Ḥakīm ikisi bile insān şekli illā ki dem çeküp uçuşu cinne beñzer gönlinde kendüye eyitdi. Ben ḥod anları Süleymān nazarında qodum gitdüm. Anlar bunda gelecek degül ve bir daḥı insān dem çeküp cinn gibi ġök yüzinde uçacaq degül varsa bu Şeyṭān-ı la'indür diyüp Ḥazret-i Süleymān'dan '*aleyhi's-selām* ta'lim olduġı yidi āyet Tevrīt ve yedi āyāt Zebūr oқыyup Allāh'a tekbir evvel ādem-i āḥir Muḥammed *şalavātu'llāhu 'aleyhim ecma'ir*⁹⁰ gelmiş gelecek mürsel peyġāmerler ervāḥına şalavāt virüp ol re'is ü sevā'is ve Racīm ü Ḥannās üzerlerine oқыyup üfürdi. Berekāt-ı Zebūr āyeti ve Tevrāt yitmiş yıllık yol qa'r-ı zemāne qahr olup Şeyṭān-ı la'inle Ḥannās-ı bī-dīn gitdiler. Fī'n-nār-i [H-9a] [K-9a] saqara yitdiler andan Melik-i Aḥmer cin ser-hengleriyle Elhinc'üñ qafāsından yitüp şaġ eliyle şaġ omuzın muḥkem dutup qudret ḥarbesin kendüye ḥavāle itdi. Elhinc daḥı baqup gördi ki kırq biñ cin

⁸⁶ İġvāsıyla] İġvāsına K.

⁸⁷ Ne yiri isterse anda iletelüm] İsterse anda iletelüm K.

⁸⁸ Aramaqda] Aramaqdan K.

⁸⁹ Adunya'nuñ] Adunyā H.

⁹⁰ *Allah'ın selāmı onun ve cümlesinin üzerine olsun.*

ser-hengleriyle Melik-i Aḥmer gelüp kendüyi tutdı. Ğāyet korkup berg-i ḥazān gibi ditredi zīrā kim Melik-i Aḥmer seyyār-ı seb'ıyye dāḥil cinnīlerüñ ḥākimi meliklerindendür. Bizüm bu sözüümüzi şol kimse añlar ki 'ilm-i vefqden ve 'ilm-i simyādan ḥaber-dār ola ve gümānı varsa Şemsü'l-Ma'ārif kitābına nazar ide. Ma'a'l-kışsa Elhinc-i Cinnī müvekkel ervāḥdan Melik-i Aḥmer'i göricek ğāyet ikrām-ı 'izzet eyledi. Eyitdi. Hoş geldüñ ki ben daḥı 'aqlum şaşduğundan bilmezem ki kıncaru giderem? Der-gāh-ı Süleymānī'de bir ḥaṭā itdüm. İblīs telbīsine uğradum 'ākıbet diledüm ki Adunyā'yı elüme alup Süleymān der-gāhına varam ve itdügüm ḥaṭāya istigfār u tevbe kılam. Ümmiddür ki günāhumı 'afv ide. Zīrā ki mürsel peygāberdür. Günāhumı 'aṭā ide şol nesne ki alnuma yazılmışdur ta'yin olmaduğın bildüm anı görem zīrā ki dimişlerdür taḳdīrde ḳaderlenmiş nesne gelür andan ḳorḳmaḳ bāṭıldur ki taḥḳıḳ-i 'ilmüm bildüm ki taḳdīr tedbiri bozar. Nitekim eydürler. *İzā ḥalleti't-teḳādīrū zalleti't-tedābirū*. Ammā ki ben bu tedbiri idince Yemlün Ḥākīm ve Baṭlamyus Ḥākīm şüretinde iki kişi geldi diyüp başladı Racīm'üñ fitnesinden Āşaf ağızından beyān itdüklerin evvel min āḥiri geçen ḳaḳıyyeyi bir bir söyledi kim zıkrı tekrār ḥācet degüldür. Ammā ki ba'zı nesneyi ḳorḳusından söyleyümedi. Sürḥ-bād'a giderem diyümedi ve illā ki Melik-i Aḥmer Melik-i Elhinc-i Cinn'üñ sīmasına nazar itmek ile bildi ki ba'zı nesneyi ḳorḳusından söylemedi. Zīrā ki 'uḳalā eydür. Bir kişi bir nesneyi gizlese yüzünden sözünden lā-büd ma'lüm olur nitekim eydür. *Fī feltnāni lisānihī ve şufaḥāti vechihī*⁹¹. Pes Melik-i Aḥmer ḥışma gelüp eyitdi. Yā Elhinc-i Cinnī sen ḥaṭā kılduñ. Kendi dilüñ ucundan aḥmaḳlıḳ itdüñ. Zīrā ki aḥmaḳ cāhilüñ göñli ağızındadır. Ne ki diline gelse anı söyler anı kim eydür. *Ḳalbü'l-aḥmaḳu fī femehī*⁹². eyle olsa şimdi sen azgunlardansın. Saña Süleymān der-gāhına varup günāhuña tevbe itmekden ğayrı çāre yoḳdur. Nitekim eydür. *Lā şefi'a enceḥu mine't-tevbeti* ve islāmın şeref-i a'lā nesne yoḳdur. Pes tevbe kılmıñ ki ehl-i İslām'dan olası nitekim eydür. *Lā şerefē 'alā mine'l-islām*⁹³. eyle olsa yā Elhinc-i Cinnī emr-i Süleymāniye [K-9b] fermān- [H-9b] ber olup ve Adunyā'yı daḥı elüme virüp benümle bile gider misin ve yāḥūd 'inād mı kılırsın? diyicek Elhinc-i Cinnī bildi ki kendüye gelüp iğvā viren Şeyṭān-ı la'īn idi ki nā-bedīn oldı ve Melik-i Aḥmer daḥı ḳarşu gelmege ḳorḳdı ki zararını dege⁹⁴. Nā-çār emrine fermān-ber olup kendüye şefi' tutandı ve Adunyā'yı ve Evyāşer'i ve melik-

⁹¹ Birisi bir şey saklarsa bu onun konuşmasından ve yüz ifadesinden belli olur.

⁹² Ahmak olanın kalbi ağızındadır.

⁹³ İslām'dan daha değerli bir şeref yoktur.

⁹⁴ Zararı dege] Zararı H.

zādeyi Ekdüriş cinnīyi gönderüp a‘vānlarıyla gelüp bunları yirli yirinde hep göturdiler. Dem çeküp uçup gök yüzine giçüp yirle gök arasında kara bulutlar yöresine Melik-i Aḥmer cinnī nazārına getürdiler. Melik-i Aḥmer Adunyā’yı görüp ilerü varup görüşüp merḥabā itdi ve bir perrī atına süvār kıilup ‘izzetle yanına alup gönlünü tesellī itdi ve ammā ki Evyāşer bin Çerüpā ḥükm itdi bağladılar miḥnet odıyla cān u cigerin tağladılar andan eyitdi ki. Yā Evyāşer bin Çerüpā sen şol azğunlardansın ki Adunyā’ya iğvā virmekle⁹⁵ dünyādan mālden çıkarduñ bu ḥāle getürdüñ. Senüñ ol azğunluğundan ötüri Ḥaḳ Sübhāne ve te‘ālā her yirde saña zafer virmedi zīrā ki dimişlerdür azğuna zafer yoḳdur. Anuñçün Allāhu te‘ālā nuşret virmez. Nitekim eydür. *Lā-zaferē ma‘a’l-bağyū*⁹⁶. Pes senüñ cezāñ budur ki çekmek gereksin. Andan dönüp Adunyā bin Dāvud’a naşīḥat kıilup eyitdi ki. Yā Şeh-zāde ‘adāvetüñ aşlı olmaz zīrā ki dimişlerdür ‘adāvet ḳalbün şuglidür. Gāh göñli ḥasta ve gāh dili beste olur. Nitekim eydür. *El-‘adāvetü şuglü’l-ḳalbr*⁹⁷. ve bir daḫı bir kimesne kibr ehli olsa cemī‘i ḥalk andan i‘rāz iderler. Zīrā ki ḥiç kimse anuñ muḥibbi olmaz. Nitekim eydür. *Lā-şenā’e ma‘a’l-kibr*⁹⁸. Eyle olsa bu şıfatları terk eyle kibr ü kīn göñlüñden çıkar varacağūñ yir Süleymān der-gāhıdur. Ḳarındaşūñ Süleymān Ḥaḳ peygāmberdür. Ḥuşuşan nebiyy-i mürseldür. Göñlüñü şaf kıilup kibr ü kīni göñülde sürüp ḥāk-i pāyına vuşul bulıcaḳ güler yüz ile gökçek söz ile ziyāret eyle kim dimişlerdür. Ehlu’llāhı yaramaz ḥūyla ziyāret itmek ‘abeşdür. Nitekim eydür. *Lā-ziyārete ma‘a’l-ziyāreti* eger sen sözüm dutsañ şek degül ki Ḥazret-i Süleymān günāhuñ ‘afv ide ve seni ḥoş duta. Zīrā ki ‘ādil beglerüñ şıfatı budur ki günāhkārlaruñ cürmini ‘afv ider. Nitekim eydür *Kefā bi’z-zaferi şefī’an lil-muznibr*⁹⁹. **Nazm:**

[*Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün*]

Ger dutarsañ¹⁰⁰ sözlerümi¹⁰¹ yā Adunyā cān ile

Men şefī‘ olam saña erkān-ı devlet ḥān ile

Bir kıluña gelmeye ḳaḥ‘ā senüñ zerre ḥaḫā

Şeh Süleymān ‘afv ide cürmüñ ḳamu ‘işyān ile

⁹⁵ Virmekle] Virüp H.

⁹⁶ *Māsiyetle başarı olmaz.*

⁹⁷ *Düşmanlıkla meşgul olan kalbini kör eder.*

⁹⁸ *Kendini üstün gören kişiye iyi davranılmaz.*

⁹⁹ *Kudret ve zafer suçluyu affeder.*

¹⁰⁰ Dutarsañ] Tutarsañ K.

¹⁰¹ Sözlerümi] Sözümi H.

Neşr: Hâkîm kavlınce bunlara bu naşîhati virüp melik-zâdenüñ [H-10a] [K-10a] hâlin şordı. Bu kimdür? didi. Adunyâ bin Dâvud melik-zâdenüñ zeminde Endelüs pâdişâhı oğlı idügin ve Taşrîk pâdişâh kızına ‘aşık olduğundan haber viridi. Melik-i Aḥmer işidüp ta‘accüb itdi ve anı daḥı bir cin atına bindürüp ‘izzet kıldı. Ma‘a’l-kışşa sözi dirâz kılmayalum bunları ḍarb-ı desti alup dutdurup Süleymân cānibine dem çeküp uçup gitdiler. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Hâk-i eflâk arasın dutdı¹⁰² kamu cinnî sipâh
Kim qarardı cin deminden gök yüzinden mihr u mâh
Lîk Adunyâ Şeh Süleymân korqusından o zemân
Ditredürdi yir ü göki itdügince zâr u âh

Der-Beyân-ı Resîden Ekvân-ı ‘İfrîr u Ceng Kerden-i Melik-i Aḥmer

Hükemâ-yı muteḳaddimîn naḳlınce Melik-i Aḥmer Elhinc-i Cinnî alup Süleymân cānibine gitmekde Adunyâ bin Dâvud’la Evyâşir bin Çerüpâ âh u efgân itmekde ammâ bizüm kışşamuz ez ân cānib-i ekvân-ı ‘ifrîte geldiği kırk biñ nefer-i ‘afâritle biñ evrân ḳanadların açup hevâ-yı fenâda uçuşup ‘azm-i Elhinc-i Cinn ḳılıp bir birin giçişüp Cān bin Cān ḳal‘asına toḡru kūhu me‘âke ki gelüp yitdiler cevelüñ ḳullaların ḳal‘anuñ tâc-hānesin gezüp teftîş itdiler. Āferîde bulmayup ta‘accüb iderken İblîs-i pür-telbîs ol ser-defter merdūd çıḳa gelüp ekvân-ı ‘ifrîte buluşdı ve geḳen ḳaḳıyyelerden bir bir ḳaber virüp eyitdi Ne durursın ceḳd eyle ki Melik-i Aḥmer’üñ ‘aḳabince senden yitesin ceng idüp Elhinc-i Cinnî ḳalâş idesin Sürḥ-bād-ı Cinnî nazarında ḳaşû’l-ḳaş olasın diyüp ol ḳadar iḡvâ viridi ki ekvân-ı ‘ifrîr kırk biñ ‘afârit ‘askerin çeküp ḳara bulut ḳanadların yapup gitdiler. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Dîv ü ‘ifrîr aḡz içinden çün çıkâr esved nefes
Gün felekde ḳararurdi hemçü İbrâhîm ‘ades
Eyle ‘ifrîr âher-mendi her biri ki narra dîv
Çarḥ¹⁰³ ez der gözine görünmez anuñ bir mekes

¹⁰² Dutdı] Tutdı K.

¹⁰³ Çarḥ] Carḥ H.

Nesr: Hükemā kavlince kevn u kubbe felege dikilince Melik-i Ahmer'ün 'ağabinden yitişüp na'ralar uruşup alay bağlayup yir ile gök arasında 'ifrit çerisin yaşayup meymene vü müyessere kıilup cenāh ārāste kıilup pervāz urup dem çeküp tırdılar andan āvāz çeküp na'ra urdılar¹⁰⁴ diyü. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Ekvān ağız açup eyle urdı andan na'rasın
Güş-ı Merrîh ger olup şaydı zühre zehresin
Na'radan bekleyüp yirden durur āşhāb-ı kehf
Ditreyüp şems-i felek ol meh şarardur cehresin

Nesr: Hükemā kavlince ekvān-ı 'ifrit-i 'afarīt çerisin ki yaşadı. Şaff u alay kim düzetti ez in cānib cinniler müvekkel-i Melik-i Ahmer dağı ekvān-ı 'ifritün geldügin ki gördi ve na'ra-ı āher-menān ki sem'ine girdi hemān-dem hışma gelüp buyurdu. Ol kırk biñ cin çerisin uşağı ve [H-10b] [K-10b] irisin cin ser-henglerine hüküm itdi. Alay bağlayup yigirmi biñ cinniyān sağ tarafına ve yigirmi biñ cinnī şol tarafına hevā-yı fenāda maḳām-ı 'ulāda dem çekişüp uçuşup giderken muşāf düzedüp her birisi uşağı irisi rāst kıilup cenāh-ı meymene vü müyessere ārāste kııldılar. Dağı Mühefhef-i Cinnī ol mesned-i sünnī ābgün-ı ef' i dillü qarğı şebḫalu zehr-i nāk nizesin eline alup elmās siper çiknine şalup meydāna girüp dem çeküp göğüs gerüp lāf urup kendüyi görüp eyitdi ki **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Men Mühefhef Cinniyem ki pehlevānam hemçü sām
Gökde Merrîh ister emān elüme alsam hüsām
Gürz urursam Ḳāf ḳafāsın hırd idem haşhāş-veş
Ökçe ḳaḳsam balıḳ öküz püstün evşād pīş ü şām

Nesr: Hükemā kavlince Mühefhef-i Cinnī semāda meydāna giricek ekvān-ı 'ifrit cānibinden Ḳaşḳāş dīv dağı kara bulūt gürzin eline alup yil āverin ḳanadların çenber

¹⁰⁴ Dem çeküp tırdılar. Andan āvāz çeküp na'ra urdılar] Dem çeküp na'ra urdılar H.

kılıp qazā vü qader gibi uçup ‘afārīt cin leşkerin arasına geçüp mağāra-veş ağızın açup eyitdi ki¹⁰⁵

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Didi ben Kaşkaş dīvem eydür ölsem gökde ceng
Qan buhārından kararur gökde çün hāra seng

Mişede arşlan¹⁰⁶ oluram t̄āğ t̄āş içinde men peleng
Baħra t̄alsam şayd iderem ejder ü t̄in ü zeheng

Sille şalsam gökde keyvān yüzini bozam bākī
Büş t̄ ü pā ursam yıkıla çarbun ile gūh-ı seng

Diñle imdi kışsa nedür Şāh’ı men idem beyān
Vir şalavāt eyleyüben hayra heng itme teng

Dāsītān-ı Şeh-zāde-i Ferruh

Hükemā kavlınce ekvān-ı ‘ifritle Melik-i Aħmer muqābil olup hevā-yı fenāda dīv u perrī leşkeri birbiriyle ceng itmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Hāzreti’ne geldi. Nite şöyle kim ol zamān ki şeh-zāde zehrden vefāt itdi. Efrāsiyāb Şāh qarındaşı U‘ ziretle gelüp Süleymān Hāzretine şikāyet idüp eyitdiler ki Yā nebiyyu’llāh sebeb nedür ki Loqmān Hākīm bizüm şeh-zādemüzi ılana ve ‘aķrebe şoķdura ve kırk dirhem aģū yidüre helāk olmaz zerre qadar buña semden noķşān gelmez diye daħı iki güne virmeyüp Şeh-zāde helāk ola? Pes bizüm Loqmān Hākīm qanlumuzdur. Şer‘an diñilüp elümüze vir. Kışş idelüm diyüp da‘ vā kılıcaķ hemān-dem Süleymān ğazaba gelüp Loqmān Hākīm hāzır kılıp eyitdi ki Yā Hākīmü’z-zamān sözüñ şādık olmadı hikmete mutābıķ gelmedi. Şeh-zāde’ye kırk dirhem zehr yidürdüñ ve ılana ‘aķrebe şoķdurduñ Nesne olmaz diyü da‘ vā kılduñ şimdiki hālde Şeh-zāde sem eşerinden vefāt itdi. Mūsā Peyġāmbere şerī‘atince ve Tevrāt hükmince Allāh buyrıġunca ve atam Dāvud şerī‘atince qanlusın hüküm idüp Şeh-zāde’nüñ anasın U‘ ziret eline [H-11a] [K-11a] virürem. Yā budur ki saña kışş iderler yā budur ki bunlaruñla qan bahāsın virüp rızālaş ve yāhud şerī‘atden taşra iş itmeñ. Yā hākīmü’z-zamān elümden gelmez. diyicek Loqmān Hākīm’üñ cān başına şıçrayup

¹⁰⁵ Kaşkaş dīv daħı qara bulūt gürzin eline alup yıl āverin qanadların çenber kılıp qazā vü qader gibi uçup ‘afārīt cin leşkerin arasına geçüp mağāra-veş ağızın açup eyitdi ki] Kaşkaş H.

¹⁰⁶ Arşlan] Aslan K.

eyitdi Yā Süleymānū'z-zamān Şāh-zādenüñ ölümüne men sebep olmayup tururam ammā ki hükemādan benüm haqquma 'adāvet yüzinden haşm olup işbu bendi geçdi. Emān vir ki şeh-zādenüñ katline sebep kim idügin 'ilmle bilem ve ne kişidügin hükemā içinde bulam aña göre 'amel kılam. diyicek Süleymān Hazreti eyitdi Bu ne sözdür ki yā hakīm söylersin ve bu ne 'abes da'vādur ki eylersin? Hiç kimesnenüñ bu arada günāhı yok. Kırk dirhem sem yidürdük ve ef'īye 'aķrebe şoķdurduk iki gün üzerine geçincek üçünci gicede helāk oldu. Ğayrı āher kimesne buña zarar itmedügi ma'lüm ve zehri hazretüñ yidürüp helāk itdügi zāhir. diyicek Loķmān hakīm eyitdi Yā Süleymānū'z-zamān her nesne imtiḥān ile tecrübe eyleñ. Tā ki kātıl kimdür ma'lüm ola ammā baña emān vir ki Şeh-zāde'nüñ katline sebep olan ma'lüm ola diyüp Süleymān icāzetiyle usturlāb ele alup şeh-zādenüñ ṭālī'in iḥtiyār kılup daḥı ṭālī' tutup gördi ki şeh-zāde ma'sūķaya vüṣül bulmuş. 'Işķ tamarınuñ ḥarāretini şehvet şuyı süyündürdügi sebebden semm-i kātıl yol bulup şeh-zādenüñ cismine cānına te'sīr kılup helāk itmiş. Andan reml çizdi ve cefr daḥı çizdi. 'İlm-i cefr ve 'ilm-i Dānyāl ki 'ilm-i İdrīs'dür. Pes 'ilm kuvvetiyle bildi ki Şām sultānı 'Amāliķa melik'i Sührāb şāhuñ Şeh-zādesi 'aşıķ olup Fişāģores Hakīm 'ilm-i simyā kuvvetiyle cinniler da'vet idüp bir gicenüñ içinde kız ile şeh-zādeyi bir yire götürüp buluşdurmuş. İki daḥı helāk olup cinleriyle ikisini maķāmlu maķāmına göndermiş. Pes bu nesneyi bilüp Süleymān Hazretine taķrīr eyledi. Süleymān eyitdi. Bu sen didüğüñ gircek ise 'Amāliķa sultānı Sührāb Şāh kıızı daḥı ölmüş gerek diyince nā-gāh anı gördiler 'Amāliķa sultānı Sührāb Şāh dīvān-ı Süleymānī'de otururken bir siyāh pūş ḥādım bir siyāh nāmeyi getirüp Sührāb Şāh eline virdi eyitdi ki Yā Şāh-ı cihān bu nāmeyi gögercin getürdi ayağından alup nazaruña getürdük ammā ki ḥayr ḥabere beñzemez diyüp nāmeyi eline virince Sührāb şāh siyāh nāmeyi getürüp¹⁰⁷ mührin söķüp oķudı. Āh idüp tācın yire urdı. Süleymān eyitdi **[K-11b]** Ne ḥāldür ki **[H-11b]** mātem ṭütersin? cevāb virdi ki Yā nebiyyu'llāh dār-ı dünyāda bir kızum ve bir daḥı oğlum vardı. Kızum dün gice döşegile ğāyib olup nişfü'l-leylde yerinde zehrden ölü bulunup yüyen u şoķuyān ve libāsın çıkararı helāk olduķdan soñra tā yidi kişiyi varıncaya deñlü¹⁰⁸ o kıızı yuyanları yuyanlarıñ yuyanları daḥı kırk elli kişi degin helāk olmuşlar. Pes bilmişler ki 'ilm-i da'vetde māhir bir kimesne bu kıızı cin da'vetiyle cinnilere getürdüp nazarına yitürdüp zehr virüp öldürüp yine yirine göndermiş diyü nāme yazup i'lām itmişler diyicek Süleymān Hazret'i Loķmān

¹⁰⁷ Getürüp] Görüp K.

¹⁰⁸ Deñlü] Dek H.

Ḥakīm'ün 'ilmine taḥsîn kıilup Sührāb Şāh'a każāyāyı bir bir ańlatdı. Sührāb şāh eyitdi Yā nebiyyu'llāh Loḵmān Ḥakīm rāst söyler zīrā ki iki yıl miḵdārı var ki Efrāsiyāb Şāh qarındaş oğlı bu ölen şeh-zāde atası U' ziret'le bańa ilçilige göndermiş. Gelüp Şām şehrinde kızum ḥammāma giderken yüzinden yıl niḵābın serpüp cemālin müşāhede kıilup 'āşık olmuş eylekim yüzün gördüği ḥinde 'aḵl zāyil olup düşmiş ḥalāyık üstüne üşmiş 'āḵıbet atası U' ziret gelüp zorla ḵaldırıp alup gitmiş bu nesne benüm ḵulađuma girmişdür. Cāsūsar bańa taḥḵik ḥaber virmişdür. Loḵmān Ḥakīm'ün 'ilmine taḥsîn ki bu sırra vāḵif olmışdur. diyicek Süleymān Ḥazreti Efrāsiyāb qarındaş U' ziret ḵıđırdı ve şordı ki Hīç şeh-zādenün döşeginde ölü bulunduğına sebep nedür bilür misiz? Eyitdiler ki Belī otağında bile olan ḥādımlar böyle cevāb virdiler ki mişfü'l-leylde şeh-zāde yerinde bulunmadı. Cāme ḥābıyla ğāyib oldu. Vaḵt ki seḥer-gāh yitdi ḥoroslar ki ötdi. Şeh-zāde yine yirinde bulundu. Diledük ki ne ḥāilde idün ve ḵanda gitdün? diyü teftiş idevüz gördük ki döşeginde cism bī-cān yatur. Ḷanda ise helāk olmuş diyü cevāb viricek Süleymān Ḥazreti Sührāb Şāh'ün kıızı vefāt każiyyesin Loḵmān Ḥakīme buyurdı. Naḵl itdi U' ziret işidüp bu sözün yaḵini var be-şarḥ-ı ān ki bir 'āşık bulına oğlum mānendi ve ańa zehr-i helāhil virile dağı andan şońra bir niçe gün yürüye 'āḵıbet ma'sūḵasın ḥāzır kılalar vaşlına vüşül bulduğı ḥinde helāk olursa bu söz vāḵı' adur ki Loḵmān Ḥakīm söyler ve gerek ki zıkr olan 'āşıklar zehr-nāk iken ma'sūḵa vaşlına vüşül bulduğları ḥinde helāk olmazlarsa bil ki bu söz ğayr-ı [K-12a]vāḵı' adur. [H-12a] Ḷatilüm Loḵmāndur. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp U' ziret eyledi āh

Āh odından gök yüzi oldu siyāh

Dińle imdi kışşa nedür şerḥ idem

Liki vir gil ḥoş şalavāt gāh gāh

Neşr: Ḥükemā ḵavlince U' ziret böyle diyicek Loḵmān Ḥakīm şeh-zādelerden ve erkāndan iki 'āşık buldı ki biri Ḷuds-ı mübārekde bir tācir kızına 'āşık olmuş eline girmedüği eclden ḵadd-i ḥamīde ḵalmış ve bir dağı bir şarrāf oğlı bir ḥammāmcı ḥatunına 'āşık olmuş. Velī bunlar ancılayın 'ışḵa mübtelā ki her birisi ma'sūḵınuń leyli şaḵınuń zenciri mecnūn olmuş eyle olsa Loḵmān Ḥakīm anları getirüp her birine kırḵar mişḵāl zehr-i helāhil virüp 'aḵrebe ılana şoḵdurup kırḵ gün şaḵladı helāk

olmadılar. Loḳmān Ḥakīm U‘ ziret şāh ile Sührāb şāhı odasına iletdi ve ikisin bir evde pinhān itdi. Ev öninde Ḥekīm giceyle tenhā oturdu. Ve ol iki ‘āşık yigitleri nazarına getürdi ve yidürdi ve içürdi daḫı bunlara eyitdi Hiç kimse sever misiz ki ma‘şūklarunuñuzı ‘ilm kuvvetiyle hāzır kılam vaşlına vüşül bulasız? Cevāb virdiler ki Yā Ḥakīm ikimüz daḫı ‘āşıkuz eger ki ma‘şūkumuz hāzır iderseñ luḫ idersin diyüp tazarru‘ idicek bu yañadan Ḥakīm daḫı dāyire çizüp teshīr-i cin kıilup emr itdi. Kāfir ḥammāmınuñ ‘avretiyle Tersā-yı tācīr kızını örtüsü döşegiyle cinniler götürüp getürdiler bu iki ‘āşık-ı ma‘şūkların hāzır görüp külāhların felege atup sevincinden ḳahḳahāyı çarḫa yitürdiler. Andan Loḳmān Ḥakīm bunlara eyitdi. Evvel size bir naşīhat kılayın andan soñra ma‘şūkiye el urasız. Eyitdiler ki Ne buyurusız buyur. Ḥakīm eyitdi Size ki zehr-i ḳātil yidürdüm ve ıladı ‘aḳrebe şoḳdurdum eger kim bu ma‘şūklarunuñuzla murād yatmaḡsa öpüñ¹⁰⁹ ḳocuñ. Ammā ki zināya rızā virmezem. Eger ki zinā kılasız zehr size zafer bulup te’sīr idüp helāk ider. Anlar daḫı zinā kıлмаḡa himmet itdiler andan Ḥakīm anları ḫalvet ḳoyup kendi ḫalvete girdi. Sührāb Şāh’la U‘ ziret’le oturdu bunlara nazar itdi illā ki ‘āşıklar ma‘şūklarınıñ yanında buldı def’i ‘uryān olup her biri ḳoynına girdi. Ma‘şūḳa daḫı ‘āşığın yanında gördi. Mā-ḫaşal kelām-ı ḳışşadur az kılmayalum ‘āşıḳuña ma‘şūḳ ḫalvet bula ve ḳurt ki ḳuzuya fūrşat bula hīç şabr mümkün olmaz lā-cerem anda şabr itmek ḫayāl-i muḫāldür. [K-12b] Nazm: [H-12b]

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

‘Āşıkān buluncaḡaz ma‘şūḳa fūrşat begüm

Nite ola¹¹⁰ ki öpüp ḳoçuban bulmaya vuşlat begüm¹¹¹

Teşne-leb buluncaḡaz şekker cülāb içmeye mi?

Cehlle uyup ‘ārifān geçürmeye fūrşat begüm

Neşr: Ḥükemā ḳavlince ḳaçan kim bu iki ‘āşık ol iki ma‘şūḳa ki vüşül oldu. Vuşlat bulduḡı dem āb-ı menī ‘ışḳ odın söyündürüp zehr-i ḳātil ḫamarlara girüp ḳan buḫāriyla yürüyüp cānına te’sīr itdi. Anı vaḳt içinde ol ḳızı ḫatun ve ol iki ‘āşık def’i zehr-i helāhilden helāk oldılar. Anı vaḳt içinde söz sav kesildi. Pes Loḳmān Ḥakīm baş ḳaldırıp Sührāb Şāh ile U‘ ziret-i melike eyitdi ‘Acebdür ki ol iki ‘āşık taḫammül kılmayup zinā idüp şehvet şuyı ‘ışḳ odı ḫarāretin ciğerde söyündürüp zehr te’sīr idüp

¹⁰⁹ Öpüñ] Öpüp K.

¹¹⁰ Ol] Ola H.

¹¹¹ Vezin bozuktur.

helāk olmuşlardur? Gelüñ görelüm diyüp şem‘ dān birle gelüp nazār itdiler gördiler ki dördi daḡı anı vaḡt içinde yatduḡları yirde helāk olmuş. Andan Loḡmān Ḥakīm dāyire çizüp teshīr-i cin kılup ḥūkm itdi. Def‘i cinler gelüp her birisin mekānlu mekānına ilettiler şubḡ-dem ḡaber işidildi ki fülān ve fülān ben fülān ve fülān tācir kıızı ve ḡammāmcı ḡatun giceyle helāk olmuşlar ve anları yuya şuyın ḡoyan daḡı helāk olmuş. Zirā ki ser-cümlesinüñ ḡatline sebep zehr-i ḡātilmiş. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Bildiler kim cümlesin itdi helak anuñ zehir

Ḥāki yeksān itdi anuñ cümlesini meh mihir

Böyle durur döndükce ‘ādeti fesā kevn ü fesād

Zerrece mihr itdügine kılır āḡir ḡoḡ ḡahır

Nesr: Ḥükemā ḡavlınce Sührāb Şāḡ ile U‘ ziret bu ḡazīyye vāḡıf oldılar. Bildiler ki Loḡmān Ḥakīm bu işde maḡlūmdur ammā bir ḡakīm-i üstād Loḡmān’ı mülzem kıлмаḡcün ve Süleymān ḡatında maḡām-ı rif‘ at bulmaḡcün ‘ilm-i da‘ vet ḡuvvetiyle Şam’dan Sührāb şāḡ kıızın getürdüp şeh-zādeyle bir cāme ḡāba ḡoyup helāk itmişdür. Ma‘ şūḡıye vüşül bulduḡı cihetden zehr cism-i cānına kār itmişdür. Andan Süleymān Ḥazreti’ne varup ol iki ‘uşḡākuñ ḡazāyāların şerḡ ideler. Süleymān nebī taḡḡıḡ bildi ki Loḡmān Ḥakīmüñ sözü rāstdur. Bu işi Fişāḡores Ḥakīm itmişdür. Andan Fişāḡores Ḥakīm’i Süleymān da‘vet itdi. Ḥalvetine iledüp şordı Ḥakīm inkār itdi Süleymān Ḥazreti artuḡ nesne dimeyüp Ḥakīme icāzet virdi. Andan Loḡmān Ḥakīm kırḡ gün¹¹² gice ve gündüz Ḥaḡḡ Te‘ālā’ya ‘ibādet kılup ḡalvetden ḡıḡmayup münācāt eyledi. Eyitdi ki İläḡi Seyyid u Mevlā-yı [H-13a] [K-13a] ‘izzüñ celālüñ ḡaḡḡıcün Loḡmān bu işde ve bu ḡuşuşda bī-günāḡ idüḡin Süleymān Ḥazretine bildür. Düşmenümi kör eyleyüp dostlarımı ḡandān kılup ḡüldür diyüp kırḡ gün temām münācāt idicek kırḡ birinci gün Ṭāvūs-ı Ḥudsī gelüp Süleymān Ḥazretine selām virüp iyitti Yā nebıyyu’llāḡ Ḥaḡḡ Te‘ālā saña selām kılup eydür¹¹³ ki U‘ ziret oḡlı şeh-zāde-i Ferruḡ’uñ ḡabri üzerine varup cem‘i enbiyā vü evliyā birle ve ḡāzır olan melekūt-ı müvekkelīn ile iki rek‘at namāz kılup ḡācet dilesün. Ben aña cān virüp dirḡüreyin. Ḥabr içinden ṡurup cevāb vırsün diyüp Ṭāvıs-ı Ḥudsī¹¹⁴ yine Ḥaḡ ḡizmetine gitdi.

¹¹² Kırḡ gün] gün H.

¹¹³ Selām kılup eydür] Selām eydür H.

¹¹⁴ Ṭāvıs-ı Ḥudsī] Ṭāvıs H.

Süleymān Hāzreti işidüp Şād dağı Loqmān Hākīm kığırdup haber virdi andan ol gün geçüp ‘ale’ş-şabāh olıcağ güneş nūriyla ‘ālem-i māle māl olup ıolıcağ. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Burc esedden kıaldırınca gökde başın āfitāb
Başın alup ğarba kaçdı hecletinden māh-ı tāb

Mesnedinden ıurdı halk u mağ‘ adından mūr u mār
Cümle eşyā baır u berde cünbüş itdi kāmıyāb

Neşr: Hükemā kıavlınce çünkü ‘ale’ş-şabāh oldı on iki biñ mu‘cizāt zāhir olmış enbiyā birle ve on iki biñ¹¹⁵ vilāyete kıadem başmış evliyāyla ve kıuıbü’l-ıkııābla üçler ile yediler ile Hızır Peyğāمبر ile ve İlyās Peyğāمبر ile cemī‘i vūzerā vū umerā ile ve hükemā vū ‘ulemā ile şeh-zādenūñ kıabr üzerine varup pāk şudan āb-dest alup iki rek‘ at hācet namāzın kıılup Hızır Peyğāمبر mü‘ezzinlik idüp Süleymān peyğāمبر hāzreti imāmlık idüp namāzdan niyāzdan fāriğ olup el götürüp şeh-zādenūñ hāyātıçün du‘ā diledi. Melekütü’s-semevāt-ı enbiyā vū evliyā Eşefiyā birle Süleymān du‘ā diledükce Āmīn didiler Hāk *sūbhāne ve te‘ālā celle ve ‘alā* Süleymān du‘āsın kıabül idüp şeh-zāde cismine cān virüp kıabri yarılıp şeh-zāde içinden durup Süleymān Hāzreti anı görüp eyitdi ki Yā şeh-zāde baña haber vir ki senūñ ölümüne sebep nedür? Şeh-zāde eyitdi Yā Süleymān himmetünde şühedā mağāmın buldum Firdevs-i cennetde mağām buldum huzūrumda iken beni incidmege sebep nedür yā nebiyyu’llāh? didi. Süleymān eyitdi Yā şeh-zāde senden dileğümüz budur ki ne vech ile zehr saña te’sİR itdi rāstın söyleyesin. Cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh ben itmem U‘ ziretle Sührāb şāha ilçilige varduk hāmmām yolunda Sührāb Şāh kıızı giderken yil niğābın yüzünden götürdi yüzün [H-13b] [K-13b] görüp ‘aşık oldum. Elüme girmediği sebebden vüşül-ı huşül olmaduğı cihetden cihān gözüme ıar ‘ışkı baña ğālib-i üstüvār işüm dün ü gün efgān u zār olmış idi. Ol sebebden zehr-i ef‘i ve zehr-i ‘ağreb ve zehr-i helāhil baña kār itmedi. Zīrā ki ‘ışkum odı hāreıetin āğ u āğuluğunca söyüdürmeyüp anı gördüm ki Fişāğores hākım beni hālvetine oğudı. Nabzum dutup ma‘şūkam şehrinde ve adını bildi ve Seni anuñla buluşduram diyü haber kıılup beni sevindürdi. Ammā didi ki Zinhār yakınlık itme ki cān kıurbān kıılmasın şoñra peşimān olmayasın. Ben hōd ma‘şūka yolına hānumān n’olur ki cān cihāndan ğıçmişime dek vaşlına vüşül bulaydum yā nebiyyu’llāh didi. **Nazm:**

¹¹⁵ İki biñ] biñ H.

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

‘Āşık ol ki cānını cānāndan dutmaz dirîğ
Gözünü yüzinden irmez ger çekersüñ ana tîğ

Hayf o cānuñ ‘ālem içre yok durur cānāmı hîç
‘Işka gönül virmeyene şad dirîğ u şad dirîğ

Neşr: Hākīm kavline şeh-zāde böyle diyicek Süleymān Hāzreti eyitdi. Rāstın it. Kazāyā ne vech iledür. Luṭf it. Cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh çünki ma’şūkiye cān virmege rızā virdüm. Fişāgores Hākīm daḥı dāyire çizüp da’vet-i cin kılıp ‘ilm-i simyā kuvvetiyle anı gördüm ki Sührāb şāhuñ ḥammām yolunda gördüğüm yüzünü örtüsü ve döşegiyle ve nuḳl u şekker ile ve başı ucunda yanan altun şem‘dān ve ayağı ucunda yanan gümüş şem‘dān birle götürüp naẓaruma getürdiler Hākīm odayı ḥalvet kılıp gitdi. Ma’şūkı ki ḥāzır gördüm def‘i ‘uryān olup ḳoynına girdüm kızını görüp gözün yumdı tüş olan vākı‘ayı düş şandı daḥı ‘ākıbet ol nigārın ḳoynına girüp mā-ḥaşal kelām ‘āşıkla ma’şūk bir yire gelicek ḥāl n’idügi ma’lüm. Ammā ki vaşla vüşül bulduğım ḥinde ve vuşlat lezzeti ḳuyusu ḳalmadı. Cān-ı şir’in Hākḳ’a rücū‘ kıılmağa yüz dutup nefsüme şabr itmedüğüme tevbe idüp ol tevbe iderken cān Hākḳ’a ışmarladum. Ol bī-çāre ma’şūka daḥı bekāretin zāyil itmege baña rızā virmedi. Zorla bekāretin alınca benden evvel ol helāk oldı. Vākı‘a ḥāl budur ki didüm ve lākin yā Süleymān bi-ḥākḳ-ı ma’būd bī-zevāl bi-ḥākḳı Dāvud nāik u ḥişāl ḥayr du‘ā kııl ki yine ben maḳāmumda firdevs cennetinde muḳīm olup merātib bulam ve daḥı ḥayr du‘ā kııl ki Hākḳ te‘ālā ol bir nefes nefsümde uyduğum zinā ḳışşāsın kıılmaya. diyicek şeh-zāde yine tevbe vü istiğfār kılıp Süleymān nebī daḥı du‘ā-yı tekrār idüp Hākḳ te‘ālā Süleymān du‘āsın müstecāb kılıp [H-14a] [K-14a] Şeh-zādenüñ günāhın ‘afv idüp rūḥın ḳabz idüp maḳam-ı firdevs mekān virdi. **Naẓm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Hāk Süleymān’uñ du‘āsın çünki kıldı müstecāb
Buldı çün şeh-zāde rūḥı cennete ol dem¹¹⁶ fetḥ-i bāb

Ger dilerseñ irişesin cennet-i firdevse sen
Vir şalāvāt Muştafā’ya cān u dilden bul şevāb

¹¹⁶ Vezin gereği “dem” kelimesinin olmaması gerekir ancak vezin gereği bırakılmıştır.

Neşr: Hâkîm kavlince çünkü şeh-zâde ne vech ile vefât itdügin Süleymân'la Lokmân Hâkîm ve şeh-zâdenüñ atası U' ziret ve 'emmüsi Efrâbsiyâb şâh ve kız atası Sührâb şâh diñleyecek hemân-dem Fişâgores'i Hâkîm üzerine ğuluv kırup tutmağa isteyüp hücüm itdiler. Ammâ ki Süleymân men' idüp sürüp dîvân-hâneye geldi şer' ile teftîş idüp Fişâgores Hâkîm'den su'âl itdi N'içün böyle itdüñ bir şeh-zâdenüñ katline sebep olduñ ve huşuşan ki Sührâb Şâh'uñ kızını dağı helâk itdürdüñ saña kışâş lâzım gelür ne dirsın? didi. Fişâgores Hâkîm gördi ki iş hâdden aşdı miñnet deryâsı mevc urup başdan aşdı fikr-i tedbîr merkeb-i taqdîr balçığına düşdi. Pes inkâr qal'asına girüp hâm diyüp eyitdi ki Yâ nebiyyu'llâh Mürsel Peygâmbersin baña bühtân itme 'âdil pâdişâhî serversin beni bî-günâh incitme şer'en baña neyle şâbit oldu ki kışâş lâzım gele şuhûdî 'âdil var ise diñle görelüm vaqt ol kim Tāvūs-ı Kudsi'yem diyüp gelen Şeytânî'r-racîm ola ve dağı bu şeh-zâdenüñ qalıbı içine girüp haber viren kâfirî cinnî ola benüm dağı elümden gelür ki anuñ gibi bir tâze ölüyi yerinden turguram baña cebr itme. diyicek Süleymân ğazaba gelüp қақıdı. Hâkîm eyitdi Şehâ қақımağıl peygâmbersin saña ğazab yaraşmaz benüm haşmlarımı baña қоş bir tâze maқbere üzerine varalum görelüm ki sözümde şâdıқ mıyam? Ve yâğüd kâzib mıyam? diyüp bir tâze maқbere üzerine varup 'ilm-i simyâ kuvvetiyle bir cinne hükm idüp ol meyyit içine girüp қaldırıp ağızından haber virdi. Hâkîm şordu ki Ne vaқtden berü öldüñ? Cevâb virdi ki Dört yıldur. Andan Hâkîm didi ki Diler misin ki seni Haқ te'âlâ'dan dileyüz 'ömr vire yâğüd yirüñe hoşnüd mısın? Cevâb virdi ki Yirüme hoşnüdâm du'â kıl ki yine Haққ'a ulaşam diyüp cinnî meyyit-i cesed içinden haber virdi. Hâkîm du'â kıılır gibi eyitdi cin meyyit içinden çıқdı. Meyyit қabre düşdi қabirini muқkem idüp Hâkîmle gitdiler. Bu gelüp bu olan қаzâyâyı Süleymân'a naқl itdiler. Süleymân ki işitdi ğâyet ğazaba geldi Hâkîmi kığırdup hışm-ı ğazab kırup eyitdi Yâ Fişâgores Hâkîm da'vet-i cin kuvvetiyle cin meyyit içine girüp haber virmegile [H-14b] [K-14b] benümle baқş idersin Ben dağı Süleymân gibi du'â kıılmağıla ölüyi diri kıluram diyü da'vâ idermişsin. Senüñ 'ilmüñe lâyıқ mıdur ki ve hikmetüñe muvâfiқ mıdur ki yalan söyleyesin? diyüp ve raқm idicek Hâkîm cevâb virdi ki Yâ Süleymânü'z-zemân benüm ne қudretüm var ki ölüyi diri kılam ki sencileyin Mürsel Peygâmber gerekdür ölüyi diri kıla. Ammâ ki 'ilm-i simyâda kemâl bulduğım cihetden teşhîr-i cin kuvvetiyle bir cin gönderüp ol meyyitüñ içine girüp қaldırıp ğâyıbâne haber virdi. Meyyit ağızından söyledi bilmeyenler anı meyyit kendüsi söyler şandılar. İmdi benüm üzerüme қan şâbit itmek işbâtle âyât u beyyinâtle zâhir olur yoқsa meyyit söylemekle Tevrât hükmünce şer'en câyiz degül

diyü Süleymān'a du'ā kıldı bu tarafından Süleymān Hāzreti Fişāğores Hākīm'ün sözün kim işitdi tekrār ve rahm itdi ve eyitdi Hākīm yakīn şöyle bil ki bu nesne senün üzerüne şer' en işbāt olur ammā ki Loqmān Hākīm bigi mu' terif olup inād itmeseñ¹¹⁷ yigrek idi diyüp Süleymān'la Hākīm mücādele kıılınca Şāhuñ kıyilem üzerüme kıan işbāt olsun. Aña göre kıışāş ne lāzım gelürse şer' en yirine kıoyasız diyüp Hākīm temerrüdlük idince Süleymān Hāzret'i eyitdi Yā Hākīm elümden gelür ki cemī' i a' zāñdıđı fıriştelele saña şehādet ideler. Hākīm eyitdi. Yine Süleymān cevāb virüp eydür Yā Fişāğores Hākīm ma' lümüñdür ki bir ādeme kırık iki fırişte münkīr ü nekirden ğayrı ki anlaruñla kırık dört olur hizmet-kār durur ser-cümlesi senün yazuña şehādet kıılıcağ kıışāşa musteħağ oluncağ Dāvud şer' atine kıyıl olur mısın yoħsa yine ' inād kıılır mısın? Fişāğores Hākīm Süleymān Hāzreti'nün böyle didügingi işitdi ğāyet vehm idüp eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh fermān senüñdür emrüñe muṭī' em şer' en sābit olursa lāzım gelen kıışāş itgil diyüp kıazāya rıza virüp ṭurdu. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

‘ Āciz u nā-çār oluban ol zemān anda Hākīm
 Pes kıazāya viridi boyun ‘ acze varup yā nedīm
 Bildi anı [ki]¹¹⁸ ğayr u şerden itdügin bulur kışi
 ‘ Ākıll ol ki ‘ ālem içre eylük ide key delīm

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Diñle senden saña yine bir ğaber
 Kendü nefsuñ vaşfın işit pür-hüner
 Fi'l-meşel nefsuñdurur añla Hākīm
 Ğayr u şerden işledi ğāyet delīm
 Şāh Süleymān Hāzret'i dağı hemān
 Ğağ te' ālā der-gehi mişli ‘ ayān
 Rüz-ı maşser olıcağ iy kāmıyāb
 Ğayr u şerden şorılup olur ‘ iķāb

¹¹⁷ Mu' terif olup inād itmeseñ] Mu' terif inād itmeseñ H.

¹¹⁸ Vezne fazla.

Tā ki yaz dise Kirāmen Kātībīn
Oқыıysar itdū gökden defterīn

Her ne cürm eyleseñ inkār-ı pes [H-15a] [K-15a]
İdiser a‘ zāñ şehādet ol nefes

Zerre Zerre tā kim itdūñ hayr u şer
Hāğ tapuñdan cümlesini şorısar

Cehdi kııl kim şerr ile itme ‘ amel
Rāzī ola tā ki Hāğ ‘ izz u cell

Hāğ seni yaratdı tā‘ at itmege
Farz-ı sünnet neyse anı dutmağa

Dimedi ki nefse uyup eyle şer
Didi ammā şerr iden nāra düşer

‘ Ākil iseñ nefse uyma kāmūrān
Tā ki saña rahmet ide müste‘ ān

Terk idüben fānī ‘ ālem gencini
Kııl ‘ ibādet bul bekānuñ küncini

Nuṭṭkıını Firdevsī’ nūñ tut ki temām
Mesken ola cānuña dārü’ s-selām

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[Fā‘ ilātūn - Fā‘ ilātūn - Fā‘ ilūn]

Hāğḫ’a minnet şad hezārān her nefes
Üç yüz otuz iki meclis oldı pes

Ṭāḫatımız yitdükce itdük beyān
Tā ki meclis söylenüp oldı ‘ ayān

Liki bu dem irişüpdür vaḫt-i şām
Pes gerek dilden idem ḫaṭ‘ ī kelām

Hāğ te‘ ālā irgürürse yārine
Söyleyevüz bāḫīden aḫbārına

Şerh idevüz Şeh Süleymān kışşasın
Def' idevüz gūş idenūñ guşşasın
Müstemi' den bu durur ammā murād
Eyleye Firdevsī'yi hayr ile yād
İy cihānı Kün¹¹⁹ dimekden var iden
Ferşi alçaq' arşı yüce dār iden
Levh-i a' zam hürmetiçün yā İlah
'Afv eyle tā ki itdüm ben günāh
'Işkuñuñ şem'ine çün pervāneyim
Cānumı nīrāna itme yanayım
Ol Muḥammed Ḥaqq'ı iy Rabbü'l-'ibād
Raḥmet eyle kuluña budur murād
Raḥmeti Ḥaqq'dan dilerseñ iy humām
Vir şalavāt Muştafā'ya sen selām

Süleymān-Nāme'nūñ Üç Yüz Otuz İkinci Meclisinūñ Zıkrindedür

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Söylet iy sūz ehli bir dem sāzuñı
Rāst idüp her perdede āvāzuñı
Bir fesāne oqı' ālem ḥalkına
Düşe ma' nā şevk-i dilden ḥulqına
Dik cihān bāğında bir tāze güli
Ki ola' ālem ḥalkı anuñ bülbüli¹²⁰
'Işq u sūzdan düzedüp bir hoş nigār
Görse Mecnūn ola Leylī şer-mesār
Ḥüsrev'üñ Şirīn'üne geçti demi
Ḥüsrev'i sulṭān tutupdur' ālemi

¹¹⁹ Ol (Yasin 82).

¹²⁰ Vezin bozuktur.

Şāh-ı Hüsrev k'ol durur han Bāyezīd
Devletin Allāh kıla dāyim mezīd
Şeh Süleymān mān Sikender ferdūdūr
Der-gehinūñ pāsubān kayşer durur
Kem kulınuñ manşıbidur garb u şark
K'emrine me'mūr olupdur cümle halk
Tā kıyāmet devleti olsun ziyād
Her hatrdan hıfz ide Rabbü'l-ıbād
Himmetiyle te'lif oldı bu kitāb
Var ümīdüm ahir ola bāb bāb
Diñle imdi şeh Süleymān kışşasın
Vir şalavāt def idüp dil guşşasın

Der-Beyān-ı 'Azamet-i Dīvān-ı Süleymān [K-15b] ve 'Azamet-i Saltanat-ı Ū

[H-15b] Loqmān-ı Ekber ibni 'Ād ol re'sü'l-hükemā tabīb üstād kavlince rāviyan-ı aḥbār nākılan-ı muhtār ol vech ile şahih hikāyet iderler ki Eflātūn-ı Yunanī ol cihānuñ zū-fünün ehl-i 'irfān naḳlince muḥaddiṣān-ı aḥbār 'uḳalā-yı sūmmār ol vech ile emleḥ rivāyet iderler ki kaçan ki re'sü'l-hükemā Fişāgores Ḥakīm şeh-zāde-i Şāhruḡ'a zehri kātilden helāk olmasına kendü sebeb olduğın bildürmeyüp inkār itdiyse Süleymān nebī 'aleyhi's-selām diledi kim Allāhü te'ālā'ya niyāz kıla. Tā ki Ḥakīm'ūñ a'zāsına müvekkel olman. Ervāḥ emr-i Ḥaḳḳ'la dile gelüp şehādet kıllalar. Tā ki rüz-ı maḥşerde her kişinūñ a'zā'-i re'isi şehādet idicek müşrikler imāna geleler. Andan ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām ḥalvet ḥāşına virüp ol gice şubḥ oluncaya dek 'ibādet idüp Ḥaḳ te'ālā ḥacetin kabül kılıp şubḥ-dem yirinden turup gelüp iki rek'at ḥacet namāzın kılıp Ḥaḳḳ'a münācāt eyleyüp daḡı namāzdan niyāzdan fāriḡ olup nübüvvet tahtına geçüp oturdu. 'İmāme-i ḥalil başında cübbe-i şīş egnünde nübüvvet-i ḥātem barmaḡında Mūsā 'aşāsı elinde Ḥaḳ te'ālā zıkr dilinde emr itdi. Ol gün dīvān-ı 'azīm durdu. Nite şöyle ki cem'i-i-i meleküt-ı müvekkelün taht kazaşında oddan ḥilḳat olmuş. Kudret kılıcları ellerine alup ayaḡın turdılar. Nazarı Süleymān dīvānına kılıp çevre göz urdılar. Andan şoñra on iki biñ nebī benī İsrāyil kavminden mu'cizātla meşhūr olmuş Ḥaḳ der-gāhında maḡfūr olmuş enbiyā seccādelü seccādesi üzerinde geçüp oturdılar. Allāh'a tekbir getürdiler. On iki biñ

dağı vilāyetle ma' ruf kerāmetle meşhūr olmuş evliyā'-i 'Arab-ı erbā ser-cümlesi Hāzret-i muḳarreb nübüvvet tahtınuñ şol kenārında şimsād ağacında düzülmiş kürsiler üzerinde geçüp oturdılar. Geçmiş peygāamberler ervāhına şalāvāt getürdiler ve andan şoñra dört biñ dört yüz kırık hūkemā vü 'ulemā vü fużalā vü vūzerā vü nüdemā emleḫü's-şu'arā maḳāmlu maḳāmında taht ayağı kenārında ābanūs şandallar üzerinde ḳarār itdi. Andan şoñra yine tahtıñ sağı tarafında ikinci şafda on dört biñ dünyā pādişāhları heft-i kişver şehin-şāhları altun gümüş tahtlar üzerinde diz çöküp ḳarār itdiler. Ḳafalarında zerrin kemer ḳulları şaf tutdılar ve andan şoñra yedi biñ yedi yüz yitmiş yidi pehlevān rūy-ı zemīnler tīg-i zen ve şāhib-ḳırānlar pūlād kürsilerle ḳarār ḳılup tūrdılar. Pūlād gürzlerine ellerin urdılar andan şoñra yine sağı tarafda üçüncü tabaḳada perriler melikleri ve cinniler ser-hengleri ve yüz yigirmi dört biñ maḫlūḳāt müvekkelleri ve yitmiş iki millet tekvinleri [H-16a] [K-16a] ba' zı edeb birle yirinde oturup ve ba' zı ayağın durup¹²¹ sāf tutdılar ve şol tarafda gül ü 'ifrīt ü ehremen ser-hengleri dağı evren gibi ağız açışup ağızlarından zehr-i ḳātil saçışup ḳara tağ gibi yirlü yirinde ḳarār itdiler ve andan şoñra ḫayvānāt cinsinüñ ḫākim-i seb'-i esed yirlü yirinde ḳarār itdiler. Yırtıcı tırtıcı zeheng ü peleng ile çün Sikenderān sedd ü şaḫ-mārān dağı kızıl yāḳūt taht üzerinde ḳarār itmişdi. Fişāgores Ḫākim'üñ ḫāli ne ola? diyü ḳulaḳ tutmuş idi ve ḳuşlar sulṫān-ı Sīmurğ-ı Ḳāf altun şāme üzerinde şāhāne tūrmuş idi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Gör Süleymān nice a' zam ḫān idi

Kim cihānuñ ḫalkı aña fermāndı

Devletin itmiş idi Allāh ziyād

Tahtın anuñ götürürdi gökde bād

Yille seyrān eyleyüben şark u ğarb

İns u Cin'le ḳılur idi ḫarb u ḳarb

Anca sulṫān gelmiş idür 'āleme

K'itdi ḫükmi diyü Cinn-i ādeme

Dutdı Ḳāf'dan ḳāfa mülk-i 'ālemi

Biñ bir ümmet ḫalkı oldı ḫākimi

¹²¹ Durup] Tūrup K.

Yirde aña dīvān dutardı seb^ç ü havş¹²²

Gökde aña sayvan olurdı cümle kuş¹²³

Ḥükmine fermān anuñ şu^ç bān idi

Emrine me^ʾmūr anuñ evrān idi

Baḥr u berde tā ki verse hem ümem

Ḥükmine maḥkūm olupdı pīş u kem

Emr-i Ḥaḫ^ʾla ḥizmet itdi aña melek¹²⁴

Dilegince devr kıldı meh-i felek

Bunca beñlik içre bir gün o Rasūl

Kendözini görmemişdi pūr uşūl

Arpa kurşasın virüp nefse gedā

Emr-i Ḥaḫḫ^ʾa virmiş idi ol rızā

Cümle maḥlūḫ emrinüñ ken çākeri

Göñlin alçaḫ tutdı Ḥaḫ Peygāmbəri

Ger dilerseñ nār u yelden sen necāt

Vir şalāvāt Muştafā^ʾya pāk-i zāt

Mu^ʾcizāt-ı Süleymān ^çaleyhi^ʾs-Selām

Ḥakīm ḫavlince çünki dīvānı Süleymānı tırdı andan Süleymān emr itdi bir ^çac abnūs kürsī ḫodılar. Fişāgores Ḥakīm geçüp Süleymān nazarına ḫarşu oturdı ve sağ tarafından zerrīn taḫt üzerinde ^çAmāliḫa Sulṫān-ı Sührāb Şāḫ oturdı ve şol tarafından Efrāsiyāb ḫarındaş U^ç ziret şāḫ oturdı ve bir tarafından Loḫmān Ḥakīm oturdı. Andan Süleymān Ḥazreti baş ḫaldırup eyitdi Yā Fişāgores Ḥakīm sen bir efdal ü muḫkemā ve a^çlem-i ^çulemā ve ekmel-i kümelāsın. Ḥāşā sizden ki itdügüñ işe inkār idersin. Gel rāstın söyle seni ḫaşmlaruñdan dilek idesin. Zirā ki senüñ gibi kāmīl Ḥakīme ben ḫışāş idicek degülem¹²⁵ ve daḫı senüñ gibi ^çālem-i cihān sarāyında bulunmaz saña ḫıyacaḫ degülem. Loḫmān Ḥakīm^ʾe bir bend geçmek için bir ^çameldür ki itdüñ. Ğam yime ki bu nesneden men seni ḫalāş iderem. Diyicek Ḥakīm Süleymān^ʾuñ sözi

¹²² Vezin bozuktur.

¹²³ Vezin bozuktur.

¹²⁴ Vezin bozuktur.

¹²⁵ İdicek degülem] İdicek H.

te ʿşir itdi itdüğü [K-16b] işe [H-16b] dağı peşimān oldu ve lākin ikrār itmege dağı ʿār idüp dil perīşān oldu. Eyitdi ki Şehā şerʿen işbāta kıyilem kışāş neyse çekem kimesneye minnet itmem. didi. Süleymān ol sözi işidüp gāzaba gelüp eyitdi Aʿzānda kırk iki firişte ki vardur ser-cümlesi itdügün aʿmāle ve kılduğün bed efʿāle yüzüne karşı şehādet itsünler diyüp nübüvvet hāteminün üzerinde yed-i kudretiyle meşūr olan Esmāʿuʿllāhʿuñ teşhīr-i ins ismini okıyup insān üzerine müvekkel olan meleki daʿvet itdi. İzn-i yezdānī hükmi-i sübhānī muʿciz-i Süleymānī birle müvekkil-i insān Şerāṭāyil-i Melek hāzır olup gelüp Süleymānʿa selām virüp göründi. Ne buyurursın Yā nebiyyuʿllāh? diyüp emre muṭīʿ olup ṭurdu. Süleymān didi ki Senden dilerem ki Fişāgores Hākīmʿuñ sağında ve şolunda aʿzāsında olan kırk iki melek müvekkelleri ve Kirāmen Kātibīn ki ḥayr u şerrin yazarlar. Cemīʿisin hākīmün sağında ve şolunda bedenine çıkarup hāzır idesin. diyicek müvekkil-i insān Şerāṭāyil-i Melek eyitdi ki Yā nebiyyuʿllāh bu vech ile şūrı ve ʿiḳābı kıyāmet güninde ʿAraşātʿda maşşer deminde olur yoḥsa şimdi ki Fişāgores Hākīmʿuñ bedeninde ḥıfz iden firiştelere iḥrāc hākīm helāk olur. Meger ki Hākḳʿuñ izni ola kudret birle hākīm ḥıfzı tā ḥizmetinde olan melāyike yine Hākīmʿuñ cisminde yirlü yirine varup ḥizmetinde oluncayadek zīrā ki yā Süleymān melek vardur ki nefes alup virdüren oldur ve melek vardur ki ʿaḳlı rūşen kılan zihni idrāk-i fehm itdüren oldur ve melek vardur ki gözüñ nūrını zabṭ idüp gösteren ayvā tüyleri fark kılan oldur. Ammā ki birer birer gelüp şehādet kılıp yine mekānlarına varsalar bu ʿamel rāst gelür ve illā ki ser-cümle kırk iki melek cisminde ḥāric olup nazara gelüp Hākīmʿe şehādet virmelü olıcaḳ Hākīm ḥayāt bulacağı genez degül. Meyyit mutaḥḥir ki dönse gerek nesne söyleyüp ne ṭınsa gerek. **Nazm:**

[Fāʿilātün - Fāʿilātün - Fāʿilün]

Müşkil işdür bu faʿil şöyle ki var

Degme kimse itmez anı ihtiyār

ʿĀḳil u dāna iken işbu hākīm

Nefse uyup kendüye nʿiçün kıyar

Nesr: Hākīm kavlince müvekkil-i insān böyle diyicek Süleymān Hāzretʿi kıbleye teveccüh idüp iki rekʿat ḥācet namāzın kılıp Hākḳʿdan izn istedi Hāk teʿālā Süleymān duʿāsın müstecāb kılıp Ṭāvūs-ı Kudsī gelüp Süleymānʿa selām virdi. Eyitdi ki Yā nebiyyuʿllāh Hāk Teʿālā saña selām virdi. Fişāgores Hākīmʿuñ teftīşin

hüküm itdi ki cemî' i a' zâsına re's olan melekler hazretüñüñ [H-17a] [K-17a] emrine me'mûr olup bedeninden çıkup melekütü's-semevât ve enbiyâ vü pâk-zât ve evliyâ'-i tâhir-şifât gözlerinde a'yân bâkî halâyıķ gözlerinde nihâ münker ü nekîr birle şehâdet idüp Hâkîm'üñ ef'âlin ve ahvâlin beyân itsünler diyüp icâzet viricek Süleymân Hâzret'i şâd olup secde-i şükr idüp andan gelüp¹²⁶ nübüvvet taht üzerinde oturup dönüp Loķmân Hâkîm'e eyitdi Yâ Loķmân Fişâgores Hâkîm'le nizâ' uñ nedür söylegil işidelüm? Loķmân cevâp virdi ki Yâ Rasûlu'llâh hikmetde görüp dururam ki bir kişi ziyâde 'âşık olsa ma'şûķa vüşül bumasa hergiz eline girmese ol 'âşık uñ 'ışķ odınuñ harâretini biñ batman âġü dağı yise kâr idüp söyündürmeye. Ammâ ki ma'şûķınuñ vaşlına vüşül bulsa şehvet şuyı 'ışķ odınuñ harâretin def'î söyündürür. Zehr yol bulup tamarlar içinde yürüyüp cânına te'sîr idüp helâk ider. Pes ben dağı Şâhmârân'ı mülzem kılmagcün 'âķreb ve ef'â'î zehrinüñ âdemi var ki olmaz diyüp tâlî'-i ihtiyâr kıilup usturlap ele alup şeh-zâdeler tâlî'in dutup cemî' isinüñ içinde bu Efrâsiyâb karındaşı U'ziret şâh oġlı şeh-zâde-i Ferruh'ı 'âşık görüp nabzın duttum. Gördüm ki anuñ bigi 'âşıkdur ki 'ışķ tamarı baħr-i 'ummân gibi mevc urup eger biñ mişķâl âġü dağı yirse kâr itmez ve biñ ef'â'î vü 'âķârîb şoķarsa zehr-i 'ışķ odı harâretin def' idüp söyündürmeye ve cân-ı cisme te'sîr idüp göyündürmeye. Ammâ ki şeh-zâdeye men zehr yidürüp ve 'âķreb ü ılana şoķdurup yedi sekiz gün hayâtda olduġdan soñra işbu Fişâgores Hâkîm baña katl vâcib olup Kışâş lâzım gelsün diyü hasedinden şeh-zâde-i ma'şûķasınla buluşdurup 'âşık ma'şûķa vüşül bulduġı hinde âb-ı menî 'ışķ odınuñ harâretin def' idüp söyündürmez. Zehr dağı kâr idüp hem şeh-zâdeyi ve hem ma'şûķa-ı Sührâb şâh kıızı Hümâ'yı zehr te'sîr itdüġi eclden ikisin dağı helâk eylemiş. Benüm 'adüm bu Hâkîm Fişâgores'dür şer' en şorup teftiş idüñ eger şubût bilürse kışâş aña lâzım gele eger şubût bulmazsa uş siyâset meydânında tırmışuzdur. Emrüñe fermân-ı hükümüñe boyun virmişüzdür.¹²⁷ **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Şer' e boyun virmişem şöyle ki var [H-17b] [K-17b]

Şer' -i icrâ itgil imdi şehir-i yâr

Her ne şâbit olur ise şer' ile

Ben itâ' at itmişemdür kâm-kâr

¹²⁶ Andan gelüp] Andan H.

¹²⁷ Boyun virmişüzdür] Boyunmuşuzdur H.

Ḥükemā kavlince kaçan kim Loḡmān Ḥakīm bu vech ile da'vā itdi. Süleymān Ḥazreti eyitdi Yā Fişāgores Ḥakīm Loḡmān sözine sen ne dirsın? Cevāb virdi ki Ehl-i ḥikmet tecrübe itmişlerdür ki çok yaşayan fertütüñ 'aḡlı olmaz diline ne gelürse anı söyler şer' en şābit olur 'āmilem. diyicek Süleymān Ḥazret'i eyitdi Yā Ḥakīmü'z-zemān cemī' i a'zānuñ re'si olan melik-i müvekkelün bir bir şehādet itsünler kabül ider misin? Ḥakīm eyitdi İdermen. Zāhiren gözüme karşı cismümdeki ḥizmetde olan meleküt gelüp birer birer şehādet iderse ki ben bu işi itmiş mücrim ḥükmüñe kāyilem. **Naẓm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Mücrim olan kimesneye lāzım olur pes kışāş

Tā ki andan 'ibret ala gör bānī 'ām u ḥāş

Zeyd ü 'ömr añlar anı vü bildi hem şeyḡ ü şebāb¹²⁸

Bendi şehden yine bulur mücrim olan pes ḥalāş

Neşr: Ḥükemā kavlince Fişāgores Ḥakīm böyle diyicek Süleymān ḥükm itdi. Evvel Ḥakīmüñ sağ u şol omuzındaḡı enbiyā çeşminde a'yān ve mā-bāķī gözlerinde nihān gelüp Süleymān nazarına göründiler dillerince selām virüp Ḥakīm'üñ sağında ve şolunda tırdılar Süleymān 'aleyke alup nazar kılup gördi ki sağ yanında duran meleküt başı ādem ve gevdesi Tāvūs şeklinde ammā ki ayakları yaşşı ve kışa ördek ayaḡı gibi ve bir 'aceb daḡı bu. İki eli var ādem eli gibi bir elinde bir levḡ tutar ve bir elinde kalem tutar elmās taş renginde ve şol yanında tıran meleküñ daḡı şekli ādem gevdesi 'uḡḡāb kuşına beñzer siyāh ammā ki kuyruḡı ve göḡsi ve ayakları ejder şifatında ve kanadları daḡı yarasa kanadı bigi tereksüz balıḡ yelpāzesine beñzer mehīb-liḡā ve bir elinde siyāh levḡ abanūs ağacı şeklinde ve bir elinde bir siyāh kalem dutar¹²⁹. Gözleri kızıl 'aḡıḡa beñzer ve nefesin alup taşra virdikce ağzından āteş saçılır. Egerçi sağ yanındaḡı ḡāyet maḡbüb velī şolundaḡı ḡāyet mehīb. **Naẓm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Her birinüñ key 'acāyib hey'eti

Ḳorḡudurdu ḡalḡ-ı ḡāyet şavleti

Diñle imdi nice olur kışşayı

¹²⁸ Şebāb] Şāb H.

¹²⁹ Siyāh kalem dutar] Siyāh dutar H.

Vir şalavât Muştafâ'ya sen kıatı

Neşr: Hâkım kıavlınce Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm şağ tarafında duran Tāvūs şeklindeki meleke su'âl itdi ki Yâ 'abdu'llâh min ente.¹³⁰ Cevâp virdi ki Yâ Süleymân ben dağı ve Hâkımüñ şolında tıran melek bu Fişâğores-i Hâkım'üñ bulügiyyete gelelden hayr şâlih 'amel şevâbın ben yazaram ve şolunda tıran şerri hesâbın yazar. Ne kim itse hayr u şerden zerrece daķıķa fevt [H-18a] [K-18a] itmeyüp yazaruz. Tâ ki rüz-ı maşşerde yevmü'l-'Araşâtda Hâkım inkâr idicek defterle hayr u şerri hesâbın ikimüz virevüz. Pes Hâkım dünyâdan gidinceye dek emr-i yezdâni hükmi sübhâni birle bu hizmetdeyüz. diyicek Süleymân Hâzret'i eyitdi ki Bu hâkım işbu U' ziret şâh oğlı şeh-zâde Ferruh'ı Sührâb şâh kıızı Hümâ'yı cinniler kuvvetiyle bir yire götürüp ihzâr itdi mi? Anlar birbirine vüşül bulup zehrden helâk oldılar mı? Eger kim bu 'ameli bu Fişâğores Hâkım itdiyse üzerine şehâdet idüñ. diyicek şehâdet itdiler ki bu kışşa vâķi' oldı. Şerr defterinde mestürdür. diyicek Hâkım 'inâd idüp eyitdi Yâ Süleymân bunlardan ma'lüm ola ki benüm şağ u şol omuzumda oturup hayr u şerrüm yazan Kirâmen Kâtibin olalar vaķt ol ki cin ola ve şeyâtin zürriyatı ol kim anlaruñ şüretine girmişlerdürkim gelüp benüm haķķuma şehâdet virmişlerdür. Benüm 'ilmüm bu nesneye irişmemişdür diyüp Hâkım inkâr itdi Süleymân nebî 'aleyhi's-selâm hışma gelüp eyitdi Yâ Fişâğores Hâkım gökden münzel olan kitâbları görmedüñ mi şuhuf-ı âdem ve şuhuf-ı halîli müţâla' a kıılmadıñ mı ve Tevrât-ı Mūsâ'yı okımadıñ mı ki bunuñ gibi sözler söylersin Kirâmen¹³¹ Kâtibin'e inkâr eylersin. Bu zıkr olan melâyike-i müvekkelün hükmi Rabbâniyle a' zâñüñ re'isleridür n'içün bunlaruñ sözlerine kıanmayasın? 'Ale'l-ħuşuş cemî' i melâyike-i muķarrebün şehâdet itdiler ki hayr u şerrden her kışinuñ a'mâlini Kirâmen Kâtibin yazsa gerekdür. Der-gâh-ı Haķ'da yüzine kıarşı okıyup cevâb virse gerek andan ğayrı cemî' i a' zâñ re'isleri dağı dile gelüp söylese gerek. Evvel ü âhir ne itdünse şerħ eylese gerek aña göre sen dağı 'iķâb 'azâb-ı şerri nedür? Görseñ gerek. *Ķavlehu te'âlâ Fe men ya' mel mişkâle zerretin hayren yerah; ve men ya' mel mişkâle zerretin şerren yerah*¹³². Mücibince hısâb virse gerek. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Böyle diyüp Şeh Süleymân Hâzreti

¹³⁰ Sen kimsin ?

¹³¹ Kirâmen] Kirâ H.

¹³² Kim bir zerre ağırlıģınca bir hayır yaparsa onu görür; ve kim de bir zerre ağırlıģınca bir şerr yaparsa onu görür. (Zilzal 7-8).

Pes naşihat itdi aña key çatı

Diñle imdi kışşa nedür şehr-i yār

Vir şalavāt Aḥmed'e ammā ümmeti¹³³

Der-Beyān-ı Kavlı-i İhtilāf

Hükemā kavlince Süleymān nebī 'aleyhi's-selām böyle diyicek Fişāğores Ḥakīm eyitdi Yā nebiiyu'llāh ḥāşā ki ben aḥkām-ı Tevrāt'a münkir olam ve lākin isterem ki 'ālemde bir nām u nişān koyam evvel buñı münāfıklar göreler. Taḥkik bileler ki āḥiretde cürmine inkār iden 'āşilerün der-gāh-ı Ḥaḳ'da Kirāmen Kātibin ḥayrın şerrin yazdukları defterin şāhibinün yüzine karşı [H-18b] [K-18b] Okıduklarından şoñra aña daḥı inkār idicek a' zāsı re'isleri şehādet itdükleri ma'lüm ola ve ikinci bu ki bu gāyet ulu mu'cizedür. Hiç bir peygāmbere naşib olmamışdur. Ādem-i şafi devrinden tā bu zemāndañ Mürsel Peygāmber'lerden 'aleyhümü's-selām hiç birisi bu da' vāyı kılmamışdur. Ammā ki kitāblarında okıyup bilüp ḥalka naşihat virdiler ki āḥiretde rüz-ı maşşerde dīvān-ı Ḥaḳ'da ḥayr u şerr secildüğü yerde Kirāmen Kātibin her kişinün a' mālını deve odu bī-kalem bī-ḥarf ki raḳam itmişdür. Cemī' sin okıyalar mağfūr olan belī ne' am diye şerrinden ḥayrı ziyāde gelüp cennete gide ve lākin 'āşī inkār idüp a' zā'-ı re'isleri şehādet idüp 'iḳāb u şevāb neyse Ḥaḳḳ te'ālā *celle celālehü* emr ide ve ammā ki hiç bir Mürsel bu mu'cizeyi izhār itmedi. Dilerem ki ben Süleymān'ın mu'cizātı zāhir ola. diyicek Süleymān nebī 'aleyhi's-selām eyitdi Yā Fişāğores Ḥakīm bu ḥuşuşda didüñgi bu 'azım-i mu'cizedür ammā ki ben za'if kulına Allāhü te'ālā kemāl-i ḳudretin şun'-ı celālin izhār itmegçün bu mu'cizeyi erzāni gördi ve bir daḥı buña yitmiş iki milletün 'āşisi ve ḥāşı bunda biledür ve biñ bir ümmetün daḥı etḳiyā'sı eşkiyāsı bunda biledür. 'Ale'l-ḥuşuş ki şeyātin zürriyatı daḥı bunda biledür. Pes eyle olsa gözleriyle bu sırrı ki etḳiyā göreler ve eşkiyāya dillerince ki ḥaber vireler. Pes niçe 'āşiler me'āşiden yığılanalar ve niçe mu'ānidler iḳrāra geleler ve niçe kāfirler müslümān olalar Allāh'ı bir bilüp peygāmberi Ḥaḳ bileler. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp Şeh Süleymān oldu sākin ol zemān

Etḳiyā taḥsīn ider diñleyüben aña hemān

¹³³ Vezin bozuktur.

Bildiler ki Şeh Süleymān Hazreti Mürsel durur
Anun için bunca mu' ciz virdi aña müste' an

Der-Beyān-ı Hāqīkat-ı Kirāmen Kātībīn

Hükemā kavlince Süleymān Hazret'i böyle diyicek hāzır olan enbiyā su'āl itdiler ki Yā nebiyyu'llāh Kirāmen Kātībīn cemī' a' māli yazarlar mı? Süleymān nebī cevāb virdi ki Kirāmen Kātībīn her nesneyi yazar. Tā şayrunuñ inildüsin dağı bile yazar. Nitekim kelām-ı kadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *Mā yelfīzu min kavlin illā ledeyhi raķībun 'atīd(un)*¹³⁴. Ammā ki ba'zılar eyitdi Şunu ki insān 'azm ider ol yazılmaz. Tā kavlı ile fī'l ile ibtidā itmeyince. ba'zılar eyitdi 'Azümüñ ikisi dağı yazılır zīra 'azīmet hayr-ı hayrdur. 'Azīmet şerr-i şerdür. didiler. Bu iki firīşte-i haseneyi dağı seyyinātı dağı koķusından bilürler. Pes eyle olsa hasenātuñ dağı koķusu vardır. Seyyinātuñ dağı koķusu vardır. Buña delālet ider. Allāhü te'ālā'nuñ kavli *Kirāmen Kātībīn ya'lemüne mā tef'alūn(Tef'alūne)*¹³⁵. 'Azīmet dağı fī'lidür. İki dağı yazılır. Āsaf bin Berħiyā ve cemī' i enbiyā işidüp taħsīn itdiler ve Fişāğores tevħīdi taħķīķ n'idügin bildi. Ammā imtiħān itmek diledi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Gerçi bildi cümle Hāķdur ol Hāķīm añla 'ayān

Līk-i zāhir itmek isterdi Süleymān imtiħān

Niçe münkir işbu sırıra vāķıf olup ol zemān

Dīne girüp old' mü 'min haşr' inanup bī-gümān [H-19a] [K-19a]

Der-Beyān-ı Mu' cizāt-ı Süleymān ve Kāziyye-i Fişāğores Hāķīm

Hāķīm kavlince Fişāğores Hāķīm böyle diyicek Süleymān Hazret'i eyitdi Yā Hāķīmü'z-zemān şer'en işbāt ĩod iki şāhda mevķūfdur. Pes eyle olsa sađ tarafuñdan şālih a' mālūñ kudret levħinde taħrīr iden ve şol omuzuñda oturup şerr' ilük ĩikmet defterine taşīr iden Kirāmen Kātībīn iki melekūt-ı dil-pezir haķķuña şehādet itdiler ve dağı melekūt-ı müvvelün ol iki şuhūd-ı melekūt muķarribīn şer'en tezkiye oldılar. Pes eger Mūsā ve Dāvud şerī'atine ķāyil iseñ ĩüķm itmeklik baña lāzım oldı. Ammā ki maķşūduñ imtiħān ise cemī' a' zāñdağı melekūt-ı muķarribīn bir bir şehādet itsünler. diyicek Fişāğores Hāķīm cevāb virüp eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh

¹³⁴ İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın (Kāf 18).

¹³⁵ Şerefli yazıcılar (kaydediciler) olarak yaptığınız şeyleri bilirler (İnfitar 11-12).

ma' lūmuñuzdur ki felsefe 'ilmini ve mantığı kimesne te'lif idüp dururam. Cāhiliyyet zemānındaki haşra neşre kāyil degüldüm. Pes hikmet mūcibince felāsife 'ilmini taşnif itdüm ve lākin soñra haqīkat nazarıyla 'ālem-i kāyināta ki nazar itdüm. Bildüm ki bir nesnenüñ ki ibtidāsı ola elbette anuñ intihāsı vardır. Niteki zūlmetüñ nūrı ve gündüzüñ gicesi ve derdüñ dermānu ve hicrūñ vuşūli ve şihhatüñ mevti ve qahruñ mihr olduğı gibi pes kıyāmet dağı intihā-yı 'ālemde emr-i Rabbānī birle kopacaqdur ve cennetlik cehennemlik seçilüp mü'minler dār-ı na'imde rāhatda 'iş u 'işretde ve münāfıklar nār-ı ceħim içre fūrkatde ve muħitde zecrde olalar. Pes bu hāl yaqın bilüp atañ Dāvud Peygāmbere nazarına gelüp tecdid-i imān getürüp lisān-ı Süryān'ı içre bir tevħid söyledüm. Hazret-i Dāvud'a 'arz eyledüm Hazret-i Dāvud ol tevħidi okıyup dīv ü şeytān bunun tiğ-i tevħidle tokıyup 'ilmüme taħsīn Nazm:uma āferin kılıp benüm adımı Fişāgores-i tevħid kodı. İmdi Yā nebiyyu'llāh ben bilürem ki sen Haqq-ı Mürsel Peygāmbersin ammā ki bu nesneye ikdām itdüğüm oldur ki izn-i yezdānī hükm-i sübhānī mu'cize-i Süleymān birle benüm şağumda şolumda hayrum şerrüm yazan Kirāmen Kātibin şehadet kıla ve müvekkelün tezkiye ola ve andan soñra cemī'i a'zām re'isleri ki kırk iki firıştedür. Haqq'ıñ emri birle her biri bir işdedür. Bunlar dağı her biri bir a'zāmdan turduqlu turduğı yerden şehadet idicek hāzır olan mü'minlerüñ haşra i' tikādı ziyāde olup şevāblar bulalar ve münāfıklarüñ haşra kāyil olmayan tersālarüñ dağı bu 'ibretu'llāh görüp her birisi haşra neşre kāyil olup ekşerī tecdid-i imān getüreler. Küfr-i şerrüñ zūlümātın [H-19b] [K-19b] Müveħhidler üzerinden götüreler.¹³⁶ Pes bu nesneden çok şevāblar hāşıl ola. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp Şeh Süleymān Hazretine ol Hakīm

Alkış idüp oldu sākin 'ibret alup key delim

Şeh Süleymān gūş idüben ol Hakīm'üñ sözünü

İtdi taħsīn dil-i cāndan vir şalāvāt yā nedim

Der-Beyān-ı Esmā'-ı Melekūt-ı A'zā'-ı Ādemī-zād

Hakīm kavlince andan Süleymān Hazreti Fişāgores Hakīm sözün ki diñledi 'ilmine taħsīn idüp dağı müvekkil-i insāna hükm itdi. Melāyike dilince Fişāgores hakīmüñ a'zāsına müvekkel olan müvekkelün firıştehlere haber kıldı ki her birisi uşağı ve irisi Süleymān Hazretine şeh-zāde ile Sührāb Şāh kıızı Hümā bir yire gelüp 'aşıq u

¹³⁶ Götüreler] Götüre H.

ma'şuk ile vüşul bulduğun ve ikisi dağı zehrden helāk oldukların 'ilme'l-yakīn bildükleri gibi beyān ideler. Pes müvekkel-i insān dağı kırk iki a'zāya müvekkel olan firiştelere haber itdi. Allāh'uhn emri birle cemī'si Süleymān hükmine boyun tutup itā'at itdi dağı evvel re'se müvekkel olan Nehye vü 'Unuq müvekkel-i Berküretü'l-münkinān müvekkel-i Ezhilü's-sadr müvekkel-i Yalāvüşü'l-fevād müvekkel-i Cānüşü'l-batn müvekkel-i Ceridünü'l-ḥekvān müvekkel-i Ferhüyü'l-avrā müvekkel-i Adnürfeşü'l-ḥıkdān müvekkel-i Kenānüşü'z-zekbān müvekkel-i Beclenüşü's-sāḫān müvekkel-i Hānüşü'l-ḫademān müvekkel-i Rātüşāyil-i Ḥakīm ḫavlince a'zā'-i re'islerinüñ ḫāric kim on iki melek-i müvekkelündür. Şehādet idüp a'zāsında ḫakīmüñ turduğı yerinde eyitdiler ki Şāhidüz. Şehādet kıılıruz ki Sührāb kıızı Hümā ile Efrāsiyāb ḫarındaşı oğlu şeh-zāde Ferruḫ bir yire gelüp 'āşık u ma'şuk ḫarīḫince vaşl-ı vüşul taḫşil oldı. diyicek Süleymān Ḥazret'i eyitdi Yā Ḥakīm ne dirsın? Eyitdi Yā nebiyyu'llāh bāḫī a'zām re'isleri dağı ḫāricden olan meleküt-ı mevekkelün gibi anlar dağı şehādet idüp söyledüp iş idüñüz. Aña göre 'amel kıilup şer'e muvāfiḫ iş idüñüz.

[Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilün]

Böyle diyüp anda Fişāgores añlağıl i yār
Şeh Süleymān Ḥazretine itdi du'ā bī-şumār

Diñle imdi kışsa nedür söylesün Firdevsī hep
Līk-i lütf it vir şalāvāt Muştafā'ya kām-kār

Ḥakīm ḫavlince Fişāgores Ḥakīm böyle diyicek Süleymān Ḥazreti müvekkil-i insān melek-i a'zāya hüküm itdi. A'zā-yı ḫāricde olan meleküt-ı müvekkelün gibi a'zā-yı ḫāşda olan melekler dağı şehādet itdiler. Nite e'd-dimāğ re'isi Teltişü'l-ḫalib müvekkel olan Erinüş ve e's-şi're müvekkel olan Tehlgüş el-mu'allāḫa müvekkel olan Kemḫliş sāḫlara müvekkel olan Ḥāyüş ma'deye müvekkel olan Ḳināyüş 'aḫla müvekkel olan Behyüriş el-kebre müvekkel olan [H-20a] [K-20a] Yelḫiş eḫ-ḫāḫāl'a müvekkel olan Kefdüş el-yirte müvekkel olan Meşlüleş el-mezāda müvekkel olan Mervhüş el-kelbiyāna müvekkel olan Helşuyüne el-'izām müvekkeli olan Erhāliş el-meḫe müvekkeli olan Beşimer el-'urūḫ müvekkeli olan Dūha el-'aşab müvekkeli olan Reşelāş el-celīde müvekkeli olan Huyüş ez-zeme müvekkeli olan ya'nī ḫana Duhüş el-başar müvekkeli olan Tenidşuyüş es-sem'a müvekkeli olan Celāmişā e's-şem müvekkeli olan Mengüşla e'z-zevḫe müvekkeli olan E'n-nehvāş el-lemse

müvekkeli olan Tenhimvāş eş-şuhūta müvekkeli olan Haftīyāş el-ḥarekete müvekkeli olan Saḳtaṭnevā es-sükūna müvekkeli olan Haṭlesfüvā el-yaḳaḳa müvekkeli olan Li-li‘aykelā e’n-nevşa müvekkeli olan Şeşelāyil eş-şerre müvekkeli olan Şeşefişā es-şelāḩa müvekkeli olan Muşliḩiṣāhin bu zıkr olan otuz müvekkelün-ı a‘zā her birisi uşağı ve irisi Süleymān’la enbiyā ‘aynlarında ‘ayān Güneş gibi zāhir sāyir maḩlūkāt gözlerinde nihān Fişāgores ḩakīmūñ a‘zāsına ṫurduḩlu ṫurduğı yirde ‘aḩla müvekkeli olan eyitdi kim Ben ḩakīm’ūñ ‘aḩlına getürdüm. Dile müvekkeli olan eyitdi ki Ben dile söyletürdüm. ḩulaḒa müvekkeli olan eyitdi ki Ben işitdürdüm. ḩāşıl-ı kelām sözü dırāz ḩılmayalum cemī‘i a‘zā’-ı ḩārice müvekkeli olan melekler gibi şehādet itdiler. Süleymān eyitdi Yā Fişāgores ḩakīm ne dirsın? Cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāḩ men ḩakīm olaldan ‘ömrüm günü altı yüzden yıldan geḩmişdür. Mu‘ālecesiḩün anca Sührāb nām meliki ḩızı Hü mā ve anca U‘ziret nām kimesne oḒlı Ferruḩ nām şeh-zāde ḩatuma gelmişdür. Bu zıkr itdükleri Hü mā nām ḩızla Ferruḩ nām şeh-zāde ḩanḩı yılda ve ḩanḩı faşıda ve ḩanḩı vaḩtde ve ḩanḩı sā‘atde vāḩı‘ olmuşdur? Anlaruñ daḩı melek-i müvekkelleri gelüp şehādet itsün muvāfiḩ gelürse ḩabül itdüm şer‘en ḩiṣāş ne lāzım gelürse ḩükm-i ḩaḩḩ’a boyun ṫuttum. Diyicek Süleymān ḩazreti tefṫiş itdi. Ol yıl sāl-i peleng idi. Yine müvekkeli olan melek-i a‘zamı ḩāzır itdi ve aylarda daḩı Rebī‘ü’l-evvel ayınuñ müvekkelini daḩı ḩāzır itdi ve faşllarda daḩı faşl-ı şayf itmiş müvekkeli Meḩlāşil ḩāzır itdi ve günlerde daḩı ittifaḩ ol gün dū-şenbe güninüñ gicesiydi dū-şenbe gicesine müvekkeli olan Yeḩdemüş meleki ḩāzır itdi ve ol gicenüñ sā‘atinden üçüncü sā‘at geḩüp dördüncü sā‘ate duḩül itdüğü ḩinde ma‘şūḩa şeh-zāde vüşül bulmuş idi. Pes dū-şenbe gicesinüñ dördüncü sā‘atine müvekkeli olan meleküt ismi ki Fülvüne’dür ḩāzır itdi. Bu zıkr olan melāyike-i müvekkelün daḩı şehādet ḩılup eyitdiler ki peleng yılında ve [H-20b] [K-20b] Rebī‘ü’l-evvel ayında dū-şenbe gicesinde dördüncü sā‘atde ḩakīmūñ ‘ilm-i simyā kuvvetiyle cinnīleri Şām şehrinden Sührāb ḩızı Hü mā’yı getürdüp U‘ziret oḒlı şeh-zāde Ferruḩ’la bi yire gelüp vüşül taḩşil itdiler. Diri gelüp zehrden helāk olup ikisi daḩı maḩāmlu maḩāmına cinnī ile meyyit gıtdiler diyüp şehādet itdiler. Pes Süleymān ḩazreti eyitdi Yā ḩakīm ne dirsın vāḩı‘āsın *eşheru mine’ş-şems* melāyike şehādet itdiler henüz daḩı nızā‘ider misin? ḩakīm ayaḒ üzerine ḩaḩḩup cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāḩ benüm bu işden tefṫişden maḩşūdum bu idi ki ḩıyāmete inkār idenler ve ḩaşra neşre ḩāyil olmayanlar taḩḩiḩ bilüp gözleriyle göreler ki bir ḩişi ḩayr u şerr nekim iderse Kirāmen Kātibin yazarmış. Nāmesin eline virdüğü ḩinde işledüğü ‘aşiyāne ‘āşī inkār iderse a‘zā’ re’isleri şehādete gelüp göz gördüm ḩulaḒı işitdüm

ağzı yidüm dili tatdum boğazı hulkumdan geçürdüm barmaqları yapışdum elleri aldum göğüsleri kocdum burın koçuladum ve ayakları vardum ve göksi vaşl oldum ‘aklı eyde ki idrāk itdüm gönül eyde ki gönül virdüm. Pes cemī‘i a‘zāya müvekkel a‘zā kuvvetiyle şehādet idiserler. Haqq der-gāhında eyle olsa haşra neşre inkār idenler uşda gözleriyle gördiler ki benüm a‘zām re’isleri ve hayr u şerrüm yazan ol iki melek-i muqarreb benüm haqqumda ne vech ile şehādet itdiler? Āhiretde dağı her ‘āşinūñ üzerine şöyle şehādet idicekdür. Diyicek rivāyet-i şaḥiḥ budur ki Süleymān meclisinde on dört biñ insān muqallidleri ve cinniler mülhidleri haşre neşre inkār iden münkirleri imāna gelüp istiğfār u tevbe kıilup şehādet getürüp eyitdiler ki *Lā ilāhe illāl’illāh Dāvud ḥalīfetu’llāh ve Süleymān emīnu’llāh* Ḥakīm kavlince ol zemān ki Fişāgores Ḥakīm’ūñ üzerine bu vech ile ki işbāt oldı. Süleymān Ḥazreti gāyet melül olup eyitdi Yā Ḥakīm bi’llāhü’l-a‘zīm ol şeh-zādeye n’içün kıyduñ eger ma‘şūkası ele girmese zehr-i ḥod aña te’şir itmezdi. Ḥakīm cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh egerçi ki şeh-zādenūñ tazarru‘ına bakup ma‘şūkasın ihzār itdüm ve lākin eceli ikisinūñ dağı irmişdi. Ol cihetden helāk oldılar eger inanmazsañ diyüp çün nazar kıldı gördü ki bir aşferi sebebsüz kaḥkaḥāyla güler ve bir kişi dağı gördi Endelūs’den ki beñzer tegayyür gözleri āteş gibi yanar. Eyitdi Yā nebiyyu’llāh şol kaḥkaḥayla gülen bu gice vefāt ider ve ol gözleri kan gibi kızıl ‘aқиke dönen üç günden vefāt ider [H-21a] [K-21a] Anları saқlasunlar görüñ didügüm vāқи‘ midür yā degül midür? didi. Süleymān ḥükm itdi anları saқladılar. Andan Süleymān Ḥazreti diledi kim Ḥakīm’ūñ günāhını Sührāb Şāh’dan ve U‘ziret Şāh’dan dilek kıla. Anı gördi kim Cebrāyil ‘aleyi’s-selām geldi. Haqq te‘ālā’dan selām getürdi. Eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh Melik-i Aḥmer’e ḥükm eyle Sührāb Şāh kıızı Hümā’yı merқadıyla kefenini tābūtıyla nazaruña getürsün ve Tahmūriş-i Melek’e ḥükm it U‘ziret oğı Şeh-zāde-i Ferrūḥ tābūtıyla kefeniyle ihzār itsün iki rek‘at ḥācet namāzın kıilup anlaruñ hayātiçün du‘ā kıl müstecāb idem kırқar yıl ‘ömr virem ve birbirine virüp anlardan nesil getürem. On dört biñ ‘āşī tesālaruñ haşra neşre inkār iden kāfirlerūñ imāna geldügi cihetden Fişāgores Ḥakīm’ūñ günāhın dağı ‘afv itdüm. Diyicek Süleymān nebī ‘aleyi’s-selām şād olup secde-i şükr idüp emr itdi. Tahmūriş-i Melek ile Melik-i Aḥmer’e ḥükm itdi. Varup Hümā ile Ferrūḥ Şeh-zāde’yi ḥāzır itdiler. Şağ tarafında şeh-zāde tābūtın ve şol tarafda Sührāb şāh kıızı Hümā tābūtın koyup on iki biñ enbiyā ve on iki biñ evliyā ve on iki biñ ‘ulemā vü ḥükemā vü etқiyā aşfiyā birle kuḥbū’l-iḳḫāb gaybü’r-ricāl ve üçler ve yediler ve kırқlar ve ḫabaқāt erenleri Ḥızır İlyās Peyğāmber ile ḥāzır olup pāk şudan āb-dest aldılar. Қuds-i Mübārek yirine

çıkdılar ve şāhzāde ile Hümā’nuñ tābūtların qurbān yirine qodılar dağı Süleymān Hazreti imāmlık eyledi. Sağ tarafa kırk sekiz biñ¹³⁷ melāyike-i müvekkelūn tırdılar ve şol tarafa dağı zıkr olınan¹³⁸ enbiyā vü evliyā vü etkiyā tırdılar. Hızr Peygāber ezān okıyup İlyās Peygāber tekbir getürüp Süleymān Peygāber imāmlık idüp iki rek’at hācet namāzın kı lup el yüze sürüp du‘ā dileyüp bākī enbiyā vü evliyā vü melāyike-i muqarrebīn Āmīn diyüp namāz u niyāz temām olduğı dem Hızr Peygāber şeh-zāde tābūt üzerine varup *Qum bi’izni’llāhi te‘ālā*¹³⁹. diyicek Şeyh-zāde Allāh’uñ emri birle canlanup tābūt içinden qalkup iri tırdı ve İlyās Peygāber dağı Hümā’nuñ tābūt üzerine varup *Qum bi’izni’llāhi yā Hümā*. didügi sā’at ol dağı Allāh’uñ emri birle canlanup kefeniyle tābūtdan iri tırdup enbiyā vü evliyā anlaruñ dirildügin görüp tekbir getürüp geçmiş peygāberler ervāhına şalāvāt virdiler. U‘ziret görüp şād olup qarındaşı Efrāsiyāb’la şeh-zāde üzerine varup kefenin şoyup hil’at-i hāş geyürdiler ve Sührāb Şāh dağı hādımlar ve dāyeler gönderüp kı zı Hümā’nuñ kefenin alup nefis müreşşe‘ hil’atler geyürüp yüzine niqāb oturup halvet hāşına getürdiler ol gün [H-21b] [K-21b] geçüp ‘ale’s-şabāh olıcaq Süleymān Hazreti dīvān-ı ‘azīm qırdı. İns u cin melekleri dīv ü ifrīt ser-hengleri gül ü beyābān serverleri ve hūş-ı etyār mihterleri yitmiş iki millet dil-āverleri yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūqāt mübārizleri deñiz mālİKleri ve dağı şāh-ı mārān birle yirlü yirinde qarār kı lup oturdılar. Gökyüzünde qı şlar qanad qañada çatup baş başa çatup sāyebān qırdılar çünkim dīvān-ı Süleymān tırdı. Süleymān Hazreti Allāh’un emri birle Sührāb Şāh kı zı Hümā’yı Efrāsiyāb qarındaşı oğlı şeh-zāde-i Ferruḥ’a istiyordu. Sührāb Şāh dağı ayađ üzere tırup du‘ā kı lup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh Allāh’uñ emrine rızā virdüm her ne ise yirine getürüñüz. Didi. Andan ol arada Dāvud Peygāber şerī‘atince Süleymān nikāh idüp üç gün üç gice düğün olup Hümā’yı şeh-zādeye virdiler. Ol iki ma‘şūq-ı ‘āşık murāda irdiler. Kırk yıl ‘ömr sürdiler Loqmān Ḥakīm’le Fişāgores Ḥakīm dağı Süleymān barışdurup görüştürdi. Eyitdi ki Benüm zemānumda iküñüzden a‘lā ḥakīm-i ḥāzık ‘alīm-i şādık ḥukemā arasında yoqdur. Lütf idüp biri biriñüzle cān u dilden qarındaş her hāle hāldaş oluñ diyüp naşihatladı. Süleymān bu naşihat indince anlar dağı qabül idince nā-gāh haber geldi ki Ol şakladıđuñuz iki kişi Fişāgores ḥakīm ölür dimişdi. öldüler. Süleymān sağ olsun diyüp cevāb virdiler. Süleymān işidüp ta‘accüp idüp eyitdi ki Yā Ḥakīmü’z-

¹³⁷ Kırk sekiz biñ] kırk biñ H.

¹³⁸ Olınan] Olan K.

¹³⁹ Allah’ın izniyle kalk

zemān ol iki kişinüñ ölecegin neden bildüñ? Cevāb virdi ki Yā Süleymān ol ahahā ile gülenüñ arnın yarup yüregi içinde bir urd vardır ıkarup getürsünler def i yarup ıkarup¹⁴⁰ akīm nazārında odılar akīm eyitdi Yā nebiyyu’llāh bu urt her kimüñ ki cisminde zükāmdan dursa ır gündeñ ihtiyārsuz ahahā ile ol kişi gülmessin omaz. Ammā varduğunca āvāzı boğu olur il anı geldüğinden onı boğular taavvur ideler ammā ehl-i ikmet nazār-ı pāk ile ır günüñ aı gemiş ve bāı ne almıdur bilür. Zīrā ki bu urt vatı ki yürekde durur ır gün temām olıncaya dek yüregi delüp içine girür ādemi derāl ölür. Pes ondan bildüm ki didüğün midār günde olsa gerek. Zīrā ki İdrīs’üñ ikmet üzere didügi olsa gerek ve daı ol kişinüñ ki gözlerine nazār itdüm gördüm ki arāb anuñ yüregin yamı. Pes ikmet mūcibince gözleri niānesinden bi-avli İdrīs ‘alehi’s-selām ma‘lūmum oldu ki üç gün ‘ömri var lā-būd olırsardur ayr u erden itdügin bulırsardur. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Ü gün içre olırsardur bī-gümān [H-22a] [K-22a]

ikmet içre böyle gördüm ben hemān

öyle bil kim iy emīr-i mu‘teber

ikmet ehli nā-geh dirse pür hüner

öylemez anlar ‘abes abe kelām

Kim işidüp ende ıla ā u ‘ām

öz gerek ki ikmetāmiz ola pes

Kim işidüp ıla āsen her nefes

Ehl-i ikmet olıca āzı akīm

Mutali‘ olur amu ey-i delīm

Böyle diyüp ol akīm nā-mever

Oldı sākın vir alavāt pür-hüner

Dāsītān-ı Sām-süvār

ükemā avlince bular bunda ammā ki bizüm ısamuz ez ān cānib Sām-süvār’a geldi ki Hind Pādiāhi’nı Berehmen āhını kendüye tābi‘ vü fermān ılıca Süleymān dīnine girüp Müslümān olıca bir gün Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār

¹⁴⁰ Def‘i yarup ıkarup] Def‘i ıkarup H.

Berehmen şāh ile ‘iř idürken su’āl itdi ki Yā Berehmen hīç senüñ dağı düşmenüñ var mıdur ki ‘asker çeküp üzerine varavuz ser-keşlik iderse kılıçdan geçüp kıravuz? diyicek Berehmen şāh eyitdi Yā pehlevān Ƙahrām-ı Zengī dirler memleketümüzüñ ucında ve dağı Hindustān’da Zengistānlar memleketi vardır. Ser-cümlesi ‘uryānlardur. Velī vilāyetlerinde altın ma‘deni bī-nihāyetdür. Pes ol Ƙahrām-ı Zengī halkıyla ħarāmiler ħün-ı ħūrı cellādıdır. Dāyim leşker çeküp memleketümüz urur tālān ider. Niçe ki ‘asker çeküp üzerine vardum muķābil olmayup kaçdı vaķtiyle memleketi urup çıķdum ‘aķabümce gelüp memleketüm urup tālān itdi. Andan ğayrı düşmenüm yokdur diyüp cevāb viricek Sām-süvār ħalīfe-i zemān ‘a.m. Süleymān eliyle ve şāh ağzından bir nāme yazup mühürleyüp Zemzeme-i ‘Ayyār eline virüp dağı Zengistān meliki Ƙahrām-ı Zengī’ye gönderdi. Alārađmi rüzġār Zemzeme-i ‘Ayyār Ƙahrām-ı Zengī’ye gelüp nāme-i Sāmı şunup Zengī dağı vezīr-i a‘zam eline virüp nāmeyi oķıdular. Yazılmış ki Nāme benden ki bende-i yezdān ħalīfe-i zemān ‘ammusu Süleymān eliyle ve şāhım Allāh’uñ ‘ināyeti Süleymān’uñ mu‘cizātı Sām-süvār’uñ kuvveti benī İsrāyil’üñ on iki sıbtınuñ cemi‘iyyeti pehlevānıların şecā‘ati zemānenüñ muķtezā-yı irādeti birle diyār-ı Ħorasānı ve melik-i Kīř-i baħrini ve Hindusitān’ı ve Sindustān’ı gelüp fetġ itdüķ şimdiki ħālde saña nāme gönderdüķ. Ya budur ki gelüp bize tābi‘ olup emr-i Süleymāniyye fermān olup Dāvud PeyġāMBER řerī‘atine girüp Müslümān olasın diyüp vezīr nāmeyi oķıyup ħaber viricek Ƙahrām-ı Zengī ‘āķil kişiydi felek neketinden rüzġār şirretinden şatmışdı. Süleymān’uñ salťanatı evřāfını işitmişdi ve Sām-süvār’uñ kuvvetin ve nuşretin şecā‘atin [H-22b] [K-22b] istimā‘ itmişdi. Fikr idüp gördi ki emrine imtiřāl göstermezse memleket elden çıkar hemān-dem idi atadan ħalmıř ħazīnesin açup la‘lī cevāhirüñ yāķūt-ı gevāhirüñ mercān-ı zevāhirüñ nefāyisinden seçüp oğlı Gührām-ı Zengī yirine nařb idüp biñ miķdārı Zengī serverleriyle gelüp Sām’a gitdi. Zemzeme-i ‘Ayyār’a ħil‘at-i ħāř geyürüp sürüp Sām-süvār leşkerine geldi Berehmen Şāh ‘İzzet kılıp ħarřu vardı Ƙahrām-ı Zengī birle buluşup görüşüp ħāl u ħāťır řoruřup¹⁴¹ alup Sām-süvār dīvānına götürdi Eyleyāv Şāh taġt-ı pāyında bař koyup andan Sām-süvār elin öpüp Zengī dilince du‘ā kılıp ‘özr dileyüp getürdüği la‘lī cevāhir kıymeti řāřları ve ‘acāyip cevāhir cinsidür. Süleymān için ħıfz itdi ve ikinci baġřın serverlere üleřdürdi¹⁴² ve bir neçeş dağı ġarāyib yimişleri piř-keř çekdi. Eyleyāv Şāh dağı ol māli üç baġř itdi.

¹⁴¹ Şoruşup] Şorup H.

¹⁴² Üleşdürdi] Üleşdi H.

Şöyle ki ğarāyib cevāhir cinsidür Sām-süvār'a virdi. Sām-süvār daħı cümlesin beglerine yeglerine in'ām ü ihşān itdi. Hiç bir cinnisin kabūl itmedi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Ĥaydar-ı kerrār-veş itdi seħāvet çünki Sām
Kıldı taħsīn erligine ĥalk-ı 'ālem ĥāş u 'ām

Şeh gerek ki ehli seħā kānī mürüvvet ola
'Āleme luţf ü kerem 'adliyle vire ol nizām

Qışsa-i Gührām Bin Qahrām-ı Zengī

Hükemā kavlince Qahrām-ı Zengī Sām-süvār'ın seĉā'atin ve Eyleyāv Şāh'ın seħāvetin ve 'askerinün keşretin görüp ta' accüp idüp tekrār du'ā kılıcağ Eyleyāv Şāh emr itdi mihterler zerrīn-i kürsī getürüp Hind sultānı Berehmen Şāh'dan aşāğasından sultānı Saĥlān-ı Şāh'dan yukāru server-i Selātinler şaffında geĉüp oturdı Ĥün Sālār daħı ĥün getürdi envā'-ı nefāyis ni' metleri yinildi pīrlar ağızından du'ā kılındı ve çāvuşlar daħı ki alkış virdiler şāfdan şofrayı dürüp götürdiler. Sükker şerbetlerin getürüp içdiler sözden söz çıkup Zengübār memlektinden söz açdılar andan Sām-süvār baş ĥaldırup eyitdi Yā Qahrām-ı Zengī senün daħı düşmenün var mıdur ki varup ĥaĥkından gelem? diyicek cevāb virdi ki Yā Pehlevān bizüm memleketümüzden öte ādemī-zād yoğdur ve illā ĥayvānāt çoğdur gergedān serler ve üstüh'ān tenler çoğdur ve ĥathā gelüp memleketümüz ururlar ne ĥadar ki leşker ile vardum ise leşkerüm şıyup kırdılar muzaffer olımadum. diyicek Sām-süvār eyitdi Yā Qahrām-ı Zengī İnşā'llāhü te'ālā ol memlekete varup ol 'adū vü cānverlerün ĥaĥkından gelem benüm daħı murādum Süleymān devletinde zālimler elinden mazlūmları ĥalāş itmekdür diyüp 'işe u nūşa başladılar. Bular bunda bizüm kışşamız ez ān cānib Qahrām-ı Zengī oğlı Gührām'a geldi nite ol zemān ki Qahrām-ı Zengī oğlı Gührām ki yirine koyup gitdi varup [H-23a] [K-23a] Sām-süvār'a muţ' olduğına incinüp ābā vü ecdādından ĥalmış ĥazīneleri açup gevāhirin cevāhirin zevāhirin şaçup alup kendüye tābi' beglerle ĥaçup ehl-i 'ıyālin bile alup yidi biñ ĥara Zengī ser-henglerin kendüye tābi' kılıp güh-ı Sengistān-ı Ĥāra'ya varup ĥal'a-ı Zengübār'a girüp oturdı. Şol ĥaşd üzerine ki ol ĥal'aya kimse muzaffer olmaduğı yoğ idi. Ĥal'aya tekye kılıp tayandı 'āşī-i bed-baĥt sa' ādet bulam şandı zūzbāzusına inandı Sām-süvār anda gelmeye şandı bilmedi ki ātiye 'āşī olan ber-ĥūdar olmaz.

Zīrā kim şerre meyl idenüñ iki ‘ālemde bahtı qaradur nitekim eydür. *Delle minü rekene ilā el-esrār*¹⁴³. **Nazm:**

[*Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün*]

Ğurre olmak şom olur gayetde hānum devlete

Kim ğurūrundan iripdür diyü şeytān la‘ nete

Ātiye hāyin olıcağ oñmaya her-giz veled

Devleti zāyil oluban iriserdür miñnete

Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-i Qahrām-ı Zengī Ez-Peser-i Cengī

Ĥükemā kavlince Gührām’uñ qal‘ a-ı Zengibār’a girdüğini cāsüş gelüp haber virdi. Qahrām-ı Zengī ğamğın olup Sām-süvār nazarına vardı oğlunuñ hayātından haber virdi. Sām-süvār araşdırup ğazaba gelüp Safevān-ı pehlevānī on biñ Süleymānī ‘askerle Qahrām-ı Zengī’ye refik koşup eyitdi Yā server al bu leşkeri kendü leşkerüñle qal‘ a-ı Zengibār’a var oğluñı da‘vet eyle. Dilleş tābi‘ olursa hoş olmazsa ben varam qal‘ ayı saña alıvirem ğam yime diyüp hil‘ at-i hāş geyürüp gönderdi. Gitti sürüp taht-ğāhına geldi altmış biñ er cem‘ itdi. On biñ dağı Süleymānī ‘asker cümle yitmiş biñ er olup sürüp qal‘ a-ı Zengibār’a geldi. Gördi kim Oğlı Gührām-ı Zengī qal‘ aya girüp oturmuş andan Qahrām-ı Zengī anı görüp el yüzine tutup ağladı andan begler şordılarkim Ey şāh-ı Zengistān n’içün ağlarsın? Qahrām eyitdi Ağladuğum oldur ki oğlum elinden bu qal‘ ayı kimse almaz. diyicek andan Şafevān eyitdi Yā Qahrām Allāh ‘ināyetinde Süleymān mu‘cizātında pehlevānumuz Sām-süvār devletinde delim buncılayın niçe qal‘ alar almışuz bunu dağı aluruz ğuşşa yime diyüp bir zemān turup andan Qahrām-ı Zengī qal‘ ayı yitmiş biñ erle kuşadup turdı qal‘ adan dağı Gührām-ı Zengī gördi kim bir mu‘teber çeri gelüp qondu anı görüp qağdı berğ var şağdı qal‘ asına tekye qılup buyurdı bezm qurup tabl-ı naqqāreler çelep yiyüp içüp oturdılar bu cānibden dağı Süleymānī’ler cem‘ olup danışdılar ittifağ şöyle kıldılar ki Qahrām-ı Zengī oğlı Gührām’a nāme gönderüp söyleşeler ve dilleşeler eger söz esilirse *Febihā*¹⁴⁴ eger esilmezse aña göre bir tedbīr idelüm. Andan Qahrām-ı Zengī bir kaç kişiyle varup qal‘ aya qarşu turup çağırdı [H-23b] [K-23b] andan Gührām-ı Zengī dağı qal‘ asına tekye qılup kibr u kīn ile oturmuşdı. Gördi kim bir kaç kişi gelüp çağırdı andan Gührām-ı Zengī cevāb virüp didi ki Kimsin? Qahrām-ı

¹⁴³ *Kim şerre yönelirse onun bahtı karadır.*

¹⁴⁴ *Ne güzel*

Zengî kendüyi bildürdi didi kim İy ciger-küşem Gührām niceleyin ataña Sām-süvār gibi şāhib-kırāna n' için 'āk u 'āšî olursın? Saña taqşirlik kılursın uz elüñle kendü devletüñ yolın urursın қаzāya qarşu boyun virüp turusın gel berü başuñda devletüñ varsa seni Sām-süvār'a iletetin hizmet kıl devlet bul. Andan Gührām-ı Zengî atasından bu sözleri işidüp şöyle қақıdı kim yıldırım mişāl қақıdı. Pes çağırup atasına düşnām virdi. Eydür İy bî-ār beni dağı sencileyin gayretsiz hamıyyetsüz mi şanur varup bir kişiye kul olam qarşu tırup kulluk kılam baña sencileyin ata gerekmez nitekim Zengibār қал' ası benümdür yüz biñ Sām-süvār gelürse hiç gam yimezem. didi. Andan Қahrām-ı Zengî oğlından bu sözleri işidüp gāyet қақıdı yine çağırdı kim İy Gührām çünkü ser-keşlik kılup 'āšî olduñ gōresin. O begenmedüğüñ Sām-süvār saña n' eyleye? İy bî-çāre Sām-süvār niçe Zengibār gibi қал' a almışdur? diyicek Gührām-ı Zengî yine ol sözi işidüp қақıdı қаşd itdi kim ol қақımaq birle sürüp қал' adan inüp atasıyla gayret ve hamıyet cengin ide. Ammā ki yanında olanlar komadılar ol zemān Şerşür Zengî'nüñ yidi gümrāh oğlanları vardı Gührām-ı Zengî'ye eyitdiler İy şeh-zāde atañ senden қорқmayınca қал' a üzerinden gōçüp gitmez. İmdi bu gün bu gice bunlara mühlet yarın inelüm bu çeriye bir iş kılalum ki Zengibār yaña dönüp baқmayalar. andan Gührām-ı Zengî ol sözi begenüp atasına eyle cevāb virdi dağı ceng yarağında oldı andan Қahrām-ı Zengî gelüp Selātin serverlere buluşup ol söylenen sözleri haber virdi. Bunlar bunda ol tarafdān Gührām-ı Zengî şabr eyledi tā kim gicenüñ bir bahşı қaldı yidi biñ erle Süvār olup қал' adan çıkup biñ Zengî tündār қoyup aleti biñ erle gayru kılup Süleymānî'leri başdılar. Gāfil delim er kırdılar andan Süleymānî'ler belgileyüp tırup gelüp saz u seleb rāst kılup Süvār olup rehş sürüp gavgāya irdiler şebihün erin görüp cenge tırdılar. Tā şabāh olunca ceng kıldılar göz gözi gördüğü vaқt Zengîler қал' aya döndiler Süleymānî'ler dağı irüp çok Zengî helāk itdiler āhir kār қал' alarına girüp sākın oldılar beşāret kılup bezm kırdılar bu yañadan dağı Süleymānî'ler bir yere cem' olup Қahrām-ı Zengî 'ye didiler kim İy şāh-ı Zengistān oğluñ senüñle ne' aceb oyun oynadı? andan Қahrām eyitdi İy serverler bu bed-baht bizi gāfil buldı bunuñ gibi [H-24a] [K-24a] Şikestlik kıldı Қahrām-ı Zengî gāfletden bu resme şikāyet idüp Қırāt-ı Zengî Sām-süvār'a gönderdi andan қал' a tarafına қaravul қoyup қondılar. Ol cānibden dağı Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār Berehmen Şāh ile 'iş ü nüş iderken Selātin serverleri mīr u mihter şem' ine cem' olmuşlardı. Andan Қırāt-ı Zengî gelüp baş қoyup nāmeyi şandı. Oқıyup bildiler kim Gührām-ı Zengî atası Kahrām hazinesin alup қал' a-ı Zengibār'a girürken kendüleri dağı ardınca süre irdügin bilicek Sām-süvār güç yarağın buyurdi.

Yine yarndası Kırāt-ı Zengī gelüp baş koyup Gührām-ı Zengī atası Kahrām-ı Zengī üzerine şebihün idüp çok er helāk itdüğünü birbir haber virdi. Andan Sām-süvār işidüp gāzaba gelüp seyf-i hamāyil kılup devlet atına süvār olup yüz kırk biñ er güzide kılup Selāṭin serverleri alup şeh-zādelerle mā-bākī leşkerle koyup kendüsi gitdi. Sürüp Zengisān ser-ḥaddine yitdi andan bir ulu ṭāg etegine varup ḳondı. Andan Selāṭin serverleri gelüp dīvān ṭurdu. Andan Selāṭin'ler ṭağılup kendüsi muḳarreberleriyle ḳalup oturup şoḫbet itdiler. Andan Sām-süvār ḫalvetinden çıkup Zemzeme-i ‘Ayyār ṭaşra ṭurup Sām-süvār ḳadem-gāha girdi. Andan Zemzeme ṭāg gözleyüp ṭururken ṭāgda bir mu‘teber od göründi Ne ola? diyince Sām-süvār daḫı ḳadem-gāhdan çıkup Zemzeme-i ‘Ayyār odı gösterdi Sām eyitdi ‘Acep ne od ola Zemzeme-i ‘Ayyār ben varayın göreyim? diyüp etek miyānına şoḫup sebūkbār olup nacaḳ yalıncaḳ kılup gitdi Sām daḫı ḫalvetine girüp oturdu Zemzeme-i ‘Ayyār ‘uḳḳāblayın süzdi ṭāga irüp görđi bir ulu mağāra ḳapusunda neyār daḫı yakın vardı. Ṭurdu od çevresinde bir ‘aceb ictimā‘ görđi nite meyl ü menāreleyin ḳadd ü ḳāmetlü kimesneler bir yire ḫalka olup oturlar bir ḳaçı ayak üzere ṭurup nesne bişürürler andan Zemzeme-i ‘Ayyār egül egül yakın vardı vezne urup görđi oturan ṭuran hep ḳara Zengī Zemzeme-i ‘Ayyār bir zemān fikre varup eyitdi Bunlaruñ ḳatına varmayup ḫaberlerin almadan dönüp varursam Sām-süvār’la Selāṭin serverler serzeniş kılup diler ki Zemzeme-i ‘Ayyār dirilürken bir bölük Zengī ḳatına varmağa ḳorḳdı diyeler diyüp sağ şol ḫancerlerin ārāyda kılup elmās nacaḳ çignine şalup Ḫaḳḳ te‘ālāya¹⁴⁵ tevekkül kılup ism-i a‘zam diline alup ol ḳavme yürüdi od yanında Zengī’leruñ ‘uḳḳāblayın üzerlerine irdi. Zengī’ler daḫı görđiler kim gice içinde bī-iḫtiyāt bir şahş üzerlerine gidüp geldi selām virdi. Zengī’ler daḫı başları birle ‘aleyke aldılar baḳdılar Zemzeme’yi görđiler nite on dört [H-24b] [K-24b] eriş ḳadd ü ḳāmet Merrīḫ-saṭvet ḳahrāmān-şevket Simurğ-şüret ‘Anḳā-heybet insān-hey’et bir ‘aceb ḫerīf sağ u şol ḫancerler şoḫınup elmās nacaḳ eline alup ḳorḳmadın gelüp ḳarşularına¹⁴⁶ ṭurdu. Andan Zemzeme-i ‘Ayyār görđi bir Zengī ḳocası bir ḳarıyla dizdize oturmışlar. Çevrelerinde kırk Zengī ḫalka olup oturur. Bir ḳaç Zengī ayak üzere ṭurup bir ulu ḳazānı ḳaynadup altında gümbür gümbür od yanar. Andan ol kırk Zengī ḫalka olup oturur. Bir ḳaç Zengī¹⁴⁷ ayağın ṭurur üçer dörder demür şişleri billerine şoḳmışlar. Birer degirmen ṭaşı gibi ulu ağır ḳayaları delüp direkler gibi

¹⁴⁵ Te‘ālāya] Te‘ālā H.

¹⁴⁶ Ḳarşularına] Ḳarşuna H.

¹⁴⁷ Bir ḳaç Zengī] Bir ḳaçı H.

agaçlar geçürüp kimin yanlarında kimin önlerinde komışlar. Zemzeme-i ‘Ayyār ol kavmi görüp evvel nazār-ı vehm aldı. Yine kendüyi dirüp eydür İy dilāverler kimlersiz? anlar dağı eyitdiler Bizler kim görürsin bir atadan ve bir anadan qarındaşlaruz bu pīr atamuzdur ve bu ‘acūze anamuzdur. Velī sen ne kişisün kim bu diyārda sen şüretlü bir kimesne gördüğümüz yok ve bir dağı korkmadın iş bu vakt bunda gelmekden murāduñ nedür? diyicek Zemzeme-i ‘Ayyār dağı hissini cem‘ ‘aqlını şem‘ kılp eyitdi kim Hābeş‘den Zengistān’a bir bölük çeri gitdi bizler dağı kırk dört yoldaşuz ol çerinüñ ardınca giderüz kim fırsatla ol çerinüñ kavmin kırup mālın rızqın alavuz geldük üş bunda konduğ od gördük. Beni gönderdiler. Üşde geldüm gördüm varup yoldaşlaruma sizlerüñ için ne diyeyüm? Zengiler danışup eyitdiler Hīle birle bunuñ refiklerin getürdüp görelüm şikār kılalum diyüp Zengī’nüñ biri eyitdi İy yigit hoş geldüñ bizler dağı kırk dört qarındaşlaruz bu diyārüñ serverleriyüz diyüp çevre şikār idüp gelüp atamuz anamuz katında yiyüp içerüz hoş giçerüz var yoldaşlaruñı getür bu gice yiyelüm içelüm yarın el bir idüp ol giden çerinüñ ardından sürüp yitişelüm haqqından gelem. didiler. Andan Zemzeme-i ‘Ayyār dağı ‘izzet kılp döndi ‘uqqāblayın sürüp Sām-süvār’a geldi gördüğün işitdüğün haber virdi Sām İy serverler ol Zengī’leri ele getürüñ. diyince İ‘tişām eyitdi İy pehlevān-ı cihān Zemzeme-i ‘Ayyār didüğü gibi biz dağı kırk dört vücūd varalum anlaruñla buluşalum Allāh ‘ināyetinde Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām mu‘cizātında senüñ himmetüñe kāf dīvleri dağı olursa ala getürelüm diyüp andan Sām-süvār dağı İ‘tişām söziyle serverleri cem‘ kılp kırk dört güzide pehlevān Sām-süvār’la gitdiler. Ol yañadan dağı kırk dört qarındaş kara Zengī yarağ kılp [H-25a] [K-25a] ‘Acep ol herif gele mi? diyüp gözleştürürken Sām dağı irüp geldi Zengī’ler at ayağı depüldüsin işidüp baqışınca Sām-süvār dağı kırk dört serverle süre irüp atdan inüp atları birbirine çatdılar. Birkaç dilāverler atlar katında turup Sām-ı serverlerle Zengī’lere yüridiler. Zengiler dağı Sām-süvār’la serverleri gördiler qarşu baqışınca yine Zemzeme-i ‘Ayyār irüp selām virdi. Andan Sām ile serverler mağāraya qarşu şaf şaf olup tırdılar Zengiler dağı Sām ile serverleri ol heybetde ve ol şelābetde görüp vehme düşüp şaşdılar yine kendüleri dirdiler cümle ayak üzere turup qarşu gelüp selāmlaşup Sām-süvār’ı alup mağāra kapusına geldiler. Bir qola Sām ile serverler bir qola Zengiler oturup qarār kıldılar. Andan serverler göz terāzūsına urup gördiler kim kırk dört Zengī bir qarı bir qoca şadra geçüp Zengī’ler yarağ birle kim oturup kim turur her biri yanına birer seng-i āsiyāb mişāl kayadan göz kodı. Andan Zengī’ler dağı gördiler kim kırk dört ādem ejderhāsı bir pehlevān şadra alup şaf

bağlayup qarār kılup tırdılar. Andan Zengī'ler bişüirdükleri ta'āmı ortaya getürdiler yimege şala didiler. Sām-ı serverleriñe şunmadılar. Pes Zengī'lerün bir ulusı Eyü Hülüsı eyitdi İy dilāverler n'ıçün ni'mete kıol şunmaduñuz? Andan Zemzeme-i 'Ayyār eyitdi İy serverler bu kıavmüñ 'ādeti şöyledür ki bir nesneyi bilmeyince yimezler ve bir dağı bir kışı ne dıne tapduğın bilmeyince anuñla bir çanağa kıol şunmazlar. Zemzeme-i 'Ayyār şöyle diyicek Zengīler eyitdiler Bu et fil etidür hem bizler dağı atamuza ve anamuza taparuz. didiler. Zengīler şöyle didüğine Sām kaçadı. Sām kaçıduğına kırk dört server bebr u peleng gibi gerinişüp sünüşlediler. Zengī'ler anları görüp vehme düşdiler birbirine bağışüp tırdılar. Andan yine Zemzeme-i 'Ayyār eyitdi İy Zengīler fil eti murdārdur yinmez ve hem ata ana kimdür kim anlara tapursız ? Sizleri yaradan Allāh'ı bir bilün Dāvud Peygāmbere'i Haq Rasūl bilün yoħsa sizlere kıol şınarlar. diyince Zengīler bu habere işidüp vehm alup serkeşleri bilikleşüp uşluları atalarına Zemzeme-i Sūzen didiler. Andan ataları Kıuttā'-ı Zengī oğlanlarına eyitdi Bu niceleyin söz söyleyen sizceleyin dil-āverlere hüm eyleyen degin kışiler degüldür diñ yine şoruñ kim bu kıavm serverlerine kim dirler bular avcıya şikārcıya beñzemez. Biri yüz biñ kışiden dönmez kimseye beñzerler. Bulardan gāfil olmamaq gerek. diyince Zengī'lerün ulusı Eyü Hülüsı eydur İy kıavm serverüñüz başıçün ne kıavmsız [H-25b] [K-25b] rāst söyleñ. Tā kim bilmedin sizünle aramızda huşümet olmaya. didi. Andan Zemzeme-i 'Ayyār eyitdi İy Zengīler serverümüze Sām-süvār dirler Süleymān Peygāmbere'ün pehlevānidur ulusıdır. Ceyş eyleyen seyfile alduq. Şimdi Zengistānı fetħ itmege giderüz sizlerün odın görüp leşkeri kıoyup sizleri görmege geldük diñ. İmdi bu pehlevān-ı Süleymān'a muṭī' olup baş kıoñ yoħsa sizleri seyf birle muṭī' iderüz didi¹⁴⁸ Andan Zengīler Sām-süvār'ı ve çeri habere işidicek yine vehme düşüp birbirine göz kaçışüp bu habere yine atalarına didiler. Andan Kıuttā'-ı Zengī eyitdi İy ciger-küşelerüm bu kışı toğrı didi. Sizceleyin serverleri ser vaqtine kıahramānlar gelse kıan kıaşanur. Bu cihān-ı pehlevān olduğıçün kıorqmadı geldi. Zırā kim buncaleyin yerlere varmışdır. İy oğlanlarım olmasun kim kıatılaşüp serkeşlik kıılasız bu pehlevān-ı cihāna muṭī' oluñ ve kernā başdan çıkarsız ve bir dağı bu pehlevāna erlik oyunundan bir kaç oyun göstermeyince muṭī' olmañ ve kernā kııymetüñüz olmaz ucuz alınmış kıumaşa dönersiz. Zengī'ler atası şöyle diyicek anlar oğlanlarınıñ ulusı Kıātī' eydur İy dilāverler bildük pehlevānuñuz Sām-süvār güzide pehlevāndur. Velī erlik oyunundan kaç lu' b

¹⁴⁸ İderüz didi] idüp H.

oynasuz bizleri dağı kimler olduğumuz Sām-süvār'a bildürsüz. Tā kim bizlere erligümöze göre ƙadr u ƙıymet olaydı. Didiler. Sām-süvār ile serverler Zengī'nün sözün gāyet begendiler. Sām serverlere işāret eyledi andan İ' tişām-ı Erdebilī ilerü gelüp eyitdi İy pehlevān ben ƙuluña icāzet vir. Bu Zengī'lerün ƙırƙ dördi birle dağı güreşeyim. Sām-süvār dağı icāzet virdi İ' tişām şıgınuş sermenüp mest-i ejderhāleyin sīne gerüp tırdı. Andan Zemzeme Zengī'lere eyitdi İy ferīdler erlik oyunun dilerseñüz bir bir gelün serverle güreşün ƙırƙuz dağı bunuñla tıtuşun. didi bu söz Zengī'lere ƙatı gelüp gümreşdiler. Andan birisi ilerü gelüp eyitdi İy beyün Sām-süvār bir ƙişinün ne miƙdārı ola kim bizceleyin ƙırƙ dörd Zengī ejderhāya güreşe üş benümle güreşsin hemān diyüp dest deste urup Zengī İ' tişāma ƙol şındı. İ' tişām Zengī'yi tıtuşup mecāl virmeyüp başdı biri dağı gelüp tıtdı anı dağı başdı. Biri dağı biri dağı. Ne ƙışşadur az idelüm ƙırƙ dördin dağı başdı anı görüp Sām-süvār'la serverler İ' tişāmı āferīnediler. Andan Zengī'ler atası anası gelüp Sām önünde baş ƙoyup andan ƙırƙ dörd oğulları dağı gelüp baş ƙodılar. Sām'a muƙı^c olup Süleymān Peygāmber'e imān getürdiler. Bu hālde [H-26a] [K-26a] şabāh dağı oldu. Sām-süvār Zemzeme-i ' Ayyār'ı çeriye gönderdi haber çün andan Sām-süvār¹⁴⁹ Zengīlere eyitdi İy dilāverler maƙāmuñızda yine oluñ sizlere māl ü genc virelüm yiyün için hoş giçün. Evƙāt bizleri dağı du' āyla yād idün. didi. Zengīler cümle baş ƙoyup didiler İy pehlevān-ı cihān şimden girü sa' ādetlü işigünde hizmet ƙıluruz ümīddür ki Süleymān Peygāmber'ün mübārek cemālin görevüz. didiler. Bu söz Sām-süvār'a gāyet hoş geldi. Zengīleri alup çeriye gitdiler ol cānibden dağı Zemzeme-i ' Ayyār çeriye yitüp Sām-süvār'ın fethin didi. Hāƙīm'ler işidüp şād olup Sām-süvār'a ƙarşu gitdiler yitdiler Zengīler dağı Sām'la gelürken çeri görüp hayrān olup ƙaldılar. Andan muƙarrebler dağı Sām'a buluşup ' izzetleşüp gelüp bār-gāha yitdiler andan yüz ƙırƙ biñ ƙişi kemerlü Mīr sipāhı gelüp dīvān tırdı. Andan pīr gösterdiler Ƙuttā' -ı Zengī oturdu ƙarındaşlarıyla dağı nazār urup bir ictimā' gördi kim görenler hayrān olur. Andan Sām-süvār'ın salƙanat tañtanasın görüp engüş-tı ber-dehān ƙılup kendüleri yitürdiler. Pes Sām-süvār Zengī'lere raht u ƙumaş ƙul ƙarāvāş hayl ü haşem at u fil gergedān hayme vü çādır buyurdu. Ol gün anda ƙılup yiyüp içüp yatdılar. Çin-i seher göç ƙılup gitdiler. Yidi gün yüridiler sekizinci gün Zengistān taht-gāhı seher-i Sūhcān'a irüp ƙondılar. Andan Ƙahrām-ı Zengī'nün ulu oğlı Zengül Sām-süvār çün şehirden ni' met nüzül getürdi. Yüz ƙırƙ biñ eri mihmānlayup yiyüp içüp yatdılar.

---

¹⁴⁹ Sām-süvār] Süvār H.

Yine şabāh göç kıilup¹⁵⁰ kal[‘] a-ı Zengibār’a gitdiler Sām-süvār Selāṭīn serverleriyle kıilup eyitdi İy Zengül başla varalum şehrüni bir nazār görelüm diyüp Sām-süvār süvār olup Zengül-i Sām’ı alup şehr kıapusına getürdi. Gördiler kim Kıara taşdan yapılmış ki muhkem yapu burcu u bār u çadır güngi mu[‘] teber kıapu. Şöyle kim kırk atlu kıolaşı girür çıkār tokunuşmaz. Sām Selāṭīn serverleriyle kıapu önünde şaf bağlayup tırdılar. Kıapunuñ yapusına nazār urdılar kemerinüñ kıufli taşında bir kaç satır yazu gördiler veli gāyet yüksek göz irmezgi fark olına. Andan Sām-süvār işāret kııldı serverlerden Ğāzanfer-i Medenī kıul şolunup [‘] izzetle Cāliyus Hākīm iki eliyle kıaldırup kemerdeki yazu kıarşusına getürdi dağı tıutup tırdı. Andan Cāliyūs Hākīm [H-26b] [K-26b] ol yazuyı bir kâğıda nakl kıilup inüp Sām-süvār’a okuyı virdi. **Nazm:**

[Fā[‘] ilātün - Fā[‘] ilātün - Fā[‘] ilün]

Böyle yazmış anda tārīhi yazan
Bilmek isterseñ bu şehri kim düren
Bilesin ki devr-i Merrīh içre pes
Zeng-i Mantūşiden sultān hem nefes
Hüküm iderdi bu diyāra ser-te-ser
Hükmine maḥküm olupdı baḥr u ber
Bu şehir ki görünüz şimdi ḥarāb
Ol melik yapmışdı añla kāmıyāb
Devlet ile bunda sürdü ol [‘] ömür
Çaldururdu çeng ile deff ü dumur
Niçe yıllar [‘] iş iderken bunda şāh¹⁵¹
Dilince devir idürdi mih u māh
[‘] Ākıbet irdi aña nā-geh ecel
[‘] Ömrinüñ bünyādına virdi ḥalel
El-emānet [‘] izze olma [‘] āleme
[‘] Ömri bākī kıala şanma ādeme
Böyle yazmış tārīhi anda hemān

¹⁵⁰ Göç kıilup] Kıilup H.

¹⁵¹ Metinde O şāh şeklindedir vezin gereği o çıkarılmıştır.

Vir şalāvāt Muştafā'ya sen iy cān

Neşr: Hākīm kavlınce Cāliyūs şehr kapusından bu beyānı kim itdi Sām-süvār'la serverleri işidüp bildilerkim ol şehri Mantūş-ı Zengī yapmış rūhına du'ā kılup şehri girüp teferrüc kılup bir hoş mekāna geldiler nite meydān mişāl bir yer ortasında bir sebze ser-bülend muntehā ağac sāyesinde bir laţif 'ayn-ı revāne olmuş idügi¹⁵² yiri çayır çimen kılmış. Sām'la Selāţin serverleri anı görüp revān atdan inüp 'ayn üzre geldiler gördiler 'aynuñ çevresi qara mermerden ferş döşenmiş ki mu'teber ü müzeyyen bir şeh nişin düzülmüş ol şeh nişinde aq mermerden bir ādem qalibin düzmişler altmış eriş qadd ü qāmet var. Dizi üzre dirileyin oturmuş qara mermerden bir göz yanında qomış bir qorqunç şekldür kim görenler vehme düşer. Yine qalib qarşusunda qara mermerden bir 'Arab şekl düzmişler. Eline bir harbe alup qol kaldırup harbesin qarşu oturan herife çekmiş turur. Anları görüp bir zemān teferrüc eylediler andan ol qalib sinesinde bir qaç satır yazu gördiler. Cāliyūs Hākīm oquyup didi kim Yā pehlevān-ı cihān bu qalibi düzen bu haţtı yazan dimiş ki İy cihān sarāyın salţanat ile seyr-i kaplan şehriyār getüricek seni bunda rüzgār qaçan ki bu şehre girüp 'ayn üzre qalib göresin bilesin ki oturan qalib 'Angüş-ı Zengī'dür. Harbe dutan cān alıcı qalibdür. 'Angüş-ı Şāh bir gün bu 'ayn üzerinde bezm qurup 'iş iderken añsızın qarşuma bir 'Arab geldi harbe tayanup yüzüme aları aları baqdı. Başımı bir qaç şaldı. Ben dağı 'Arab gördüğüm dem şöyle qorqıdım kim tenüme lerze düşüp hazān yaprağı gibi ditredüm. Zemāndan sonra ben beni dirdüm turan qullarıma buyurdum bu duran¹⁵³ 'Arab sürük beni havfa şaldı. Ben buyurıcaq qullarım dört yaña yügrışdiler bilmeyüp [H-27a] [K-27a] didiler İy sultān-ı 'Arab yoq ne qadar kim gösterdüm görmediler. Pes 'Arab'a şordum iyitdüm ki kimsin? 'Arab eydür Cān alıcıyam geldüm Allāh emriyle cānuñ alam diyüp hemān-dem cānımı alup tenümi toprağa şaldı. El-emānet ki cihān mülkine aldanma devlet baht-ı sa'ādet saña ebedi qala şanma. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

'Āqil isen dut naşihat nā-mudār
Kim cihān qalmaz kişiyē pāyidār
Hüb idi dirlik eger olmasa mevt

¹⁵² İdügi] Olduğı H.

¹⁵³ Duran] Turan K.

Fürşatı maḥbûb idi olmasa fevt
Bu cihândur aşr-ı âlî atı berg
Leykin âh kim içi olu derd-i merg
Ger nazar ılsañ bu ḥâkî misk-i zeng
op oludur cümlesi tâbût teng
Her adem başısañ kim eczâ'-i ḥâk
Cümle ḥâk âdemidür zât-i pâk
Serv-i ad ḥâkinde biter ney şeker
Çeşm-i şehlâ ḥâkidür nerkes başar
Bir nigâruñ zülfidür berg-i semen
Güli' zâruñ ḥâkî durur nesteren
Bir şehidüñ anıdur kim argevân
Bitdi yirden gösterüp ḥûn-ı revân
Gel adem başma¹⁵⁴ zemîn aş üstine
Kim yatur bir aş biñ baş üstine
Her varadur çehre-i şeh-zâdeler
Her adem ḥâki turâb azâdeler
Mihri' âlem degmez İy şeh ahrına
Şekkeri atdı cihâna zehrine
Andan özge olmaya derd ü elem
Kim vücüduñ olısar âḥir-i' adem
Çün cihândur' âlemi dârı fenâ
Uçdan uca içi pür derd-i' inâ
'Âkil iseñ bu cihânı eyle terk
Ḥizmeti Ḥa'a bilüñi bağla berg
Böyle diyüp târiḥ içre ol emîr
Âḥir itmiş sözlerini dil-pezir

---

¹⁵⁴ Başma] Başsa H.

Diñle imdi kıışsa nedür cānımın
Vir şalāvāt Muştafā'ya Yā Hasan

Der-Beyān-ı Kışsa-i Feth-i Qal'a-ı Zengibār

Hakīm kavlince kaçanki bu tārīhi Eyleyāv Şāh ile Sām-süvār ki iştdiler ' Angūs-ı Şāh'uñ cihāndan hasretle gitdügingi bildiler el götürüp rūhına hayr du'ā kıldılar andan ol gün ol gice anda turup yiyüp içüp yatdılar. Şubḥ-dem olıcağ şabāḥ namāzın kılıp ' alem çeküp gitdiler atlar ayağıyla yir yüzünü penbe gibi ditdiler. Yidi gün temām yüridiler sekizinci gün qal'a-ı Zengibār görüdi. Becid sürüp giceye karşı qal'aya yakın yirde kondılar çin-i seherden sancāğ-ı ' alem getirüp qal'aya karşı gitdiler yitdiler andan yidi yüz biñ daḥı kırk biñ er tonanup at giçimlenüp er cebelenüp hāzır u muheyyā turdılar. Ol yañadan qal'a-ı Zengibār'dan Qahrām-ı Zengī oğlu Gührām Şerşūr oğlanlarıyla bezm kurup qal'aya tekye kılıp ' iş iderken Sām-süvār çerisinüñ tozın gördiler gözleşdiler yakın iricek yil toḫınup tozı götürüp Sām-süvār [H-27b] [K-27b] çerisin gördiler. Nite yüz kırk biñ er yitmiş alay olup yitmiş alayı altun başlu sancāğ ' alem götürülüp cebe vü cevşene āhūya ışığa gün toḫunup şu'lesi elmās deñizi gibi mevc urup fevc fevc gelür. Gührām-ı Zengī begleriyle ceş-i Sām-süvār'ı böyle göricek hayrān kıaldılar. Ancākim Sām-süvār gelüp qal'aya irdi. At ayağından yirler iñledi. Qal'anuñ burc-ı bārusı gümledi andan pehlevānlar Qahrām-ı Zengī birle karşı varup Sām-süvār'la buluşdılar. Hāl ü hikāyet ḥaber virdiler. Andan iki çeri qarışup üç yüz biñ er olup kondılar. Sām-süvār için serāperdeler kırdılar serir üzre geçüp Sām-süvār oturup qal'aya nazar urdı ki şa' b-i qal'a gördi kara taşdan üç kat bir biri üzere yüksek yapılmış küllesi bulut birle ber-ā-ber olmuş **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Eyle yüce¹⁵⁵ qal' adur kim bürcıdur evc ü felek

Yā felekde aşıludur şan yedi çarḫı elek

Küllesi burc esdi ki andan toğardı günde gün

Ḥandaḫı Ye'cüc sed-i qa' rda yatur gāv ü semek¹⁵⁶

Der-Beyān-ı Feth-i Qal'a

¹⁵⁵ Yüce] Yüksek K.

¹⁵⁶ Metinde qa' rında şeklidir. Vezin gereği qa' rda yazılmıştır.

Hakīm kavlince Sām-süvār kal' anuñ yüksekliğin gördi ta' accüp kılup āfer'ın itdi. Dağı dönüp Qahrām-ı Zengī'ye eyitdi Yā melik-i Zengibār egerçi kim şa' b-ı kal' adur bu kal' a-ı Zengibār ve lākin Süleymān devletinde ümmiddür ki tizcek alavuz. Şubh-dem yürüyiş idelim diyüp bu tedbīr üzre ol gice yatdılar. Çin seher-gāh olıcaş Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār emr itdi. Bir taraftan 'ammuyı Süleymān halife-i devrān on iki sıbtuñ begleriyle benī İsrāyil'üñ yigleriyle Eyleyāv Şāh yürüdi. Bir kaç biñ erle baħr-ı 'ummān gibi çuşa gelüp yürüdiler ve bir taraftan dağı Ĥorasān şāhı Cumhūr şāh yürüdi yüz biñ erle ve bir taraftan dağı seksen biñ erle Bedeħşān Şāh'ı Pihrüz Şah yürüdi ve bir taraftan dağı altmış biñ¹⁵⁷ erle Kīş u Bahreyn Meliki Qaytās yürüdi ve dağı altmış erle Qahrām-ı Zengī yürüdi ve iki yüz biñ¹⁵⁸ Hind çerisiyle Berehmen Şāh yürüdi ve yüz¹⁵⁹ yigirmi biñ erle Sām-süvār-ı devrān şāhib-kırān Süleymān kal' anuñ kapusına toğrı rāst 'alem çeküp yürüdi kışşayı dırāz kılmayalum her taraftan baħr-i cūşānların 'asker kal' aya yürüyüp itdiler. At āhenine¹⁶⁰ ki er ışığına süküdlığa 'alem āyīnesine kılıcaş levhine balcık kabzasına güneş tokunup pūlād demir şa' şa' asından çeri elmās deñizine döndi. Gözler bakmağa kamaşdı Zengī'ler kal' adan bakup cümlesinüñ 'aklı şaşdı. Gördiler ki düşmen leşkeri her taraftan kal' aya yürüyiş kılup gelür atlar ayağından yirler inleyüp gökler kümleşür at kişnemesinden er çağrışmasından cebe ve cevşen çağaşşmasından zemīn-i zemān çarħ-ı āsumān havlū [H-28a] [K-28a] heybetinden ditreşür. Zengī'ler anı görüp kal' a-ı Zengibār'dan bī-zār olup Gührām diledi kim kal' ayı açup Sām-süvār'dan emān dileye ve lākin Lālāsı Aqdām-ı Zengī komadı men' idüp eyitdi Azugumuz vāfir yaraşlı çerimüz elde ĥāzır kal' amız ĥod şa' b alınmaz cengle kıralum düşmen çerisin cenkle āhengle top tūfengile diyüp düşmen çerisin top ü tūfenge oş zenberüñe tutdılar¹⁶¹ ceng itdiler. Ez in cānib Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār kal' a erinüñ cengin āhengin görüp ġazaba gelüp kaşıyup kīş ü kurbān kākup ol yidi kerre yüz biñ eri yayak kılup her taraftan kal' aya yürüyiş itdiler. Tāc-ĥāne kapusından yaña Sām-süvār dağı kalқан yapınup tokuz yüz tokşan tokuz irtāl demür gürzini eline alup Yā Allāh diyüp na' ra urdı dağı kal' a kapusına bir gürz urdı ki yidi kat yir şarşılıp zelzeleye vardı. Niçe kal' a ki burc-ı esed şarşılıp

¹⁵⁷ Altmış biñ] Altmış H.

¹⁵⁸ İki yüz biñ] İki biñ H.

¹⁵⁹ Dağı altmış biñ erle Kīş u Bahreyn Meliki Qaytās yürüdi ve dağı altmış erle Qahrām Zengī yürüdi ve iki yüz biñ Hind çerisiyle Berehmen Şāh yürüdi ve] Dağı altmış biñ erle Qahrām Zengī yürüdi ve iki yüz biñ Hind çerisiyle Berehmen Şāh yürüdi ve H.

¹⁶⁰ Āhenine] āhenin H.

¹⁶¹ Top ü tūfenge oş zenberüñe tutdılar] oş zenberüñe tutdılar H.

velveleye geldi ikincide kapuyı üşetdi üçüncüde kapudan içerü gürüp ceng erin tağıtdı. Sām-süvār içerü giricek Süleymān pehlevānları Hind u Sind dil-āverleri Zengistān merdānları Sām ‘aḳabince ḳal‘a ḳapusından içerü yürüyüş itdiler Allāh diyüp ün ḳılıp baḫr-ı mühyitleyin mevc urup gürleyüp gümlüyüp ḳal‘a ḳapusından girüp ceng erine ḳılıç koyup ḳırup ḳovup Sām-süvār’a arḳa virüp ceng ḳırān itdiler yir yüzini sīl-i ḥūn ḳal‘a ḫaşın ḳandan la‘l-i mercān itdiler **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Eyle bir ceng oldu anda ol zemān
Kim dönelden görmedi çeşm ü zemān
Tīḡi ḳamḳam şalduḡınca ḫaşma Sām
Ḳan buḫarı baḡladı gökden ḡamām
Ḳal‘a eri atdıḳca ḫaşma zenberek¹⁶²
Yaḡdururdu leşker içre derd ü merk
Ḳal‘a erine er ki atar tīr-i ḫadeng¹⁶³
Ḳal‘a ḫaşı ḳandan oldu la‘l-i reng
İtdi bir ceng atda anda kim Sām-süvār
Rūḫ-ı düşmen çıḳdı göge çün buḫār

Der-Beyān-ı Fetḫ-i Şoden-i Ḳal‘a-ı Zengibār Be-Dest-i Sām-süvār

Hükemā ḳavlince Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzḡār ḳal‘a aya giren erle ḫücüm-ı sā‘at geçmedin ol yedi biñ ceng eri Zengī’ler ḳırup ḳılıçdan geçürüp ḳanların ḳara yire ḳardılar. Gührām-ı Zengī anı görüp ḳal‘anuñ tāc-ḫānesine çıḳup emān sancāḡın diküp emān dilediler. Sām-süvār gördikim ḳal‘adan emān dilerler çāvuşlara emr itdi ol baḫr-i aḳyānūs gibi cūş idüp yürüyen leşkeri çāvuşlar sedd-i İskender gibi turgurdılar. Andan Gührām kapuyı açup tāc-ḫāne ḳapusından çıḳup kefen gerdānına şalup tevekkül Ḫaḳḳ’a ḳılıp Sām-süvār ayaḡına gelüp ḫāk-i pāyına yüz sürdi emān diledi Ḳahrām-ı Zengī daḫı oḡlı Gührām-ı Zengī görüp muḫabbet ḫamarı ḳaynayup cūş idüp oḡlı [H-28b] [K-28b] Sām’dan dilek idüp Sām¹⁶⁴ daḫı ‘afv idüp sucını baḡışladı. Ammā lālāsı Aḳdam-ı Zengī emr itdi Ne ḳadar ‘āşī Zengī’ler varsa ḳal‘a

¹⁶² Vezin bozuktur.

¹⁶³ Vezin bozuktur.

¹⁶⁴ İdüp Sām daḫı] İdüp daḫı H.

burcında aşığa atdılar helāk itdiler. Andan al'ayı alup Sām-süvār İlyāv Şāh ile gelüp otaqlarına indiler. Cemī' begleri yirlü yirine vardılar maamılu maamına inüp ondılar nite. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

aymelü aymesine ondı amu begler temām

Otağına Şāh-ı İlyā birle indi dāı Sām

Yir yüzün ıtdı eri vü gök yüzün üns ü buār

Ger deminden gök arardı gökde¹⁶⁵ ün esved amām

Nesr: Hākīm avlınce ahrām-ı Zengī oğlı Gührām yidi biñ Zengī ser-hengi birle alup al'adan ıup İlyāv Şāh'a geldiler. İlyāv daı ahrām-ı Zengī hāır iün oğlı Gührām'a il'at geyürdi¹⁶⁶ andan varup Sām-süvār'a ıtdiler yitdiler. Zengī ser-hengleriyle Gührām-ı Zengī görüp Sām-süvār daı tebessüm ıla eyitdi İy ahrām-ı Zengī ođluñ Gührām'ıñ şuunu saña bağıqladım. Velī bu Zengī kümrahlarınıñ bir açan siyāset itsünler. Tā kim ata birle ođul arasına fitne biramağa biramadılar. Didi. Andan ahrām-ı Zengī eyitdi İy pehlevān-ı cihān ol siyāset benüm oğluma ıl. Tā kim bir melik-zāde görüp sencileyin Hümā sāyelü şāib-ırana 'ā 'āı olmaya ve küstāhlık ılup sa'ādete arşu ılı şalmaya diyüp Zengīlerüñ bir aç gümrāhın getürdi. Sām-süvār daı Zemzeme-i 'Ayyār'a işāret ıldı. Zemzeme daı buyurdu altı yüz bir peleng siyenlü cellādlar gümrēşü irüp on yidi Zengī ser-keşin bağlayup ciğerlerin tağlayup boyunlarına pālheng taup keşān-ber-keşān alup al'aya geldiler. Burc-ı bārūlardan aşığa aşdılar 'ömleri yayın yaşdılar andan nādilerinde alup didiler kim Ol atasıyla oğlıyın dūşmen ılınup cezāsın budur diyüp ağırdılar. Pes Sām-süvār Gührām-ı Zengī kır Zengī ser-hengi birle il'at-i hāş geyürdi. Andan yir gösterdiler oturdılar. Andan Sām-süvār buyurdu Selāın serverleriyle Mīr mihterleriyle Süvār olup ahrām-ı Zengī oğlı Gührām-ı Zengī birle al'a-ı Zengibār'a ıdılar. Andan yidi girdābleyin apu gördiler pūlāddan andan Sām-süvār ierü girüp İlyāv Şāh birle buluşup yürüyüp al'a iin teferrüc ılup bir mekāna irdiler. al'anuñ suyu iinde idi. Gördiler ki bir mu'teber ara ayadan Hā udretiyle bir şu ıup ađlayup revān olmış. Sām-süvār getürdüp idi. Zülāle beñzer şöylekim mürdeye iürseler zinde ılurdu. Andan gidüp al'a apusunda tāc-aneyeye

¹⁶⁵ Metinde gökden şeklindedir. Vezin gereği gökde yazılmıştır.

¹⁶⁶ Geyürdi] Geyürdiler H.

geldiler Sām-süvār İlyāv Şāh birle bezm kırup oturdılar. Andan Qahrām oğulları Zengül Gührām hizmete tırdılar Qahrām dağı hazinesin getürüp Sām'a çekdiler. Sām kabül kılmayup didi kim [H-29a] [K-29a] İy sultān-ı Zengistān yüz biñ buncaleyin māl hazineye lāyık serversin. Bunca rüzgārdur bizümle yoldaşlık kılıp yolumuzda Süleymān nebī 'ışkına cān u baş oynarsın şimden girü diyāruñda otur vaqtı ki hoş gör. Bizler seyr ü sefer kılalum. didi. Andan Qahrām-ı Zengi eyitdi İy pehlevān-ı cihān 'ālī hazretüñden şöyle 'izzet-i muhabbet görmedüñ kim bir nefes ayrulavuz olunca işigüñde. didi şāh-ı Zengistān şöyle diyicek Sām-süvār'a be-gāyet hoş gelüp¹⁶⁷ gönülden muhabbet kılıp egninden hāş hil'at virdi. Andan Sām-süvār eyitdi İy şāh-ı Zengistān hiç diyāruñda yakın yirde saña düşmān¹⁶⁸ var mıdur ki gelüp diyāruñı incidür? Varsa di varalum seni düşmen zahmetinden emīn idüp andan gidelüm Hākk rāst getürürse¹⁶⁹. didi. Sām-süvār şöyle diyicek Qahrām eyitdi¹⁷⁰ İy Pehlevān-ı zemīn ü zemān¹⁷¹ didi Zengistān diyāruñ bir müşkil yağısı vardur. Gergedan serleridür on biş yılda bir gelürler bu diyārı baķup yaķup harāb idüp giderler Zengistān'a kıtı hayf iderler. Kıvvetümüz irmez kim anlara cevāb virevüz. didi. Qahrām-ı Zengi şöyle diyicek Sām eydür İy Qahrām ol düşmenüñ yaķımındur. andan Qahrām eydür Kırk günlük yoldur velī ol kavm bu kırık günlük yolu dört günde gelürler. Qahrām şöyle diyicek Sām eyitdi İy şāh Zengistāndı yaraķ kııl varalum ol düşmenlerü ki düşmenleyelüm Hākk rāst getürse diyüp ser-leşkerlere buyurđı yaraķ kıılalar nite on iki kez yüz biñ erden altı kez yüz biñ er¹⁷² urundılar andan Sām-süvār buyurđı altı kez yüz biñ erle İlyāv kal'a-ı Zengibār'da kıaldı bir gün mübārek evķātda eşref sā'atde göç kılıp Qahrām-ı Zengi'yi kıulağuz kılıp getdiler. Zengistān sınırından çıkup on dört gün yürüyüp bir tağa irüp kıondılar at ve er yorgundi şulanup yatdılar. 'Ale's-şabāh Sām-süvār tırup Hālık'a 'ibādet kılıp andan bār-gāhına gelüp oturđı. Selāfin serverler gelüp şefrā-şiken yiyüp didiler kim İy serverler bugün etegin şikār kılıp andan gidelüm diyüp buyurđı. Süvār oldılar Selāfin serverler dersu tağ etegin kıuşatdılar delim geyik tavşan cānverler tıtdılar. Ol tağ etegince hayli getdiler giderek āhir Sām-süvār önünden bir 'acibce şekl cānver çıkup kıaçdı. Andan tır-endāzlar tır ü kemān ele alup ol cānverüñ der-pāyin sürdiler yükrüşlü raķşlarla irüp oķ ile [H-29b] [K-29b] urup şikār kılıp Sām-süvār'a getürdiler nite ululukda kıoyun

¹⁶⁷ Sām-süvār'a be-gāyet hoş gelüp] Sām-süvār'a hoş gelüp H.

¹⁶⁸ Diyāruñda yaķın yirde saña düşmān] Diyāruñda saña yaķın düşmān H.

¹⁶⁹ Getürürse] Getürse H.

¹⁷⁰ Qahrām eyitdi] Qahrām H.

¹⁷¹ Zemīn ü zemān] Zemīn H.

¹⁷² Altı kez yüz biñ er] Altı kez yüz er H.

koçınca ola başı şu şığırı başına beñzer boynuzları bişer altışar qarış ola kulaqları beledi keçi kulağına beñzer şöyle uzun kim dizlerine irişür arkası kaplanleyn besteleri var quyruğı dağı koyun quyruğı gibi idi. İki öñ ayakları kurd ayağı gibi pençelü ve iki kıç ayağı geyikleyn çatal toynaqlu ve bir ‘acāyib dağı bu kim ol cānverüñ ülpı bi-‘aynihi ādem ülpı gibi Sām-süvār’a getürdiler. Sām-süvār ol ‘acāyip hilkat-i cānveri göricek¹⁷³ şāni‘ üñ kudretine i‘tikād idüp def‘i ol cānveri āzād itdiler. Dağı gitdiler giderken gördiler kim tığ yaçasında bir kaç atlular bir mağāra kapusunda turup gāvğā iderler. Sām-süvār’la serverler at sürüp varup hālî şordılar birisi eydür İy Server bir ‘aceb şekl cānveri kovagetürdük. Bu mağāraya girdi ardınca girenümüz yaraladı diyüp bir kaç sipāhi gösterdiler. Kiminüñ kolu kiminüñ boş pārelenmiş Sām-süvār anları görüp acıyup serverlere işāret itdi. Serverlerden Behrām ve İ‘tişām kılıç yalıncağ kılıp ol mağāraya girdiler. Cānverler dağı ol varanları gördiler gızgırışup kendüleri üzerlerine atdılar andan birin çelüp ortasından Behrām ol müzi cānveri iki pāre eyledi. Birin dağı İ‘tişām depeledi mağāradan çıkdılar. Sām-süvār öñine getürdiler tazı atca ola bir kōrkunc cānver başı it başına beñzer gözleri kaplan gözlerine beñzer dişleri şöyle uzundur kim hancer gibi ağzundan taşra sırtmış ayaklarının dağı niçesi gāyet ulu u‘kqāb kaynağınleyn ve bir ‘acāyib dağı bu kim quyruğının ucu dört pāre kamçı gibi. Andan Sām eyitdi ‘Aceb bu cānverüñ insāna nefi‘ var mı? ola. didi andan Dermāyūs Hākīm eyitdi İy pehlevān-ı cihān Hāk *sūbhāne ve te‘ālā* cümle eşyayı kim halk idüpdür her birinüñ bir dürlü nef‘i vardır veli‘ ilme bilmek gerekdür diyüp Hāvāş-ı Hāvān kitābın eline alup ol cānverüñ şüretin bulup Sām-süvār’a beyān itdi. Didi kim İy pehlevān-ı cihān bu cānverüñ insāna nefi‘ budur kim bir kişi bu cānverüñ yüregın kebāb kılıp yise gāyet ciger-dār¹⁷⁴ ola. Şöyle kim hayvāndan insāndan hiç kōrkmaya bākisin Hāk te‘ālā bilür diyüp hāmūş oldı Sām-süvār ol cānverüñ nef‘in bilüp buyurdu yüregın alup gitdiler gice qarşu bār-gāha gelüp yiyüp içüp yatdılar. Çin seher göç kılıp getdiler altı gün yiriyüp [H-30a] [K-30a] Bir Dırahtistān’a irüp kōndılar andan Sām-süvār Selātin serverlerle mīr ü mihterlerle it kuşalup mīşe içine şikāra yüridiler hayli yir gitdiler giderken bir kuş ötüp bir ağaçdan uçdı. Mīr şikārlar görüp ol kuşuñ ardınca kuşlar atdılar. Dutup Sām-süvār’a getürdiler cüssede qarğa deñlü ola bir kara kuş kanatları quyruğı aq başı iki veli her başında üçer gözi var. Toğan gözüne beñzer la‘l-i kevn ve bir dağı ol kuşuñ bir ayağı ādem eline beñzer barmaqları dırnaqları ve

¹⁷³ Sām-süvār ol ‘acāyip hilkat-i cānveri göricek] Ol ‘acāyip hilkat göricek H.

¹⁷⁴ Ciger-dār] Ciger gerdār H.

bir ayağı toğan ayağına beñzer. Elmās kaynaqlı be-gāyet münteşā Sām-süvār ol pehlevān-ı rūzigār ol iki başlu kuşu geregi gibi teferrüc eyledi. Hāq te‘ālānuñ fā‘il-i muhtārılığın bilüp ol kuşu ‘acāyib için bile alup gıtdiler. Andan ol Dırahtistān içinde bir müntehā ağaç dibinde bir bınāra irdiler gün issiydi inüp Sām-süvār’la serverler kim oturup kim tırdılar şikār atalarından kebāb idüp getürdiler. Sākīler şarāb-ı mütribler ceng-i rebāb müheyyā kıldılar bir zemān ‘iṣ u nūş itdiler. İderken añsuzın bir ġarīv kopdı. Şöyle kim atlar belikleşdi. Serverler baķısup el sāz selebe urdılar. Anı gördiler bir ejderhā ġıjgırup dört pençesin yire urup kıddin dört kıat idüp kıuyruğın çenber idüp ağızın açup zehrın şaçup sürüp ol ağaç dibindeki şuya gelür. Ol müzī cānveri serverler göricek ġarīv kılup kıasd itdiler kim kıılıcla karşı varalar. Sām-süvār didi kim. İy dilāverler ejderhā cengi ādem cengi gibi degüldür. Yüz-be-yüz karşı varanı zehrle urup helāk ider. Ejderhāya ejderhā cengin bilür kışi varmak gerekdür kim iş hāşıl ola. didi. Dağı Sām-süvār serverleri Ejderhā öñünden alup geyik yire vardılar. Ejderhāyı gözlediler anca kim Ejderhā ġıjılayusura ağaç dibindeki şuya gelüp gāyet şusuz idi. Şulandı mest olup ağaç dibinde yatdı. Hiç deprenmedi. Sām-süvār anı görüp şıganup ser şanup serverlere eydür. İy dilāverler ejderhā şu içdi zehri geçdi demidür yürüñ bu müzī alduralum diyüp Sām-süvār meşāmına tiryāk-ı ekber alup siper-i sīneye şalup seyf-i ‘uryān kılup serverleri sağ sol yanına alup ġarīv kılup Ejderhā üzrine yürüyiş kıldılar. Andan ejderhā dağı ġarīvden belikleyp baş yerden kıaldırup baķup kendüye varanları görüp ġıjgırup yerinden tırup dört pençesin yere urup kıddin bir kıaç kemer kılup dürülüp bükülüp kıaşd kıldı kim varanları karşıdan [H-30b] [K-30b] Zehrle ata. Sām-süvār yetmiş tır-endāz dilāverlerle ecel peykleri tuş tuşa ejderhāyı atdılar kim başında kim döşünde kim gözünde kim göksinde zaķmlar urdılar. Ejderhā dağı oķ zaķmından açıp hışmla kıuyruğın şalup yere urup degirmen arğınleyin yeri yardı. Toprāğın havāya şavurdı. Ğıjgırup ağızından zehrini serverlere atdı, irgüremedi varup Sām-süvār’uñ öñüne düşdi düşdüğü dem yirüñ toprāğını kıarāra yaķdı. Kıara dutun yerden göke direk direk dikildi. Severler anı görüp yine ġarīv kılup yetmiş dilāverine oķlar atup delīm yerde ejderhāya zaķm urdılar. Yine ejderhā ġazaba gelüp dürülüp bükülüp serverleri yine zehr ile atdı. Serverlerden birin urup kıarāra yaķdı. Sām’la serverler anı görüp ġarīv kılup yine yitmiş server oķ¹⁷⁵ ile atdılar delīm yerde zaķm urdılar. Ejderhānuñ zaķmı çoğalıcak şaşup yüzi üzre düşdi serverler anı görüp ġarīv kılup dersu kıılıç yalıncaķ

¹⁷⁵ Yitmiş server oķ] server oķ H.

kılup süre irdiler evvel Zemzeme-i ‘Ayyār nacağ şalınca ejderhā yine kendüyi dirüp
 tırdı. Gelenleri görüp baş kıldırup dem urdu kim Zemzeme-i ‘Ayyār’ı çeke. Anı
 görüp Ğazanfer-i Medenī seyf birle başını çeküp iki pāre eyledi andan ejderhā
 başında muħkem zaħm yeyicek ‘amūdılāyın kıuyruğın yire şöyle urdu kim şu çay gibi
 yiri yardı. Hemān-dem iren server seyfle çaldı şöyle kim ol ‘adūyı pāre pāre kıldılar.
 Sām-süvār ejderhāyı öldüricek serverler taħsīnleyüp serverler Selāṭīnler cem‘ olup
 ejderhānuñ üzerine gelüp şāh mühresin alup süvār olup gitdiler. Giceye karşı çeriye
 gelüp yiyüp içüp yatdılar. Şabāḥ göç kılup gitdiler. Yedi gün yürüyüp bir şaħra
 ortasında bir ulu şuya irdiler. Çeri konuşca Sām ile Selāṭīnler mīr u mihterler
 yürüdiler kim şuyun geçidin bulalar. Kenārınca giderken güzārımı yirde bir nesne
 gördiler. Sürüp kıatına gelüp gördiler kim taşdan bir fil düzmişler fil üzre kıara
 mermerden bir ādem kıalibin düzmişler. Kıırk yedi eriş kıadd ü kıāmet kıahramān-ı
 kıātil-i šalābet Sām’la Selāṭīn serverler kıalibi görüp çevre alup nazar urdılar kıalib
 sīnesinde bir kıaç satır yazu gördiler. Cāliyūs Ğakīm okıyup didi kim Yā pehlevān-ı
 cihān bu kıalibi düzen bu kıaṭṭı yazan dimiş kim İy cihān sarāyın seyriden şehriyār bu
 kıaṭṭı görüp bilesin kim ben daḡı zemānımdaki mu‘teber serverdüm. Erlik içreki
 cihāngīr erdüm. Aduma Efrāḡ-ı Zengī dirlerdi. İy niçeler ni‘metüm yerlerdi. İşbu
 resme dört yüz kırksān yıl ‘ömr sürdüm. Bu nice yıl ‘ömr içinde her kıanķı diyāra
 çeşm ile vardumsa kimse baña karşı tırmadı. Farķuma erlik gözin urmadu. Āciz
 ‘ömrüm [H-31a] [K-31a] āħirinden bu şunuñ öte cānibinden bir düşmen diyāruma
 geldi. Zengistān ilen urdı delīm dilāver kıırdı. Ğāfil bulundum. Düşmen gidicek ben
 daḡı ġayret itdüm. Çerimi dirüp düşmen ardınca gitdüm. Andan bu kıalib kıaddüme
 göre düzdüm¹⁷⁶ Benden nişān olsun diyü şuyun öte yaķasında daḡı ol düşmen
 şeklinde bir nişān kıldum. Tā ki görenler beni ve ceng kııldığım düşmeni bu
 nişānlardan bileler. Bu düşmeden kıazer kıılalar. Ğāfil bulunmayanlar. dimiş. Sām-
 süvār Eṭrāḡ-ı Zengī kıaberin işidüp bu naşīḡat dīñleyüp biraz fikre varup baş şalup
 eyitdi. İy Ğakīm-i Eṭrāḡ-ı Zengī kıoş dimiş düşmendeki ihtirāz itmek gerek diyüp at
 sürüp Selāṭīnlerle ol şuyı geçüp kıondılar. Ve lākin gergedan serlerden ġāyet ihtiyāt
 itdiler. Kıartūsī ‘ādī-i ol pehlevān-ı Şeddādiyi On biñ erle düşmen cānibine kıaravul
 kodılar. Zīrā ‘āķil oldur kim düşmendeki dāyim ihtirāz eyleye. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Ger gedā vü kıoca şaḡne yā emīr-i ser-firāz

¹⁷⁶ Düzdüm] Düzdürdüm K.

Az gerek ki düşmeninden ide gāyet ihtirāz
Tergūya bađlu olur gāfil başı yođdur gūmān
Ĝaflet ile dutiler gōkde ũcer kez řāh-bāz¹⁷⁷

Der-Beyān-1 Temřilāt-1 Dāsītān-1 Māzī¹⁷⁸

[Fā' ilātūn - Fā' ilātūn - Fā' ilūn]

‘ Aķiliseñ sende senden pūr hūner
Kendōzūñden kendūñe añla ħaber
Fi'l-meşsel Etrāķ-ı Zengī'dür özüñ
Nefs-i emmāre ħařım aĝıl gözūñ
Nefs olur a' dā-yı ekber ejdehā
Degme kimse bulmaz elinden rehā
Ger riyāzet birle iderseñ sen zebūn
Dū cihānda olısar sin rehūmūn

Der-Beyān-1 Temřilāt-1 Dāsītān-1 Māzī¹⁷⁹

[Fā' ilātūn - Fā' ilātūn - Fā' ilūn]

Gōñlüñi řāf eyle ħayr it kılma şer
Naĥl-i řehāvetle řamađdan it gūzer
Ćunki nefsi ađvān ki ola helāk
Nefse gālib ola ' aķluñ zāt-i pāk
‘ Aķl u rūĥuñ nefse ger gālib ola
Ĥizmeti Ĥaķķ'a řapuñ řālib ola
Ĥālib ol mařlūba bulasın vuřūl
‘ Āřık ol mařbūba bulasın vuřūl
Ĥūb-ı mařbūb ol Ĥudā'dur bī-gūmān
Naķřı yoğdur lā-řerrīn-i bī-mekān

¹⁷⁷ Tergūya bađlu olur gāfil başı yođdur gūmān/Ĝaflet ile dutiler gōkde ũcer kez řāh-bāz] -H.

¹⁷⁸ Der-Beyān-1 Temřilāt-1 Dāsītān-1 Māzī] -H.

¹⁷⁹ Der-Beyān-1 Temřilāt-1 Dāsītān-1 Māzī] -K.

Mālik ol ki mülkine yokdur hālel
Hālîk ol ki kâdir-i kayyûm ezel
Kıl ʿibâdet aña ol vâhid durur
Ne felek şahid melek sâcid durur

Der-Beyân-ı Meclis-i Âhîr

[Fâʿ ilâtün - Fâʿ ilâtün - Fâʿ ilün]

Hakıq'a minnet şükr aña lâıyık durur
Kullara rızkı viren Râzık durur

Hākî adem bād-ı ʿisî iden ol
Bülbüli gūyâ vü şeydâ iden ol

Virde ecelden mühlet Rabbü'l-enâm¹⁸⁰
K'üç yüz otuz iki meclis oldu tām

Bu Süleymân nâmesin İy şah cihân
ʿİlmümüz irdikce didük pes hemân

Meclisümüz buldı gâyet kâmekâr
Sözi âhîr idelüm vaqt oldu tār

Ger ecelden bulavüz vüsʿ at hemân
Söyleyevüz bâkîsin İy kāmürân

Müstemiʿ den bu durur hâcet velî **[K-31b]**

Fâtih ile aña lâ dime belî

Fâtih ile yâd iden Firdevsî'yi **[H-31b]**

Fâtih ile aña lâ dime belî

Fâtih ile yâd iden Firdevsî'yi

Hak mezîd ide aña Firdevsî'yi

İy viren Firdevsî'ye ʿaql u kemâl
Sâniʿ -i hâlâk-ı ʿâlem zü'l-celâl

Nür-ı Aḥmed ḥürmet için bâ İlah

¹⁸⁰ Vezin bozuktur.

‘ Afv eyle her ne ki andan günāh

Bu kitābum oқыup ben yazana

Heb̄tin işlāh eyleyüben düzene

Diñleyene bile eyle rah̄meti

Cümlesine kıl müsevver cenneti

Süleymān-Nāme’nüñ Üç Yüz Otuz Üçünci Meclisinüñ Beyānındadır

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Hakk’a minnet hüsn eyāsı pāk-i zāta irmişüz

Ol yüzi gün zülfi şeb kıadr-i berāta irmişüz

Çün Sikender zülmet hicrin çekmez iken teşne leb

Ol hızr sebz-i haıı la‘l-i hayāta irmişüz

‘ Işık beriyyesinde gerçi çekmişüm bī-ced-i cefā

Kıble-i erbāb-ı hācetde necāta irmişüz

Fürkatinden zāl iderken nūh̄iyle nāy-veş

Ne şeker-leb gonce had şeker nebāta irmişüz

Post-püş olup cihānda seyr iderken nāfi-veş

Kıldı yāri zülf-i miskīn sünbülāta irmişüz

‘ Ālem-i ervāh̄da var idi yār ile sābıqam

O kadīmi ‘ışık-ı dāyim sābıqan ne irmişüz

Çün merāhı gözlerimden yaş döküp kıan ağladum

Kaddimi ceng itdi ‘ışkuñ kim memāta irmişüz

Cān lebūñde şekkere kıonmış mekesdür şehdāmer

Çok şeker ‘İsā nefes ‘ömr-i hayāta irmişüz

Diñle imdi bu Süleymān-nāme’dan emleğ kelām

Tā diyesin tārih̄ ehl-i tā liyāte irmişüz

Liki virgil cān u dilden şad şalavāt Aḥmed’e

Diñle bürhān delili beyyināta irmişüz

**Der-Beyān-ı Kışşa-i Elhanīl ve Şikāyet Kerden-i Ebā Bir Girān Ez-Bārgirler Be-
Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-şalāt-ı ve’s-selām**

Loḳmān-ı ekber ol Hākīm pür-hüner ḳavlince ki muḳaddemen bu kitābuñ muşannefidür ve Eflātūn-ı Yunanī ol re’īs-i ḥükemā cihānuñ ehl-i ‘irfān naḳlince suḥan-mendān-ı ḥaḳāyık ve çehre güşāyān-ı şuver-i daḳayık ol vech ile şaḥīḥ ḥikāyet ve şalīḥ rivāyet ḳılıp eydürler ki Sām-süvār ol pehlevān-ı nāmdār şunuñ öte yanında ḳonup gergedan serlerden ḥavf itmekde ammā ki bizüm ḳışşamuz ez ān cānib Süleymān Hāzretine geldi. Nite ḳaçan ki Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām şeh-zāde ile Sührāb şāh ḳızı Hümā’yı Hāḳḳ te’ālā’ya du’ā ḳılıp ol zemānda zāhir olan on iki biñ benī İsrāyil peygāamberleriyle ve Hızr İlyās’la ve cemī’ zühhād u ‘ubbād ve ḥayrū’n-nās ile el getürüp du’ā ḳılıp Hāḳ te’ālā Süleymān nebīnün ‘aleyhi’s selām du’āsın müstecāb ḳılıp anlara ‘ömr ü ḥayāt viricek ins ü cin ḥalḳ yitmiş iki millet mu’cize-i Süleymān görüp müşrikān inşāfa gelüp nebī Mürseldigin taḥḳīḳ bilüp Süleymān nebī nazarında diz çöküp tekrār tecdīdī imān getürdiler diyü rivāyet iderler. **Ammā ki** ba’zı rāvī eydürler ki. Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām el götürüp du’ā ḳılıcaḳ Hāḳ tebārek [K-32a] ve te’ālā [H-32a] Du’āsın müstecāb ḳılıp anlaruñ cismine cānların virdi. Yırlü yirinden ḳalḳup ürü ḫurdılar. Süleymān ḳaziyye ne oldıysa cevāb virdiler. Ölüm acısın bir daḫı görmeyelüm bu fānī cihānda ḫurmayalum āḫiret mülkine birbirimüzden murād alavüz¹⁸¹. Dilegümüz budur ki du’ā ḳılasın yine setr olavüz. diyicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s -selām du’ā ḳıldı. Hāḳ te’ālā anları setr itdi üzerlerine bir ‘ālī ḳubbe yaptılar. İsmi Ziyāret-i ‘Uşşāḳ ḳodılar. Şoñra ol ḳubbe bühḫti’n-naşr yıḳup helāk itdiler rivāyet-i eşaḫ budur ki faḳīrūñ daḫı ‘aḳlı bu ḳavli ḳabül itdi ki şaḥīḥ naḳl budur. **Nazm:**

[Fā’ ilātün - Fā’ ilātün - Fā’ ilātün - Fā’ ilün]

Nakl-i tārīḫ uymaz iy şeh birbirine bī-gümān

Līki sizūñ farkı vardur bilür anı şeh cihān

Naḳk-i eḳvā budurur kim itmişem anı beyān

Müstame’ sūñ vir şalāvāt Muştafā’ya bī-gümān

Neşr: Ḥükemā ḳavlince Süleymān nebī ḥāzret-i ‘aleyhi’s-selām çünki ol iki şeh-zādeyi du’ā ḳılıp bu vech ile mu’cize göstericek cem’i ḥalḳ-ı ‘ālem cān u dilden maḥabbet oldılar eḫrāf-ı ‘ālemden ne ḳadar püt-perest āteş-perest kāfirler var ise ekşerī

¹⁸¹ Birbirimüzden murād alavüz] Birbirimüzden alavüz H.

imāna geldiler. Süleymān Hzretine ‘*aleyhi’s-selām*’a çok armağānlar ve tuhfeler gönderdiler. Meger ki Ba‘l bek melikinūn ṭavīlesinden bir ḥāz-ı ‘Arabī atı vardı ki mişlini çeşm-i felek görmemişdi ve gāyet yāverliğinden kimse binmedüğü ecilden Süleymān nebīye göndermek maḫşūd idindi. Vezīr **Sermediyle** Süleymān Hzretine gönderdi alup nazarına getürdi meger ki ol ḥinde Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām*’ Ḥinik İshāk Süvār olup tenhā ḥavāşıyla seyrāna yitmiş beytü’l-muḫaddesi şahrāsına teferrüc idüp gönderdi. Ve lākin serverler Selāṭinlerden ḥükemādan vüzerādan bilesince kimse yoğ idi. Cāme tebdīl-i şüret tağyīr kılmış idi. Ya‘nī ki kimse Süleymān nebī Hzretin bilmeye ihtirāz kılmaya. Maḫlūmlardan bir kimsene bulursa ḥaḫḫımı zālimlerden alıvirüp dād-ı istād kıla. Hemān Süleymān Hzretinūn yanında ḥavāşlarından gül‘ izār parçalı ve pehlevānlardan Ḳāhir bin Sām-süvār’a ve cinni serhenglerinden Rūḥ Şāh-ı Cinnī ve Perrīler Sultānı Hümāyūn Şāh ve Kiflīz Cinnī ve Müflīz Cinnī ve Kündek Eḫremen kim bunlar dāyim Süleymān nazarında oldular. Ḥaḫḫ gözinden nihān Süleymān ‘aynında ‘ayān ḥizmet kıllurlardı. Ve Āşaf bin Berḫiyā daḫı bir şeb-reng kātıra Süvār olup Süleymān yanınca giderdi. Maḫallī düşdükçe kelimāt iderdi ve şol tarafa perrīler sultānı Hümāyūn Şāh perrī atına binüp Süleymān yanınca yürürdi. Maḫallinde az ve öz Süleymān’la söyleşüp kelimāt iderdi zirā söz üzerüne öz ve öz ola nitekim eydür *Cevdetü’l-kelām Fi’l-iḫtişāş*¹⁸². [K-32b] [H-32b] ve daḫı ‘āḫil oldur kim kendü ḥāline münāsīb müşāḫible yūriye nitekim eydür. *Celīsü’l-merr’ mişlihü*.¹⁸³ Ma‘a’l-kışsa sözi dırāz itmeyelüm ḥazreti Süleymān ‘*aleyhi’s-selām*’ bu vech ile sağ tarafdān Āşaf bin Berḫiyā birle kelecı idüp giderken nā-gehān gördiler ki bir ḥār-kes ‘Arab palan atına diken yükledüp ḫarşudan gelür. Bād-pāyı Medenī diledi kim ilerü varup ḥār-kesi ire Süleymān nebī revā görmedi ḫünki ḥār-kes bār-gīrini diken ḫaraltusıyla ki Hümāyūn Şāh’uñ bindüğü perrī atı kim gördi belikleyüp ḫanad açdı perrān olup göge uçdı ve anuñ belikledüğü görüp ceng-i İshāk daḫı yoldan ayrıldı. Ḥār-kes bār-gīri kişnedi ve Ḥinik-ı İshāk daḫı kişnedi ḥāl diliyle bunlar birbiriyle dillerince kelimāt itdiler kim Hzret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām*’ bilüp ne didüklerin añladı. **Nite** ḥār-keş bār-gīri Ḥinik-ı İshāk eyitdi ki. Yā Ḥaylūk ḫayrlusı senūñ heybetūñ ve cemī‘i endām-ı şıfatuñ bencileyin ata beñzer ammā ki ḫāmetde şüretde hezār mertebe benden ra‘nā şıfatuñ ve ḥüsnüñ ol ḥüsn heybetüne göre Ḥaḫḫ te‘ālā saña rāḫat olmaḫ müyesser itmiş. Nite baña miḫnet ve yol çekmek muḫadder itmiş. Meger kim senūñ yüzüñ güler olduğı ecilden ki ol daḫı bir

¹⁸² *En güzel sözler sezdirilmiş olanlarıdır*

¹⁸³ *Oturduğu kişinin aynısıdır.*

hüb ‘atadur nitekim eydür *Beşāšetü’l-vechi ‘atıyyetühü sâniyyetü*¹⁸⁴ diyüp hâl diliyle hār-keş atı böyle diyicek Hınik-ı İshāq cevāb virdi ki. Yā hār-keş İy cefā-yı rüzgār-keş ‘Arabī atlara ‘izzet ü hizmet rāhat olmağı ve palān atlarına yük çekmek zahmeti ve uzak yollar yürümek meşakḳati ‘ālem-i ezelden taḳdīr olunmuşdur. Zīrā ki ben Hınik-ı İshāq’am İshāq Peygamber’e hâl diliyle su’āl itdüm ki Ba’zı hayl begler tavīlesinden ‘izzetde ve ba’zı bār-gīr atlar¹⁸⁵ cinsi ağır yük çekmekte zahmetde buña sebep nedür? cevāb virdi ki Ol zemān kim Allāhü te’ālā ādem-i şafinüñ ḳālibin toprakdan ki düzetti. Anda şaḳşāl olup Mekke ile Yemen t̄ayif arasında yatdı İblisleyin atlara iḡvā itdi ve eyitdi kim Bu yeten ḳālibe Allāhü te’ālā cān virüp ādem olacaḳdur ve her birüñüze ağır yükler urup binecekdür gelüñ balçıḡıñan ayaklañ zīr u zeber kıluñ ki şerrinden ḫalāş bulasız diyüp ol ḳadar ilḳā itdi ki atlar gelüp ādemüñ ḳālibin ihāta itdiler. Ol ki ‘Arabī hāş atlar cinsidür. Eyitdiler ki Biz Haḳḳ’uñ emrinden taşra iş itmezüz. Bu ḳālibi ayaḳlamağa ādemi itmezüz. Allāh’uñ emrine muḳī’üz tevekkül ol Haḳḳ’a kıılırız. dirler. nitekim eydür *Tevekkülü ‘alā Allāhü yekfike*¹⁸⁶. Ammā bār-gīr cinsi daḡı iki şınıf oldılar gümāna varup yirlü yirinde t̄urdılar. İkinci şınıf ayaḳlamağa ilerü vardılar İblis eyitdi Ne t̄urursız gelüñ ayaklañ diyüp ādem-i şafinüñ ḳālibine pes tü [H-33a] [K-33a] diyicek göbegi yirine düşüp Haḳ te’ālā andan bir gelüp yerden atlara ḫamle idüp ḳovdı. Ser-cümlesin redd itdi pes şol ‘Arabī atlar ki Haḳḳ’a tevekkül kııldılar. Benüm cedd-i a’lāmdur ki rāhatda t̄ururlar¹⁸⁷ ve şol atlar ki şeklle t̄urdılar. İlerüye varmadılar anlar şol atlardur ki alçaḳ ḫällü kişiler ucuz bahāya alup biner. Ne hāşdur ve ne kimdür ammā şol bār-gīrler ki ḳālib-i ādemi ayaḳlamağa vardılar. Haḳ te’ālā *celle celālehü* anlaruñ neslini ağır yük çekmekle āḫir yağır olup yire çekmekle dünyā meşakḳatin naşīb itdi ki anlaru senüñ cedd-i a’lā gider sebep bu belāya mürtekib olduḡuña cādü gözüñ şeyḫān söz ile ‘amel idüp ve buḡl u ‘aceb hevāya ḳarīn olduḡı ecludendür kim kendilerin gördiler. Ḳālib-i ādemi ayaḳlamağa ilerü vardılar. Bilmediler anı ki üç nesne kişi helāk ider. Miḫnetle evvel hevāyı nefse uymaḳ ikinci baḡīl olmaḳ üçüncü ‘aceb itmek. Nitekim eydür. *Şelāşe mühlükātü buḡilü vehevā ve ‘acebū*¹⁸⁸. diyicek Hınik-ı İshāq’uñ sözünü hâl dilince hār-keş bār-gīr işidüp eyitdi. Yā Hınik-ı İshāq ḳünki yaḳdır. Ezelden naşībimiz ağır yük altında meşakḳat çekmekmiş. Elümüzdün ne gelür ādemī-zātüñ

¹⁸⁴ *Güzellik Allah’tan gelen ikinci merhamettir.*

¹⁸⁵ Ba’zı bār-gīr atlar] Ba’zı atlar H.

¹⁸⁶ *En iyi vekil olarak Allah yeterlidir.*

¹⁸⁷ T̄ururlar] Dururlar K.

¹⁸⁸ *Üç kötü şey Cimrilik kibirlilik ve kötü niyettir.*

bu yaramaz işlerine ‘alefüm az virüp çok yük urduğı cünbüşler ne şabr kırup te’hîr idelüm ümmiddür ki âhîr vire sa‘âdet bulavüz kim. dimişlerdür. Yaramaz işlere te’hîr itmek sa‘âdetdür. Nitekim eydür *Te’hîrû’l-asâtihi mize’l-iğbâl*¹⁸⁹. ve ammâ ki yâ Ğinik-ı İshâk hayvânât arasında bir söz söylenür eydürler ki. Âdem-i şafi nesliden İbrâhîm Ğalîl aşlından Yahūdâ sıbtından Dâvud nebî bilinden Süleymân nebî nâm peygamber dünyâya geldi nübüvvet hâtemin eline aldı ızın-i Rabbânî birle ins ü cinne vühüş-ı tuyûra. Mâr u mûra hüküm ider Süleymân oldu. Biñ bir ümmet emrine fermân oldu ve her kim hâlini şikâyet itse dilini bilür dâdını istâd kırup dirler. N’olaydı ol Süleymân yanına varmağa fırsat bulsam hâlimi hikâyet ve ağır yük çekmekden şikâyet iderdüm? Zîrâ ki ‘uğalâ eydür. Zâ‘ifüñ silâhı şikâyetdür. ki hâzret-i ‘Alî’den naql-i rivâyetdür. *Salâhü’z zü‘efâ’ eş-şikâyetü*¹⁹⁰. diyicek Ğinik-ı İshâk hâl dilince eyitdi ki Müjde olsun saña ki arşamda götürüp gitdügüm ‘izzetle omuzumda tutduğı o zıllı ma‘bûd Melik-i Maħmûd Süleymân ibni Dâvud’dur ‘aleyhi’s- selâm şikâyet itmek hâcet degül ki senüñle söyleşdügimi işidiyoruz. *Ķavlehu te‘âlâ Fefehhemnâhâ suleymâne vekullen âteynâ hukmen ve’ilmen*¹⁹¹. mücibince Hâzret-i Süleymân ‘alehi’s-selâm bunlaruñ [H-33b] [K-33b] Sözüni işidüp fehm idüp hâr-keşi kığırıp kırk dînâr Yûsuf’ı virdi ki her dînâruñ vezni yidi mişkâldi. Bahâsın virüp bâr-girüñ yükin giderüp âzâd itdi ve Keli‘âd-ı Barçalı’ya işmarladı ki emîr Aħver’e iletüp tavilevirdi. İbrişim çul çullayup ‘alef virdiler. Ez in cânib Süleymân Hâzret ‘aleyhi’s-selâm seyrândan dönüp taht-gâhına gelüp giderdi. Velî perri Hânük-i Bendekî perî atına gâh gâh nazâr iderdi anuñ ol Tâvûs kıyruğına ve kınadına ve çâpüklüğüne ve hüsni gökceklüğüne hayrân kırup dağı su’âl kırup eyitdi ki Yâ Periler sultânı Hümâyûn Şâh teklîfi terk idelüm saña bir sözüüm var haber virdiğüm dimişlerdür dostluk şartı oldur ki arada teklîf olmaya. Nitekim eydürler. *Şartı’l-ülfeti terkü’l-külfeti*¹⁹². Su‘âlüm saña budur ki bu bindüğüñ perî atları kıankı vilâyetde olurlar ve bunlaruñ aşlı ibtidaen hilkatlerine sebep nedür nice bilürsin? diyüp Su‘âl idicek Perri Ğan Humâyûn Şâh du‘â kırup eyitdi ki Yâ nebiyyu’llâh Gevher-nigîn kıal‘asından öte baħr-i ekber sevâhîlinde bir cezîre vardur. Cezîre-i Ğayl dirler andan perî atları çoğ olur ammâ ki sebep-i hilkatın bilmezüz. Anı melik-i Müvekkil Ğaylden su‘âl itmek gerekdür diyü cevâb virdi. Süleymân Hâzreti sözin ma‘kül görüp gitdiler. Benim çâşüt vaķtı olıcaķ gelüp şehre yitdiler. Süleymân nebî otağı

¹⁸⁹ *Kötülük yapmamak iyiliktendir.*

¹⁹⁰ *Şikâyet zayıfların silahıdır.*

¹⁹¹ *O hükmü biz anlatmıştık Süleyman'a ve hepsine de peygamberlik ve bilgi vermiştik (Enbiyâ 79).*

¹⁹² *Sevginin şartı yanlış anlamamaktır.*

öñine gelüp atından indi vedā' laşup hāşına¹⁹³ gitdi ol gün gice aḥşamdañ ve gece tā seher vaḳti olunca Allāh'a 'ibādet idüp tazarru' itdi. Begler daḥı tağılıp mekānlu mekānına vardılar. Bunuñ üzerine ol gün geçdi. Tā kim yarındası 'ale's-şabāh kim oldı. Süleymān nebī 'alehi's-selām şubḥ olunca Haḳḳ'a tā' at kıldı. **Nazm:**

[Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilün]

Şeh Süleymān itdi tā' at tā atınca şubḥ-ı tāk
Cāmi' üstünde mü'ezzin tā virince katlu bak
Mişeden arslan çıkuban kara tağ'ağdı peleng
Hind u pīller urdu na' ra ötdi tağ taş pāk ü pāk

Der-Beyān-ı 'Azamet-i Dīvān-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Hakīm kavlince çünkim ol gice geçüp 'ale's-şabāh oldı. Süleymān Hāzreti cāme-ḥ'ābdan tırdı geldi. Pāk şudan arı āb-dest aldı. Hāzır olan enbiyā ve evliyā birle şubḥ namāzın kıldı. Zebūn u Tevrāt'dan okıdı. Şeytān-ı Racīm boynun tiğ-i tevhidle tokıdı. Andan namāzdan fāriğ olıcağ 'imāme-i Ḥalīl'i başına alup cübbe-i Şiṣ[i] egnine şalup ādem-i şafi saçın biline kemer kılup Mūsā 'aşāsın eline alup nübüvvet ḥātemi barmağında zıkr-i sübhān dilinde gelüp nübüvvet çıkup karar itdi. Evvel şafda biñ bir ümmetüñ meleküt-ı müvekkelün ayağ üzre tırdılar ellerine otdan [H-34a] [K-34a] hilkat olmuş kılıclar alup kabzalarına el urdılar andan soñra **ikinci tabakanuñ** sağ yanında on iki biñ enbiyā ve mütteḳin ve şol yanında on iki biñ evliyā'-i mü'min'in seccādelü seccādesi üzerinde diz çöküp oturdılar. Allāh'a dillerince tesbīḥ idüp geçmiş Mürsel peygāMBERLER ervāḥına şalāvāt getürdiler. **Ve üçüncü şafda** sağ tarafda on dört biñ yedi iklim sulṫānları rub'-ı meskūn ḥaḳānları zerrin taḥtlar üzerinde maḳamlu maḳāmında İskenderānī diz çöküp tırdılar ve kafalarında zerrin kemerlü kullar tiğ u tebere el urdılar. **Ve şol tarafda** pehlevānlar şāhib-kırānlar rüyı zemīnūñ pehlevānları ellerin gürz-i girāne urup pūlād kürsiler üzerinde diz çöküp tırdılar. **Ve dördüncü tabakanuñ** sağ tarafında perriler ve cinniler melikleri karar itdiler. **Ve şol tarafında**¹⁹⁴ dīv ü gül ü 'ifrīt ser-hengleri Süleymān'a karşı şaf tıutup tırdılar. **Beşinci tabakada** deñiz maḥlūḳātı üstüḥ'ān tenler ve ḥüt serler ve neheng serler ve ḥaz ceng tenler ve fil gūş ile serverleri mertebelü mertebesince her birisi uşağı ve irisi yirli yirinde maḳamlu maḳāmında ayağ üzere tırdılar. Kuşlar ulusu Sīmurğ-ı Kāf kanad

¹⁹³ Vedā' laşup ḥalver hāşına] Vedā' laşup hāşına H.

¹⁹⁴ Tarafında] Tarafda H.

açup perr u bāl düzedüp melek-veş boyun uzadup dīvān-ı Süleymānī gözedüp altun nişāme üzerinde şāhin oturur gibi oturdu. Süleymān hizmetine yüz sürdi ammā ki bākī kuşlar kanad kanada çıqup yelek yelege virüp hevā-yı fenā yüzinde serir-i Süleymān üzre sāyebān olup tırmişlardı. **Bülbül** şakıyup oturdu **Qumrı**¹⁹⁵ Āh n'idem dost? diyüp feryād kıilup 'aşıklarını mecnūn iderdi. **Ve Tūfī** Şekşer-şiken dağı Hızr-veş hazren libāsın geyüp Hızr İlyās 'alemi gibi yeşil kanadcuqların yayuban 'aķıķ leblerinden şeker-efşānluk idüp Dāvudī Elhān ile Sülemān'nuñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif'atine şenālar kıilurdu. **Ve Şāh-ı Mārān Dağı** Toķuz başlu sükūd mūrī dişlü cehennem 'alevi baķışlu kūh-ı kāf başlu toķuz kañadlu evreng başında la'lin tabaķ içinde tırmişdı ve hayvānāt ser-hengi **Seb'i Esed Dağı** hayvānlar içinde çün sedd-i İskenderānī dört pençesin serire urmişdı. Burc-i Esed gibi güneş tal'at-ı Süleymān nazarına karşı tırmişdı. **Sırtlan ve Bebr ü beyān** Ejdehā-veş ağızların açmışlardı zehr-i helāhil gibi ağız şalyalar gerinen saçmışlardı. Kuyruqların çenber kıilup dişlerin rüstemāne hanceri gibi yırtıcı tartıcı cānvercuqlara diş bileyüp göz kaķup ğamz iderlerdi. **Ve Fīl Dağı** dört 'amūd [K-34b] direk üzerine hāmmām kubbesi [H-34b] Gibi tırmişdı ve hortumın yidi başlu ejdehā gibi yire urmişdı ve külel-i kāf gibi dişlerin sırtarup göstermişdı. Şan ki hortumı şūr-ı İsrāfīl'dür ağızına almışdı. Dīvān-ı Süleymān ictimā'ın görüp halk-ı maḥşer şanup şūr çalıp tırmişdı. **Vaşak dağı** Sepid u siyāh-reng kaplan postın kalender gibi çignine şalmışdı. Kürd bahādırları gibi gāh gāh el bıyığına urup kulaqlarına iletüp şıganup sermenüp dürünüp kuşandup tırdu¹⁹⁶ ve gāh gāh kaķım cübbe geymiş Hindūstān tāciri gibi baş hırķaya çeküp serir üzre diz çöküp Süleymān nazarına karşı baş koyup yüz sürerdi. **Ve Kaplan dağı** Kibr ü kīn ile el bıyığına urup gerinüp sünüp tırdu¹⁹⁷. Süleymān 'adl yasağından āhūya Yā hū diyüp korķusından kartāş okuşup el başına koyup tapu kıilurdu **Ve Qoyuncuqlar dağı** Firişte-şifāt ḥalīm nefslikle ḥarīr tillü libāslar geyüp felek mişāl şaķķū'l-ķamer tācın başında götürüp İbrāhīm-i İsmā'īl koçı şeytāna ta'n ider gibi kurda 'itāblarla ğazab kıilurlardı. **Ve Şu Şıgırcığı dağı** gözlerine sürme-i İşfahānī çeküp kaķum semmūr cübbelerin egnine şalup 'īd-i meh-i nev-mişāl tācirlerin başlarına aluban şanki bād-pāy-ı tīr-endāzdur. Yayını başında götürüben arslanleyin kuyruğın çenber kıilup yünlerin Süleymān'dan yaña kıilup hużūr-ı kalb ile tırlurardı. Yırtıcı kaplanlar ol baķarlar ki baķarlardı. Ğamze vü remz kıilup Süleymān devridür diyü göz

¹⁹⁵ Qumrı] Qumrılar K.

¹⁹⁶ Tırdu] Tırmişdı H.

¹⁹⁷ Tırdu] Tırlurdu H.

kaçarlardı. **Ve Āhūlar daḥı** Muraşsa‘-i müsemmen ve zerrīn ḥil‘atlerin egninlerine almışlardı ve ejdehā-peyker tācların başlarından şalmışlardı. Ḥıṭāy ḥūbları gibi gözlerine sürme-i İsfahānī çeküp turlardı ve boyunlarına ‘ūd-ı ‘anber nāmesin taḫınup yir yir Süleymān’a baş koyup yüz ururlardı. **Ve Develer daḥı** Ejdehā ser-fil-i pā vü ḳār ile gerdūn-hey’etle ‘ibretu’llāh sīretle Şāliḥ peygamber nākesi gibi қаtar қаtar yüzlerin Süleymān’dan yaña tutup turlardı. Dīvān-ı Süleymānīye boyun uzadup çevre ḥalkı gözedüp göz urdılar. **Ve Atlar daḥı** Āşkar-şifat düldül-hey’et bād-pā āhen nāḥun berḳ-rev ḳamış ḳulaḳlı deve göbeklü ḳaplan göğüslü suñaq burunlu elmā gözlü incü dişlü eyle kim şaḡmal boyunlu dibek ḳarınlu ḳulan arḳalu ebrişim billü ḳamış ḳuyruḳlı tavşan ucalu deve tutaḳlı semender tülü peykān ḳulaḳlı aygırlar ḳat-ender-ḳat tavīle-i Süleymānī’de serīr-i ḥaḳānīde yirlü yirinde turlardı. Gāh gāh Süleymān devletine dillerince gülbāng ururlardı. Ya‘nī sūheyl iderlerdi. **[H-35a] [K-35a] Ḥımār Daḥı** Merkeḳ-i ‘īsā bigi nīze mişāl ḳulaḳların felege ḳaldırup dīvān-ı Süleymānī’ye baḳup göz ildiredüp mücerred abdāl gibi elif nemedin arḳasından şalup turldı ve gāh gāh ḥamāḳatinden çağırup ağırurdu. **Kirpi daḥı** Kendüyi gül şıfat ḥār içinde gizleyüben ḥaşmına ceng itmeḡiḡün būsı yerine gizlenüben rüstemāne semender cübbesin geyüben sepīd u siyāh-reng ucu taru düşürür oḳların terkisine koyup nerīmān-ı zemān gibi vaḳtine ḥāzır olup turlardı. **Ve Çatük daḥı** cübbe-i ‘ıffetin geyüben devr-i ‘adl-i Süleymān’dur diyüben ḳorḳusından müşla dirāḡuş ḳıluban dostluḳ ḳıluban dest-i tevbeḡe gelüp vaḳārla turlardı. Gāh el yüz yuyuban pak ü temīzlikle şıḡanup sermenüp bir ḳadem ṭahāretsüz yire ḳadem başmayup yürürdü ve gāh dest-i benī perdāḡt itdüḡi ḥırḳasın zāhidāne egnine aluban dilince ḥālīḳına ‘ibādet¹⁹⁸ ḳıluban Bāyezīd Bestāmī-veş secde-i şükr idüp yüz sürürdü. **Ve Senek Daḥı** Ḳıṭmīr āşḥāb-ı kehf maḡārasında gibi Süleymān serīrinde nān-ı nemek ḥişşin gözedüp ḳulaḳ ḳabardup boyun uzadup serīr-i Süleymān’ı tavāf iderdi. **Ve Ḥınzīr daḥı** baḡtuñı mel‘ün şeyṭān-ı bī-dīn gibi dīvān arasında ḥecāletden baş aşaḡa şaluban yüzünü yire diküp turlardı. Ve ceḡatiden ḳalmış ḳarı gibi dişlerin şırtaruban ol küb liḳā ile dīvān-ı eyvān göz urmuşdı. **Ve Dilḡü daḥı** Deşt ḥakīmleri gibi semmūr cübbesin geymişdi. Ve taḳuḳla Süleymān nebī yasaḡı ḳorḳusından ḳardaş ḥaldaş olup tevbeḡi biñ biñ ḳılup yüz biñe ḳıḳınca dek şaymışdı. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Ḳoyına ḳurd oldı ḳopan gütdi taḡ u yazıda

¹⁹⁸ Tesbīḡ] ‘İbādet H.

Dilgü taķuk¹⁹⁹ itdi hı̄zmet ı̄avşana hem tazıda

Yalayup müşüñ ayağın āl-i bigi ol cetük

Ķaynağ urup geleñi incitmez oldu bāzıda

Der-Beyān-ı Āverden Esb-i Tārım Vezīr Melik-i Ba'lbek

Hükemā kavlince dīvān-ı Süleymān tırdı. İns ü cin ser-hengleri yerlerinde ki ķarār itdi. Anı gördiler ki ķapucılar ketħüdāsı Keli'ād-ı Barçalı iķerü girdi. Taħt-ı pāya yüz sürdi baş ķaldırup eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh Ba'lbek şehrinüñ meliki vezīriyle bir 'Arabī at göndermiş icāzet diler kim iķeri gide. diyicek Süleymān nebī 'alehi's-selām icāzet virdi. Taşra ıķıķup vezīr sermedi iķerü geldi. Süleymān devletine du'ā ķıldı getürdigi atı 'arz itdi. Eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh melikümüz ħāk-i pāyüñe bu atı gönderdi ki ġazāda binesiz. diyicek Süleymān daħı nażar ķılup gördiki yüce boyluluğın inciklü ve düz boyunlu ince ķulaķlu ve sıķ dişlü ve uzun dudaklı ve yüce [H-35b] [K-35b] burunlu ve yumrı alınlu geyik avurlu gür omuzlu uyluğā ı̄olu kücücük bükürlü iki ķulağı arası geyik bili ince ķulak yirinde uşacık tū bitmiş tırnağı uzun mem inlü ökçesi gird ve yalı bitdügi yir ince boynuyla omuzı düz balık arķalu yağırını atlu gözi kirpigi ķara ħāyası yerinde tūy yok. Ammā ki āvāzı tiz görücü. Ķaçan öñ ayağı dizine yaşıcı ve ķıçı arası ne iken açık ne ħod ı̄ar. Şaķını yoricı ħüb-reftār rengi daħı ħurmāyi tırdı ve ayakları aşığına dek siyāh ve ı̄oynacı ve kirpikleri ve yalısı ve ķuyruğı ve iki uyluğı arası ve egñi dükeli ķara. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

İy mübeşşir kār-ı ġāha diķatiyle ķıl nigāh

Şun' -i zāhir olmağ iķün gör ne ħalk ider aña

Ķādiri ķudret nümādur şān' i-i ħaķ zū'l-celāl

Ĥālıķ-ı va'llāh u vāħid lā ilāhe illa'llāh

Neşr: Ĥakīm kavlince Süleymān nebī 'aleyhi's-selām ol atı ki gördi ġāyetde begenüp taħsīn itdi. Daħı dönüp hükemāya su'āl itdi ki Atı ne vech ile beslemek gerekdür ki ħaste olmaya? Re'īsü'l-ħükemā Loķmān Ĥakīm cevāb virüp eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh eger dilerse kim bir kimse atı ħaste olmaya gerekdür kim her dürlü 'illet ü renc kim atda olur. Dükelini bile her birisinüñ dermānını öġrene ata binen ķişıye vācibdür. Yā nebiyyu'llāh at şayru olmamaķluğā ve ısıtma tıtmamaķluğā dermān

¹⁹⁹ Metinde taķuķa şeklindedir. Vezin gereğı taķuķ yazılmıştır.

oldur kim kızgunla şu virmeyeler dağı kılmış atı hastalanmış atı dağı bir yirde turgurmayalar arđun arđun gezdürel derlemış atı çulsuz şomayalar. Çün bir yire irişeler tızcek eger üstüne çulın koyalar şalmış atıñ ve dağı hastalanmış kırmış atıñ eyerin almayalar eger kıç günü olursa *ne'üzubi'llāh* derhāl ısıtma dutar kıç gününde her gün şaşağulamağ ve kefelemek ayaklarını yumağ hıç eksük eylemeye yaz gününde dem-be-dem şuya gire yürürken at kim hām ola tırmış ola arđun arđun terbiyyet virüp hāmın almayınca çatı sermeyeler dağı segretmeyeler ve dütüne tıtmaya ve oda yağın bağlamaya ki gözine ziyān olmaya. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Degme kişi besleyümez aşlı birle yağşi at
Ata binmek ki kelezdür beslemekdür müřkilāt
Ādeme beñzer mizācı bir atıñ bī-gümān²⁰⁰
Yimen altın pāk idüben ur řařađı pāk-i źat

Neřr: Hükemā şavlince Lođmān Hākīm Böyle diyicek Fiřāđores hākīm eydür Yā nebiyyu'llāh her kim dilerse kim atı tız semerine ve rence giriftār olmaya gerekdür ki ađac yaprağı dökülirken atı yağmura bağlamaya cezān yağmuru ıssıma getürdü dağı güneşde tırmış ata tızcek řu virmeye bir yola gidecek gerekdür kim bir iki üç kez ana ayrı deperde girübene kim bu ata eyidür. Zırā kim arđası kışmaz ve dağı anuñ üstünde çok söylemeye kim kāhil olmaya dağı yavuz hulū olmaya ve dağı ilk yaz güneşe bağlamaya kim **[K-36a]** **[H-36a]** gündüzün issiye tıķunup gice řovuđa²⁰¹ tıķunmađ ziyāndur. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Gic'atıñ şağla şovuğdan gündüzün günden dağı
Yirin arıt bağla ırağ atı dutundan dağı
Yimin arıt şuyın eksime semire [tā]²⁰² kim atıñ
Cabağ olur řāđın at hem çatı andan dağı

Neşr: Hākīm çavlince Fiřāđores hākīm böyle diyicek Āřaf bin Berđıyā eyitdi Her kim dilerse at tız semireye arpa öñde vire ve řara arpa virmeye yaz günündeki issidür

²⁰⁰ Vezin bozuktur.

²⁰¹ şovuğa] İssiye H.

²⁰² Vezne fazla.

ziyānı vardır ve dağı yazın at şuyıcağ tızcek çulın arkasından almayalar yirini mu⁶ tedil tütana issi ne şovuk ola dāyim yimini öğüdüp vire ve bir dürlü nesneyi vire. Biri yonca biri şaman biri arpa biri buğday illā azacuğ ve biri habāzdur kim aña ⁶azanca hālūkiye dirler. Pārsca pīrek dirler. Türkçe ebem gümece dirler bu otları öğüdüp vire. İllā ebem gümece tırtuyla vire her bir kez yem viricek bir rıtlı yüz otuz dirhem olur dağı şuyını yimini yirinde vire hergiz taşra çıkarmaya gezdirmeye. Her gün kaşağı ura palaşla kulağın kıyruğın ava tura ve sile tura ayağların her gün issi şuyla yuya çün bu tarīka tīmār eyleye ki semiz ola. Ammā binmege yaramaya evet şatmağa yaraya. Ammā binmek dileseler yaranduralar ve dağı şol at kim toynağı aşınmış ola na⁶ l urmağa yaramaya aña hamīrden diyü ad ideler. Atuñ toynağı çevresine tütalar kurbaganuñ başın ayağın keseler üzerine kızmış demirle başa ger yağı şıza atuñ toynağına yağı ki siñşe ne kadar toynağı katı aşınmışsa eyü ola na⁶ l urmağa yaraya. **Nazm:**

[Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilün]

Ger dilersen yüriyüp aşınmaya tırnağı atuñ²⁰³

Didigüm i⁶ lācı idüp²⁰⁴ sözlerimi siz tütüñ

At yürürken yügrek olsa genc dağı bi⁶-⁶ ayıb

Dimezem ki kimseye bahşış idüp ya şatuñ

Der-Beyān-ı Kışsa-i Cezire-i Hayl ve Rivāyet-i Semendün-ı Hezār Yek-dest-i Cinnī

Hükemā kavlince kaçan ki Āşaf bin Berhıya dağı at beslemek hakkında böyle diyicek Süleymān nebī *‘aleyhi’s-selām* cemī⁶ inüñ ⁶aqlına kemāline taşşın kılup istihsān itdükden sonra ol atı Hınik-ı İshāk’uñ yanına tavīleye bağlatdurup dağı andan sonra etrāf-ı ⁶āleme nāmeler perākende kılup ne kadar eyü ⁶Arabī atlar varsa cem⁶ idüp getürtmege başladı. Zirā ki Süleymān Hāzretü *‘aleyhi’s-selām* ol ⁶ażım dīvānda baş kaldırup server-i Selāfınlere ve ins u cin ⁶alemlerine su⁶āl itdi ki ⁶Acabā cihān sarāyında bu zabt idüp tavīleye bağlatdurduğumuz atlardan eyü atlar bulunur mı ki²⁰⁵ şekl ü şemāyilde bunlardan mergüb ve segritmekde ve yürümekde [H-36b] [K-36b] ziyāde ve maṭlūb ola? diyicek Semendün-ı Hezār Yek-dest-i Cinnī ayağ üzere turup Süleymān devletine du⁶ ā kılup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh mağrib diyārında bir

²⁰³ Vezin bozuktur.

²⁰⁴ İdüp] İdüben K.

²⁰⁵ Ki] Gele H.

cezîre vardır. Aña Cezîre-i Hıyıl dirler. Bir gün baħr-ı zulumâta geçüp giderken yirle gök arasında dem çeküp uçup gezerken ol atlar cezîresinde uğradum. Gördüm ki bölük olup sebzevât üzerinde yürürler ve gâh üç ayağınıñ toynağı üstünde tururlar ve gâh bir bölük kellenüñ aygırları âher bölük kellenüñ aygırlarıyla yündelerin kışkanup ceng iderler. Bir birin dişiyle yaralayıp yir yüzün kanlarından lâle reng iderler. Ve lâkin yâ Süleymân anuñ gibi güzel gökçek atlardır ki bu gördüğün bar-gîrler işbu tavîl ile bağladığıñ hâş atlar katında ne vech ile çirkin ve ħor ise ol zıkr itdüğim cezîrede olan atlara nisbet bu tavîleñde hâş atlar ile kabîħ çirkindür. Zîrâ ki yâ nebiyyu'llâh anlarıñ hey'et-i sîmâsını zıkr itse olmaz. Ve lâkin cümlesinden birisin deñizden kaçresin ve güneşden zerresin beyân idelüm. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Yâ Süleymân şöyle bil kim 'âlem içre bu zemân
Anlara beñzer ħiyel görmiş degüldür ins ü cân
Ger segirtse kuş geçer yilse daħı yili ol
Şekil ħod maħbüb-ı ġâyet anca degül mihr-i bân

Neşir: Ĥakîm kavlınce Semendün-ı Cinnî böyle diyicek Süleymân Ĥazreti eyitdi Yâ nice ola ki ol atlardan ala getürevüz arķasına süvâr olup maķşüdumuz bitürevüz? Semendün eyitdi Yâ nebiyyu'llâh ol zemân ki ol atları gördük kaçd itdük ki bir nicesin tutup²⁰⁶ ele getürevüz. İllâ ki ele getüremedük ġâyet çâpük oldukları sebebden ve lâkin bir kaçını biñ dürlü zorla ele getürdük. Andan Süleymân bin Cân nazarına iletdük ġâyet ħoş gördi ve buyurdi ki Bunuñ cezîresine varup bir niçe yüz cinnî ol atları tutup²⁰⁷ getüre. çâre olmadı getüremediler. Şoñra Ĥıftâş-ı Cinnî dirler bir cinnî serhengi Süleymân bin Cân'dan üç biñ cinnî istedi ve zâmin oldı ki ol atlardan Süleymân murâdınca yitecek kadar tutup ele getürecek oldı. Pes tulumlar birle eski ħamrı götürüp Süleymân'dan icâzet alup cinnîlerle gitdi ki ol cezîrede nice biñârlar var idi ki bu atlar otlayup ħarın toypup güneş ħubbe-i feleke diñilince şuşadukça gelüp ol biñârlar şuyundan içerlerdi ve çevresi Dıraĥtsitân'dı gölgesinde ħoş geçerlerdi pes Ĥıftâş-ı Cinnî bir gice varup ol biñârlarıñ gözlerini koyun yüküyle ve penbeyle dıķayup dutdi ve şuların arıdup gözlerin pâk itdi. Daħı ol eski ħamrı [H-

²⁰⁶ Tutup] Dutup K.

²⁰⁷ Tutup] Dutup K.

37a] [K-37a] Şu yataklarına çeşmeler ‘aynalarının içine taldurdu²⁰⁸ havzlarını pür kıldı. Dağı yir yirin kendüleri cinnilerle gizlediler çeşm-i güş olup atları gözlediler. Çünkü Hıftaş-ı Cinnî bu tedbiri kim itdi şubh-dem dağı yitdi güneş nûruyla ‘âlem müzeyyen oldu. Atlar dağı ügreklü ügreğiyle eger ki gelüp her birisi çayır ve çimen üzerinde otladılar dağı güneş temâm zevâline geldiği vaqt issi bunlara kâr idüp her birisi teşne-dil olup gelüp çeşme şuyına döküldiler. Dağı şu yirine hamrı ba‘zısı gâyet şusuz olduğu sebebden ziyâde içdi. Zemândan sonra mest olup kendüden geçdi. Ammâ gâyet şusuz olmayan gelüp çeşmeleri koçulayup hamr koçusu burunlarına iricek ve dadup şu lezzetin bulmayacak içmeyüp kişneyüp gitdiler. Pes ol mest olanları kırk elli miqdârı âdi cinnilere Hıftaş-ı Cinnî götürdüp Süleymân bin Cân nazarına getürdi hizmet-i şerâyiğin yirine buyurdu. Süleymân bin Cân görüp ol atların hüsn ü cemâline hayrân kalup mütehayyir oldu ki her birisi incü dişlü kâmiş kulaklı kemer burunlu ve de tudaqlu ibrişim billü katır toynaqlu şunağ burunlu maḥbûbe saḥaqlu fil qarunlu kâmiç kuyruqlu alma gözlü kaykı kirpiklü miskîn nâka kapaqlu geyik şağrılı pîl ayaklı ve arslan göğüslü gergedan siñirlü ‘acâyib maḥbûb-ı merğûb-ı maḥlûb atlardır ki nite **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün - Fâ‘ ilâtün - Fâ‘ ilün]

Öñ ayağın kaldırup başsa kıçın
Bursadan menzil idi mâ çin-i çin

Ṭavşanı yoçuşda inişde geçe seyl
Pâyına düşse yatamaz gökde yil

Ger segirtse ol katı vü öñine
Gölgesin kırdı şonuna öñine

Ne ho düldür ne ho aşkar bî-gümân
Anlara beñzer degüldi sen inan

Pes Semendün böyle diyüp âşikâr
Oldı sâkin vir şalâvat yâd-i gâr

Neşr: Hakîm kavlince Semendün-ı Cinnî böyle diyicek Süleymân bin Dâvud ol melik Maḥmûd zıll-ı ma‘bûd bu vech ile Ḥayl Cezîresinde bunca atlar varduğun beyân idicek cân u dille ol atları getürtmesine tâlîb oldu. Dağı dönüp Semendün’a su’âl itdi

²⁰⁸ Taldurdu] Doldurdu K.

ki Yā ser-heng-i cin nite ola ki bilevüz kim ol atlaruñ ol cezîrede henüz nesli var mıdur veyā tufan-ı Nūh'da helāk oldılar mı? diyicek Semendün-ı Cinn eydür Yā nebiyyu'llāh şimdiki hâlde ol atlaruñ haqîkat-i hâli n'idügin bilmezem at müvekkeli haylden su'âl itmek gerek ki anuñ ma'lûmıdır. On sekiz biñ 'âlem içinde olan hayl-i hayne müvekkeldür. diyicek Süleymân Hazreti hemân-dem nübüvvet hâtimiñ üzerinde yed-i kudretle mestür ola esmau'llāhuñ [H-37b] [K-37b] Müvekkeli hayvânât teşhîr idicek ism-i a'zam okıdı. Hemân-dem müvekkeli hayvânât melik-i a'zam 'Aluṭmahāhāyil Emr-i yezdānî ve mu'acize-i Süleymānî birle hāzır olup da'vete geldi ve selām virüp hizmet kıldı. Süleymân Hazreti 'aleyke aldı eyitdi ki Yā 'Aluṭmahāhāyil lütf idüp bize müvekkeli hayl getir. diyicek def'i izn-i Rabbānî birle tarafetü'l-'ayn içinde hāzır itdi. Dağı Süleymân'a selām virüp göründi yüz yire sürdi ve hizmete tırdı ve alqış virdi Süleymân Hazreti eyitdi ki Yā müvekkeli hayl hîç bu 'âlem-i kāyinâtda rub'-i meskûnda şeş cihānda hîç Hayl Cezîresi var mıdur ki anda atlar ola? Ol atlar benüm hâcetümdür. Süleymân bin Cān nazarında bir nicesin cinniler dutup iletmişler hîç ol hâlden haberdâr mısın? Taḥkîk bize haber vir. diyicek müvekkeli hayl cevāb virüp eyitdi ki²⁰⁹ Yā nebiyyu'llāh ol atlaruñ neden hilkat olduğın dağı bilürem. Süleymân bin Cān hoddan geldi dünyāya Süleymân bin Şahr-ı Nār zemānından berü ol atları hıfz iderün diyüp cevāb viricek Süleymân eyitdi Yā müvekkeli hayl veyā Tev'adyāyil ol Allāh haqqıçün ki seni yaratdı ve atla üzerine müvekkeli itdi baña haber vir ki ol atlaruñ aşlı nedür hilkati ve cinsiyyeti ve şekli şüreti ve ef'âl sîreti ne vech iledür beyān eyler? diyicek cevāb virüp eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh Şahr-ı Nār devrinde Haq te'âlā deryā içinde bir bölük deñiz aygırların yaratdı. Ammā kim anlaruñ endāmı bir gayr nev' de dağı idi. Mağrib deryāsında gice gice deñizde olup gündüzün ol Hayl Cezîresine çıkup otlardı. İllā kim be-ğayet serkeş cānverlerdi. Hîç bir maḥlûk bunlardan menfe'atlenmezlerdi. İllā ki yimek için cinniler ve 'afārît cinsinüñ hayvânât yiyici cinsleri dutup yirlerdi. Zîrā ki ma'lûmuñuzdur Yā Süleymân 'ifrît cin t̄ayifesinüñ perendeleri kendü nefesleri kendülere gıdādur ve ba'zısı dağı hār-ı bihār u buḥārların gıdālanurlar ve ba'zısı dağı misk-i 'anber 'ūd-ı şandal ağacın oda yakup buḥûrıyla gıdāyı cān taḥşil iderler. Perriler cinsi ve cān kavm-i nesli gibi ve ervāḥ-ı aşlı gibi ve ba'zısı dağı üstüñ'ân yıqup buḥûrıyla gıdālanurlar. Ammā ba'zı 'ifrît var ki perende degüldür revendedür. Anlar ekl-i şûrb iderler anlaruñ bigi 'afārît ü cin cinsi ol cezîre-i hayle varup ol atları

²⁰⁹ Eyitdi ki] Eyitdi H.

dutup atların yemege meşgûl oldukları sebebden gâyet hayl cinsi az kalmış idi. Meger ki Allâhü te‘âlânuñ hikmet ü kemâl ü kudreti birle²¹⁰ ol atlara ‘inâyet-i nazar yetişdi. Süleymân didi ki Nite? Müvekkel-i Hayl eydür Yâ nebiyyu’llâh meger ki birinci kat [H-38a] [K-38a] Gök feriştelereñm halîfelerinden bir melek-i muşarreb ki Hağ te‘âlâ hazretinde taşarrüb bulmuşken ittifağ birgün tesbîhin yañılup hağā ider. Hağ te‘âlâ *celle ve ‘ala* meleküt icinde sürüp birinci kat gökden yir yüzine iner ki turduğı meskenüñ gökdeki muşabelesi rāst yir yüzündeki Cezîre-i Hayl ber-ā-ber olmağın gelüp ol cezîreye düşdi ve dört kanadı iki ayağı şikest olup nice biñ yıllar ol cezîrede²¹¹ yatdı. Ammā ki Hālîk’uñ tesbîhin gice gündüz dilinden gidermeyüp bir dem ārām itmeyüp Hağ te‘âlâdan günāhın dileyüp niyāz iderdi ve bu meleküñ adı kim **Selāmā‘âyil idi**. Ağzından çıkan tesbîh-i nūrı üzerinde bir nürdan kubbeye olup tururdu. Meleküt-ı semevāt ve ervāh-ı şeş cihān ve kütb-ı ‘ālem-i pāk-zāt ve ğaybü’r-recāl-i kāyināt evkāt gelüp ziyāret iderlerdi el getürüp du‘ā kılıp Hağ te‘âlâdan günāhına kefarete dilelerdi ve kaçan ki ol deñizden çıkan hayl cins atlar ve aygırlar ve yündeler kim kellesi killesi ve ügredi ve ügredi birle ki yürürlerdi. Bunlar şikār-ğāhda şikār itmege varan ‘afārīt cinsini kim görürlerdi kaçan seğerdüp ol feriştenüñ çevresine bir mil miğdār yirden ihāğa kılıp tururlardı ‘ağablarince gelen ‘afārīt ü cin cinsi yetmiş mil kadar yirden ol nürdan kubbeyi görürlerdi aygırları ve yündeleri komağdan vaz gelürlerdi ve eger bir kadem dağı ilerü gelseler Selāmā‘âyil feriştenüñ ziyāretine gelen melekütü’s-semevāt şehābla ol dāvleri yıķup helāk iderlerdi ve Hayl Cezîresinde yürüyen haylleri şerrlerinden ğalāş idüp ferruğ-nāk iderlerdi. Pes ehremen cinsi ol nürdan kubbeyi gördükçe yetmiş mil miğdār yirden yöresine uğramağa korğarlardı ve hayl cinsi dağı imtiħān ve tecrübe kılıp gördiler ki her gāh ki ‘afārīti ehremen cinsinden kaçırıp²¹² ol feriştenüñ civārına kim varup şığınsam ğalāş olurlar. Pes yağın bildiler kim haşm elinden bunlar ğalāş olmaz illā ki Hağğ’a tevekkül kılıp bu ferişteye şığınmağla pes andan soñra deñize gitmegi dağı terk iderler. Ol Cezîre-i Haylün içinde yiten ferişte mağāmında yetmiş mil miğdār yiri ğadd-i şınur açup otlarlardı ve gice irtesi bir mil miğdārı yirden ol feriştenüñ çevresin alup yönlerin andan yaña dönüp andan dillerine Allāh tesbîhleri iderlerdi. Selā‘âyil ferişte dağı bu hayl cinsi birle ülfet tıtdı. Tā kim bunuñ üzerine yidi biñ yıl kim geçdi. Bir gün Süleymân bin Şağr-ı Nār’uñ [K-38b] ol emîr-i şehriyārüñ [H-38b] İzn-

²¹⁰ Kudreti birle] Kudreti H.

²¹¹ Cezîrede] Cezîre H.

²¹² Kaçırıp] Kaçup K.

i Rabbānī birle yil tahtını felege götürüp giderken ve meğārib-i cezīrelerin seyr iderken ol diyāruñ maḥlūkātı ser-henglerine ve berr u baḥr ḥalkınuñ ‘āqıl ferhenglerine su’āl idüp eyitdi ki Hiç bu diyārda göricek ‘acāyib-i ġarāyib nesne var mı ki seyr idevüz? diyicek eyitdiler kim Yā Süleymān-ı zemān bu diyārda bir cezīre vardur aña Cezīre-i Ḥayl dirler. Anda bir nūrdan ḳubbe vardur gün gibi ol cezīreye şavḳ virdü. Bir ‘acāyib daḥı bu ki deniz içinde olan altı yüz bir dürlü ümmetden bir cins ḥayvānāt vardı ki anlara Ḥayl cinsi dirler. Evvel deñizde olurlardı. Ol cezīreye otlamağa çıkdıklarınca ‘afārīt ü ehremen cinsinüñ revendeleri ekl ü şurb iden bed nefis āyendeleri cüst ü cū kılup ol ḥayl cinsinden tutup yirlerdi ammā ki yedi biñ yıl var ola ol nūrdan ḳubbe peydā olaldan ol ḥayl cinsi ḥayvānāt anuñ civārında yüriyüp otlarlar. Bir mīl miḳdārı yirden gice gice çevresin alup ziyāret kılurlar ve ehremen cinsinden her kim ol ḥaylden şikār itmek istese ferīşteler şehāb ile atup ḥarḳ idüp hisāret-i ġāret iderler diyüp cevāb virdiler. **Nazm:**

[Fā’ ilātün - Fā’ ilātün - Fā’ ilün]

Şaḥr-i Nār oğlu Süleymān ol zemān

İşbu sözi gūş idicek bī-gümān

Pes heves kıldı virüp germāsına

Diñle imdi kışsa nedür yār-i Cān

Neşr: Ḥükemā ḳavlince melik-i Müvekkel-i Ḥayl öyle diyicek Süleymān peygāمبر ‘aleyhi’s-selām ta’ accüb kılup²¹³ didi kim Yā Müvekkel-i Ḥayl bi’llāhi’l-a’ zīm bu ġarāyib kışşayı beyān eyle. diyicek yine müvekkel-i ḥayl du’ā kılup eydür. Yā zıllı ma’būd ve İy Süleymān bin Dāvud çünki Süleymān bin Şaḥr-i Nār nūrdan ḳubbe-i ‘acāyibin ve ḥayl-i ġarāyibin²¹⁴ kim gūş itdi gönül varup teferrüc itmesin isteyüp yüregi tamarı cūş itdi pes Müvekkel-i Bād’a ḥükm itdi. Yil taḥt-ı Süleymān’ı getürdi Ḥayl Cezīresine yitürdi Süleymān bin Şaḥr-i Nār gök yüzinden serīr üzerinden nazar kılup gördi. Bir nūrdan ḳubbe mişāl ol cezīre vasaḥında durur²¹⁵ cezīrenüñ baḥrine berrine gök bigi şavḳ virür. Süleymān bin Şaḥr-i Nār emr itdi. Yil taḥt ol cezīre üzerine indürdi. Seksen mil ḳadar yir nūrdan ḳubbeden ırāḳ yerde Süleymān ‘askerin ḳondurdi. Yā Süleymān ibni Dāvud Şaḥr-i Nār ḳavmini at u fil gergedan götürmezdi. Ḳāmetleri ġāyet ḥavīl olduğı sebebeden ammā ki demlerin tūtmasalar cinn-i Cān ḳavm

²¹³ Kılup] Kıldı H.

²¹⁴ Ḳubbe-i ‘acāyibin ve ḥayl-i ġarāyibin kim] Ḳubbe-i ‘acāyibin kim H.

²¹⁵ Durur] Tūrur K.

bigi kendinüñ nefes kendü cüdan götürürdi. Tarafetü'l-‘ayn içinde gözi nür iriştügi yire dek yitürürdi. Çünkü Süleymân bin Şahr-i Nâr zemânesi halkınıñ [H-39a] [K-39a] Enbiyâsı etkiyâsı birle ve zuhhâd u ‘ubbâd birle gitdiler. ‘Afârît ü ehremen leşkerin taht-ı kenârında kodılar Melekût şehâb atup helâk itmesün diyü çünkü Süleymân bin Şahr-i Nâr gelüp ferişte yakın kim irdi birinci kat gökde bir nice bölük feriştelere ziyârete gelmişlerdi. Süleymân’a karşı gelüp selâm virüp ‘izzetle alup **Selâmâ’âyil** ferişte yanına iletdiler Süleymân bin Şahr-i Nâr geldügin tenbîh itdiler. **Selâmâ’âyil** halîfe dağı Süleymân bin Şahr-i Nâr geldügin kim gördi kanadları ve ayakları şikest olmağın biraz yir sürünerek karşı geldi Süleymân’a selâm virüp eyitdi ki Yâ nebiyyu’llâh ma‘zûr dut ki kanadlarum ayaklarum şınıkdur ‘âlî hazretüñe karşı varmaduğuma sebep bu ki Allâh şanıkdur diyüp ‘özü dileyicek Süleymân dağı ‘özrün kabûl idüp ta‘zîm kıldı. Andan Süleymân’la ol halîfe diz-be-diz oturdılar. Sağ taraftan melekût-ı semevât şaf bağlayup turdılar ve şol taraftan Şahr-i Nâr kavmi şaf ârâste kılıp hizmete yüz sürdüler andan **Selâmâ’âyil** feriştenüñ Süleymân bin Şahr-i Nâr hâşırın şorardı. Ol dağı sehv ile ‘işyân itdügin dilinden tesbîh-i Hâk’ı bir nefes unutduğın Hâk te‘âlâ hışm kılıp birinci kat gökden sürüp dil-beste itdügin bu Hây Cezîresine fermânsız düşüp dört kanadı ve iki ayağı şikest olduğın ve yidi biñ ıldan berü Allâhü te‘âlâ münâcât itdügin günâha kefarete isteyüp ta‘at itdügin beyân itdi²¹⁶ evvelki menzil istediğın fi’l-cümle beyân idüp hâlini ‘arz itdi. Süleymân’a ‘ayân itdi dağı eyitdi ki Yâ nebiyyu’llâh du‘âñ Hâk katında müstecâbdur. Peygâmbersin lütf idüp bu za‘îf dermânda feriştenüñ perr ü bâl pâyı şınık dil-şikestenüñ birinci kat gökde sürülüp yer yüzüne inüp zelîl olan hastenüñ günâhın Hâk’dan dileyüp hayr du‘â kılasın tâ ki şevâb-ı dü-cihâmi bulasın. didi. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilün]

Böyle diyüp ol ferişte kıldı zâr itdi niyâz

K’itdi şefkat-i rahm idüp Şâh Süleymân ser-firâz

Pes diledi anuñ için şıdık ile kıla du‘â

Müstecâb ide du‘âsın ol kerîm-i kâr-sâz

Neşr: Süleymân bin Dâvud ey melik Maḥmūd çünkim **Selâmâ’âyil** ferişte ol belâ vü meşakkatle cism-i sirişte bu vech ile kim Süleymân bin Şahr-i Nâr’a tazarru‘ idicek Süleymân dağı kıbleye teveccüh idüp sağ tarafta melekût-ı muḥarribîn ve şol tarafta

²¹⁶ İtdi] idüp H.

Şahr-i Nār kavminden hâzır olan enbiyâ³-ı müttekîn ve evliyâ³-ı mü'minîn şaf dutup el bağlayup Süleymân imâmlık kılpup iki rek'at hâcet namâzın kılpup secde-i şükr idüp yere yüz sürüp sağa ve şola selâm virüp dağı Süleymân el götürüp [H-39b] [K-39b] Bâkî melekût-ı semevât ve ehlu'llâhdan hâzır olan pâk-i zât Âmîn diyüp du'â kıldı evrâd okunup şükr dinledi andan Süleymân bin Şahr-i Nâr ol rasül-i gird-i kâr ve nebî-i perverdigâr mübârek eliyle **Selâmâ'âyil** feriştenüñ kanadlarını ayaıklarını şıgadı 'inâyet-i sübhânî ve mu'acize-i Süleymânî birle evvel ki bigi cemî'i a'zâsı dürüst oldu. Süleymân'nuñ du'âsı müstecâb olduğına tekrâr iki rek'at namâz kıldılar çün kim du'âdan niyâzdan fâriğ oldular andan **Selâmâ'âyil** ferişte emr itdi. Ne kadar hayl ü cins varsa gelüp Süleyman bin Şahr-i Nâr'a nazarında baş koyup ve bunlar Süleymân'dan yaña dönüp tırdılar Süleymân anları ol hey'etde görüp ta'accüb itdi. Eyitdi ki. Hayvânât cinsinde bunlardan maħbûb cânver görmedüm. diyicek **Selâmâ'âyil** ferişte eyitdi. Yâ rasûlu'llâh ħazretüñden isterem ki bunlaruñ hey'etleri şaffetleri biñ derece şimdikiden ziyâde ola. Ħayr du'â kılasın ve dağı Allâhü te'âlâdan bunlaruñ üzerine bir melek-i müvekkel istesin ki tekvînleri birle bunları ħıfz idüp şaklaya. Cabbâr-ı 'âşiden kimse incitmeye. diyicek Süleymân bin Şahr-i Nâr el götürüp du'â kıldı hâzır olan melekût ve enbiyâ ve evliyâ Amîn. didiler andan Süleymân Ħazretinüñ du'âsın Allâhü te'âlâ kabûl itdi²¹⁷ ben za'îf ferişteyi üzerlerine kodı anlaruñ dağı ve ħayr haylün dağı üzerlerine müvekkel oldum ol zemândan berü ħıfz iderem. Cenge Süleymân bin Şahr-i Nâr bu ħayr du'âyı kim kıldı **Selâmâ'âyil** ferişte ile veda'laşup kalkup serîrine gelüp²¹⁸ ħadem ü ħaşem ile oturdu yıl tahtı Süleymân'ı götürdi²¹⁹ mekânına yitürdi ve Selâmâ'âyil ferişte dağı uçup birinci kat gök kapısına geçüp kırk gün gök kapısı önünde 'ibâdet itdi zîrâ ki birinci kat kapucısı içerü koymadı. Ħağ te'âlâ günâhum yarlığadı didi ki Sözi kulağına koymadı kırk gün²²⁰ münâcât itdükden soñra nidâyü'l-vahiyet ve ħıttâm-ı 'izzet irişdi ki Selâmâ'âyil'üñ günâhın 'afv itdüm ve Süleymân bin Şahr-i Nâr du'âsın müstecâb kıldum yol virür ki kapudan içerü girsün mağâm-ı ezelisine varsun tã'atime yüz süresün. Diyicek birinci gök kapucısı²²¹ İsmâ'îl melek yol viridi. Mağâmına varup tã'at-ı Ħağğ'a yüz urdı ben dağı emr-i Ħağğ'la ol hayl tãyifesinüñ üzerine varup taht-

²¹⁷ İtdi] İdüp H.

²¹⁸ Vedâ'laşup kalkup serîrine gelüp] Vedâ'laşup serîrine gelüp H.

²¹⁹ Yıl tahtı Süleymân'ı götürdi] Yıl tahtı götürdi H.

²²⁰ Kırk gün] Kırk H.

²²¹ Birinci gök kapucısı] Gök kapucısı H.

yedümde olan meleklerden ve tekvīnlerden üzelerine²²² nāzır ü hāfız kodum cemī⁶ a⁶ dādan şaklayup hıfz iderler ve çoban koyun güder bigi güderler çün kim Süleymān du⁶ āsı tārīhinden bir yıl ki üzerine [H-40a] [K-40a] Geçdi her yündeki bir kılın toğurdı ancaleyin ra⁶ nā ve zībā bād-pā vü āhen-i nāhın burāk hey⁶ et perī-i sür⁶ at atlar vücūda geldi ki gözler görmüş degül ve vaşfindan kimesne haber virmiş degül.

Nazm:

[Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilātün - Fā⁶ ilün]

Böyle diyüp ol Müvekkel Hayl-i sākin oldı pes

Şeh Süleymān gūş idüben itdi ol hayle heves

İstedi kim bir nicesin vara tuta cinniler

Kim ⁶ inān zīn uruban bine aña her nefes

Nesr: Hakīm kavlince Süleymān Hazreti ol atlarıñ vaşfını kim Müvekkel-i Haylden işitdi gāyetde kalb-i ferah-nāk oluban²²³ diş istedi dağı ol Müvekkel-i Hayl'a eyitdi kim Nice ola ki ol atlardan varup bir nicesin götürdesin ol hayli getüresin saña cinnler yoldaş koşam hizmet yirine yitürdesin? diyicek melek cevāb virüp didi kim Yā nebiyyu'llāh Haq *tebāreke ve te⁶ ālā* ben kılını ol hayl cinsinüñ hıfz ü zabt²²⁴ itmesine müvekkel kılınıdır. İncitmesine ve tütmasına getürmesine götürmesine rızām yok idemezem. diyicek Süleymān nebī eyitdi Haq te⁶ ālā atuñ cinsini gāzilere binmek için ve gāzāda ceng kılmağ için hilkat itmişdür. Sen getürmezseñ tekvīnler ve cinniler varup getürsinler nazarıma yitürsünler. Tā kim ol atlarıñ aygırlarından yündlerinden nesl üreyüp gāzāya binmege halka gerek ola diyüp ervāhdan **Melek-i Dehneş Melek-i A⁶ zam** Hüküm itdi **Ve Habtıkıtkı** tekvīn bile koşdı **Ve Havcele-i** tekvīn **Ve Hımhım-ı** tekvīn bu üç nefer tekvīnleri koşup emr itdi ki Biñ nefer cin serhenglerin bilesince alup Hayl Ceziresine varup ol atlardan tütup getüreler. Süleymān *'aleyhi's-selām* böyle diyicek melek-i **Dehneş** eyitdi Yā nebiyyu'llāh biz anda varıcak bu Müvekkel-i Hayl bizi incitmesün? Melek-i **Dehneş** böyle diyicek Süleymān Hazreti dönüp müvekkel-i Hayl'e eyitdi Yā müvekkel-i Hayl bu huşuşa sen ne dirsın ol hayl cinsinden bunda getürmege rızāñ var mı? Cevāb virdi ki Yā Süleymān Haq te⁶ ālā ben kılını anlarıñ hıfzı için müvekkel itdi ben kimesnenüñ ne haddi var kim emr-i yezdān olmayınca cin tayıfesin ol cezireye iledem. Ve lākin lütf

²²² Üzerlerine] Üzerine H.

²²³ Oluban] Oldu H.

²²⁴ Hıfz u zabt] Zabt u hıfz K.

idüp kerem idüp münacât eyleyüp Hâk te‘âlâdan dilegüm bu huşûşda hükmi sübhânî nedür bilevüz ve irâdet-i yezdânî nefsinde anı kılavüz. diyicek Süleymân Hâzret’i sözün müvecceh görüp dağı el götürüp du‘â eyledi. Ğâziler ğazâyâ binmek için ol atlardan biñ miqdâr at diledi. Allâhü te‘âlâ hâcetin kabûl eyledi Tāvūs-ı Kudsî gelüp eyitdi ki Yâ nebiyyu’llâh Hâk te‘âlâ du‘âñı müstecâb itdi [H-40b] [K-40b] Ol haylden biñ miqdâr at getürdesin. Tâ kim aygırlarından ve yündlerinden nesl üreye. Ğâzilere binit ola diyüp dağı dutup müvekkeli-i Tēv‘arıyāyil eyitdi ki Allâhü te‘âlânuñ emriyle budur ki Süleymân’uñ gönderdiği tekvînlere ve cinnere mâni‘ olmayasın biñ miqdâr aygırlardan ve yündlerden begendüklerin dutup alup geleler bâkîsini hıfz idesin. diyicek müvekkeli-i Hayl Tāvūs-ı Kudsî sözün işidüp hükmi Rabbânîye ve emri yezdânîye râzî olup *Semi‘nâ ve Aṭa‘nâ* diyüp dağı emri Süleymânîye fermân-ber olup çeşm-i güş oldu. Andan Tāvūs-ı Kudsî icâzet alup Hâk *Celle ve ‘alâ* hizmetine ‘urûc itdi gitdi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Şeh Süleymân’dan icâzet alup ol dem hayr ile

Cânib-i Hâkḳ’a teveccüh itdi ol dem ol celil

Diñle imdi bu ‘acâyibden ğarâyib kışşayı

Lîk-i yâd it Aḫmed’i kim oldurur nesl-i ḫalil

Neşr: Hükemâ kavlince anları getürmege Müvekkeli-i Hayl cin ser-hengleriyle gitmekde ammâ dönüp Süleymân Hâzreti Loḳmân Hâkîm’e eydür Yâ Hâkîm-i zemân atlaruñ eyüsin ve taylusın ve toyı kıymetlüsin ve ne rengde ve ne şekl ü şemâyilde ve nice²²⁵ ḳadd ü ḳametde ve nice hey’etde olan at yügrek ve yürügen olur ve segirtgen ve issiye ve şovuğa düyer ḳankısıdır? Hikmet mücibince beyân eyle ki Melek-i Aḫmer işitsün andan hikmet-âmîz sözlerüñi ḳulağında dutsun aña göre ‘amel ḳılup²²⁶ ‘âmil olsun ol atlardan eyülerini üründüleyüp taylusından eyüsin ihṛac ḳılup tutup getürsünler nazaruma yitürsünler. didi Loḳmân Hâkîm dağı İdrîs Peyğamber kitâbın eline alup hikmet mücibince at cinsinüñ eyüsinden ve taylusından haber viridi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Cân u dilden diñler iseñ sözlerüm iy hoş nihâd

²²⁵ Nice] Ne H.

²²⁶ Ḳılup] Ḳılsun H.

Diñle hikmet sözi nedür anda Loḳmān ibni ‘Ād

Liki vir gil cān u dilden hoş şalāvāt Aḥmed’e

Şerḥ ideyin tā ki bende diñleye Bīlīs-i bād

Neşr: Ḥakīm ḳavlince Loḳmān ḥakīm cevāb virüp eyitdi ki Yā Süleymān naḳl-i İdrīsdür ki Atuñ yüzi ḡāyet güzel gerek. Niteki maḥbūbuñ yüzi güzel olur. Ne ḥod yüzi²²⁷ zışt-i ādemden hüner gelür ve ne yüzi çirkin atdan hüner gelür at gerekdür ki yüce boylu ola ḳavī-i terkīb ve bülend-i bālā ve nazarda gökçek ve süheyl urduḡı ve fiten avāzesi bir fersaḥ yirde işidile. Şol atuñ²²⁸ ki avāzı büzürg degüldür. İnce avazludur mübāriz olmaya. Nitekim ince avazlu erden bahādırlık gelmeye ki za‘if terkībdür ve ḳışa boylunuñ avāzı ince olur bed dil olur eger ki [H-41a] [K-41a] Bu şıfatlu merdānlardan²²⁹ hüner gelse daḡı nādir vāḳı‘ olur²³⁰ ve merdum-ı ḥūb rüy-ı hüner-mend olur ve ḥūyı hoş²³¹ olur ve ‘ādeti ḥūb olur Ḳāle’n-nebī ‘*Aleyhi’s-Selām* Uḡlubü’l-ḡayr ‘ind-i ḥisānū’l-vücūhi ve merdüm zışt-i tal‘at ve kerh avāz ve bed ḥūydan hüner gelmek nādir vāḳı‘ olur. Pes anuñ daḡı şıfat-ı merdān şıfatı gibi gökçek gerek ve daḡı Yā Süleymān atuñ eyüsinüñ ‘alāmeti budur ki bülend-i bālā ola ve daḡı sāk ü saḡırını müḥkem ola ve boynı kemer şıfat yaşşı ola ammā ki boğazluḡusu ince ve ḳamış yapraḡı ḳulaḳlu ola ve dişleri aḳ peyveste ola ve burçaḡı yilisi uzun ola ve daḡı iki ḳulaḳ arası geñiş ola ammā ki uçları peykān şıfat birbirine yakın ola ve gözleri āyine mişāl pāk ola²³² yā alma gözlü ola ve yāḡūd āḡū çeşm ola ve alnı geñiş ve gögsi arslan göksi gibi geñiş ola ve pehlevisi kīk ola ve saḡrısı şıḡın saḡrısı gibi ola ammā ki şufresi ḡāyet ḡar ḡāyası gibi ola ve daḡı iki ḳulaḡınuñ arasına ḳatı ziyāde kīk ola ve ne ḡar ola ve daḡı fil ḳarunlu ola ammā ki eyerligi yeri ḡāyet ḳışa ola ve ḳatır dırnaḡı²³³ gibi subı ola ammā ki ḡabanı altı geñiş ve düz ola ve daḡı yilisi ve ḳuyruḡı kılı ḡarīr gibi ola yumşak ola ve ince ola ve daḡı ḳuyruḡı ḡāyet uzun ola ve kemikleri ve ḳuyruḡınuñ yoğunı kemürdeḡi ḳışa ola ve ince ola ve arḳası berk ola ammā ki ḳāmetde ne ḡāyet ziyāde büyük at ola ve ne ḥod küçücek ola ve eyegüleri şık ola ve daḡı ḡāyası ve ‘avret yiri ve gözleri ve kirpikleri siyāh ola ve dişleri ḡayet berk ola aña ki altı kirpüḡi ḳıçınuñ arası ḳara ola ḡāyası tūsiz ola ve tiz avāz ola ve

²²⁷ Niteki maḥbūbuñ yüzi güzel olur. Ne ḥod yüzi] Nitekim yüzi güzel olur. Maḥbūb gibi ola ḥod yüzi H.

²²⁸ Şol atuñ] atuñ H.

²²⁹ Merdānlardan] Murādānlardan H.

²³⁰ Nādir vāḳı‘ olur] Vāḳı‘ olur H.

²³¹ Ḥūyı hoş] Ḥoş ḥūy H.

²³² Pāk ola] Pāk H.

²³³ Ḳatır dırnaḡı] dırnaḡı H.

tiz görücü ola ve hoş maḥbūb yüzlü ola ve yürüyüp gitdüğü vaktin kıç ayakları öñ ayaklarınıñ izi yirine başa şöyle kim ayaklarınıñ dört izi iki izüñle ve daḥı dört ayağınıñ izlerinde ya‘ nī öñiyle kıçı arasında aralık çok olmaya ve daḥı çünkim ol at yola gider olsa kulağıyla işāret idici ola. Her taraḫa ḫāzır baş huşyār ola müteḫarrif ve yirün gitmeye ve daḥı her nesne kim giderken öñüne gelse korḫmaya ürkmeye. Pes yā Süleymān bunuñ gibi at ele girmez eger ele girse birisi biñ kıızıl altuna ucuz. der.

Nazm:

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

At ḫaḫında böyle diyüp anda Loḫmān-ı Ḥakīm
Şāh öñünde sākin oldı pes edeble ol nedīm
Şeh Süleymān gūş idicek ḫikmet-āmiz sözini
İtdi taḫsīn ol ḫakīme cān u dilden key delīm

Der-Ta‘rif-i Esb-i Ez Ziyān-i Āşaf

Ḥakīm ḫavlince Loḫmān Ḥakīm böyle diyicek Āşaf bin Berḫiyā daḫı İshāḫ peygāmbere kitābın ele alup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh [H-41b] [K-41b] Ba‘zı ‘ulemā ḫavlinde budur ki ādem-i şafī devrinden tā İshāḫ Peygāmbere gelinceye dek at cinsine kimesne eyer ‘inān urup süvār olmadı illā ki İshāḫ nebī ‘aleyhi’s-selām eyer ‘inān urup bindi. Ammā ki ba‘zı ḫavilde egerçi ki ādem-i şafī ata süvār olmadı. Zīrā kim ādemüñ ḫadd ü ḫāmeti ‘azīmdi. At ü fil ü gergedan getürmek muḫaldi ve lākin Şit Peygāmbere ata süvār olup ḫābil oḫlanları kāfir āteş-perest olduḫı eclden kendüye tābi‘ mü‘minlerle varup ḫazā kılırdı. Pes ‘ulemā ḫavlince İshāḫ Peygāmbere ata ki eyer ‘inān ururdu ve atüñ eyüsin taylusın imticān kılıp bildi. Pes nāmesinde şöyle buyurur ki Eger bir kimesne eyü at almaḫ istese ve yāḫūd atüñ eyüsin bilmeḫi maḫşūd idinse huşyār ḫāzır baş ola ki ḫalaḫ kılmaya kim atüñ cevheri ve ādemüñ cevheri ikisi daḫı birdür. Şöyle ki atüñ eyüsi ve ādemüñ eyüsi hüner-mendi kıymetde birdür ve daḫı atüñ yaramazı ve erüñ yaramazı arasında fark yokdur ve daḫı merd-i meydānuñ ayaḫı atdur ve daḫı cemī‘ ḫayvānuñ efzāllergı ḫayvān atdur ve daḫı ādeminüñ maḫrifeti varsa atüñ daḫı ol ḫadar ferāseti vardur ki şāḫibin bilür ve daḫı hüner-mend olan merdān hünersüz ata binmez zīrā kim her er hünere atla çıkarur eyü atla mübāriz olan ser-firāzı yaḫşı ad çıkarur kim ḫazāda düşmenle ceng itmege ve ḫovmaḫa ve ardından ḫaçan düşmene bitmege varup āheng itmege eyü at gerek. Pes men İbrāḫim Peygāmbere oḫlı İshāḫ nebī ki dāyim Nemrūd’la ve kāfir Merdūd’la

ceng-i āheng itmek için setr-i süvār olurduḡ. Egerçi ki Hicin develeri daḡı düşmen ḡovup yitmege ve ceng-i cidāl itmege ḡaşmuñ ardından yitüp tıtmaḡa yügreḡi bulunur ammā ki döndürmege ṡaḡ ṡola tızrek ḡamle itmege devenüñ boyun uzun olduḡı cihetden iki taraıdan gelen düşmāna ‘inānın çeküp tızrek dutup ceng itmege fūrṡatında el virmeyüp cüst olmadıḡı cihetden Hindüstān’dan filler getürtdüm. Anları daḡı tecrübe ḡıldum egerçi ki ḡadd ü ḡāmetde her biri birer ḡara tḡaḡa beñzer ve lākin ceng gününde biṡ on kiṡi binüp ḡaşmla muḡābele olduḡda ṡavāṡ idebilür ve illā ṡaḡa ve ṡola cüst döndürmesinde ağır keıd ile geḡ deırendiḡi eclden anı daḡı terk idüp at cinsini gördüm ki ḡāyet ḡāpük ü zırek de boynı ḡıṡa olduḡı sebeıden üzerine eyer uyan urup terbiye ḡıldum anuñla ceng gününde düşmenlerüme fūrṡatu nuṡret²³⁴ buldum. Pes dilersenñ ki atüñ eyüsin bilesin ve ḡazā gününde süvār [H-42a] [K-42a] olasın. Pes eyü atüñ ‘alāmeti oldur²³⁵ kim bir atüñ ki diṡleri ḡāyet aḡ dürr-i cevher bigi berrāḡ peıveste ola ve alt tıtaḡından üst tıtaḡı uzun ola ve burnı yüce ve geñzi geñiṡ ola ve hem elin yaṡṡı ola ve yāḡūd ḡoḡ alınlu ola ve ḡulaḡı dibi ince ola ve daḡı ḡulaḡı²³⁶ uzun ola ve aralıḡları aḡıḡ ola ve kemer boyunlu ola ammā ki ḡāyet yaṡṡı ola ve lākin ne uzun ne ḡıṡa ola ve daḡı boḡaz laḡusı altı incerek ve baṡı atsuz ḡuru ola ve eyerlüḡi yiri ḡıṡa ola ve omuzı yüce ola ve daḡı tūyi ḡāyet ḡurda ola hemḡü fireḡi ḡadife ḡāıı gibi ola ve dırnaḡı ve yilisi uzun ola ve perḡemi daḡı uzun ola ammā ki iken ḡadden aṡıru daḡı olmaya. Bar-ḡır ṡıfat zııā ki ṡaḡalı uzun ādeme delıldür aḡmaḡ ola. Zııā ki ḡıl uzunluḡı ḡamaḡata delālet ider ammā ki ḡıl azlıḡı ve keıvec olmaḡ ‘āḡıl ü dānā olmaḡla delālet ider ve ḡıl ḡoḡluḡı ṡehıete ve ḡamaḡata delālet ider. Niteki ṡaḡı uzun ḡav atınuñ ekṡeri fāḡıṡe olmaḡa delıldür. Pes atüñ daḡı yilisi ḡuyruḡı uzun ola ammā ol ḡadar ki perḡem bürüne yaḡın ve yilisi boynundan aṡaḡa inmeye ammā ki ḡuyruḡunuñ egretmeḡi ḡāyet ḡıṡa ve ince ola ve ḡılı ince ve uzun ola ol ḡadar ki baḡa ḡulaḡa yaḡın ola. Ammā ki ḡaba daḡı olmaya ṡöyleki pürḡek ve yili ḡuyruḡ ḡıṡalıḡda ve uzunluḡda mu‘adil gerek ve daḡı atüñ endāmı emrüd endāmı gibi gerek. Baṡı emrüd ṡapı gibi atsız ve ḡuru ola ve incelikde ve töluluḡda öñinden ḡıḡına varunca varduḡınca yoḡun ola ṡöyle ki ardı öñine ḡavāle ola ammā ki yili ve ḡuyruḡ ve kirpik ve gözi ve ḡāyası ve ‘avret yiri ve iki bilekleri ve iki ḡıḡ ayaḡınuñ aṡaḡından aṡaḡısı siyāḡ gerek ol at²³⁷ ne reḡde gerekse olsun ve daḡı aṡıḡları iri ve ḡurdaları ḡıṡa ve dibek ḡarınlı ve deve göḡüslü geyik ṡaḡrılu ḡatır

²³⁴ Fūrṡat u nuṡret buldum] Fūrṡat buldum H.

²³⁵ Oldur kim] Budur kim K.

²³⁶ Ve daḡı ḡulaḡı] Ve ḡulaḡı H.

²³⁷ Ol at] at H.

toynaqlu ayu kulaqlu deve tuṭaqlu ve deve siñürlü ve gergedan bileklü at ki ele gire anuñ hiç kıymeti olmaya ve daḥı kemikleri meyāna ne ziyāde yoḡun ne ḥurda ola ve daḥı üzerine ki süvār olıcaḡ ġāyet çāpük ü zirek ola. Şöyle kim sen üzerindeyken²³⁸ ne ḥareket itseñ cünbüşüñe vākıf ola ve daḥı atuñ pehlevisi şolundan şaḡında bir ikü ziyāde ola eger ki ikisi ber-ā-ber olsa hiç ol ata on biñ kıızıl altun virseñ daḥı baḥāsı olmaya[K-42b] Nazm: [H-42b]

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp anda Āsaf bin²³⁹ Berḥiyā

Şāhına alkış idüp kıldı şenā

Şeh Süleymān gūş idüp²⁴⁰ taḥsīn ider

Diñle imdi kışşa nedür cānumā

Der-Beyān-ı Ta' rīf Esb Ez Zibān Fişāḡores Ḥākīm

Ḥākīm kavlince Āsaf bin Berḥiyā böyle diyicek at ḥaḡḡında Fişāḡores Ḥākīm daḥı Yūsuf Peyḡamber 'aleyhi kitābın ele alup eyitdi ki Yā zıllı ma' būd ve ey Süleymān bin Dāvud Yūsuf bin Ya' kūb 'aleyhi's-selām Sulṭān-ı Mışr olıcaḡ 'Arabī atlar getirüp tavīlesinde besletmege heves itdi. Andan ol zemānuñ ḥükemāsinuñ uluların ve ḥoş ḥūbların cem' idüp atlaruñ eyüsin ya taylusın ve gereklüsin kıymetlüsin bunlardan su'āl itdi. Her birisi bir Ḥākīm'üñ kavli üzre ḥikmet mücibince ḥaber virmişler ba' zısı eyitmiş ki aḡ at hüner-menddür. Ba' zı eyitmiş ki kara at andan ḥoş terdür ve ba' zı eyitmişler ḥurmāyı toru at cümlesinden bihterdür. Pes Yūsuf Şiddiḡ 'alehi's-selām görmüş ki ḥükemā her birisi bir dürlü söz söyler 'āḡıbet cümlesin kabül itmeyüp kendüsi salṭanat kuvvetiyle her dürlü atları cem' idüp her birisin bir mübāriz eline virüp imtiḥān idüp tecrübe ile 'ilmi yitişüp taḡḡıḡ muḥaḡḡaḡ bilicek Yūsuf Şiddiḡ 'aleyhi's-selām bu risāle-i dest-i ḥaṭṭı birle inşā idüp dimiş ki Kaçan ki bir atuñ endāmında ḥikmet mücibince kuşuruñı bulmayasın. Atuñ tūsi rengine daḥı nazar kııl²⁴¹ zirā ki tefāvüt anda çoḡdur. Nitekim ādemüñ eşkālinde tefāvüt olduḡı gibi şöyle kim bir kişi ki ġāyet ḥaber saru ola şöyle kim yüzünüñ aḡası aḡa ṭurur gibi ve daḥı gözleri keten çiçeḡi gibi ġāyet gök olsa kaṭ' en ol kişiden ḥayr gelmeye. İllā ki dāyim şerr ve yaramazlık gele hiç menfa'ati yoḡdur. Meger ki andan sem-i kātıl

²³⁸ Sen üzerindeyken] Üzerindeyken H.

²³⁹ Vezin gereḡi bin kelimesinin olmaması gerekir ancak anlam gereḡi bırakılmıştır.

²⁴⁰ İdüp] Urup H.

²⁴¹ Nazar kııl] Nazar H.

terkīb ola ki Yunān hākīmleri ol şaffetlü kulları alup Ağastos vaktinde ef'ī ilana şokdurup ayağından başı aşığa aşı qorlardı. Yidi sâ'ate dek ağızından kan ve habāyis gelür ve çünki yidinci sâ'at geçse zehr-i kâtil aqardı. Dağı altına yidi bakır taş qorlardı ve yidinci taşuñ altına bir şişe qorlardı ol zehr-i kâtil yidi taşdan şızup²⁴² geçüp şişede qarār ider vakti ki pādīşāh ger haşmı çün sem hâcet olsa kaz yilegiyle haşm atınuñ üzengüsine çalarlar haşm üzengiye ayağın başup ata binince zehr cismine boyanup cānına te'sīr ider. Henüz maqāmına varmadın menzilin qarayı ider. Pes şaru çapar ādemden hayr gelmedügi gibi siyāh cinsinden dağı iken hüner gelmez kim çoğı uğrı ve harāmī ve hāne-zağal olur niteki aşferi var. Navüd [H-43a] [K-43a] tiz nefis ü temerrüd olduğı gibi pes her cinsuñ bir fi'li vardur. Her şeklüñ şemāsına göre ahvāl vardur. Nite hūb yüzden yamanluğ gelmez ve kūb liqādan eylük gelmez. Pes atıñ dağı cümlesi bir cins degüldür. Her biri bir rengdedür at vardur ki rengi hūbdur ve şekl-i şemāyili dağı maḥbūbdur ve endām dağı güzel mergūbdur ve tūsi kıymetlü düldül hey'etlü ve āşīkar şüretlü ve berrāk sīretlüdür. Çünki endāmında kuşūr bulımaduk. Pes tūsüne nazar eyle tūy dağı kıymetlü ise ol at cānlar. Meşelā şöylekim bir atıñ tūsi ḥurmā renginde ola issi ve şovuk günlerde ne kadar binseñ hiç derdi olmaz ve lākin gāyet issi günde derleyüp hareketin za'ifrağ kıılır ve dağı yā Süleymān eger kim hāyası ve orqalığı ve tırnağı ve yilisi kıuyruğı ve kıuyruğınuñ egretmegi üsti siyāh olursa ol bahā yokdur gāyet eyüdü ve dağı bir at kim gāyet şaru ola. Ammā ki üzerinde yirin pul pul kara ola gāyet hūbdur. Ḥuşūşan ki çeşm-i ebrūsı ve yilisi kıuyruğı ve hāyası ve tırnağı ve bukağulığı ve pençeleri siyāh ola gāyet hūb atdur. Ne kadar bahā vırseñ kıymet degüldür ve dağı esb-i semend ya'nī ki her ne at bu didigümüz şıfatda yili kıuyruk çeşm-i ebrū ve dağı omuzundan şaferisine varınca siyāh elif ola ol at gāyet hūbdur andan hüner gelür ammā şol at ki gülgün reng ola ol atıñ tūsı köpük reng gülgün olursa kim ablağ olmaya hūbdur ve illā kim ablağ ola ol atdan hüner gelmez ve dağı yā Süleymān esb-i Edhem ya'nī ki kara at anuñ gibi siyāh gerek ki²⁴³ kuzgun gibi ve dağı gözleri de siyāh gerek. Ol atdan hüner gelür amma gözleri çakır veyā kıızıl olacağ olursa ol at dīvānedür 'aybludur. Andan hüner gelmez ve dağı yā nebiyyu'llāh ebreş at gāyet yaramazdur. Ḥāşşa ki çeşm ü hāyası bilegi yilisi kıuyruğı ağı ola gāyet bed şıfatdur. Hiç menfa'ate yaramazdur meger ki pālān at ola ve dağı yā nebiyyu'llāh at gāyet hūbdur. Şöyle kim altında ve ayağında

²⁴² Şızup geçüp] Geçüp H.

²⁴³ Gerek ki] Gerek H.

ablağ olmaya çeşm-i ebrûsı ve yilisi kıyruğı ve hayâsı²⁴⁴ ve aşıklarından aşğa dırnağları dağı siyâh olacağ olursa bu cins at hem issiye ve hem şovuğa düyer cefâ-keş olur. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Böyle diyüp anda Fişâgore Hâzık-ı Hakîm
Sâkin oldı Şeh Süleymân Hâzret öñünde nedîm

Güş idüben sözlerini itdi taşîn aña şâh
Diñle imdi kışşa nedür vir şalavât iy hâlîm

Nesr: Hakîm kavlince Fişâgore Hâkîm atlar tûsi renginde eyüsin ve toylusın bilmek âhenginde hikmet mücibince bu vech ile haber viricek Baţlamyus Hâkîm dağı atlar²⁴⁵ tûsi renginde ve eyüsin toylusın bilmek âhenginde Eflâtün kitabın ele alup eyitdi Yâ nebiyyu'llâh Şems devrinde cihân sarâyında bir pâdişâh gelmiş şarka garba hüküm itdigüçin lağabı zü'l-ğarneyn ve adı İskender-i Kübrâ imiş. Pes bir gün anuñ meclisinde atların eyüsin yavuzın fark itmede bahş olunmuş hükemâ [H-43b] [K-43b] cem' idüp su'âl kılmış ol zemânda efđal-ı hükemâ ve a'lemi 'ulemâ Eflâtün-ı Keħħâl imiş. Kâmil-i Ekmel-i hükemâ imiş. Pes cevâb virüp eyitmiş ki Atuñ 'aybın bilmek isteyen eyüsinden tayluyı fark itmek dileyen âğâh ola ki hayl müşkildür. Zirâ at vardur ki egerçi ki düzeni yoğdur. Göze hordur velî hüneri çoğdur hünerde kuşurı yoğdur. Ammâ ki bir at künd ola ya'ni yolda yürümesi kemdür 'alâmeti oldur ki eger ayğır olsa yünd göricek süheyl urmaz ursa dağı âvâzı çıkmaz ve bir cins at dağı vardur ki şeb görür. 'Alâmeti oldur ki kara gökce içinde at yolun görür. Ammâ ki ol şeb görünürmez toğru yolunca gidemeyüp muħâtaralu yire uğrar pür-hüner itmez ve at vardur ki şağırdur. 'Alâmeti oldur ki yanında bir at süheyl urup kişnese ol atuñ âvâzın işitemez ve süheyl urmaz ve dâyim kulağın kevgiş dutar ve dağı at vardur ki şolağdur ğâyet bed şifatdur. Çok haţâ kılıcıdur. 'Alâmeti oldur ki çün âhver kapusından içerü çekesin evvel şol ayağın kaldırup işikden içerü başar şoñra şağ ayağın başar anuñ gibi sürçek olur ve cüst çâpük dağı olmaz kâhil olur ve añlaması yoğdur ve dağı yâ nebiyyu'llâh at vardur ki a' madur ğâyet yaramazdur görmesi gördür. 'Alâmeti oldur ki gözlerinüñ hadeğası siyâh ola ancaleyin ki yeşile mâyl ola ve dâyim gözünü açuğ tuta. Ancaleyin ki gözlerinüñ kapağları ve kirpikleri hareketde

²⁴⁴ Yilisi kıyruğı ve hayâsı] Yilisi kıyruğı H.

²⁴⁵ Dağı atlar] Atlar H.

olup dāyim kavuşup açılmaya. Atda bu gāyet ‘aybdur huşūşan ki ‘ayb göz içinde ola eger kim bu ‘alāmet iki gözi içinde bile varsa ol at hīç bahā eylemez ve zāfi‘at yokdur illā ki zararı çoğdur ve dağı yā nebiyyu’llāh at vardur ki çeşm-i āhveldür ol dağı ‘aybdur ve lākin ‘Arab ‘Acem ittifāk itdiler ki gözleri āhvel at mübārekdür ve ‘ulemā eydür ki Düldül āhvel idi ve dağı esb-i erçel ü aşam ya‘nī ki Bir atūñ ayaqları ve elleri sağar ola eger kim şol ayağı aq ola ve sağı ayağı olmaya hūbdur ve illā ki sağı ayağı sekl olup şol ayağı olmasa şomdur eger ki üç ayağı sekl olup biri sekl olmaya ol dağı iken eyü degüldür. Miyānedür ve ammā dört ayağı bile sekl olsa anuñ bigi atūñ yüzünden bir merkeb yekdür. Hüner gelmez ve dağı şol atūñ ki gözleri azraq çeşmdür. Huşūşan ki iki gözleri bile ola gāyet yaramazdur ve dağı bir atūñ ki gözleri aq ola ve yāhūd iki gözleri bile çağır ola ve andan dağı hüner gelmeye. Her ne terbiye itseñ öğrenmeye ferāmūş kıla ve dağı toğru boyunlu at cüst olur egri boyunlu ve egri kıyruqlu at kemdür. Ammā ki binmege berk olup ve dağı şol at ki korqağdur ve ürkekdür. Andan haṭā çoğ vāki‘ olur ceng gününde [H-44a] [K-44a] binmek gerek ve dağı bir at ki havil ola. Ya‘nī kim ayaqları egri ola aña ‘acem gümān-ı pādur. Sürçek olur haṭā çoğ ider ve dağı bir at ki fāli‘ ola şomdur yaramazdur andan ötürü ki kāhil olur ve bir at ki çeperi ebreş aq ola²⁴⁶ hünersiz olur ve toynağı yaramaz olur ve bir atūñ gözleri ve kirpikleri aq ola kendüzünü görmez ve dağı bir at ki çeper olsa bārī gerekdür ki toynağı ve yilisi ve kıyruğı buṭı arası ve aşıklarından aşağası siyāh ola ve aña künik çevresi kara olsa ol at birazcık eyü ola ve bir atūñ ki tūsi kara ve gözi kızıl ola yavuz ola depegen ola hem ızırğan ola ve dağı kara at veyā torı at kıuzgun gözlü ola gice görmez olur. Ol at kim şuya inicek şol ayağın öñden başa şolağ olur dağı yürümez olur. Ol at kim kısrak göre kişetmeye ol at dilsüz olur ol at kim taş lakin āvāzın işde ürkmeye çağır olur ol at kim yağrını üzerinde ya hayāsi altında yā kulağ yirinde yā kirpigi üstünde kıl bitmiş ola ol at şom olur ol at kim kısacık sıçan tolu ola biñde biri eyü olmaya ol at kim gözüne baksañ katı kara tonuğ ola gündüz görmez ola egri gözlü at mübārek ola ve lākin çirkin ola ol at kim şol gözi çağır ola eger iki gözi bile çağır olursa deve ola ol at kim gözi ve kirpikleri aq ola gündüz görmez ola ol at kim başını yukarı götürmeye yürürken ya balçığa uğrayıcağ süngüsün birağa ol ‘ayblu olur. Ol at kim öñi kaçandan ayağçı öñünden uzun olsa ol at sürçekdür. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

²⁴⁶ Ebreş aq ola] Ebreş ola H.

Sürçek olur ancaleyin at begim aña ‘ayān
Key haṭādur aña binmek gāfil olma her zemān
At ki şeb-gūr ola sürçek yā hū o reñk tünd ü hū
Bir pula almaz anı şatar olursa ‘ākılān

Neşr: Kışsa-i Sürh-bād-ı Cinnī Şehr-i Mısr Ağāz Kerden

Ḥakīm kavlınce hükemā Süleymān nazārında atlaruñ eyüsin yavuzı kürklüsün kabihın söyleşmekde. Ammā ki bizüm kışsamuz ez ān cānib Sürh-bād-ı Cinnī’ye geldi. Nite ol zemān ki Mısr şehriniñ üzerine cin çerisiyle yürüdi ve divler serhengleriyle üşüp ceng iderken **Ve ‘Aciryāhūben-i Şādık’ı** daḥı dört biñ hāş seyyidleriyle ve vilāyete kadem başmış evliyā ile pīr ü bürnā ile ve ümerāya ve vüzerāya cemī‘i leşker-şiken ser-firāzlara da‘vet-i ta‘līm idüp ve ‘azāyimle dāyire çizüp teshīr-i cin kıilup cinnīleri ‘azāyimle süst kıilup ceng-kırān iderlerdi. ‘Ākıbet Sürh-bād-ı Cinnī gālib düşüp ‘Aciryāhūben-i Şādık’ı şeyāṭin nesleriyle ceng iderek ‘ākıbet zebūn düşüp teyemmüm birle hāk-i tāhirden āb-dest alup iki rek‘at hācet namāzın kıilup ol qalmışlara meded irgüren Allāh’a münācāt idüp meded umdılar. Meger ki bu eşnāda perrīler sulṭānı Hümāyūn Şāh perrī hān ḥavāşından **Cābir-i Perrī** per açup ağvānlarıyla havā yüzünde uçup giderken gevher-nigīn qalmasından qalkup yirle gök arasından berrān olup quds-i mübāreke toḡru ‘azm-i Süleymān iderken [K-44b] **Nazm: [H-44b]**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Per açup perrān olurken ol perī
Şehr-i Mısr içinde görür bir çeri
İns u cinnī çalışuban ceng ider
Düşmene vāsi‘ cihānı teng ider
Bir taraftan ceng ider insān diyü
Şīr u ğurrān mişli qoparur ğirü
Elde tutar āsiyāb-ı seng ü gürz
Qāmeti kāfūñ urursa ide gürz
Diyü deminden qararmış çün ‘ades
Gözlerinde ne felekdür ne mekes

Bir taraftan ceng iderdi Sürh-bād
Halk-ı Mısr içre kıparuz çok fesād
Haşma cinnī çün şalar āteş ‘ amūd
Cismini yağıardı çün nār-ı şemūd
Dīvi cengi heybetinden ol zemān
Gökde Merrīh ister idi çok amān
Çün bu cengi göricek gökden perī
‘ Aklı başdan gitti cisminde ferī

Neşr: Hakīm kavlince ol perrī çünki Mısr şehri üzerinde Sürh-bād-ı Cinn cengin ki gördi haber bilmekçün gök yüzünden yire indi şüret-i tebdil ve cāme tağyir kılup pes şüretine girüp dağı bir ādemine buluşup şordu ki Kışşanuñ aşlı nedür? diyü tağkık-i haber bilüp yine per açup gitti tırfetü’l-‘ ayn içinde gelüp ‘ Amağ şahrāsına yitdi. Der-gāh-ı Süleymānīye gelüp girüp perrī han katına varup Sürih-bād-ı Cinn’ün hālinden Mısr şehrinün halkı üstine düşüp ceng ü cidāl itdüğinden haber virdi perrī han dağı der-gāh-ı Süleymānī’de nağar-ı Süleymānī’ye vardı prerī şaha haber virdi. Hümāyün Şah işidüp ğamgīn oldu. Sürüp Süleymān Hazretine vardı Sürh-bād-ı Cinn’ün Mısr’a geldüğinden haber viricek Süleymān Hazreti işidüp ğazaba gelüp ins u cin ser-henglerin cem‘ idüp meşveret itdi. Eyitdi kim Ola ki şeyātın zürriyātın çeküp Sürh-bād’ı Cinn’le ceng ide vāsı‘ cihānı gözlerine teng ide. diyicek hīç kimse perriler cinsinden ve ehremenler sınıfından Sürh-bād korkusından yirinden tırmadı Ben vardum diyüp cevāp virmedi illā ki ser-heng-i cinniyān pīl mest ya‘ni ki Semendün-ı Hezār-yek nām dest pūlād kürsisi üzerinden kılkup Süleymān’ün eyyām-ı devletine du‘ā kılup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh emr iderseñ ben kimseye varayın ol Ağmer-i bādım diyen nā-bekārı tıutup ğabs idüp nağaruña getüreyin. Himmet iderseñ Hağ ‘ ināyetiyle sen Süleymān mu‘ cizātıyla yüzüm üstine bu ğizmeti yirine yitüre diyüp Süleymān devletine du‘ā kılıcağ ğazret-i Süleymān ğāyet şād olup sözlerini müstağsen gördi ve eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh şabr eyle²⁴⁷ cāsūs gönderelüm ğağkıkāt-i ğālī bilelüm aña ğöre senün yarağunu kılalum diyüp haber virince Loğmān Hakīm eyitdi Yā nebiyyu’llāh ta‘yīn şöyle bil ki Sürh-bād-ı cinnī kıalan cinniler ser-hengi gibi²⁴⁸ degüldür. Hağ te‘ālā anı ğışm-ı nārından yaratmışdur.

²⁴⁷ Eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh şabr eyle] Eyitdi ki Şabr eyle K.

²⁴⁸ Cinniler ser-hengi gibi] Cinniler gibi H.

Bir nesne ki Allāh hışmından yaradılmış ola anuñla degme kişi ceng idemez eger ki ĥazretuñ ĥayli ĥıřmla tabl-ı ‘alemlle yil tařtuñ gütürüp varmayıcaş olur sen Mışır ĥalkınuñ zāhidleri cemī‘i aşrabası ve çerisiyle uşağı ve irisiyle Sürĥ-bād-ı Cinn elinden ĥalāř bulmaz²⁴⁹ diyü ĥaber virince [H-45a] [K-45a] Süleymān Ĥazret’i işidüp ĥāyet melül oldu. Diledi kim cin çerisin cem‘ idüp üzerine vara ve lākin Āřaf bin Berĥiyā ve Kāz Peyĥāمبر ve Nāřen Peyĥāمبر ol Yāřer Peyĥāمبر’le Lořmān ĥakīm ‘*aleyhümü’s-selām* nařıĥat kı lup eyitdiler ki Ya nebiyyu’llāh ĥazretüñe Süleymān zemānesin ve melik-i ins-i revĥānesin zıll-ı yezdānesi revā degüldür ki bir bölük řeyāřın nesli dīv ü cin aşlı gerek ekvānı dīv yād-ı miryād ola ve yā řalřāl-ı Dīv İřteĥir-i Cinnī veyā Sürĥ-bād ola ammā devletüñe lāyık budur ki Sürĥ-bād-ı Cin ařrānı ve ekvānı dīv-i aĥvān bir niçe cinnī ser-hengleriyle dīv ü ‘ifrit ser-keşlerinden bir niçe yüz biñ ehremen leşkerin gönderevarup atlaruñla ceng idüp vāsı‘ cihānı gözlerine teng idüp şatlarından bir yüzün lāle reng idüp Sürĥ-bād-ı cinnī şutup bend idüp řapuña gütürel ve yā helāk idüp şerrin cihāndan gütürel. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

şeh Süleymān’sın cihānda devletüñ ĥāyet ziyād

Der-geĥüñe çul yaraşır dīv ü cinnī Sürĥ-bād

Devlet ile sākın ol ki çeke ĥasmuñ ızırāb

‘ Ālem içre görme ĥam şurduşça bu kevn ü fesād

Nesr: Ĥükemā şavlince enbiyā vü evliyā vü ĥükemā vü ‘ulemā umerā vü vüzerā Süleymān Ĥazretine bu vech ile nařıĥat kılıcaş bař şaldırup insān meliklerine ve cin ser-henglerine su’āl kı lup eyitdi ki Yā ins u cin serveleri dīv ü ‘ifrit ü ĥül dilāverleri kim ola ki dīv u cin ‘askerin çeküp Sürĥ-bād-ı Cinn üzerine varup ceng oyununda aña el urup şanımı řara yire řara. Bu yolda yā dūřmen başın getüre yāĥūd erlikle bu yolda bař vire. diyicek Sürĥ-bād heybetinden řalřāl-ı Dīv şavletinden Ekvān-ı Dīv heybetinden İřteĥir-i Cinnī řecā‘atinden Dimir-bād-ı Cinnī řelābetinden ĥiç kimesnenüñ zehresi olmadı ki yirinden şalkıp Sürĥ-bād-ı Cinn leşkerlerine cevāb virürin diye illā ki süküt itiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Her birisi sākın oldu virmedi şaş en cevāb

²⁴⁹ Bulmaz] Olmaz K.

Baş aşağı kıldı hayret içe kaldı kâmiyâb

Diñle imdi n'olısardur işbu şîrîn kışşayı

Liki virgil çok²⁵⁰ şalavât Muştafâ'ya bî-ħisâb

Nesr: Ĥakîm kavlınce Süleymân Ĥazreti cinn ser-henglerinüñ ĥavf itdüklerine ĥayrete vardı 'âķibet cinnîleri serveri şeyâķîñ nesl-i bihter ol biñ bir ellü ejderĥâ-ser pîl ü pâĥûnı ve cabbâr şîr u ter ya'nî kim Semendün-ı Cinnî ol re'îs-i ervâĥ-ı mesned-i sünnî²⁵¹ 'uķķâb gibi yirinden tırup yüz yire sürüp biñ bir elin kavşurup Süleymân ĥizmetine karşı tırdı. Devâm-ı devletine şenâ kıldı daĥı eyitdi ki Yâ emîrû'l-cinni ve'l-insi eger ben kuluña emr iderseñ Sürĥ-bâd-ı cinn cengine varayın dîv ü cinnîsine anuñ cevâb vireyin. didi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Men Semendün ism-i cinnî çün Hezâr Yek-dest adum

Bir kaçâdur gökyüzünde ya kader biñ bir yedüm

Himmet it ki Sürĥ-bâd'üñ bâda virem 'ömrini

K'erlik ile dergehüñde çıkaram çarĥa adum

Nesr: Ĥakîm kavlınce Semendün-ı Hezâr Yek-dest [H-45b] [K-45b] böyle diyicek Süleymân şâd u ĥurrem olup eyitdi Yâ Semendün cin ser-hengleri içinde gerekdür ki varup Sürĥ-bâd-ı Cinnî ile ceng idesin. Kendüyi tıutup baña getüresin ağvânı ĥünlarından yir yüzünü lâle reng idesin. diyicek Semendün daĥı biñ bir ellerin kaçâ vü kader gibi kaldırıp baş üzerine koyup 'ale'r-re'si ve'l-ayn²⁵² yâ Süleymân-ı zemân diyüp icâzet alup taşra çıkup cin ser-henglerin katına cem' itdi kimleri. **Rakîm bin 'Akîm Mühelhel-i Cinnî ve Kîlân-ı İklîl ve Tağarĥurı Cinnî ve Câbir-i Cinnî ve 'Akrĥarĥâ-ı Cinnî ve 'Acilân Cinnî ve Diķķâķ-ı Cinnî²⁵³ Dâris-i Cinnî Zerâ'yîm-i Cinnî** Muĥaşşal-i Kelâm kendüye tâbi' ne kadar cin ser-hengi varsa ser-cümlesin katına cem' idüp düşmen yaraĥın görüp nişfü'l-leyl içinde Semendun dem çeküp a'vânları birle²⁵⁴ uçup beytü'l-muķaddes şaĥrâsından kaçup geçüp Mışr ser-ĥaddine geçüp şubĥ oluncaya dek birinci kat gök altına çıkup kara bulutlar arasından

²⁵⁰ Çok] Ĥoş K.

²⁵¹ Mesned-i Sünnî] Sünnî H.

²⁵² Başım ve gözüm üstüne

²⁵³ 'Akrĥarĥâ-ı Cinnî ve 'Acilân Cinnî ve Diķķâķ-ı Cinnî] 'Akrĥarĥâ-ı Cinnî ve 'Acilân Cinnî ve Diķķâķ-ı Cinnî H.

²⁵⁴ A'vânları birle] A'vanlarıyla H.

yir alçağına Mışır şehrine nazır kılıp gördiler ki Sürh-bād-ı Cin çerisinden ve Ekvān-ı Dīv ve Şalşāl-ı Dīv ve İsteħir-i Cinnī ve Dimir-bād-ı Cinnī ve Şaħar-ı Cinni çerisinden uşağı ve irisinden her birisinden arz-ı Mışır ve hevā-yı ʿařır ve şehır içindeki sarāy-ı köşk dīv deminden cinnī nefesinden görünmez olmış. **Nazm:**

[Fāʿilātün - Fāʿilātün - Fāʿilün]

Cin deminden gök yüzi ıolmış ıuman
Kʼins u cinden göz göremez ol zemān

Dīv ü ʿifrit ağzı virdükçe nefes
Gün kararur ol nefesden çün ʿades

Ehremenler götürür elde ʿamüd
Ağzı şaçar odı çün nār-ı şemüd

Şehr-i Mıřırʼuñ çevresin ıutmuş çeri
Pāyi ehremen pençeden ıutmuş idi²⁵⁵

İns u cinni çalışuban ceng ider
Hāki hūn eflāki lāle-reng ider

Đarb-ı tığden cān çıkar tā ʿarşa dek
Kān bulutdan hāki şızar ferşe dek

Reʼs-i aʿdā göge çıkar çün naħil
Hūn-ı cinnī yir yüzün ider naħil

Naʿrayı dīv gümledür çarħ-ı felek
Şevr-i hākī kanda yüzer çün semek

Mışır-ı kavmüñ cānın almış Sürh-bād
Cinnī gālib sünnī olmuş ki fütād

Cinniden ʿacze varup kavm-i Mışır
Ĝarķa varmış hūn ile şehır-i Ĝařır

Çün Semendun eyle gördi cengi pes
İnse itdi çok terehħüm piş-i pes

---

²⁵⁵ Vezni bozuktur.

Diñle imdi nice olur cengi sen

Vir şalavāt Muştafā'ya Yā Hasan

Neşr: Hākīm kavlınce Semendūn-ı Cinnī kaçan ki Sürh-bād-ı Cinnī çerisin ‘azametin üç felekden bulutlar içinde ki seyrān itdi. Çin-i şehir-gāh olduğınleyin çarh-ı cārımdan āfitāb tūr-i a‘zam baş kaldırıp ‘ālemi nūrta münevver kıılınca Semendūn-ı Cinnī dağı hūkm itdi cin ser-henglerin çerisiyle sağ u[K-46a] şol hevāyı fenāda meymene-i [H-46a] şol hevāyı fenāda meymene-i müyessere kıılup cenāh rāst kıılup ceng yarağıyla müheyā vü hāzır olup tūrurlar ve dağı Semendūn-ı Hezār Yek-dest ol pīl ü ser-mest Sündūs-ı Cinnī’ye emr itdi ki Varup Sürh-bād’a buluşa ve aña naşihat kııla. Ya budur ki emr-i Süleymānī’ye fermān ola. Yā budur ki eger ser-keşlik²⁵⁶ iderse ceng ide kırān kııla diyüp gönderdi Sündūs dağı dem çeküp demi nefesin götürüp gitdi. Gelüp Sürh-bād-ı ceng nazarına yetdi ammā ki bu cānibden Sürh-bād’a cin ser-hengleri birle Mısr kavmiyle ceng iderken nā-gehān yir yüzüne nazar şalup gördiler ki gökyüzünde bulutlar arasında bī-had cin leşkeri göründi. Şöyle ki Cin deminden gök yüzü gögermiş diyü buhārından zāt-ı hevā kıararmış. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Cin deminden gök yüzü olmuş siyāh

Zāt-ı çarhı bürümüş cinnī sipāh

Anca bī-had cin çerisin görmedi

Çeşm ü şems encümiyle zühre-i māh

Neşr: Hākīm kavlınce Sürh-bād-ı Cinnī ‘Acabā bu cin çerisi felek yüzünde n’eyler? diyüp zan ü gümān fikri iderken Sündūs-ı Cin dağı Semendūn-ı Cinn nazarından²⁵⁷ dem çeküp ucup yir yüzüne inüp bir kıasr üstünde kıonup Şāhir-i Cin cinlerinden birine buluşup Sürh-bād-ı cin kıanda olur? diyü haber alup Sürh-bād kıatına gelüp nazar kıılup gördi ki Mısr’uñ cānib-i şarkīsinden yaña Hırmān Şāh kıal’asından yaña Sürh-bād-ı Cinnī zerrīn bisāţ üzerine çıkup oturmuş sağ yanında iblis-i pūr telbīs ve şol yanında Ekvān-ı Dīv ve Dimir-bād-ı Dīv ve İsteħir-i Cinnī ve Şāhar-i Cinnī ve şol yanında dağı kıibr u kıniyle Şalşāl-ı Dīv oturur. Andan Sündūs’ı dağı ilerü varup cin dilince Sürh-bād-ı Cinn’e du‘ā kıılup andan ağız haberi eyitdi Yā Sürh-bād Süleymān nebī ‘alehi’s-selām emriyle Semendūn-ı Hezār Yek-dest cihān-pest felek yüzünde

²⁵⁶ Yā budur ki eger ser-keşlik] Yā budur ki ser-keşlik H.

²⁵⁷ Semendūn-ı Cinn nazarından] Semendūn nazarından H.

bulutlar arasında bî-ḥadd cinn u ‘afārit leşkeriyle gelüp ṭurmuşdur. Nazār senüñ leşkerüñe kıilup beni ḥazretüñe gönderdi andan ağız ḥaberi şöyle buyurdu ki **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Ol Semendün eyledür iy ḥoş nihād
Ḥazretüñe añla işit Sürḥ-bād

Yā Süleymān emrine fermān oluñ
Cān elümden kırtarup şādān oluñ

Uyma şeytān sözüne itme ‘amel
Yoḥsa irer devletüñe çok zelal

Gerçi āteşden yaratdı Ḥaḳ özün
Od gibi baş kıldırup ḥoş kendözün

Kendözün yüce görüp urma ki lāf
Bil şu çek ki eyleyem cürmün mu‘ āf

Dīv ü Ekvān Dīv ü Şalşāl añla pes
Gözlerimde olmaya mār u mekes

Şaḥr-ı Cinnī yā Dimir-Bād İsteḥir
Zerre gelmez gözüme evvel āḥir [H-46b] [K-46b]

Luṭf ile göndermişem saña ḥaber
Men Semendün ejdehādan kıl ḥazer

Biñ bir elem kıldurıcaḳ ittifāḳ
Her birinde götüricek bir yaraḳ

Ḳarşu gelmez Merrīḥ añla āhengüme²⁵⁸
Cān alıc’olmaz muḳābil cengüme

Merkebüm evrendurur ḳamç’İldırım
Heft aḳalim baña yidi kıldırım

Baş ḳaḳarsam bozula çarḥ-ı felek
Öñce Şalsam irile şevr-i semek

---

²⁵⁸ Vezin bozuktur.

Üzerimden per döker geçse perī
Heybetinden ejdehā döker deri
N'ola senseñ fa' li yāver Sürh-bād
Kuvvet içre sendenem ben biñ ziyād
Yā Süleymān emrini tutmağ gerek
Yāhūd ölüm şerbetin tātmağ gerek
Niç'idesin şehir-i Mısr'ı sen harāb
Kırup insānı bulasın fetḥ-i bāb²⁵⁹
Ceng-i cinne olmaya insān qarīm²⁶⁰
Ben ğarīm oldum erü kemsin ğarīm²⁶¹
Yā kefen tağ kerde nūña gel baña
Yā hū varam cānuñ almağa saña
Ol Semendūn eyle didi şahḥ haber
Ḥazretüñe söyledüm uş ser-te-ser
Böyle diyüp Sesendūs ilçi hemān
Sākin oldı vir şalavāt bu zemān

Nesr: Ḥakīm kavlınce Sürh-bād-ı cinnī ol ' adū-yı cinnī Sündūs ağzından Semendūn-ı Cinnī haberin kim işitdi. Be-ğāyet ğazaba gelüp ağzından söz yirine odlar saçup Sündūs'ı helāk itmege kaşd itdi. Ammā İlçiye ölüm yokdur diyüp ekvān-ı dīv men' itdi andan Sürh-bād-ı Cin eyitdi Yā Sündūs var ol Semendūn-ı Cinnī'ye eyit ki Ben ol Sürh-bād'am ki Ḥağ te'ālā beni hışm odundan yaratmışdur. İy nice biñ Semendūn-ı Cinnī bigi cinnīleri āteş-i dühānum şeretine yağup yakmamışdur. Dağı Şām ağacınıñ ve kavāğ ağacınıñ dağı çinār ağacınıñ elleri çokdur bil ki bir nice biñ eli yaprağından çokdur ve illā ki āteşe uğrasa bir dem içinde cümlesin yağup kül ider. Semendūn bir degül yüz biñ olursa ve her Semendūn yüz kerre yüz biñ olursa yüz biñ cin çerisiyle muğabil olursa zerrece pervām yokdur²⁶² Hezār Yek-dest lāf urup baña haber gönderdi ki aña beñzer ki ördek yavrısın Şağ ırmağıyla kırkuda ve

²⁵⁹ Kırup insānı bulasın fetḥ-i bāb] Bulup insānı idesin fetḥ-i bāb H.

²⁶⁰ Qarīm] Ğarīm K.

²⁶¹ Ğarīm] Qarīm K.

²⁶² bir degül yüz biñ olursa ve her Semendūn yüz kerre yüz biñ olursa yüz biñ cin çerisiyle muğabil olursa zerrece pervām yokdur] -H.

şâ' iķaya ' Arab ocağıyla ĥavf vire ne hüneri varsa gelsün görelüm anuñla cenge el
ķaralum ol Demürce Dāvud oğlu Süleymān'a ve ĥāki sufliden ĥilķat olmuş insāna
muṭī' -i müsahħer olmam yoķdur. Ĥātemin elinden alsam gerek Süleymānlığı ben
ķılsam gerek benüm aña intiķāmum çoķdur. **Naẓm:**

[Fā' ilātün- Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp urdı lāfi Sürĥ-bād
K'itdi ĥışmı қақıyuban key ziyād

Diñle āħir cengi nice olısar

Vir şalāvāt Muştafā'ya ya peser [H-47a] [K-47a]

Neşr: Ĥükemā kavlince Sündüs-ı Cinnī Sürĥ-bād-ı Cinnī'nüñ ol ' adū-yı sünninüñ lāf
u güzāfın kim işitdi. Dönüp naşīhat kı lup eyitdi Yā Sürĥ-bād iken daħı kendüñ görme
ziyāde lāf urma Dāvud oğul Süleymān didigüñ hem nebīyu'llāh ve hem cihān
ĥalkına pādişāhdur. İns u cin melikleri dīv u ' ifrīt ser-hengleri senden ġayrısı aña
fermān-berdür vuĥuş u tıyūr ĥükmine çākerdür. Pes senüñ ne miķdārun var ki anuñ
gibi Mürsel Peyġāmbere'ler ve sulţān-ı ekberle ceng ü cidālar el ķarasın ' acebdür ki
gögercin şāhına ĥamle ider ya beriyye arşlanına maġārada büyümuş sırtlan ĥayķıra?
Nitekim ķāyil eydür. **Şi' r**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Eđĥāyı yesür femü el-ef ī bi-işbi' ehi

Yeknīhi mā ķad tilāķi minhu işebe' ahu²⁶³

Neşr: Ve daħı yā Sürĥ-bād anı bilürsin ki şāh-ı mārān Ĥāzret-i Süleymān'a gelmişdür
ol memleket yudıcı dem çeküp dīv ü ādem ķamçı şanur taşı dişlü ķāf ķullesi başlu
zebāni baķışlu yil ķanadlu ejderhālar gelüp emrine muṭī' oldılar şöyle cümlesinden
birisi gelüp ceng iderse ķaşd idüp sizlere āheng iderse cengde ' āciz kılasın yā Sürĥ-
bād senüñ ceng itdüġiñ Ĥāzret-i Süleymān'a ' aleyhi's-selām āheng itdüġüñ fi'l-
meşel aña beñzer ki ordaki Şaṭ ırmaġına²⁶⁴ şaluvirüp ķorķudursın ĥāl budur ki ordan
deryādan ķorķmaz imdi şol ki elüñden gelür yaraġuñda ķuşūr ķoma müheyyā kı l vaķt
vaķt zirihlerü keyy yalabiçün. Nitekim ķāyil eydür. **Şi' r**

Ve lā tekūnenne kālebāĥişi ' an ĥıţanihi netlifihı

²⁶³ Yılanın aġzını parmaġı ile tutanın parmaġından göreceġi ona yeter.

²⁶⁴ K-] ırmaġıyla ķorķudursın

Ve'l-cāzī^c māranı in^c ihi bekennihi ulimehu²⁶⁵

Neşr: Şol kişi gibidür ki kendü tırnağıyla qabrın qazar ve kendü külünğiyle el urup kendü evin yıkar Pes yā Sürh-bād-ı Cinnī ve ey^c adū-yı sünnī Vaqtüñe hāzır hālūñe nāzır ol diyüp ve rahn-ı güne sözler söyleyüp tırı geldi kim gitmek dileye Sürh-bād incinüp diledi kim qavrayup Semendün-ı Cinnī tuta helāk ide ve illā ki Ekvān-ı Dīv^c ammūsı Şalşāl-ı Dīv tırup Sürh-bād'ı men^c idüp eyitdiler ki Yā Sürh-bad ilçiy e ölüm yoqdur. Elüñi kendüñde tut diyüp men^c kıldılar andan Sürh-bād cūşa gelüp eyitdi ki Ben ol Sürh-bād'am ki *Allāhü tebāreke ve te'alā* beni nār hışmından yaratmışdur. Tiğ u teber tır-i hancer baña kār itmez ve deryāya beñzer leşker gözlerimde zerre lem degüldür ve yir tolusu ins u cin çerisi gözlerimde zerre-i kem degüldür. **Nazm:**

[Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilün]

Dāne-i har dilce yoqdur gözlerimde küf-ı kâf

Gözlerimde qatredür deryā-yı^c ummān kı'āf

Dīv ü cinnī yirde gökde tutsa emrümle muşāf

Merrih-i [u] Keyvān-ı eşküm qorhudan ider tavāf

Na'ra ursam ra'd-veş bulut gibi yırtılır gök

Göz urursam kaf kafāsın hürd idem ola şikāf

Neşr: [H-47b] Hākīm qavlince [K-47b] Sürh-bād-ı Cinnī bu vech ile lāf urıcaq Sündüs baş ortaya qoyup sözini götürmeyüp ayağ üzere qalkup eyitdi Yā Sürh-bād İy Allāh'ıñ hışm-ı odundan yaratılmış Tündhār-bād ta'acüp lāf urursan gögsüñ görüp anı bilmezsen ki hevā vü buhl^c aceb bu üç nesne kişiyi tır-i helāk ider. Nitekim eydür Şülş-i mühlikāt buhl ü hevā ve^c aceb yā Sürh-bād seni bu yavuz fikrūñ ve yaramaz şanıñ^c acebdür ki başıñ belāya uğratmazsa senüñ ne miqdāruñ var ki Süleymān gibi mürsel peygāmberle ceng idersin ve biñ bir ümmet^c askerine qarşu varup āheng ceng idesin? diyü^c ifrīt müşrikleri arasında ol biñ bir ellü ejdehā dillü cehennem zebānisi gözlü ra'd avāzlu qara bulut qanadlı ejdehā ser-pil-i mest ya'nī ki Semendün-ı Hezār Yek-dest dağı sencileyin gögin görüp kendüyi görüp ser-keşlik iderken ol begenmedüğüñ ādem-i zād neslinden süfli aşıldan Sām-süvār pehlevān ol nerimān oğlu şāhib-qıran biñ toplı qahramān şalığın eline alup Semendün ile ceng itdi qarbu

²⁶⁵ *Sünnetin kesilen parçasından bahseden siz olmayın.*

harble yıķup vāsi‘-i cihānı Semendūn gözlerine teng itdi iş budur ki nā-çār Süleymān’a hizmet ider. Şimdi saña muķābil gelüp Süleymān hizmetine seni da‘ vet ider. İmdi ‘āķiliseñ şeytān-ı la‘in igvāsına uyma. Süleymān peygamber ‘aleyhi‘selām gibi Haķķ-ı mürsele ‘āşī olup igvā-yı la‘in ķulaġuña ķoyma özüñi tehlikeye atup dem āteşüñe maġrūr olup kendüñe ķıyma nitekim eydür. *Zire‘t-ťāġine fi tuġyānihim*²⁶⁶. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Ġurre olma kendözüne keyy şaķin iy Sürh-bād
Kim Süleymān Hażretidür şāh-ı a‘zam key ziyād
Hükminüñ maġkūmı ol ki tā bulasın devleti
Nefse uyup kuvvetüñe şaķın itme i‘timād

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Saña senden naķl ideyin hoş nihād
Nefsi emmāre durur ol Sürh-bād
Şeh Süleymān rūh olur tendür cihān
‘Aķl-ı kül hātem durur añla ‘ayān
‘Aķl-ı külle nefsi çalar eylegil
‘İlm ile saña müşeġher eylegil
Nefsüñe virsen riyāzet pendini
Pāyına ur var ķanā‘at bendini
‘Āķiliseñ kendü nefsüñ añla bil
Haķķ’a tāt at itmege bağla vü bil

Meclis-i Āġir

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Haķķ’a minnet ol Hudā’ya daġı hem
Üç yüz otuz üç meclisi buldu tam

²⁶⁶ *Kāfirleri küfürleriyle birlikte bırakın onlar yaptıklarının cezasını çekecekler.*

İlmümüz yitdükçe taqrır eyledük
Evvel āhir cümle ta'bir eyledük
Müstemi' den budur ammā hācetüm
Hāzretine dağı vardur minnetüm
Hayr ile Firdevsî'yi her kim aña
Hāq te'ālā rahmet eylesün aña
Rahmeti Hāq'dan dilerseñ kāmkar
Vir şalavāt Muştafā'ya bî-şümār

[K-48a] Süleymān-Nāme'nün Üçyüz Otuz Dördünci Meclisinün Zikrindedür Ki Beyān
Olunur²⁶⁷ [H-48a]

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Nuṭqa gel İy tūṭi-i şirīn kelām
Andan ki olmaya cismün 'azām²⁶⁸
Çün degüldür bir qarāra rūzigār
Furşatı fevt itmeyigör iy hümām
Dil revān söyleriken söyle sözüñ
Dem gele cismün ola cānsuz temām
Mevsimi geldür irüpdür nev-bahār
Hercā cennet oldı her cāhir maḳām
Āh n'idem²⁶⁹ dostum diyüp ḳumrı öter
İñleyüp feryād ider kebk ü ḳamām
Bülbül-i güyā şıfat ḳılup nevā
Dile gel ki müstame' dür ḳās u 'ām
Bir qarāra durmaz aña bu felek
Dürlü dürlü levne girür şubḫ u şām
Gāhi Rūmī gāhī Zengī şekl olur

²⁶⁷ Süleymān-Nāme'nün Üçyüz Otuz Dördünci Meclisinün Zikrindedür Ki Beyān Olunur] Süleymān-Nāme'nün Üçyüz Otuz Dördünci Meclisinün Zikrindedür K.

²⁶⁸ Vezin bozuktur.

²⁶⁹ N'idem] N'ider K.

Ḳahr ider ki gāh u mihr-i İ' tişām
Tiz geçer fūrşat irişmez dem deme
Dem demeyle kim geçer dem her müdām
Bu felekler gerdişinden vir ḥaber
Cünbüşünden diñleyelüm Ḥak peyām
Çün süḥan-versin bu dem şāḥib-kemāl
Nuṭḡuñna müştāk olupdur ḥāş u 'ām
Bāğ-ı 'ömre irmedin mevt-i ḥazān
Serv-i ḳaddūñ itmedin mevt anı rām
Ḥüsrevā Şirīn sözüñ dile alup
Çün nizāmı nazama virsen nizām
Di Süleymān mişl-i şeh geldi mi mülk-i 'āleme²⁷⁰
Ne kitābı mişli var şirīn kelām
Diñle imdi bu Süleymān-nāme'den
Vir şalavāt Aḥmed'e vü hem selām

Der-Beyān-ı Ceng-i Sürḥ-bād-ı Cinnī ve Semendūn-ı Cinnī Hezār Yek-dest

Neşr: Loḳmān Ḥakīm ḳavlince mücerrebān-ı aḥvāl evzā'-ı rüzgār ve Eflātūn-ı Yunanī naḳlince 'uḳde-güşāyān-ı esrār ve ḳaşaş-ı aḥbār ol vech ile şāḥiḥ naḳl iderler ki ḳaçan ki Sündūs-ı Cinnī per açup pervāz urup Sürḥ-bād ḳatından ki gitdi hevāyı fenāya çıḳup sehāb arasında Semendūn-ı Hezār Yek-dest'i bulup Sürḥ-bād-ı Cin ḥaberin virdi Semendūn işidüp ḡazaba gelüp emr itdi. Ḳırk kez yüz biñ cinn çerisi uşağı irisi her birisi 'amūdların ellü eline alup Mışr'uñ şarḳisinden yaña Nıl kenārınca 'askerin yaşayup yir yüzüne inüp ḳondı. Ḳalb-i cenāḥ ārāste ḳılıp meymene-i müyessereyi rāst düzedüp ve ḳatlarına ḥāzır itdi. Nite Raḳīm-i Cinnī ile on kez yüz biñ neheng süvār cin çerisi ki her birisi ellerinde ṭob ü tüfeng getürürler ve on kez yüz biñ cin çerisiyle sağ ḳolda Raḳīm elinde Mühelhel-i Cinnī ṭurdi ki ser-cümlesi ejder-süvār ellerinde āteşi şalık ṭutarlar üçünci Mühelhel yanında Kılān bin İklīl ṭurdi on kez yüz biñ cin çerisiyle kim her birisi şir u peleng süvār [K-48b] ellerinde āteşi gürz-i girān ṭutdılar ve Kılān-ı Cin altında Semendūn'uñ şol ṭarafında

²⁷⁰ Vezin bozuktur.

on kez yüz biñ cinnle Tağargur-ı Cinnî turur ki her birisi [H-48b] sihrle pîl ü gergedan ve ellü ellerinde boz-doğānlar dutarlar ki yağmur yağduralar ve Tağargur ceng āletin yanında Cābir-i Cinnî turdı on kez yüz biñ Semender süvārla ellü elinde āteş-dān tutarlar ki vaqt-i hācetde sihrle āteş yağduralar ve anuñ altun yanında²⁷¹ ‘Akrīkarhā Cinnî turur ki her birisi uşağı irisi ser-cümlesi sırtlan süvār ellerinde sihrle şişeler götüreler tolu kavm-i qarınca vaqt-i hācetde sihrle zemīn yüzün sengistān ve qarıncaları bebr ü peleng göstereler ve anuñ altı yanında ‘Acilān-ı Cinnî turdı. On kez yüz biñ cin leşkeriyle ki Kelīle ve Dimne süvār ki her birisi ellerinde sihrle süvār olmuş demür taraqlar getirürler bu sekiz şaf cinnî ser-hengleri²⁷² alaylarınıñ ser-hengleri ve seksen kez yüz biñ cin leşkerinüñ rāst önlerinde Semendün-ı Hezār Yek-dest tururdu. On kez yüz biñ ‘uqqāb süvārlar bile kim ellerinde demür şugluklar ve envā‘ yaraqlar götürürler ve şol tarafında on kez yüz biñ evren süvār cinnīler ile Daqqāq-ı Cinnî turdı ki her birisinüñ ellerinde tīr u kemān götürürler ve andan şoñra Dāris-i Cinnî ve Zedā‘-ı Cinnî ve Hālākīm-i Cinnî ve Dekūq-ı Cinnî otuz biñ cin ser-hengleriyle kırk kulplu zerrīn tahtla Semendün-ı Cinnî omuzlarında götürdiler ki taht üzerinde diz çöküp Semendün-ı Cinnî oturmuşdı. Biñ bir eline biñ bir dürlü berā‘ alup kazā vü kader gibi felek yüzüne getürmişdi heybetinden cemī‘ insle cin ‘aqlın yitürmişdi. **Naẓm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Bir ‘acāyib heybet ile turdı ol
Haşmınuñ bağrına diken urdı ol

Cin deminden qararup zāt-ı felek
Heybet aldı Merrīh-i şevr-i semek

Anca leşker görmedi kevn ü fesād
Vehme vardı göricek çün Sürh-bād

Çün Semendün’üñ göricek²⁷³ kametin
Hışma gelüp kendünüñ yirdi atın

Diñle imdi cengi nice olısar

Līki vir gil hoş şalavāt mā-şaşar

²⁷¹ Altun yanında] Altında H.

²⁷² Ser-hengleri] Leşkeri H.

²⁷³ Göricek] Görür ol K.

Nesr: Hākīm kavince Sürh-bād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sünnī yüz kez yüz biñ cin çerisiyle Sürh-bād-ı Cinn’e muḳābil ü mu‘ārız olup tırıcak Sürh-bād-ı Cinnī daḫı emr itdi. Dīv ü cin çerisin yaşadı. Nite evvel sağ tarafa on kez yüz biñ āsiyābī sengin gürz götürür. Dīv çerisiyle Dimir-bād Dīv tırdı ki anuñ pehlevānları ki Nāşirāt-ı Dīv ve ‘Āşifāt-ı Dīv imdi anuñ altı yanında on kez yüz biñ cin çerisiyle [K-49a] Ḳahḳahā bin Ḳahḫāk ve İsteḫir-i Cinnī tırdı ki anlarıñ serleşkeri²⁷⁴ Behrām bin Zehr ve Meshūr bin Yehmūr idi. Ser-cümlesi ḥūk süvār ve ellerinde zift ü ḳatrān [H-49a] götürdüler idi ve anlarıñ altı yanında on kez yüz biñ bebr ü peyān süvār cin çerisiyle Şahir-i Cinnī tırdı kim ser-heng ser-firāzları ḳabtü’l-esved ve Ḳāşıt bin Ḳāmiṭ idi ve anuñ elinde şol ḳolda on kez yüz biñ ‘afārīt çerisiyle ekvān-ı ‘ifrīt tırdı ki çerisinüñ re’īsleri Dekkāl-i ‘ifrīt ve Şekkāl-i ‘ifrīt idi ve anuñ altı yanında şol ḳolda on kez yüz biñ ehremen leşkeriyle Şalsāl-ı ehremen tırdı ki anlarıñ ser-hengleri eṭfāl-i ehremen ve a‘lāl ehremen idi ve zıkr olan dīv ü cin çerisinüñ önünde ḳırḳ dört ḳulplu ḳızıl altın taḫtla Sürh-bād-ı Cinnī ḳırḳ biñ cin ser-hengleri omuzlarına urup dem çeküp uçup dīv ü cin çerisinüñ önüne geçüp dört mil miḳdārı yirden yukaru hevā-yı fenāda mu‘allaḳ Sürh-bād-ı Cinnī zerrin taḫtla götürürler on kez yüz biñ Ḳuḳnūs süvār cinnle Şamşam-ı Cin tırdılar ki her birisinüñ ellerinde siḫrle peydā olmuş āteş-dānlar vardı od yaḡdurmaḡçün ve yine Sürh-bād-ı Cinn’ün şol yanında hevā-yı fenāda on kez yüz biñ Nesriṭāyir Süvār cin çerisiyle Şafşaḫa-i Cinnī tırdı ki her birisinüñ ellerinde birer şişe bile zīve götürürlerdi siḫrle ‘ālemi jīve deryāsına ḡarḳ iderlerdi Sürh-bād-ı Cinnī daḫı zerrin taḫtuñ üzerinde cehennem āteşi ‘alevi gibi aḡzından nefes taşra virdükçe deryā-yı āteş vücūdını gülḫan tamarı od tıtmış gibi yürürdi çünki nefesin içeri çekse şekl-i şemāyil ḳızıl od renginde per per yanup görünürdi veli burnı delüklerinden çıkan od gönüllere direk direk olup çıkup giderdi.

Nazm:

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Cism-i āteş berḳ urup yanar idi

Çeşm-i taş ḳan rengi anuñ dönerdi

Aḡız odı çün nefes birle çıkar

Her neye kim tıḳınur anı yaḳar

Heybetinden uçunurdu ins u cān

²⁷⁴ Ser-leşkeri] Ser-keşleri K.

Çatına varan yanup virirdi cân

Çünkü düzdi leşkerini Sürh-bād

Şağ u şolda yaşdı ‘ asker-i ziyād

Düşmenüñ kanın gören cinnî mübāh

Düzdi alay rāst idüp qalb-i cenāh

Diñle imdi niçe olur ceng²⁷⁵

Vir şalavāt Muştafā’ya yā Hasan

Neşr: Hākīm qavlince çünkim iki cânibden Sürh-bād-ı Cinnî ile Semendün-ı Hezār Yek-dest Cinnî muqābil-i mu‘āriz olup buluşup tırışdılar [K-49b] iki cânibden cin meydānına dīv u cin ü ‘afārītden kim gide diyü göz uruşdılar evvel meydāna Semendün-ı Cinnî cânibinden Raqīm Cinnî on kez yüz biñ neheng süvār cinn çerisiyle uşaqı irisiyle tob u tüfeng atup meydāna [H-49b] girdiler Sürh-bād dağı anı görüp İsteşir Cinn’e emr idüp on kez yüz biñ hūñ-ı süvār Cinnilerle zift ü qatrān tolu şişeler hevāya atup hevādan şişe yir yüzine inüp toqınup şikest olup qatrān kır şeklinde muqaddem meydāna giren Semendün-ı Hezār Yek-dest ser-hengi Raqīm Cinnî çerisi üzerine bir tūfān-ı ‘azīm qopup zülümāt bağladı ki gözleri bir birin göremez tākati yoq düşmāna hücūm kı lup varamaz oldılar. Ammā ki Raqīm-i Cinnî ol sihr ‘alāmetin görüp Süleymān nebī dilinden öğrendüğü yedi āyet Zebūr’ı okıyup urup sihr-i zülümātın çerisi üzerinden def idüp sürdi dağı düşmān leşkerine hük m idüp tob u tüfeng urup sürdiler anı vaqtde hezimet itdiler. İsteşir-i Cinnî anı görüp Şağir-i Cinnî’ye hük m itdi on kez yüz biñ pīr peyān süvār cin çerisiyle ellerinde āteş-dānlar götürüp Raqīm-i Cinnî leşkeri üzerine irüp sihrle ururlar yine āteş deryāsın urup şā‘ıklar indürüp niçesin oda yakup helāk idüp Raqīm Cinnî leşkerin şıyıp Semendün-ı Cinnî üzerine bırağdılar Semendün anı görüp biñ bir elin gönderüp çıkarup Mühelhel’e hük m itdi on kez yüz biñ şīr u peleng süvār cinn çerisiyle ellerinde birer sührāb ile tolu taş şuları hevā yüzine pūr-tāb itdiler ol şu buğārından felek yüzünü bulut büriyüp sihrle ziyāde yağmurlar yağdurup Şağir-i Cinn āteşlerini söyündürüp dağı bunlara āteş şalık urup cenge tırup cidāl itdiler. Altı kez Şağir-i Cin çerisi Mühelhel-i Cin çerisin şıdı. Altı kerre Mühelhel-i Cin çerisi Şağir-i Cin çerisin şıyup bir nicesin kırdılar. Yedinci Mühelhel-i Cin gālīb düşüp Şağir-i Cin serverlerinden qabtü’l-esvedı Kāşit bin Kāmiṭ’i tı tutup cins idüp Semendün’a

²⁷⁵ Vezin bozuktur.

gönderdi. Sürh-bād-ı Cinn anı görüp gâzaba gelüp Dimir-bād-ı Dīv'e hükm itdi. On kez yüz biñ kerre dīv çerisiyle gürz-i girān urup Mühelhel çerisin urup Semendün üzerine iletdiler. Semendün-ı Hezār Yek-dest görüp çıkarup Kılān-ı İklīl'e hükm itdi on kez yüz biñ gergedan Sūvār Cinnilerle ehremen leşkerine [K-50a] karşı varup ellerindeki bozdanlık şışeleri ehremen farkına urup şıyup def'î sihrle yiller peydā olup görüldü ve çıtıldu 'ālemi tutdı şā'ıklar inüp şimşekler şakıyup tolu yirine taşlar yağdı dīv çerisin ekşerin helāk idüp garīv zārılıkları felege çıkdı Dimir-bād-ı Dīv [H-50a] kaçdı ser-henglerüñ yüzi şuyın yire şaçdı²⁷⁶ anı görüp Sürh-bād-ı Cinnî kaçdı yıldırım gibi yanup yakılup şakıdı. Ekvān-ı 'ifrīte hükm itdi on kerre yüz biñ küh-ı elbirüz kâmetlü cehennem zebānisi şüretlü 'Azrāyil şıfatlu merrih felek şavletlü 'afārīt çerisiyle tğ gibi gözleri elü eline alup Kılān-ı İklīl çerisine irüp gürz-i girān urup anı vaqt içinde tağıtdılar. Kılān'ı tutup habs idüp Sürh-bād nazarına iletdiler Semendün-ı Cinnî anı görüp çıkup²⁷⁷ Cābir-i Cinnî'ye hükm itdi on kez yüz biñ semender sūvār cin çerisiyle ekvān-ı 'ifrīt çerisinüñ üzerine yitişüp ve Sāhir-i Cinn'lerine emr idüp yüz biñ māhir sūvār cin çerisi tolu yağdurdılar dīvler üzerine sihr-i kāhīn birle²⁷⁸ ve yüz biñ yüzine Sūvār Cin Sāhirī Dīvler üzerine kan yağdurdılar ve yüz biñ şutur Sūvār Cinnî toprak yağdurdılar ve yüz biñ pīl sūvār cinnî taş yağdurdılar ve yüz biñ keler sūvār cinnî keler yağdurdılar ve yüz biñ 'uqab sūvār cinnî kaṭrān yağdurdılar ve yüz biñ gergedan sūvār cinniler şā'aqlar koparup āteş yağdurdılar ma'a'l-kışşa sözi dirāz itmeyelüm ekvān-ı dīv çerisin tağıtdılar Şekkāk-i Dīv'i tutup habs idüp Semendün-ı Hezār Yek-dest nazarına iletdiler anı görüp ser-heng-i cinnî gāyet gâzaba gelüp dileği ki kendüzi meydāna gire Semendün-ı Hezār Yek-desti meydāna çeke illā ki iblīs-i pūr-telbīs komadı vaqt-i şām dağı yitdi. İki cānibden cin çerisi ceng-āşūbdan vaz' gelüp Mışr şehrinüñ teşriḳ-i cānibine 'asker-i dīv-i cinle Sürh-bād-ı Cin ḳonđı ve Mışr'uñ cānib-i mağribisinde cin çerisiyle Semendün-ı Hezār Yek-dest yir yüzine indi iki düşmān leşkeri bir birine muḳābil ḳonđı. Semendün-ı Cin cānibinden on biñ cinnî ser-hengleriyle 'Aclān-ı Cinnî birinci ḳat göge yakın çıkup yir yüzünden tā hevā-yı fenāya varınca cābecā fevḳa'l-'alā düşmen cānibine ḳaravul ḳodı ve dağı ez ān cānib Sürh-bād-ı Cinnî dağı on biñ çerisiyle İsteḫir-i Cinnî'yi ḳaravul ḳodı ol dağı Mışr'uñ cānib şarḳından yir yüzünden hevā-yı fenāda çıkıncaya dek cābecā düşmen ṫarafına gözciler ḳodılar bu

²⁷⁶ Şuyın yire şaçdı] Şuyın şaçdı H.

²⁷⁷ Çıkup] Çıkarup K.

²⁷⁸ Kāhīn birle] Kāhīn H.

eşnâda vaqt-i şâm dahı irişdi güneş mağrib cāñibinde tolunup [K-50b] baħr-ı aqyānūsa girişdi ol ʔarafdan Sürħ-bād-ı Cinnī ehl-i fesād ‘adū-yı sūnnī iblīs-i pür-teblīs yanına alup dīvān ʔurdu. Sağ ʔarafda Dimir-bād-ı Dīv ve Şaħir-i Cinnī oturdu ve sol ʔarafda ekvān-ı ‘ifrītle Şalşāl-ı Dīv ʔarār itdi. [H-50b] Bākī şeyāṭīn zürriyātı kim varsa el ʔavşuyup ayağ üzerine ʔururlar andan ħükm itdi. Kīlān bin İklīl-i Cinnī getürdiler siyāset meydānına ʔurgurdılar Sürħ-bād-ı Cin görüp Süleymān’uñ ‘azametinden şevketinden ve Semendūn-ı Hezār Yek-dest ʔuvvetinden su’āl itdi.

Nazm:

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Virdi İklīl anda böyle şaħ cevāb

Diñle nedür şerħ ideyin kāmıyāb

Didi şöyle bil ki iy Cinn Sürħ-bād

Şeh Süleymān milkidür gāyet ziyād

Ĥağ te‘ ālā yüce idüp²⁷⁹ baħtını

Kim havāda yil götürür taħtını

Baħr u berde ne ki var biñ bir ümem

İzn-i Ĥağ’la aña müşeħher pīş u kem²⁸⁰

Yüz yigirmi dōrt şıfat maħlūğ i yār

Ĥükmine maħkūm olupdur ne ki vār

Virdüğince arturur Ĥağ devletin

K’itdi fermān yetmiş iki milletin

K’ins u cinnī vaħş u ʔayr u mūr u mār

Ger ʔerende yā perende ne ki var

Aña tābi‘ oldı cümle ħalkı pes

Ser-keşide ola fermān bir nefes

Biñ Semendūn anca yüz biñ Sürħ-bād

İttifāğla eylese cengi ziyād

Cümlesinden derdi yoğdur zerre ced

²⁷⁹ Metinde “idüpdür” şeklindedir. Vezin gereği “idüp” yazılmıştır.

²⁸⁰ Vezin bozuktur.

Baħr-i ‘ummān gelmez aña atrece
Bir kiřinüñ yil ötürse taħtını
Dīv-i cin yirde aşırsa raħtını
Üzerine ıtısa uşlar sāyebān
aynağından isteye Merrīħ emān
Cānib-i Ĥa’dan aña gelse melek
Dilegince itse devrine felek
Biñ bir ümmet olsa hem emrine rām
Ĥükmine āker daħı ra‘ d-i ġamām
İtse Cibrīl aña Ĥa’dan hem selām
Eylese İsrāfil Mikāyil kelām
Ĥidmetinde ĥāzır olsa esfiyā
On iki biñ enbiyā vü evliyā
Hem nebī ola peyamber a‘ lam ol
Hem cihāna řāh-ı sulān aħkam ol
Ĥidmetine yüz süren rüĥāniken
Ĥal-ı ‘ālem emrine fermāniken
Her ĥaırdan ĥıf iderken anı Ĥa
Ĥāfız iken özine cennān-ı Ĥa
Zerri aña irgürür mi Sürĥ-bād
Kürre-i āteř cerb ide mi esse bād²⁸¹
řāhınıñ şaydın ala mı zāġ zaġan
Tīġ-i zenden tīġ ala mı aħbe-zen
Ne ĥū Ĥa’dan bula řeyān raħmeti
Ne ĥū mü’min göre odda raħmeti
Ne Ĥümāyūnı utar zer zūr hem
Ne Süleymān taħtın alur mūr hem

---

²⁸¹ Vezin bozuktur.

Şeh Süleymān Hazretinden keyy ziyād
‘Ākil iseñ kıl heder yā Sürh-bād

Qışsa-i Süleymān ve Qışsa-i Hayl

[K-51a] Hakīm kavlınce Sürh-bād-ı Cinnī İklil-i Cinninūñ sözin işidüp kaçırmağda yıldırım gibi berķ urup şakırmağda ammā ki qışsamuz ez ān cānib Süleymān Hazretine geldi. Nite ol zemān ki [H-51a] Cem‘i-i hükemā atlar haqqında her atıñ ‘aybın hünerin bilmekte her hakīm ‘ilm urdukça beyān kılup ve cümle hükemādan soñra re’sü’l-‘ulemā Baḫlamyus Hakīm böyle diyicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām bu dört hükemānuñ sözlerin istihsān kılup hezār aḫsenat diyüp her birine ḫil‘at-ı ḫāş geyürdi. Eyle muraşsa‘ ḫil‘atler ki her biri iqlīm-i ḫarāc degerdi andan Süleymān Hazret’i ‘aleyhi’s-selām melik-i Dehnşeh ve daḫı Ḥabḫıḫıḫ Tekvīne ve Ḥavcele-i Tekvīne ve Ḥımḫım tekvīne eyitdi Hiç bu re’isü’l-hükemānuñ Āşaf bin Berḫiyā’nuñ Hayl haqqında söyledikleri kelimātı işitdünüz mi? Atıñ eyüsin farķ idebilür misiz? Hizmetüm şerāyiḫin temām yirine getürüp murādumca edā kılur mısız? Olmasun ki atlaruñ eyüsin koyup yaramazın götüresiz. Benüm murādum budur ki hükemā ta‘rīf itdügi atları getüresiz. diyicek du‘ā kılup eyitdiler ki Yā nebiyyu’llāh ne‘am her ne ki didilerse işitdük cemī‘sin ḫalbimüz elvāḫında mestür ve ‘aqlımız āyinesinde taḫrīr olundu ve fikr u zihnumüz ḫānesinde taşvīr olundu her ne kim didilerse ‘ilme’l-yaḫīn bildük. diyicek Süleymān Hazreti eyitdi Varuñ imdi hükemā vü ‘ulemā kavli üzre ‘amel kılup ‘āmil oluñ ser-cümle ol atlara nazār kılıñ. Şol at ki benüm dīvānuma getürün ki lāyıḫdur ve hükemānuñ didügi eyü ‘alāmetler ol anuñ nişānında bulunmağa muḫābıḫdur diyüp getürünüz. Hizmet-i şerāyiḫin yirine yitürünüz ammā hezār kılıñ ki zinhār ve zinhār ḫikmete muḫālif ya‘nī hakīmler begenmedügi atları getürmeñüz ki soñra size nedāmet ḫāşıl olur. İşte ḫod ma‘lūmuñuz oldu ki der-gāhuma lāyıḫ atıñ ‘alāmeti ne vech iledür ve yaramaz atıñ nişānesi ne ḫarīḫledür.

Nazm:

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Cümleñüze oldu ma‘lūm eyü atıñ aslı pes

Aña göre siz de ‘āmil oluñ imdi ḫoş nefes

Böyle diyüp itdi tenbīh Şeh Süleymān anlara

Diñle imdi kıışsa nedür²⁸² vir şalāvāt sözi kes

Neşr: Hakīm kavlınce kaçan ki Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām²⁸³ ol melik-i server böyle diyicek Melik-i Dehneş dağı Habıktıktı-ı Tekvīn Hevcele-i Tekvīn Hımım-ı Tekvīn icāzet alup gitdiler dağı Müvekkel-i Hayl öñlerince kudret-i fenādan açup uçdılar. Gelüp Hayl Ceziresine girdiler²⁸⁴ dağı bu haber ger bu atlara ki nazar itdiler gördiler ki ser-cümle at kırk biñ miqdārı ola **[K-51b]** ammā ki hükemā dişine içlerinde biñ at dağı bulunursa çokdur. Pes Melik-i Aşmer kıttü’l-eblağ ile sağ tarafda bir niçe biñ cinnī ile ve Dāsir-i **[H-51b]** Tekvīn şol tarafda bir nice biñ cinnī ile bir nice biñ at ortaya alup dutmağa kim kaçd itdiler. Mümkün olmadı ki birisin dutup ele getürdiler. Kim her birisi cinniden çāpük idi. Dutamaduklarına sebep budur bir kavilde sebep ol ki cinnī tayifesin ki atlar cins gördiler Müvekkil-i Hayl öñinde cem‘ olup yüzlerin yire sürdiler. Dağı dillerince eyitdiler kim Yā müvekkil-i **Tev‘ādiyā’ıl** n’içün bizi cin eline virürsin abā vü ecdādımızu şimdiye dek hıfz iderdük ve durmağa gelen a‘ dāmuzu helāk idüp bizleri halāş iderdük. Şimdi nite oldu ki bizi incitdürürsin? atlar eyle diyicek Müvekkil-i Hayl dağı²⁸⁵ eyitdi Cihān mülkine ādem-i şafī neslinden ve İbrāhīm Halīl aşlından bir zıllı ma‘būd ve melik-i maḥmūd ki ismdür Süleymān bin Dāvud cihān mülkine geldi nübüvvet hātemin eline aldı Hağ te‘ālā baht u devletin arturdı yıl felekde tahtın götürdi. Meğāribe meşāriğe yitürdi ins ü cinn vahş ü tayr ve mūr u mār ve çerende vü perende emrine fermān-ber oldu yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūkāt ve deñizde ve kıuruda biñ bir ümmet anuñ emrine izn-i Hağ’la me’mūr olupdur ki melikler hıdmetine yüz sürer ve kuşlar üstüne sāyebān dutar ve ejderhālar evrenlar şāh-ı mārānla hükmine fermān dutar. Pes ister ki sizden dağı biñ miqdār at ve aykır dişilü irkeklü cinniler dutup sizden ele getüreler ve her birisi ellerinde götürerler Süleymān nazarına yitüreler. Süleymān Hağret’i her birüñüzü birer gāziye vire arkañuza eyer ve ağızuza başıñuza ‘inān ura. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Şāñıñuzda didi sizüñ çün ki Hağ Ve’l-‘ādiyāt

Gāziler üstüñüze binüp kıla ya‘nī gūzāt

²⁸² Dinle imdi kıışsa nedür] Dinle kıışsa nedür H.

²⁸³ Peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ol] Peygāmbere ol K.

²⁸⁴ Girdiler] Geçdiler K.

²⁸⁵ Hayl dağı eyitdi] Hayl eyitdi K.

Emr-i Hâk'dan siz n' için kaçup tecāvüz idesiz
Söz dutuñ ki bundan özge nâşih olmaz beyyinât

Neşr: Hâkîm kavlınce Müvekkil-i Hâyl böyle diyicek aykırlar dañı bir yire cem' olup bu sözi ki işitdiler dillerince eyitdiler ki Ol Süleymân didüğüñ âdem-i aslî ne hey' etde ve ne şekldedür ki bizüm arķamuza binmege ķâbil ola. diyicek cevâb virdi ki Sizüñ arķañuza eyer urmağa müstakîm ķâmetdür. İki elleri var ve her elinde biş barmâğ var ve her ne 'amel ki itse elleriyle işlerler ve loķma ağızlarına elleriyle iletürler ve iki ayağ üzerine yürürler. Kaçan kim ata süvâr olsalar şankim atla kendüler birlikdedür [K-52a] ceng ü âheng ve haşmla [H-52a] şavâş atıyla fil gergedan ile kıllurlar ve şol at ki hâş atlardır. Zeyn urup tezyîn idüp kendüler süvâr olurlar ve şol aykır ve yünd ki çirkindür. Endâmı yokdur ve göze ĥordur aña palan urup yük yükledürler diyüp âdem ile atuñ ĥâlini bir bir beyân itdi. Atlar işidüp âdem-i zâddan ķorķup eyitdiler Yâ Müvekkil-i Hâyl ihtiyâr biz cinnîlere dutulmazuz ve Süleymân der-gâhına varmağa rızâ virmezüz. Cinnîler dutsa dañı yolda cân virürüz. didi. Varmazuz diyüp ser-keşlük idüp temerrüd yüzün gösterdiler. Cinnîlere el virmemek istediler eyle olsa Müvekkil-i Hâyl 'itâb idüp eyitdi Siz itdüğüñüz da' vâyı ben kıldum. Ammâ ki Süleymân mürsel peygâmberdür kimseñüz incitmez. 'Alefüñüz bol virdürüp üzerüñüze ĥarîri çul çul etdürüp ĥidmet-kârlarına tîmâr itdürdür ve dañı ol vaķtin ki gâzîlere vire. Sünnîler üzerüñüze binüp Allâh' uñ ve Huda niyyetine şirk getürün kâfirlerüñ üzerine varup sizüñ arķañuzda nuşret kılcın şalıcaķ sizlere dañı şevâb dü-cihânı ĥâşıl olup ol ĥellâķ-i kâyinât ĥaķķuñuzda diyiserdür. *Ķavlehû Te'âlâ ve'l-'âdiyât-i đabĥâ fe'l-müriyâti ĥadĥâ fe'l-muğîrâti şübĥâ fe eşerne bihi naķ'â²⁸⁶ diyüp* âĥir zemân peygâmberine enbiyâlar bihterine ol iki cihân serverine furķân-ı Ķur'ân tenzîl olıcaķ sizi medĥ idüp içinde zıkr ide.

Nazm:

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Şeh Süleymân'a muķi' oluñ ķamuñuz pâk-i zât

Tâ ki sizüñ şanıñuza diye Hâķ ve'l-'âdiyât

Keyy şaķın itmeñ temerrüd ser-keş olup cinnîye

Yoĥsa size ĥışm idiser vâhid u ĥahĥâr oñat

²⁸⁶ O Harıl harıl (Savaşa) koşanlara (Tırnaklarıyla yerden) ateş çıkaranlara sabahleyin akın edenlere tozu dumana karıştıranlara (Adiyat 1-2-3-4).

Neşr: Hâkîm kavline Müvekkil-i Hayl böyle diyüp naşihat kırup geçüp ‘âlem-i eṭrâfda heyhât şahrâsında bir bölük hayl daḥı vardı anlaruñ hâfızların ve bekleyen tekvînlerin ve birinci cânverlerden saḳlayan cin uluların teftiş itmege gitdi. Pes bundaḡı hayl daḥı ayḳırları ve yündleri cins cinsle durup Müvekkil-i Hayl’den Haḳ hûkmin bilüp Süleymân Hâzretine muṭı^c olup cinnîlere el virmege itâ^c at kırup bu aralıḳda dururken nâ-gâh anı gördiler ki Müvekkil-i Hayl gine geldi ve yanınca bir nice melek-şüret ‘azîm tekvînler var anlaruñ nazârına gelüp eyitdi Ne tedbîrdesin kim bir yire cem^c olduñuz hiç haberüñüz var mı ki hâlüñüz ne olacaḳdur. bunlar eyitdi ki Tedbîrimüz budur ki yine Müvekkil-i Hayl gelüp bu Süleymân gönderdüḡi cinnîlere dutuluñ ki Allâhü te‘âlâ şafiretünüñ emri öyledür içüñüzden biñ miḳdâr ayḳır ve yünd alup götüreler ol Süleymân **[K-52b]** Peyḡâmbere Hâzretine²⁸⁷ yitüreler her birimüzi birer gâziye binmege vire. Arḳamuza süvâr alup **[H-52b]** Kâfirlere kılıc şalup ḡazâ ideler. Allâh’uñ vaḥdâniyyetine şirk getürene cezâ ideler diyüp cevâb viricek meger kim ol söyleyen İblîs-i la‘în idi kim işitdi ki Süleymân bin Dâvud o melik-i maḥmûd ve zıllı ma‘bûd ol Hayl Cezîresinde olan atları Allâh emriyle cinnîler gönderüp Müvekkil-i Hayl’e işmarlayup biñ miḳdâr at getürüp server-i Selâṭînlere ve ḡâzîlere üleşdirecekdür ve kemin daḥı kendü ṭavîlisinde besledicekdür. Pes İblîs aña ḡased iletüp dinese ve kinese ve daḥı cemî^c şeyâṭîn zürriyâtına ṭanışup eyitdi ki Yâ Server-i melâ‘în eger şöyle ki ol atlar Süleymân der-gâhına gele ve ayḳırlarından yündlerinden nesl üreyüp ‘Arab vilâyeti ki ṭâzî atlarla ṭola Süleymân nebînüñ şöhretin arta ve salṭanatı kuvvet bula ve ol atlar sebebiyle ḡâzîler küffâra nuşret bula. İmdi buña bir çâre itmek gerekdür ki cinnîler atlar dutup ele getürmeye ki ol deñiz ayḳırlarına iḡvâ virevüz. Tekvînler daḥı cehd idüp dutup ele getürmeye diyüp Melek-i Müvekkil-i Hayl şüretine girüp gelüp anlara gözükdü. Şöyle kim hayl cins görüp müvekkillerin şınadılar daḥı dönüp eyitdiler. Yâ Müvekkil-i Hayl yâ bize ne naşihat kılursın biz senüñ sözüñ dutduḡ Allâh’uñ emrine itâ^c at itdük. Vardı Süleymân gelen cinnîlere ki ḳanḳımızu begenüp iḡtiyâr iderse dutup alup getürsün. Süleymân nazârına yitürsün alnumuz yazusun neyse ḡayr u şerr ḡörevüz ol nebînüñ ḡâk-i pâyına irevüz ve²⁸⁸ yüz daḥı sürevüz diyüp cevâb viricek İblîs-i la‘în eyitdi Yâ ḡöreler ayḳırları ve mâdiyân delîrleri bu ne sözdür ki söylersüz Haḳ te‘âlâ Hâzreti *celle ve ‘alâ*²⁸⁹ sizleri ḡilḳat idelden men Müvekkil-i Hayl cinnîden ve perrîden ve

²⁸⁷ Peyḡâmbere Hâzretine yitüreler] Peyḡâmbere yitüreler K.

²⁸⁸ Pâyına irevüz ve yüz daḥı sürevüz] Pâyına yüz daḥı sürevüz K.

²⁸⁹ Haḳ te‘âlâ hâzreti celle ve ‘alâ sizleri] Haḳ te‘âlâ sizleri K.

dīv ü güldan sizleri hıfz idüp saqlaram. Pes şimdi n'ičün sizi cinniler eline virem ne cihānda Süleymān var ve ne hōd bunuñ gibi ins u cinne hūkm ider sulṭān var kendü 'ālemüñüzde yürüñüz diller gerçi Hālīk'a tesbīh idüp Rāzīk'uñ virdügi rızkuñ şükürin yirine getürüñ daħı bu cezīrede rāhat olup yatup oturuñ varsa ol sözi benüm şeklüme girüp söyleyen şeyṭān la'ındür. ki ādem-i şafīnūñ kālībi bi'l-ḥaḳ yaturken ol zemānda daħı cemī'-i ḥayvānāt serverlerine vardı her birisine iğvā virdi. Gelüñ kālībi ādeme ayaqlañ diyüp tevazzu' kı lup yüz yire sürdi [K-53a] ammā ki hīç birisi kāyil olmadılar illā ki at cinsinūñ bār-gīr ü pālān atları ecnās-ı kāyil olup kālībi ādemi ṭabanlamaḳ isteyicek İblīs-i la'ın ādemüñ göbeği yirine tükürüp hōd ki baḳdı. Allāhü te'ālā ol tükürükten bir kelb yaratdı 'av 'av diyüp urup aḡzın açdı kādirüñ ḳudret birle atlar anuñ āvāzesin işidüp [H-53a] Cümlesi kaçdı pes vaḳti ki ādemi şafīye Allāhü te'ālā melāyikiye secde buyurup İblīs kılmadıysa la'net oldı. Ādem cinnīye girüp rāhat oldı vaḳti ki ādem ü ḥavvā yir yüzine gelüp ki indiler nesller üreyüp atları dutup bindiler ol kālībı ayaqlamaḡa iḳdām idüp iblīs sözin dutan bār-gīrleri dutup ağır yükler urup baḡırların deldiler efḡānlar göke çıḳdı. Gözleri yaşı seyelān oldı. Pes ol atlar ki İblīs sözin işitmediler ve kālībi ādemi ṭabanlamaḡa niyyet etmediler²⁹⁰ anlaruñ ādemī-zād ḳatında vaḳtleri ḥoş olup²⁹¹ yaḡşı tīmārlar itdiler üzerlerine muraşsa' pūş eyer ve başlarına cevheri 'inān geçürüp süvār oldılar ve 'alefini bol ve tīmārını yaḡşı kı lurlar. Pes İblīs-i la'ın bundan evvel ben Müvekkel-i Ḥayl şeklinde gelüp görüñdüğü ve sizlere iğvā virdüğü budur ki cinnilere muṭī' olup her birüñüzü cin götürüp ekl u şurb iden ehremenlere pīş-keş ile de ciğerüñüz kebāb yaşlaruñuz acı şarāb kıla²⁹² ve yāḡūd ādem-i zāda ilete arḳalaruñuza ağır yük urup omuzlaruñuz yaḡıraḳla zinhār ol la'ınüñ sözine uymañuz ve iğvāsın ḳulaḡuza ḳoymañuz diyüp her birisine²⁹³ naşīhat itdi. Ol kürede olan ayḳırlar ve yündler İblīs'i Müvekkel-i Ḥayl şanup sözin dutdılar cinnilere el virmediler iblīs bu iğvāyı itdi daħı kenāra çıḳup kīk yirde bakardı²⁹⁴. Eyle olsa cinniler daħı bu cānıbden daħı melek-i Dehneş ile Ḥabṭıḳṭıḳ-i Tekvīn Ḥevcele-i Tekvīn Ḥımḡım-ı Tekvīn bir nice biñ cinnī ile üç ṭarafdan alay baḡlayup üzerine yürüdiler²⁹⁵ ḡayl cins daħı bir yire gelüp ḡāyetde ḡāzır baş olup birbirine sıkılup el üzerinden cinnīye el virmediler. Ba'zısı dilince ba'zısı aḡız açup Ḥaḳ tesbīh itdüğü du'āsın kim oḳurdı. Cinnī yaḡın gelmege ḳorḳdı ba'zısı

²⁹⁰ Ṭabanlamaḡa niyyet etmediler] Ṭabanlamadılar H.

²⁹¹ Olup] Oldı H.

²⁹² Acı şarāb kıla] şarāb ola H.

²⁹³ Her birisine] Her birine H.

²⁹⁴ Kīk yirden baḳardı] Yaḳadan degdi H.

²⁹⁵ Baḡlayup üzerine yürüdiler] Baḡlayup ol H.

dağı kaçup dutulamağa el virmezdi ba'zı dağı çifte şalup ıdırup ceng idüp dutulamağa el virmeyüp cinnî ile hayl cins muhaşşal kelâm hayl ile ceng itdiler hiç ol atlardan dutamadılar ve dutdukları at dağı [K-53b] âdem-i zâd qorqusından ve cin heybetinden zerresi cāk olup öldürdi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Cinnî gerçi çalışırdı durmağ için anda at
Lîk atda ceng ider idi güci yitdükçe oñat

Diñle imdi kışşa nedür güşü dut ki 'ışk ile
Nice nâdir kışşa kimse diñlemedi pāk-i zāt

Nesr: Hükemā kavlince melek-i Dehneş melek-i a'zam tekvînleriyle ve cinnileriyle cehd kılup ol cezîre atların dutup ele getürmekçün hayle sa'y bî-fâ'ide eyleyicek ve ele getürdükleri atlar dağı helāk olduğı cihetden Sülemân hidmetin bitürmeyicek şerâyiñin yerine bitürmeyicek bir yire gelüp tanışdılar. İş soñı neye varduğın [H-53b] Şanışdılar egerçi her birisi bir dürlü re'y itdi velî Melik-i Dehneş Habtıkıtkı tekvîne eyitdi Yâ ser-heng-i cinnî Hevcele-i Tekvînle Hımım-ı Tekvînle biz bunda turalum. Ammâ ki sen Süleymân Hazretine var bizden selâm eyle qaziyeden haber vir ki evvel tekvîn gelüp hayl cinsini râzî eyledi ki bize el vireler içlerinden biñ at ihtiyâr idüp üründüleyün. Ammâ ki Müvekkil-i Hayl gidicek İblis-i la'în anuñ şüretine girüp gelüp atlara igvâ virdi cemî' sin bir yire gelüp ceng itdüklerin ve ele giren dağı odı şınup qorqusından helāk oldukların Süleymân Hazretine söyleyüp beyân eyle gör ne cevâp virür diyüp Süleymân nebîye gönderdiler. Gitdi a'vânlarıyla dem çeküp Cezîre-i Hayl'den qalkup perrân olup uçup 'azm-i Süleymân nebî kılup quds-i mübârek şehrine toğru gitdi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Dem çeküp Habtıkıtkı Tekvîn uçup gitdi hemân
Şeh Süleymân dergehine 'azm kıldı ol zemân

Diñle imdi bu tarafından Şeh Süleymân kışşasın
Kim ne vech ile ğarâyibdür işit bu dāsītân

Bu Süleymân-nâme mişli kim görüpdür bir kitâb
Evvel âhir hikmet-âmîz ola ser-cümle hemân

Hep ‘acāyibden ġarāyibdür k̄amusı ser-te-ser
Kim oquyan ‘ibret alur p̄ir ola yā nev-civān

‘İbret’ullāh sözlerüme ġüş-ı hūşı t̄utuban
Vir şalavāt Muştafā’ya cān u dilden şād u mān

Der-Beyān-ı Münāzara Kerden-i Fīl ü Esb u Ester ü Hımār

Hükemā kavlince Melik-i Dehneş melik-i a‘zam Hıyl Cezāresinden Süleymān’dan ne emr gele? diyü intizār çekmeden ve Hıbtıktık-ı Tekvīn dem çeküp Süleymān Hızretine gelüp gitmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ĩn cānib Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām’a geldi ki nite ol zemān kim cem‘ī hükemā atlar hıkkında her birisi ki bildügi kadar t̄akrīr ki itdi ve hıazreti Süleymān ‘aleyhi’s-selām Ba‘albek meliki gönderdigi ‘Arabī atı ki adı Ebū Münkiz idi. Muraşşā‘ çul urup zerrīn zencīrler ve ġümüş zencürlü efsādlar²⁹⁶ urup Hınik-ı İshāq’uñ altında t̄avīle çeküp ‘izzet idicek ser yirde t̄uran [K-54a] hayvānāt arasına ġulgula düşdi. Nite s̄ayir hayvānāt anı ġünüylediler evvelki hımār ki ismine Ebū Ziyād dirlerdi. Anuñ üstin yanında Ebu’l-ahtel adlu katır t̄urdı ve anuñ üstin yanında Ba‘albek meliki gönderdügi at dururdu ki adı Ebu Münkiz’dür ve anuñ üstin yanında Hınik-ı İshāq t̄ururdu kim adı Ebu’l-havādiş’dür ve bunlaruñ karşıusunda [H-54a] İkinci t̄avīlede Ebu Hüccāc adlu fīl Maḥmūd t̄ururdu ve anuñ altın yanında Ebu Eyyüb adlu bir deve t̄ururdu. Pes evvel cümlesinden muḥaddem katır dile gelüp hımāra ḥal diliyle eyitdi Bu atı ne kerāmeti ve ne h̄āşiyeti var ki Hınik İshāq’uñ yanına baġlana buña bu kadar ‘izzet ola baña olmaya evvelā re’isü’l-Hükemā²⁹⁷ ki Loḡmān Hıakīm’dür bunca ‘ömr içinde hergiz ata binmedi. Hıaḡ te‘ālā yilden yaratdı beni helāk ide diyü ammā ki bizüm cinsümüz k̄ātıra s̄üvār olurdu ki uz yürürüz ve on filden şoñra bir kez uġradugumuz yolu yine bilürüz hiss ü idrākde atdan efḡalüz bizüm ḥod ata nisbet k̄āmetümüz şevketümüz var hem sen hımāra daḡı nisbetümüz var egerçe ki hımar oġluyam velī ne var ki atdan oġul şimdi beg olmadı ki her ġün²⁹⁸ İbrāhīm ḥalīlu’llāh āzer put-perest oġludur ve Ken‘ān-ı k̄āfir daḡı Nūḡ biḡi²⁹⁹ oġludur. Pes Hıaḡ te‘ālā k̄ādirdür ki ölüden diri ḥalk ide ve diriden ölüyi zuhūra ġetüre nitekim kelām-ı k̄ādīm ve kitāb-ı kerīm içre

²⁹⁶ ġümüş zencürlü efsādlar] ġümüş efsādlar H.

²⁹⁷ Re’isü’l-hükemā] Re’isü’l-‘ulemā H.

²⁹⁸ Olmadı ki her ġün İbrāhīm] Olmadı ki İbrāhīm K.

²⁹⁹ Ken‘ān-ı k̄āfir daḡı Nūḡ biḡi] Ken‘ān-ı k̄āfir Nūḡ biḡi K.

gelür ki *Ḳavlehu te‘ālā Yuhrricu’l-hayye mine’l-meyyiti ve yuhricu’l-meyyite mine’l-hayyi*³⁰⁰. **Nazm:**

[*Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün*]

Ḳāḍīya merkeb benem hem tācire Ḥinik laṭif
Atdan artuḵ ḵıymetüm var olduḡün ben şerif
Çāpükem cüst ü be-ḡāyet bād-ı pā āhen naḡun
Ḥüb u reftār olduḡün ‘āşıḵamdur her ṭarif

Cevāb Dāden-i Ḥımār Bā Setr

Ḥükemā Ḳavlince Baḡal böyle diyüp kendüyi göricek ḥımār ḵulak diküp aḡız açup aḡırup cevāb viridi ki İy Ḥarām-zāde³⁰¹ sen şol ḵatı aşlı degül misin ki cemī‘i ḥayvānāt İbrāhīm Peyḡamberi ‘*aleyhi’s-selām* Nemrūd la‘in oda atmaḵ diledüḡi ḥinde odun çekmeyüp illā ki ḵatır şınfı yük götürüp odun çekmekden uşanmadı anuñçün³⁰² Ḥaḵ te‘ālā sizüñ neslüñüzi ḵat‘ eyledi ‘āḵibet-i Ḳārün pelid Mūsā’yı kelim Allāh ‘āşī olan kāfir-i ‘anid ol māle ṭapıcı mümessik ve yezid evvelā ḥımārı yünde çekdi aña muḡālif cinsden ḵatır merkeb oldı anuñçündür ki a‘zāsı aḡlāḵı hiç birine beñzemez günde bir dürlü ḥüyı çıkar nitekim ‘Arab şu‘arāsı [K-54b] eydür ki **Şİ‘R:**

[*Fā‘ilātün - Fā‘ilātün*]

Ḥulḵ u cedid külli yevm
Mişl-i aḡlāḵü’l-beḡāl³⁰³

Nesr: Ḥakim ḵavlince ḥımār aḡırup ḡāl dilince böyle diyicek ḵatır inçırıp dile gelüp eyitdi İy aḡmaḵı dirāz ḡuş ben neden ḡarām-zādeyem [H-54b] ki aña muḡālif cinsden merkeb olduḡum için dirseñ çatük birle devlügeçden bayḵuş ve üḡü ḵuşu zuhūra geldi anlar daḡı ḡarām-zāde midür ṭavşancıl ile deveden deve ḵuşı zuhūra geldi ḵaplan ile vaşaqdan pars toḡdı ve atla filden gergedan ḡāşıl oldı³⁰⁴. Pes bunlaruñ sercümlesi daḡı ḡarām-zāde olmaḵ lāzım gelür ve bir daḡı baña eydürsın ki Günde biñ dürlü ḥüyüñ çıkar. İy aḡmaḵ evvelā boy ḥüy fark ider misin ki bu ḡavānı idersin ben

³⁰⁰ *O ölüden diriyi çıkarır ve diriden ölüyü çıkarır (Rûm 119).*

³⁰¹ İy Ḥarām-zāde] Ḥarām-zāde H.

³⁰² Uşanmadı anuñçün] Uşanmadıysa fikir idüp şugırı şanmadıysa K.

³⁰³ *Her gün aklını deḡiştiren geyik ahlaklıdır.*

³⁰⁴ Ḥāşıl oldı] Toḡdı H.

ol beğal isterem ki hergiz yürüdügüm yolu beklemezem merkeb kâzîyem ve imâm-i
‘adl Nedîmî Dîvem hem ‘âdil pâdişâhların merkebiyem muşâhib-i ekâbirem ve hem
dervîşlere yarar ağır yük götürücü zahmete katlanıcı şâbirem ki benüm haqqumda
‘Arab şâ‘irleri³⁰⁵ demişdür ki **Şi‘r**

Va‘âlemün ve seyyidü kehlüm
Yeşluhü’r-rihli ve ğayrü’r-rihli³⁰⁶

Ta‘n Kerden-i Esb u Beğal

Ĥükemâ Kavlince kaçan ki ĥimârla esterün kelimâtın Ebu’l-ĥavâdiş dîn atuña işitdi
dönüp Estere eyitdi Senün ĥod ĥâlün ma‘lüm ve ĥimâruñ daĥı ef‘âl-i zâhir ammâ ki
baña bu ‘aceb gelür ki ben ki ĥayvânuñ ĥayrlusı ĥaylem ğâzîlerün yündüyem Ĥaĥ
sübĥâne ve te‘âlâ benüm haqqımda yemîn idüp buyuyur ki *Ĥavlehu Te‘âlâ Ve’l-*
*‘âdiyâti dabĥâ*³⁰⁷. ya‘nî şol atlar haqqıçün ki ğazâya segirdür için tokuyı ya‘nî şol
kadar segürdür ki yorılır ve benüm ĥâşşama nihâyet yokdur ve eylügüme ve
kademüm mübârekligine ğâyet yok ki benüm haqqumda ‘Arab kâmilleri evşâf-ı
hamîdimi zıkr iderken bu ebyâtı demişler³⁰⁸ ki **Şi‘r**

El-ĥaylü ve’l-leylü ve’l-beyedâ’u te‘rifuni
Ve’l-ĥarbü ve’l-ĥarbü ve’l-ĥırtâsü ve’l-ĥalemü³⁰⁹

Neşr:³¹⁰ Ve ammâ ki sen benüm altın yanumda tursañ ğam degül ki sen ne bellü
atsın ve ne bellü ĥimârsın şol ılan balıĥına beñzersin ki ne bellü balıĥın ne bellü ılan
iki yüzlülükden ğayrı pişeng yok ve issi ki günde yetmiş kez kaşd itmekden ğayrı iy
münâfık endîşeñ yok velî baña bu ‘aceb gelür ki bu beni uzun tavîl aĥmak cemâlî
çirkin cemâl benüm üstün yanumda bağlamuşlardur bilmezem ki ne delîle atdan deve
âdem oĥlanı tercîh ider. Âdemî-zâduñ **[K-55a]** ĥod ma‘lümıdur at cinsi mişâli ‘azîm-
i şerîf cânver kuvvetlü yâd diledi. Ĥâşşa kim mübârek kadem iken n’içün deve
cinsini bizüm üstüne yanumuza geçürüp anlara ‘izzet iderler bize ol kadar ta‘zîm
itmezler. didüğünü deve işidicek cevâb virüp eyitdi ki Yâ Ebu’l-ĥavâdiş n’içün baña
ta‘n idersin ki Ĥaĥĥ *tebâreke ve te‘âlâ* baña ĥalîmlik selîmlik **[H-55a]** virmişdür ve

³⁰⁵ Şâ‘irleri] Fâzılları K.

³⁰⁶ *Büyük yaşlı âlimle hem yürür ve hem ondan ibret alırsın.*

³⁰⁷ *O harıl harıl (savaşa) koşanlara (Adiyat 1).*

³⁰⁸ Dimişler] Dimişdür H.

³⁰⁹ *Ve Kalem’e . (and olsun ki) (Kalem 1).*

³¹⁰ Neşr] -K

benüm haqqumda buyurur ki n' için nazır itmezler³¹¹ deveye ki niçe 'azametle ve hikmetle yaradılmışdır. *Ḳavlehu Te'ālā Efelā yenzurūne ile'l-ibilli keyfe ḥulikat*³¹². ya'nī demek olur³¹³ ki deveye nazır kılmazlar mı ki niçe yaradıldı. Tā ki Ḥaḳ te'ālā'nun kemāl-i ḳudretin bileler. Peygambere inkār itmeyeler ve daḥı yā ḳatır benüm boynum uzunluḡına ḥaml idüp baña aḥmaḳ didüḡüne sebep ne ki ol senün ḥamāḳatündendür ki re'is-i ḥükemā benüm haqqumda eydürler ki Eger ki devenün boynı uzun olmasa ḳısa olsa ağır yüki götürüp yuḳaru ḳaḳamazdı. Boynı uzunluḡına hikmet oldur ki boynın uzatmayınca ḳaḳamaz ve deve 'acāyib ḥayvānatdandır ve lākin keṣret müṣāhede ile ta'accüb sāḳıṭ oldı 'acāyibinden budur ki cismi ululuḡla yaradılması sehldür. Ḥaṭṭā bir ḳarıncaya muṭī' olur şöyle ki bir ma'sūm oḡlanun eline bir ḳatar devenün yularını virseler ḳanda çekerse muṭī' olup ve ururu daḥı üstümüzde bir uca meḥāfe düzerler kim içinde bir ḳişi te'āmıyla şuyla ve örtüsüyle döşegiyle cemī' ḥavāyiciyle sākin olur. Pes bizüm bu ḳadar ḥāşşamuz varken yā esb-i ḥayl n' için bizüm altı yanumuzda turduḡuna incinirsün bizüm cinsimüz sencileyin na'l ü mīḥ istemez baş aḳuḳ yalın ayaḳ şāhibüme ḥizmet iderem vaḳtinde dilerse anda giderem ve aḳıḡa şuşuzluḡa Mekke yolında ḳatlanuram ammā bu 'aceb ki pili benüm üsti yanuma³¹⁴ bağlamışlardır bilmezem ki bu hindinün benüm üzerime fażileti nedür ve ne ḥaşleti vardur ki anı benüm üstüme ādem oḡlanı terciḥ ide?

Nazm:

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Merkeb-i ḥüccāc olurken 'ālem içre men ba'ir
Yük getirüci selimem hem ḥalim ve lā nazir

Pes ne için pili terciḥ ideler üstüme kim

Taḥt otaḡın yükledürken cinsimüze şāḥ emir

Der-Beyān-ı Ṭa'n Kerden-i Fil ü İbil

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki ibil sözin fars kim eyitdi. Sükūta vardı ammā ki pil ḥortümün ḳaldırıp ḡaḳab na'rasın urup ḳıḳardı şöyle ki heybetinden deve korḳup yıḳardı. Eyitdi ki Yā ibil n' için baña ṭa'n dilin uzadursın ve aḥmaḳlıḡundan **[K-55b]** aḡız aḳup boyun uzadursın eger ki hey'etünü ta'rif iderseñ ki Ḥaḳ te'ālā beni hikmet

³¹¹ Nazır itmezler] Nazarlar H.

³¹² *Bakıyorlar mı el-bili'e (develere) nasıl yaratılmış? (Ġayişe 17).*

³¹³ Olur] İster K.

³¹⁴ Yanuma] Yanumda K.

üzerine yarattı dirseñ hem penāh ol hellāk-ı a‘ zam beni dağı hikmet üzerine yarattı eger bir kişiden şorsalar ki ol ne nesnedür ki iki ayağı vardur ve üç eli. cevāb vire ki Fildür kim cemī‘ cānverlerüñ [H-55b] İki oñ ayağı elidür filüñ bir eli dağı hortumıdır ki cemī‘ işi anuñla işler pes bundan ‘acebrağ ne ola ve bir ‘aceb dağı buña dilümüz tersinedür ki dilümüzüñ ucu boğazumuzdan yañadur dibi ilerüdür ve dağı yā ibil bir ‘aceb dağı buña kamu cānverlerüñ emcegi göbegi altındadır illā ki ādemīnūñ filüñ emcekleri göbegi üstündedir bundan ‘acebrağ dağı ne ola ve dağı yā ibil eger senüñ üzerüñden maḥāfe düzerlerse ki bir kişi esbābile oturup ma‘āş ide ben filüñ üzerinde günden ta‘a düzedüp ceng gününde biş on miqdār pūlād-pūş sipāhī ceng idüp ḥaşm kanında yiryüzün lāle reng iderler benüm arqamda düşmānı hezīmet kırup fetḥ ü nuşret bilürler. **Ve dağı yā** ibil eger ki şāhibüme ben baş açık yalın ayağ ḥizmet iderem diyü faḥr idersüñ hem çenān ben dağı baş açık yalın ayağ ḥizmet iderem ve dağı yā ibil fil şıfatınuñ zihn ve ider iki cemī‘ ḥayvānuñ ḥışşı üzerine gālībdür her ne kim işāret ve kelīmāt olsa ol kadar idrākımız deve vardur ki añladur ve kuvvetüm cür’etüm ve şavletüm senden ziyādedür bil ki cemī‘ ḥayvānātuñ üzerine gālībdür ve ḥissüm idrāküm sen şuturdan ziyādedür meger kim benden artuğ farsuñ firāseti ola kim sāyir yir ḥayvān üzerine firāseti artuğ olduğıçün fars didiler ve dağı benüm dilüm maqlūb olsa ḥayvān-ı nāṭıq gibi dile gelüp söylerdüm ammā gam degül dilüm söylemese ki zihnüm açıkdur ḥissim artuğ kadar baḥāyim içinde fikr ü idrākde mişlüm yoğdur fil bān her ne ki baña işāret itse fark idüp bilürem pādīşāhuñ taht-ı pāyına baş koyup ‘izzet kılruram ve ḥadem ḥavāşıyla arqama götürdüm diledüğü yire yitürdüm ve ḥaşm ile ceng iderem şūr-ı İsrāfil-veş urup āheng iderem sen n’içün benden yā ibil ‘ibret almazsın bir kimse kimseye nazar itse ḥāline göre i‘tibār olur nitekim Hind ‘uqālāsı eydür *Men nazar i‘tibār*³¹⁵. ve dağı yā ba‘ir bende dört ḥāşşa vardur ki sende yoğdur nite **Evvel Hünerüm** bu ki bu kadar kuvvetüm şecā‘atüm şavletüm şevküm varken ‘aceb idüp kendüzüm görmezem hortumum felege kıldırıp göğüs geremezem ve ādemīden kaçmazam kim bilürem vaḥşet ‘acībdendür nitekim ‘uqālā’-ı Hind eydür Ziyāde vaḥşet kim ḥalka hīç ḥalefe kıarışmaya. ‘Acībdendür nitekim eydür *Avaḥşü’l-vaḥşetü’l-ucub*³¹⁶. **İkinci Hünerüm** budur ki fil bānuñ kıaşdını cünbüşinden hey’etinden evzā‘ından bilürem aña göre ben dağı ḥareket-i ḥidmet kılruram kim ‘uqālā’-ı Hind eydür Bir kişi bir nesneyi gizlese yüzünden sözünden evzā‘ından bellü olur. nitekim eydür [H-56a] *Mā ağamer eḥadü*

³¹⁵ Gören ibret alır.

³¹⁶ En büyük dert kendini üstün görenindir.

*şey'en illā zehremine fī feltāt lesanihi ve şafaḥatı vechi*³¹⁷. ve daḡı **Üçüncü** hünerüm budur ki bu kadar kadd u kametle şecā'at ve şavlet ü fikret ile kendüzüm görmeyüp kibrle göge göğüs germeyüp fil yānuma tevāzzu' kılup pādīşāh nazārında baş qoram kim 'uqālā'-ı Hind eydür Kişinüñ ululuḡı halk içinde tevāzzu' la artar. Nitekim eydür *Sumuvvü'l-mer Fi't-tevāzzu'*³¹⁸. ve daḡı **dördüncü** hünerüm bu ki filubān baḡladuḡı yirde epsem tıruram kifāfi nefis açup şanma ki at qatır deve gibi qaçup otlamaḡa şeher ile varuram zīrā bilürüm ki rezzāq-ı 'ālem her dāyenüñ rızqını eksük itmez yir yüzinde. Nitekim gācīrde ve ḡıḡāb-ı tevḡidde gelür ki *Ve mā min dābbetin fī'l-erdi illā 'ale'llāhi rızquha*³¹⁹. 'Uqālā'-ı Hind eydür Ol kadar rızq nafaqa ki gökde anı yemekle qāyim olur. *Naḡnu Qasemna*³²⁰. mūcibince *Rızıqan cedīden yevmen cedīden*³²¹. mūcibince eksük olmaz imdi yā Üştürī aḡmaḡ benüm sözüm diñleyüp öḡret bu senüñ daḡı hünerüñ nedür ortaya getür görelüm? Nitekim 'Uqālā'-ı Hind eydür *Hāte mā 'indeke tu'erefü*³²². imdi senüñ hünerüñ bilmezüm ammā işidirüz ki yitmiş kerre ḡacc iden deve kīn idüp isteyen öldürmüşdür bilmez misin ki kīnle dīn bir yerde cem' olmaz? Nitekim 'uqālā'-ı Hind eydür *Ve yıllü limen ve tare'l-aḡrār*³²³. Ve ey aña ki deyn isteye daḡı eyülere göñli içinde kīn duta. **Nazım:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Her ki islām ehli durur dīni var
Şanma anuñ 'aceb ü ḡasedle kīni var
Kīn dutan kāfirden beter hem olur
Kāfirüñ zu' mınca dīn āyini var

Der-Beyān-ı Kışsa-i Baqar ve Ender Şikāyet Ü

Hükemā qavlince fil ḡortumu bu yel diyicek deve *semi'nā* diyüp boyun uzadup başını fil nazārında yire qodı ve at sükūna varup qatır nasāsında yatup a' nmaḡa ve ḡımār süksün egüp qaḡanmaḡa başladı meger kim bu eşnāda peyk-i murḡān Hüdḡüd'i ḡazret-i Süleymān per açup der-gāh-ı Süleymāniden iqaerü girdi. Taḡt-ı pāya inüp rāst qondı. Yüz çügezın yire sürdi baş qaldırup Süleymān devletine du'ā

³¹⁷ Her kim içinde bir niyet saklarsa bu konuşmasından ve yüzünden belli olur.

³¹⁸ Mütevazı güzel ahlaklılardır.

³¹⁹ Yer yüzünde canlı bir mahluk yoktur ki onun rızkı Allah'a ait olmasın. (Hud 16).

³²⁰ Biz onu kısımlara ayırdık ve paylaştırdık. (Zuhrüf 32).

³²¹ Yeni Gün Yeni Rızık !

³²² Bildiklerini söylersen kim olduğunu biliriz.

³²³ İnsana zülm edene lanet olsun

kıldı. Eyitdi ki Yā nebīyu'llāh ıuds-i mübārek şahrāsın per açup uçup seyr iderken bir 'aceb zālīm çiftçi gördüm ki öküzlerin koşup zirā' at ider. Ve lākin ol kadar at urup cez' kılup meşakkat ider ki vaşfa kâbil degül itdügi zūlm. Süleymān 'aleyhi's-selām didi ki Nite Hüdhdüd eydür Yā nebīyyu'llāh [H-56b] evvel zūlmi bu ki gāyetde öküzleri irāk³²⁴ yürümege tākati yok. Ol zālīm anlaruñ aḥvāline muṭṭalı' olmayup toyunca 'alef virmeyüp arıkla kullanup çift sürdürür Allāh'dan kōrkmaz bilmez ki nefsuñ şebātı gāzā iledür ve rūhuñ ḥayātı ğinā iledür. Nitekim eydür *Şebātü'n-nefs bi'l-ğidā ve şebātü'r-rūḥ bi'l-ğinā*³²⁵ diyüp Hüdhdüd ol öküzleruñ ḥālini 'arz idicek Süleymān nebī 'aleyhi's-selām gāyet terehhüm idüp bād pā-yı Medenī'ye ḥükm itdi ki Hüdhdüd ol ikinciye saña göstere sin anı darb-ı desti baña getür diyü ḥükm itdi ve Hüdhdüd buyurdu kınad açup uçup der-gāhdan taşra çıkup bād-ı pā 'aḳabince gitdiler 'āḳıbet çiftçi kātına yitdiler. Hüdhdüd eginlik başına hevā yüzinden indi ve çiftçinuñ nazarına karşı kondı daḥı bād-ı pāya dönüp işāret itdi kim budur andan bād-ı pā ilerü gelüp³²⁶ deḥkāniye selām virüp Süleymān'a da' vet itdi. deḥkān cevāb virdi ki Şimdi İşümden kalmazın zirā' atden ferāğat idicek varam diyüp öküzlerine nüdü-ı zaḥmetin urup let itmege başladı bād-ı pā gördi ki deḥkānı sözin eslemez. İlerü varup elinden çubın alup öküzlerin koyuvirüp boyunduruğın alup sürüp deḥkān'iyi öküzleriyle Süleymān nazarına getürdi yular bunda ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Süleymān Ḥāzretine geldi nite ol zemān ki pād-ı pāyı deḥkāniye getürmege göndericek öküzden ciftten ḥaber açıldı. Âdem Peyğāmbere 'aleyhi's-selām uçmaḳdan öküz getürüp ve buğday toḥumun virüp Yā Âdem cift sür zirā' at eyle. didiğün añışdılar andan Loḳmān-ı Ekber Ḥāzret-i Süleymān'a 'aleyhi's-selām su'āl itdi ki Yā nebīyyu'llāh âdem-i şafiye gelen bir cift şığıruñ ikisi daḥı irkek miydi ki yāḥūd dişi miydi ki ve yāḥūd bu cihān-ı serānide neden üreyüp çoğaldı bu müşkili ḥalleyle diyüp su'āl idicek Süleymān nebī 'alehi's-şalātü ve 's-selām yönin kıbleye dönüp yirinden tırup iki rek' at ḥācet namāzın kılup³²⁷ ve nübüvvet ḥāteminde meşṭür olan esmāu'llāhdan [K-57a] ḥayvānāt üzerine müvekkel olan melek da' vetin idüp emr-i yezdānī mu'cize-i Süleymānī birle müvekkel-i ḥayvānāt perī Kibriyāyil Melek nā-geḥān Süleymān nazarına ḥāzır oldu selām virdi Süleymān nebī 'aleyhk alup nazar kılup gördi ki perī-i hey'et cāmūs-ı Ser-simurğ per [H-57a] bir melek-i 'azīm nazarına gelüp ḥidmete durdu. İki elleri âdem ellerine beñzer ammā ki ayakları kāv

³²⁴ Irāk] Arık H.

³²⁵ *Nefsın büyümesi yemektendir. Ruhun büyümesi affetmekledir.*

³²⁶ Gelüp] Varup K.

³²⁷ Rek' at ḥācet namāzın kılup] rek' at namāz kılup H.

pāyi. Bir elinde zerrīn levh dutar bir elinde sünbül Süleymān nazarına koyup melek dilince du‘ā kıllup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh bu sünbül ol şecerendür ki bāg-ı na‘imde bitmişdür ki şimdiki hâlde âdem-i şafî oğulları öküz koşup çift sürüp zirā‘ at ider ve bu sünbül aşlını eküp n’içün götürüp etmegın yiyüp kanā‘ at iderler? diyicek Süleymān nebî ‘aleyhi’s-selām sünbül behiştı elinden alup su’âl itdi ki ismüñ nedür ? cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh Müvekkel-i Kāvān-ı Beriyyem aduma Kibriyāyil Melek dirler ne kadar baqar cāmūs cinsi varsa ser-cümlesine izn-i Hāq’la müvekkelem hāzretüñ da‘vetiyle nazaruña geldüm buyur ne hıdmetüñ var? diyüp cevāb viricek Süleymān nebî su’âl itdi ki Yā Kibriyāyil melek haber virüben ki Hāq *subhāne ve te‘ālā* baqar cinsinden³²⁸ olan hayvānātı huşuşan baqarı³²⁹ neden yaratdı ve âdem-i şafīye zirā‘ at itmege gelen kāvānuñ ikisi dağı irkek miydi yāhūd biri irkek biri dişi miydi ve dağı cihān sarāyında baqar cins ne vech ile düriyüp çoğaldı? Süleymān ‘aleyhi’s-selām bu vech ile su’âl kıllıcaq melek cevāb virdi eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh Hāq *sübhāne ve te‘ālā* lafzı *Künden* ‘alemi kıyınātı icāda getürdükden soñra cihān sarāyına luftı yüzinden nice biñ dürlü maḥlūqāt ḥalk idüp getürdi. Āḥir ol ḥalk ‘ömrlerine ğurra olup tesbīhlerin unutduqları ecluden kıāhhār-ı ‘alem ol ‘āşileri kıahr idüp yitürdi bu aralıqda Allāhü te‘ālā kıdretin izhār itmek içün maşrıqda bir dābbe yaratdı. Baḥrı cāmūs şeklinde velī ğāyet ulu şöyle ki maşrıqda tursa maḡrıbdā görünürdi maḡrıbdā tursa maşrıqda görünürdi bir niçe biñ yıl cihān sarāyında³³⁰ dilince Hālīk’ı tesbīh idüp zemān sürdi ‘ākıbet tesbīhin unıdup Hālīk’a ‘āşī olup kendüyi gördi. Kıara bulut gölgesi gök yüzünden üstine düşdükçe ra‘dı felege ḥamle iderdi baş göke kıaldırıp göğüs gerüp iqlımden iqlıme giderdi bir ğün Medīne ile Mekke arasına gelüp ser semāya kıaldırıp [K-57b] ağızından yire köpükler şaçdı. Ol köpükden zemānla bir kıara ağac bitdi yimiş üyez siñegi oldı velī ancileyin ‘azīm dıraḥt oldı ki budakları felege iriştı kökleri taḥtū’s-sarāya giriştı bir ğün bu ‘azīm dābbeyi ol ağacı gördi baykırup ḥaykırup ağacı süsüp omuz urdı ağacuñ budakları ki senden ol bī-nihāyet [H-57b] Siñekler dābbe üzerine üşüp kıondı. Ol za‘if maḥlūqāt ol ‘azīm-i dābbe-i az zamān içinde etini yiyüp siñükin kıodılar andan Allāhü te‘ālāyı ḥışm odından şihāb gönderdi siñüklerin yaqub kül idüp bād-ı zerşer esüp berr ü baḥra şavurdi ol kıādir-i ber-kemāl ol şāni‘i zü’l-celāl ol ‘azīm dābbenüñ üstüḥ‘ānı

³²⁸ Cinsinden] Cinsin K.

³²⁹ Baqar cinsinden olan hayvānātı huşuşan baqarı neden yaratdı] Baqarı neden yaratdı K.

³³⁰ Cihān sarāyında] Cihān içince H.

külinden berre düşenden berri bakar cinsin yarattı ve bahra düşenden bahrı bakar cinsin yarattı³³¹ neslleri üredi ve çoğaldı. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Baħr u berrüñ sevr-i aşlı bu durur aña ' ayān

Özgesin Allāh bilür yokdur aña hergiz gümān

Bildügümüz bu ki imdi³³² ' arz olundu ħazrete

K'aşlı birle şerħin itdüm ħazretüñe şeh cihān

Neşr: Ĥükemā kavlince müvekkel-i bakar Kibriyāyil melek bu vech ile ħaber viricek Süleymān nebī 'aleyhi's-selām yine su'āl itdi ki Yā müvekkel-i kāvān ħaber ver bize ki ādem-i şafiye Tāvus-ı Ĥudsī getürdüğü öküzler uçmağdan mı geldi veyā ġayrı āħer yirden mi geldi? cevāb virdi ki Allāh'uñ emri birle Tāvūs-ı Ĥudsī bu za'ife emr itdi deşti bakar cinsinden iki ra'nā öküz alup ħapup götürdüm Tāvūs-ı Ĥudsī nazarına yitürdüm Tāvūs-ı Ĥudsī daħı ādem nazarına iletdi ve cift sürmegi ādeme ta'lim itdi andan Tāvūs-ı Ĥudsī müvekkel-i me'ādine ħükm itdi me'ādin āhenden demür çıkarup getürdi ādem-i şafiye ekinciligi ta'lim itdi buğdāy ekdi biçdi ve götürdi. Demürden tennür³³³ içinde bişürdi ve yidi ve buğdayuñ ħabından arpa bitdi ve özünden buğday ve öküzüñ gözi yaşından ki yire düşdi mercimek bitdi ve tersinden noħud ħāşıl oldı ve andan soñra dişi şıgırlarda ħavāya yedi baş şıgır iletdüm ve kösfend cinsi üzerine tıran melek-i müvekkel daħı kırk baş koyup ilendi ve yünlerini kırkmağ ve egirmek ta'lim itdi. Andan Havvā koyun yükin egirdi ādem-i şafiye ve kendüye³³⁴ bir 'abā gönlek itdi. Şol tārīħde Şit Peyğāمبر zühūra gelüp tokıdı. Andan evvel 'abā ħaftān kimse geymedi.³³⁵ Andan soñra ādem-i şafi 'aleyhi's-selām Mekke yirine geldi. Mekke'yi emr-i Ĥağ'la yapup ziyāret kıldı. Nitekim kelām-ı ħadīm içre [K-58a] gelür ki *Ĥavlehu te'ālā İnne evvele beytin vuđi'a li'n-nāsi lallezi bi-bekketi mübāreken ve huden ve raħmeten lil'ālemīn*³³⁶ **Nazm:**³³⁷

³³¹ Cinsin yarattı] sınıfun dürütdü K.

³³² Bu ki imdi] Budur ki H.

³³³ demür çıkarup getürdi ādem-i şafiye ekinciligi ta'lim itdi buğday ekdi biçdi ve götürdi. Demürden tennür] Demür tennür H.

³³⁴ Kendüye] Kendözüne K.

³³⁵ K-] andan evvel kimse 'abā ħaftān geymedi

³³⁶ *Şüphesiz insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke'de âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir (Âli İmrân 96).*

³³⁷ Nazm] Neşr H.

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp oldı sākin ol melek a' zam hemīn

Şeh Süleymān diñleyüben itdi taḥsīn yā emīn

Diñle imdi bu Süleymān kışşasını pür hüner

Liki vir gil hoş şalavāt Muştafā'ya pāk ü dīn

Der-Beyān-ı Kışşā-i Deḥkān ve Ḥāşşiyet-i Kāv

Ḥakīm Ḳavlince Kibriyāyil melek-i müvekkel baqara böyle diyüp baqar cinsinüñ sebep-i ḥilqatin beyān idicek yine Süleymān 'aleyhi's-selām [H-58a] Su'āl itdi ki Bu elüñde münakkaşa olan levhüñ ḥāşşası nedür? cevāb viridi ki Yā nebīyu'llāh³³⁸ bu levhüñ içindeki yed-i kudretle mestür olan tılsımātuñ ḥ'āşı berekātıyla cemī' baqar cinsine ḥükm iderem ve benüm taḥt-ı yedimde nice yüz biñ tekvīn vardur ki emrūme çākerlerdür bu ad' iyye berekātında ve her kim bu tılsımātı kamer-şevr burcında bigi yazup kendüyle götürse sibā' adan zarar gelmeye eger ki bahāyim ḥastalansa misk ü za' ferānla yeşil çanağa yazup şuyın içürelər şifā bula bī-izni'llāhi te'ālā diyüp ḥaber viricek Süleymān Āşaf bin Berḥiyā'ya 'aleyhimü's-selām ol tılsımuñ şeklini ad' iyā nüşhasına naqş itdi ki müslümānlara fāyidelidür. **Naẓm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Nüşḥa bu kim aşlı pürle yazılup oldı temām

Nefī' çoqdur sā' atinde ger yazarsañ iy humān

Şartı vardur her tılsımuñ var ri' āyet eyle kim

Ḥaḳ ḳatında ḥācetüñ maḳbül ola her şubḥ u şām

Nesr: Ḥükemā ḳavlince müvekkel-i baqar icāzet alup ḥizmetine gitdi andan Süleymān nebī re'īs-i ḥükemāya su'āl itdi ki Baqar cinsi berrī vü baḥrī kaç cinsdür? Ve her birinüñ ḥāşşiyetin beyān eyle diyüp su'āl idicek re'īsü'l-ḥükemā Loḳmān ḥakīm cevāb virüp eyitdi ki Yā nebīyyu'llāh bilmek gerekdür ki baqar cinsi bir niçe nev'le olur berrī ü baḥrī ser-cümlesi toḳuz şınıfdur. Beşi ḳurudadır ve dördü deñizdedür. Ol ki deñizdedür kāv baḥrıdır ki ' anber anuñ ḳarnındadır şu öküzü bir 'azīm cānverdür hevel-nāk ya' nī ḳorḳunç evvel toḳıcaḳ kıızıl olur pul pul soñra ḳararur ḳarnı aḳ olur Zinc vilāyetinde Zengibār'da bir öküz olur kıızıl noḳtalu ḳuyruḡı

³³⁸ Nebīyu'llāh] Nebī H.

geyik kıuyruğı gibi şu öküzüñin eti ekşidür sirke gibi ve şığır olur ki büyükligi bir çal‘a miđdārı olur gice olıcağ burnından od çıkar neye okınsa yağar. Od ıkarđıđınıñ sebebi oldur ki nefesi ki ider ğāyet kuvvetle ider dağı [K-58b] şerrinden nefhe od olur ve dağı kaçan ki deñiz řıđırđı deñizden çıkar iken yir ve deñize girür teni ki ‘anber gibi koğar. Zırā ki aşlı ‘anber deñiz dibinde biter bir otdur. Ve lākin deñiz řıđırđınıñ revşi ‘anber fāyidesin ider dimāĝa ve řavāsa ve şalbe kuvvet virür ve dağı rivāyet-i şağış budur ki ‘anber bir otdur deñiz dibinde biter řüt ‘anber anı yir dağı tezeki ‘anber řām öđür ve ol bālđķ şınıfından ‘anberī bālđķı şınıfı yimez. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

‘Anberüñ pes aşlı bu kim oldı řerđ

Kızb-i ārā itmişüzdür řāha řarđ [H-58b]

Var rivāyet gerçi kim nev‘ī hezār

Lākin aşlı bu dinildi řāha şağ

Ender řıfat-ı Cāmūs

Ve dağı yā nebiyyu’llāh deñiz řıđırđınıñ ikinci şınıfı cāmüsdur. Bahādur olur kuvvetlü olur arslan andan řorđar³³⁹ velī ol siñekden zırekdür. Bir sürüde birin adıyla ağırurlar gelür vaşanına geçer her şanda olsa yatıcağ dāyire olur. Başın taşra kıuyruğın içerü eyler buzağuların dāyire içine şor. Bir münevver burc gibi olur. Boğası bir biriyle uruşur biri yeñilse varur bir küre girür. Anda otlar semirür kaçan ki kuvvetlendi çıkar varur ol şaşmın bulur yeñer ve dağı cāmüsuñ şaşıyyeti budur ki atın buğür atsalar ol evde sivri siñek şalmaz olursa bit ola i yağın yalama ozuyla şarışdurup uyuz a barşa iđide dürtsele řoř ola ve dağı kāvmiř ki şu řıđırđıdur bir ‘aceb cānverdür ki ğuğa yir ya‘nī kendüzünden geviş kimse bilmez ki Uz řayranuñ mağamı şandadır? diyüp Lođmān řakīm cevāb viricek Fiřāĝores řakīm Lođmānı mülzem kılup eyitdi ki Re‘is-i řükemā aña dirler ki cemī‘ şikmete muğtali‘ ola şuşuşan ki Lođmān debrle ğuğa-ı kevmiş yirin n‘iün bilmeye? Lođmān eyitdi ki Sen bilür misin? cevāb virdi kim Ne‘am bilürem. su‘āl itdi ki Nite bilirsin? cevāb virdi ki Aña kāvmiř ki ğuğa bir aşlı bu ki kendüñüñ nefesi eşeridür. Çünkü ciğerden dem urup şiddetle nefesin ki ağzına alır. Ol demden şiddet hevā-yı nefle ağzına şu gelür anı gevişmeden lezzet alır. Ammā ki řuru řıđırđından şu řıđırđınıñ şissi idrāki ziyādedür.

³³⁹ Kıorđar] řorđar H.

Şöyle ki laqabı ile çağırsalar vehm ider. Zîrâ ki hayvân-ı berîden hayvân baħrinüñ zahmını artuq kadar nite qaçan ki cāmūsa mekes üsse. Zîrâ ki sivri siñekden gāyet incinür. Vaqt-i tābistānda siñek qorqusundan balçıqlu çamura yatur vaqti ki siñekden qaçsa toğrı şuya varur evvel haste³⁴⁰ ayakların āheste āheste şuya şoqar³⁴¹. Tā ki siñek şudan qaçup [K-59a] ayağından yuqaru qarnına çıkar andan kāvmiş āheste āheste qarnın şuya yatur. Siñek gelüp omuzına çıkar ve qatı omuzından dağı āheste āheste şuya baturur siñek başına çıkup cem^ç olur andan yüzün gözün baturur tā kim cemî^ç siñek kafāsına cem^ç olur andan kafāsın dağı şuya batırup siñekden ħalāş olup şudan çıkar gider diyüp ħaber viricek Süleymān nebî ‘aleyhi’s-selām ħükemā sözünüñ taħkîkin bilmek için āĥî şaliĥa ħükm itdi. Bir şu şığırı boğasın nazārına getürdiler ve dilince cāmūsdan su’āl itdi ki Bu ğuṭa ki bir söz ya^çnî ki ađziñuzda nesne gevşer sızanuñ aşlı nedür? Nātiq ħayvānca du^ç ā kılup eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh [H-59a] Biz dağı aşlını anuñ bilmezüz velî bu kadar var. ‘Alef yiyüp qarnumuz toq olsa şiddet nefesümüzle balğam mişāl bir nesne şeklümüzden agzımuza gelür vaqti ki ađzi muza alup gevşeseñ dimāđımuza lezzet virür. Cānumuz rāħat olur. Andan yine Süleymān Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi ki Yā kāvmiş bu kadar qāmetle şavlet ü kuvvetle mehāyit şüret ü havletle hüçüm ve hüm-ı şecā^çatle kimden ziyāde qorqarsız? cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh feđān arslanlara bebr ü pelenglere qarşu varuruz ve yalıñ kılıclara şāĥımız muqābil tutaruz ve qurtlardan qorqmazuz ĥiç bir şeyden pervā yimezüz illā ki ez^çaf-ı maĥlūqāt kim üyez siñegidür anuñ eline gāyet zebūnuz ve bir dağı ādemî-zād ki gāyet za^çif terkîbdür anlarıñ elinde zebūnuz ve illā cümleden üyez siñegi ziyāde incidür uyuz qorqusından şulu balcığa yataruz mā^ç-i kilden cevşen geyerüz tā ki üyez neşteri tenümüzze kār itmeye. **Naẓm:**

[Fā^çilātün - Fā^çilātün - Fā^çilün]

Gerçi göze key za^çif olur üyez

Ürgidür fili idince ol üyez

Şayd-ı nemrūduñ çerisin yir mađz

Ṭađıdur cabbār-ı leşker özü az

Der-Beyān-ı Mu’cizāt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selām

³⁴⁰ Evvel Haste ayakların] Evvel ayakların K.

³⁴¹ Ayakların āheste āheste şuya şoqar] Ayakların şuya şoqar H.

Hükemā kavlince Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* cāmusuñ siñekden şikāyetin işidüp cevāb virdi ki Yā cāmuş üyez şüreten gerçi haķır terkībdür³⁴². Şüreten file beñzer ‘aceb tertībdür ‘aceb buña cemī‘ hayvānāt berrī elinde zebūndur. ‘Askeri nemrūd gibi ve ammā ki yā cāmūs bu ‘aẓīm gevdeyle şuda yüzmege ķādir ü zihn vardur. Anuñ gökcek hāl dilince cevāba hāzırsın sizüñ cinsiñüz aşında berrī midür yā baħrī midür? hāl dilice cevāb virdi ki Abā vü ecdādımızdan tevātürle ma‘ lüm olmışdur ki aşl cinsimüz deryādudur yimüşdür. Mūsā PeyğāMBER ‘*aleyhi’s-selām* zemānında bu baħrīde olan [K-59b] cāmūsıların abāsını deryādadan mu‘ cizeyle çıkarmışdur. diyicek Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām* benī İsrāyil ‘ulemāsından tefiş itdi. Mūsā qarındaşı Hārūn neslinden ‘āşim-i zāhid cevāb virüp eyitdi ki Yā nebıyyu’llāh şu şıgırını Mūsā PeyğāMBER çıkarupdur. ‘*Aleyhi’s-selām* ve anuñ cümle mu‘ cizesinden birisi budur ki benī İsrāyil kavmi tavar rüz istediler kim südin şağalar ve anın yiyeler. Haķ te‘ ālānuñ emriyle Mūsā PeyğāMBER ‘aşāsın deñize urdı ol ķadar şu şıgırı çıkdı ki Mūsā PeyğāMBER ‘*aleyhi’s-selām* önce giderdi ardınca şu şıgırı alay deñizden aķup yürürdi. ‘Aķıbet Mūsā kelīm ‘*aleyhi’s-selām* dönüp ardına baķdı baķduğı gibi ardı kesildi eger ki nażar itmese Ķulzüm deryāsınuñ kenārı şu şıgır ile tılardı [H-59b] Pes yürüyen şu aygırı cinsi ol deryāndan çıkanların neslidurur. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Mu‘ cizātı Mūsā’dur şu şıgırı şöyle ki var

Buncaleyin mu‘ cizātı çokdur anuñ bī-şumār

Haķ te‘ ālā çün kelīmüm did’aña taħķiķ bes

Buncaleyin mu‘ cizātı olsa tı ki kām-kār

Ender Hāşıyyet Şevr Berrī

Hükemā kavlince kaçan ki re’isü’l-hükemā Loķmān Haķīm Süleymān Hażret’ine ‘*aleyhümü’s-selām* Ķāv baħrinüñ ve cāmūs³⁴³ hey’etin hāşıyyetin beyān itdiyse neye süvār itdi ki kāv berrinüñ hikmeti mücibince ef‘ ālin hāşıyyetin beyān it. diyicek cevāb virüp eyitdi ki Yā nebıyyu’llāh bilmek gerekdür ki öküz bir meşhūr cānverdür ki mübārek ‘ālemüñ niżāmı bunuñladur ve şerīfdür. Şeref öküze bu yiter ki Mūsā PeyğāMBER zemānında ‘*aleyhi’s-selām* benī İsrāyil’de bir kişiyi öldürdiler. Allāhü

³⁴² Haķır terkībdür] Haķirdür H.

³⁴³ Cāmūs] Cāmūsıñ K.

te‘ālā Mūsā³⁴⁴ ‘aleyhi’s-selāma vahy itdi ki bir öküz boğazla dağı diliyle ol ölen ölü ulu kişiyi örte ki söyleye saña haber vire kendüyi kim öldürdüğün eyle itdiler dirilüp haber viridi ki kim öldürdüğün dağı gine öldi. Bu hikmet cānver arasında öküzdedür³⁴⁵. Öküzün şerefine delālet ider öküzün ve dağı ne ki hayvān varsa dilini kesicek ölür zirā hayvān diliyledür. Otı diliyle alur ba‘zı bāzergānlar naql iderler ki bir arslan kārṽāna qaşd itmiş. Yollarını kesmiş kārṽān ‘āciz qalmış pes vardılar ittifaq itdiler ki bir öküzü arslanun yolına ileteler bağlayalar tā ki arslan aña meşğul ola kārṽān göçe geçe gide³⁴⁶. Vardı bir kişi ol öküzü arslan yolında bağladı çünkü arslan anı gördi öküzü qaşd itdi geldi öküz dağı arslanı boynuzla urdı bir taşun üstüne bıraktı yine ardınca başıyla taşu qaşd dağı başını ayruq arslandan gidermedi arslanı taşu qaşdı tırdı yarındası gün kārṽān geldiler gördiler ki **[K-60a]** öküz bağluken arslanı başıyla taşu kıymış öldürmüş geldiler öküzü andan aldılar arslan ki derisin yüzdiler gitdiler ve dağı Yā Süleymān şol tohum ki saça durasın şaçarken öküz boynuzuna tokinsa bitmez dağı arslan ve öküz ve fil arasında dāyim ‘adāvet vardır ve şu atıyla neheng arasında ve yılan ile kaya keleri ve çetükle sıçan arasında ve kurdla koyun arasında ‘adāvet-i bākī vardır ve dağı Allāhü te‘ālā öküzün yüreginde bir siñir yaratmışdur ki sünüye beñzer öküzün kuvveti andandur ve dağı her cānveri ki haşşı itseler ya‘nī ki hāyesin çıkarsalar dışisine irkeklik itmez illā ki öküz ve ādemi ider ve ba‘zı haşşı olur ki dışisi andan hāşılı olur ol hişşı gāyet kuvvetlü olduğındandır ve dağı bir cānver ki göz ola ol gāyet kuvvetlü olur. Şıgıruñ gözi kafası yumru olmağdur ve koyunun sağrısı **[H-60a]** yumru olmağdur ve arslanun arkası yumru olmağdur ve dağı Yā Süleymān İdrīs-nāmede gördüm ki çünkü ādem-i şafi ‘aleyhi’s-selām yire indi Cebrāyil ‘aleyhi’s-selām bir çift öküz getürdi. Tā ki ādem ekin eke meger kim ol zirā‘ at yirinde ādem-i şafi bāğ çubuğın dikmişdi. Öküz dönüm ucına çıkup üzüm ağacın görüp şundi çekdi ağızıyla deveğib kopardı. Ādem-i şafi ‘a.m. hişm idüp öküzü ağzına eliyle urdı. Öküzün ağızı kışıldı hiç yirden dışiyle bir ot koparımaz oldu meger ki diliyle pes öküz ağıladı. Allāhü te‘ālā öküzün gözi yaşında taruyı yarattı. Cebrāyil ‘aleyhi’s-selām ādeme geldi eyitdi Yā ādem-i şafi gönlünü melül tutma bu ağac sebebinden ki üzüm ağacıdur yine biter her yıl başını keserler yine bitüp üzüm virür. ādem ol sözi işitdi tesellī buldı dağı Yā nebiyyu’llāh Haq sūbhāne ve te‘ālā şıgırını gāyet kuvvetlü yarattı azu ve tırnak ve silāh cinsinden

³⁴⁴ Mūsā] Mūsā’ya K.

³⁴⁵ Öküzdedür] Öküzde qaldığı K.

³⁴⁶ Kārṽān göçe geçe gide] Kārṽān geçe gide K.

nesne virmedi. Zîrâ ki ekşerî meşâlihi insân anuñla maḥşûl olur. Eger silâhı olsa bu kuvvetle degmede muḥîr olmazdı. Her ḥayvānuñ dişisi şavt erkeginden ince olur illâ ki şıgıruñ ‘aksidür ve yâ nebiyyu’llâh kâvî mağrıbdan kâvî mısrı büyükdür ve eḳâlîm-i sab‘a içinde yedi dürlü berrî şıgır vardur ki bir birine beñzemez bir birine muḥâlîfdür ba‘zı büyük ba‘zı küçükdür ve daḫı yâ nebiyyu’llâh berrî baḳarda ḥâşşa çokdur. Nite şöyle ki eger boynuzun dökseler rebi‘ istemesi dutan kişi ta‘âmla yidürseler ḳoya eger içse kuvvet cımâ‘ı ziyâde ola eger odın kendine şuyla ḳarışup bu isme tılâ itseler zâyil ola ḳaraca şıgır odın göze çekse nürın ziyâde ide bir desti için şıgır yağıyla yağla boğazına dek bir yire küme ḳo cemî‘ yire aña üşe. Şıgır zıkrın [K-60b] ḳurıdup dökse benüm bir şet yumruda üzerine şaçup yise meni ziyâde ide. Şıgır etiyle zernîḫ eve buḫûr itseler sâyir havâm tağıla ḳılını yandurup dökse içse diş aḡrısın def‘ ide. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilün]

Ḥâşşa çokdur bu baḳarda şöyle belki bî-gümân

Farḳ idemez anı kimse lîki ‘ârif pes hemân

Böyle diyüp sâkin oldı ol zemân anda ḫakîm

Diñle imdi ḳışşa nedür vir şalavât key cihân

Der-Beyân-ı Ḳışşa-i Deḫkân ve Şikâyet Şevr

Ḥükemâ ḳavlince Loḳmân ‘aleyhi’s-selâm şevrûñ ḥâşşasın söyleyüp temâm idince Hüdhüd gelüp ḫaber virdi ki yâ nebiyyu’llâh Deḫkân zâlimi şevr maḫlûmla bād-pâyı Medenî getürdi diyince bād-pâ daḫı Deḫkânı şevrle der-gâha götürüp³⁴⁷ ‘arz itdi. Andan Süleymân nazâr ḳılıp gördi ki bir ‘Arab ekicisi zâlim cabbâr nefesüñ bilesince iki öküz var ki nuḫûl ḫarbından şıgırsı delük delük olmış ve eti gidüp derisi siñüğine şarılı ḳalmış gözleri nem-nâk nazârına ḳarşu turlar andan Süleymân ḫayvân dilince ol şevrlere su’âl ḳılıp eyitdi ki N’içün bu ḫâle giriftâr olduñuz? [H-60b] Gelüp baña bu zâlimden şikâyet ḫâlûñüz ḫikâyet ḳılmañuz kim sizüñ gibi maḫlûmlaruñ silâhı şikâyetidür. Ḥalâşı vü felâhı sebep-i ‘adeldür³⁴⁸ ve melik-i ‘adâletdür. Nitekim *Silâhü’z-zü‘fâ’i’s-şikâyetühü*³⁴⁹. Ḥazret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm böyle diyicek şevrûñ birisi ḫâl diliyle cevâb virür eyitdi ki Yâ Allâh egerçe

³⁴⁷ Götürüp] Getürüp K.

³⁴⁸ ‘Adeldür] ‘Adel K.

³⁴⁹ *Şikâyet zayıfların silahıdır.*

ḥayvānāt cinsinden ‘Ālī ḥazretüñüñ evşāf-ı ḥamīdesin işitmişdük der-gāha yüz süriyü ümīd gözin tutmuşduḡ ve lākin zemāna māni‘ şāḥibimiz zālīmüñ zūlmi³⁵⁰ dāfi‘ itdügi ecluden gelimedük. Velī çok şükr ol Ḥaḡḡ’a ki şıdkımız berekātında bu zālīm zūlminden necāt bulavüz. Nitekim eydür *Şıduḡü’l-mer’ necātü*³⁵¹. Ammā ki yā nebiyyu’llāh ma‘lūmuñdur kim cihān sarāyında kim ola biñ bir ümemden raḡmet çekmeye rüzgār şiddetinden nekbet balcığına çökmeye kim dimişlerdür *Zevā yā ellezineyā meşḡūnetühü bi’z-zerāyā*³⁵². **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

İy cihān mülkinde bulan ‘izz u iḡbāl ü şeref
İş bu zālīm zūlm ucından olmuşuz atsuz redef

Zaḡmı bul vü raḡmı yuḡ vü zālīm u cabbār u nefis
İçmege şu virmez vü yimege daḡı hiç ‘alef

Neşr: Ḥükemā kavlince şevr-i mazlūm Deḡkānı zālīmden bu vech ile şikāyet idicek Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām Deḡkānı’ye ḥitāb kırup eyitdi ki N’içün bu ḥayvānlara zūlm idüp ṭoyunca ‘alef virmeyüp meşakḡat idersin zaḡm urmaḡla zorla zirā‘ at idersin anı bilmez misin ki kişinüñ zūlmi kendüyi helāk ider nitekim eydür *Zūlmü’l-mer’ yeşre‘u‘ahü*³⁵³. diyicek Deḡkānı cevāb virüp eyitdi Yā nebiyyu’llāh ben bir kifāf nefis ele getürmekde ‘āciz u faḡirem ṭāḡatüm yitdükce bunlara ‘alef virürem ol ḡadar ḡudretüm yoḡdur ki murādlar niçe ola ammā ki [K-61a] bu şıḡır cinsinüñ ḡarınları uranı bir ‘alef ile ṭoymaz bilmezler ki kişinüñ ḡarnı düşmenidür. Murādınca yimek fi‘l demidür. Nitekim eydür *Baṭnū’l-mer’ aduvv*³⁵⁴. ikinci böyle diyüp cevāb viricek Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki Yā Deḡkānı çünki ‘alef virmek ḡudretüñ yitmez yā zirā‘ at itdürmeke ‘alefsüz öküzlere zūlm-i şırrīḡ deḡül mi ve bir daḡı neden ma‘lūm ki ma‘āşūka ḡilletüñ var ki ḡezār ḡıl ki yalan olmayasın kim insānuñ belāsı dilindendür. Nitekim eydür *Belā ‘āle’l-insān mine’l-lisān*³⁵⁵. ‘Ale’l-ḡuşuş ki kāzibe raḡmüm yoḡdur kim dimişlerdür yalancıya mürüvvet yoḡdur. Nitekim eydür *Lā mürüvveti lil-kizūbin*³⁵⁶. keyy şaḡın sözüñde yalan olmasını teftiş itdürürem. diyicek ikinci ḡavfından iḡrāra geldi itdügi zūlme mu‘trif oldı ḡünāhına

³⁵⁰ Zālīmüñ zūlmi dāfi‘] Zālīmüñ dāfi‘ H.

³⁵¹ Doğruyu söyleyen kurtulur.

³⁵² Dünyanın köşeleri pisliklerle dolu.

³⁵³ İnsanın zūlmü kendisini bitirir.

³⁵⁴ İnsanın midesi düşmandır.

³⁵⁵ İnsanın belası dilidir.

³⁵⁶ Yalancıdan hayır gelmez.

‘özr diledi. Andan Süleymān Ḥazreti ‘*aleyhi’s-selām* ol iki öküzü ekinciden şatun alup sibā‘ ser-neferi sab‘-ı esedde muḥkem ıṣmarladı ki şibā‘dan bunları kimse incitmeye ve bir rivāyet daḥı bu ki şevr şınfı Süleymān Ḥazreti ‘*aleyhi’s-selām* cemī‘ ḥayvānātuñ üstün yanına [H-61a] bağlatdı daḥı cemī‘ ḥayvānāt incindiler. Dillerince Ḥazret-i Süleymān’dan su‘āl itdiler ki Yā nebiyu’llāh sebep nedür ki cemī‘ müzūñ üstün yanına bu öküzleri geçürüp ta‘zīm u tekrīme lāyık itdūñ? cevāb virdi ki Öküz cinsine nice ta‘zīm itmeyem ki cihānuñ abādān olmasına sebebdür ve ḥarābına daḥı ve ādem-i şafī ‘*aleyhi’s-selām* ki ceddümüzdür evvel ḥayvāna ki enīs oldı öküzdür Cebrāyil’ūñ getürdüğü³⁵⁷ ne feresdür ne fıl ve ne gergedandur. İllā ki şevrdür ki zirā‘at içün getürdi. Pes ekini yirden getüren ḥırmeni süren cemī‘ ḥizmet ma‘āşı iden öküz şınfıdır pes n’içün ḥor görürsün şevr şınfı ki yedi kat yiri³⁵⁸ omuzına alup götüren şevr-i ‘aẓīm degül mi? Eger şevr olmasa at arpa³⁵⁹ ve ādem buğdāy yimege müsebbibü’l-esbāb şevri sebep ḳomuşdur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Şevre ta‘zīm itdügümi kıılmañuz ḳat‘ en ‘aceb

Kim zirā‘at itmege olupdur anlar sebep

Böyle diyüp şeh Süleymān Ḥazreti sākin olur

Diñle imdi kıışsa nedür vir şalavāt luṭfidur

Der-Beyān-ı Kıışsa’-ı Ḥayl ve Āmeden-i Ḥabṭıḳṭıḳ Tekvīn

Ḥükemā ḳavlince Süleymān Ḥazreti ‘*aleyhi’s-selām* şevre bu vech ile ta‘zīm idüp atlar gelececin diline getürüp söyleşürdi ki ‘Acebā ol ḥayl cezāiresine Melik-i Dehneş varup ol ḥayllerden ele getürdi mi ki ḥāl nedür? Dirigen nāgihān Ḥabṭıḳṭıḳ tekvīndür. Gāh Süleymānīden içerü gelüp taḥt-ı pāya³⁶⁰ yüz sürüp Melik-i Dehneş ağızından selām virüp Süleymān’ūñ devām-ı devletletine du‘ā kıılup daḥı atlarıñ dutulmaduğın ve İblīs Müvekkel-i Ḥayl şüretine gelüp iğvā virdüğüñ ḥayl daḥı iğvāsın ḳulağına ḳoyduğıñ [K-61b] ve dutulmağa el virmedüğüñ beyān itdi ve devletin daḥı cinn ḳorḳusından od şanup zehresi çāk olduğıñ söylemeyüp ‘itāb eyledi Süleymān işidüp gāyet melūl olup daḥı dönüp Loḳmān ḥakīme eyitdi Yā Ḥakīm-i zemān niçe ola ki ol atları sağ u selāmet bī-melāmet cinniler şeyṭān körliğine dutup ele getüreler ve

³⁵⁷ Getürdüğü] Götürdüğü H.

³⁵⁸ Şerv şınfı ki yidi kat yiri] Şerv yidi kat yiri H.

³⁵⁹ At arpa] Arpa H.

³⁶⁰ Taḥt-ı pāya] pāy-i taḥtına H.

hidmetüm şerāyit̄in yirine yitürel̄er. diyicek Loḳmān Ḥakīm eyitdi Şehā devletde aña bir tedbīr ideyin ki cemī^ç anları daḫı biñ degül kırk biñ olursa dutup alup götürsünler. diyicek Süleyman ‘*aleyhi’s-selām* Loḳmān Ḥakīm’e minnet-i ‘ azīm kılup eyitdi kim Yā Ḥakīm-i zemān imdi luḫ it himmete ḳāyim ol. didi daḫı eyitdi ki Yā nebiyyu’llāh buyuruñ ḫazīneden yüz biñ mişḳāl altun çıkarsunlar ve ḳuyūmculara ḫükm idüñ biñ mişḳāl altundan³⁶¹ biñ mücevvef altundan alma düzsünler ammā ki ḡāyet büyük ve daḫı baña beş yüz vaḳīyye ḫāş nāfe-i misk getürsünler ve daḫı biş yüz miḳdār mişḳāl ḫazīnden dārūyı hoşber getürsünler diyüp ḫükm idicek Loḳmān Ḥakīm söz birle Süleymān nebī ‘*aleyhi’s-selām*‘ āmil olup emr itdi. Loḳmān ḫakīmüñ didigün üç gün içinde ḫāzır itdiler daḫı buyurdı ol biñ altun elmayı beş yüz vaḳīyye misk ve biş yüz [H-61b] vaḳīyye dārūyı hoşberi Loḳmān ḫakīm ḫalvetine ilettidiler. Loḳmān ḫakīm dārūyı hoşberle nāfe-i çin miskine ḫikmet mücibince daḫı terkīb ḳoyup ol mücevvef ve muḳaḫḫa^ç ve müşebbek ve musenni^ç altun almalaruñ içen tıllı kılup getirüp Süleymān nazarında ḳodı. Süleymān görüp eyitdi Yā ḫakīm bunlar ne nemādur ve menfa^çatleri nedür? Ḥakīm cevāb virdi ki Yā Süleymān-ı zemān bu almayı her ḫayvān ki ḳoḫulısına kırk güne dek bī-hoş olup yetür. İllā ki meger burnına acı bādem yağla şarb sür ki ḫamzuralar ile gözin açā ḫiss başına gelüp ayvā yatlıyı seçe ve ḫareket kılup ādemden ḳaçā. İmdi bu biñ altun alma Melik-i Dehneşe Ḥavcele-i Tekvīn alup iletsün ve benüm aḡzumdan selām kılup eyitsün ki Ol atlar yürüyüp gelüp şu içeceği çeşmlerüñ kenārında birden ikiden çemen içinde ḳosunlar ve ba^ç zısın daḫı otluḳ yerinde ḳosunlar ve ba^ç zı elmaları daḫı yıl ḳanḡı cānibden eserse cinnīler elleründe götürüp atlaruñ esen yilden yaña ḫarafına dönüp bu elmaları ellerinde dutsunlar vaḫti ki yıl esüp bu almalaruñ dārusı terḫāsın ve terkībāt tıynetin ḫayl cinsinüñ burnından girüp ki dimāḡına te’sīr ide ‘ aḳl başından gidüp şaşup düşe ölmüş gibi yata kırk gündeñ yirinden durmaḡa mecāl olmaya. Pes bu ḫarīḳle ol ḫayl cinsinüñ ayḳırların ve yündlerin bī-hoş idüp düşürüp yitürel̄er gözleri begendiklerin [K-62a] alup getürel̄er devletle nazaruña yitürel̄er. **Nazm:**

[Fā^ç ilātün - Fā^ç ilātün - Fā^ç ilātün - Fā^ç ilün]

Böyle diyüp anda Loḳmān ibni ‘ Ād aña ‘ ayān

Şeh Süleymān Ḥazretine şıfatın itdi beyān

Şeh Süleymān ḡuş idüben itdi taḫşin özine

³⁶¹ Mişḳāl altundan] Altundan K.

Didi mişlũñ görmedi çarḡ-ı felekũñ çeşm cihāñ

Neşr: Hükemā kavlince Loḡmān ibni ‘Ād ol Ḥakīm-i üstād böyle diyicek Süleymān Ḥazreti Ḥakīm’ũñ ḥikmetine ve işledügi şan‘atına ve altun almaların ḥāşiyetine aferīn kıilup Ḥabıḡıḡıḡ Tekvīn’e emr itdi alup getüre Melik-i Dehneş nazarına yitüre pes şabun miḡdār ābnūs taḡtlarından ve şimşir ağacından ‘azametlü ve şevketlü ve şan‘atlu zīynetlü daḡı ol biñ altun elmayı anũñ içine koyup ve ağzını kapayup berkidüp mühürleyüp kıfl urdılar. Rayihāsı çıkmasun diyü ol ‘azīm şandũkuñ taḡtlarınıñ eklerine mūm ile mūmyā qarışdurup sürdiler. Daḡı getirüp Dāsir Tekvīne virdiler ḡammām kubbesi gibi başınıñ üzerine alup keşiş ḡāḡ mişāl ḡāḡ ḡāḡ olup Süleymān Ḥazretinden icāzet alup dem çeküp uçup gitdi. Ol gün vaḡt-i şām olunca cezīretü’l-ḡayl gelüp yitdi Melik-i Dehneş nazarına yitürdi ḡizmet-i şerāyiḡin bitürdi. daḡı Süleymān nebīnũñ³⁶² emriyi ve Loḡmān Ḥakīm’ũñ şan‘atini ve almanũñ ḡāşiyetin bir bir söyledi. Andan şandũkuñ miftāḡın urup açdı içinden ol biñ dāne kızil altundan düzülmiş almaları çıkarup şıyup Melik-i Dehneşe ‘arz itdi Melik-i Dehneş daḡı almaları görüp şād oldı olup yüz yire sürüp³⁶³ secde-i şükr itdi. Andan ol geçe ol cezīrede yüz miḡdārı bī-kār vardı [H-62a] Her birisinde şaḡında ve şolunda ikişer altun alma koyup ve altı yüz almasın daḡı altı yüz cin ulularına virüp çīn-i seḡerden ḡurdılar. Seḡer yiline vardılar. Elleri almaları alup ḡaldırup yeke qarşu dutdılar almaların dārūsı rayihāsı bād-ı nesīm muḡabelesinde olan atların burnına ḡiyüp rayihāsın ki irgürdi ve dimāḡına ki daru te’sīr itdi³⁶⁴ atların gözleri qararup ḡissi feres re’sden gidüp gözleri qararup her birisi yire düşüp yatdı şanasın meyyit-i müteḡarrik olup fevt oldılar³⁶⁵ ammā ki şol ayḡırlar ve yündler ki bād-ı nesīmũñ muḡābelesine rāst gelmedi zuḡī vaḡtine dek otlayup qarınların ki ḡoyurdılar andan bölük bölük alup öyle zevāli ıssisinde otluḡlu otlaḡında ḡıy çeşmlerine teşne dil olup şuşayup şuyın içmege ki vardılar şu içerken göz içüp yeşil yāḡūt çemen³⁶⁶ içinde kızil almanũñ güneş şıfat mücellā şevḡin ki gördiler. ‘Acabā nedür? diyüp yanına varup boyun uzadup [K-62b] ḡıyup rayihāsından şafā sürüp ḡoḡulayup burunların ki urdılar hemān-dem dārū dimāḡlarına te’sīr idüp durduḡlu durduḡı yerde şaşdılar ḡisleri başından gidüp kimi şuyı kimi şudan ḡaşra düşdiler muḡaşşal kelām sözi dirāz kılmayalum ol ḡayl cezīresinũñ ayḡırlarınıñ ve yündlerinũñ dört baḡşda bir baḡş

³⁶² Süleymān nebīnũñ] Süleymān’ũñ K.

³⁶³ Şād olup yüz yire sürüp] Şād oldı. Yüz yire urup H.

³⁶⁴ İtdi] Eyledi H.

³⁶⁵ Fevt oldılar] Vefāt itdi K.

³⁶⁶ Yeşil yāḡūt çemen] Yeşil çemen H.

kılmayup dārū te'sīr itdūgi sebebden cinnīler ele getürüp götürdiler ve gözleri begendüğünden on biñ miqdārı at cem' idüp bir yire cem' eylediler getürdiler ve andan hükemā kavli üzere Melik-i Dehneş ve Hıbtıktık Tekvīn ve Hımhım Tekvīn yürüyüp bu atlarıñ endāmı dūrıstın ve tūyı kıymetlisin eyüsin seçüp taylusın giderüp rāstı dūrüst on bin atdan biñ at begenüp her birisin bir cinnī ile ısmarladı ki kucaqlayup götürerler esenliğle Süleymān nazarına buyuralar³⁶⁷ andan ol on biñ dāne kızıl altun almaları dağı cem' idüp dīv şordlar ve ezelki şandūğına koyup berkitdiler ve andan şoñra kıofl urup kabağın mühürleyüp hıfz itdiler andan Hımhım Tekvīn şandūkı başına koyup götürüp gitdiler. 'Azm-i Süleymān itdiler vaqt-i Şām olıncaya dek kıuds-i mübārek nāhesinde yitdiler gök yüzünden yir yüzine indiler zeytūnlük arasına kıondılar atları dağı yir yüzine indirdiler şubh olıncaya dek³⁶⁸ üzerlerine hāzırlığla tırdılar. Şabāh olmasına tñ yirine göz urdılar bunlar bunda ammā ki bizüm kışşamuz³⁶⁹ ez ān cānib Süleymān nebī hāzretine geldi nite ol zemān ki Süleymān nebī 'aleyhi's-selām Melik-i Dehneş'e kızıl altundan düzülmiş almaları ki virüp gönderdiler vaqt-i Şām dağı yitdi ins ü cin meleklerine dīv 'ıfrīt ser-henglerine icāzet virdi dīvānı tağıtdı Süleymān nebī 'aleyhi's-selām yirinden tırup hālvat hāşına gitdi şubh olıncaya dek³⁷⁰ Allāh'a 'ıbādet eyledi. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Şubh olıncā Hākk'a tñ at itdi Şāh

Rahmet ide hāzrete ya' nī İlāh

'Ākil iseñ sende Hākk'a tñ at it

Tñ at içün oldı hākk insān ü cin mihr ile mäh³⁷¹ [H-62b]

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsıtān-ı Māzī

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Şeh Süleymān dutğıl imdi hāzretüñ

Hākk'a dāyim idegör gil tñ atüñ

Tñ atıyle buldı bulan cenneti

³⁶⁷ Buyuralar] Yitüerler K.

³⁶⁸ Olıncaya dek] Olıncā H.

³⁶⁹ Bunlar bunda ammā ki bizüm kışşamuz] Bunlar bunda bizüm kışşamuz H.

³⁷⁰ Olıncaya dek] Olıncā H.

³⁷¹ Vezin bozuktur.

Ṭā' atıyle buldı bulan raḥmeti
Ṭā' atıyle 'afv ider cürmüñ ile
Ṭā' at it kim maḥv ola senden günāh
Ġer dilerseñ raḥmet ide ol raḥīm
Çün Süleymān nefsüñi eyle³⁷² selīm
Cehd kııl kim nefsüñi 'aqluñ temām
İde te'dip ola ḥāliş yā humām
Her ne iş kim işleseñ taḥkīk ola
'Avn-i Ḥaḳḳ'la cümlesi tevfiḳ ola
Bu Süleymān-nāme'den maḳşūdı pes [K-63a]
Bir meşeldür saña senden ḥoş nefes
Göñlüñüñ āyinesin eyle vü pāk
İresin maḳşūda kıılma ḥāv fināk
Göñlüñ alçaḳ dut ki aşluñ oldu ḥāk
Tā semekden menzilüñ ola³⁷³ semāñ
Ne semā kim ne felekden kııl güzar
Ḳovup Ḥaḳḳ'a irişgör nā-mever
Ger irişmek ister iseñ 'ulūya
Baḳma māl u mülk-i 'ālem siffile
Bu ḥalāyıkdan kesil iste vü Ḥaḳ
Ḥaḳ dileyen terk ider dünyā vü ḥaḳ
Nuṭḳımı Firdevsī'nüñ tut ki temām
Tā saña raḥmet kııla Rabbü'l-enām

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Ḥaḳḳ'a minnet oldurur ḥāliḳ ümem

³⁷² Nefsüñi eyle] Eyle nefsüñi H.

³⁷³ Menzilüñ ola] Ola menzilüñ H.

Üç yüz otuz dördü meclis oldu tam
Çün kim ol Hâk virdi vüs'at taqviyet
Söyledüm olduğça bende ma'rifet
İlmi irdükçe hikâyet oldu şerh
K'eyledüm ra'nâ rivâyet cümle şah
Meclis âhir oldu çün ki bu zemân
Pes ferâgat idelüm sözden hemân
İrgürürse yarına Allâh u te'âl
Şeh Süleymân'dan diyevüz hoş maqâl
Pâdişâhuñ devletinde var ümîd
Hâk kitâb itmâmını kıla mezîd
Tâ Süleymân-nâme birle nâm-ı şâh
Döndükçe bâkî kıla mihr ü mâh
İy Hudâ yâ hâlık u 'arş u mecîd
O Muhammed nûrı hâk kı yâ hamîd
Kıl müyesser âhir ola bu kitâb
Müstemi'ide du'â bulam şevâb
Kim ider Firdevsî için hayrı du'â
Hâcetin Allâh kıla anuñ revâ
Ger du'ân olmak dilersen müstecâb
Vir şalavât Muştafâ'ya kâmiyâb

Süleymân-Nâme'nün Üçyüz Otuz Beşinci Meclisinün Zikrindedür

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Her gönül ki 'aql u dille cândan olsa âşinâ
Nuḡ-ı hâliş birle lâ-büd olıyardur dil-güşâ
Âdemîden sözdurur maşşûd olan âhir ezel
Kim cihândan söz kıalur bâkî cism olur fenâ
Sözden özge nesne olsa 'âlem içre bî-gümân

Söz yüce gökden inüp dinmezdi dilden müntehā
Sözdurur Tevrāt-ı Furkân hem Zebûn İncil'i bil
Sözden özge nesne yokdur yā imām-ı pīşvā
Maḥzeni lādīb olur nakli şahih añla ḥaber
Sözdurur āḥsen ḥadīş emleh kelām iy pādīşāh
Tende cānuñ var iken dilüñ revān söyler iken [H-63a]
Bu Süleymān-nāme'sinden söyle kılup ibtidā
Bir 'acāyibden ḡarāyib dāsītān şerḥ eylekim
Yād işidüp kıla taḥsīn ide āḥsen āşinā
Güşı hoş baña toḡuña söyleyem emleḥ sūḥan
Liki virgil hoş şalavāt bir revānı Muştafā

Der-Beyān-ı 'Azamet-i Dīvān-ı Süleymān 'aleyhi's-Selām

Loḡmān Ḥakīm kavlince kim muḡeddemem bu kitābuñ müşannefidür. Süleymān vefātından şoñra Süryānī dilince te'lif idem mü'ellifidür ve Eflātūn-ı Yunanī kitāb-ı Süleymān-nāmenüñ rāvisi ve cihānuñ zū-fünūnı naklince Seyyid Naşr Bağdādī ol fūnūn-ı 'ālem cihān ḡalḡınuñ üstādı ol vech ile şahih ḡikāyet [K-63b] melih rivāyet kıılır ki çün kim ol gün Süleymān nebī 'aleyhi's-selām dīvānı taḡıdup ḡalvet-ḡānesinde varup şubḡ olınca ḡālīḡa iḡlāşla tā'at idüp namāz u niyāz ki itdi nite çünki şeb māhı miskīn-i fūta tutunup baḡrı maḡribe ḡurşıma 'ḡavs idüp ki ḡolunup gitdi çarḡ-ı çārüm taḡ-ı felekden ḡalḡup şems-i nūr 'arūs yüzine dest-i ziyā enveri ḡülgünü tutuḡ tutdı ya'nī ki İldırım ḡan şems-i esedden ḡurup burc ḡulla-ı ḡāfdan baş ḡaldırup cemāl ber kemāl-i enveri birle cihān sarāyın münevver tābān eyledi. **Nazm:**

[Fā' ilātūn - Fā' ilātūn - Fā' ilātūn - Fā' ilūn]

Şeh-i Sulḡān İldırım ḡan şemsi çün ḡösterdi nūr
Māh-ı cam baḡrı ḡaçuban ḡaçdı ḡorḡup anda ḡöz
Tā ḡıyāmet devletiyle Şāh-ı Sulḡān Bāyezīd
Bāḡı ḡurup 'ömr-i baḡtı arta anuñ rüz birüz
Ḥāsedüñ tārik-i şeb-veş rü siyāh olsun yüzi
Şem'-veş miḡrāş ecl başın kesüp cānı ola süz

‘Ömr-i nūḥ itsün müyesser Ḥaḳ ḥitādan ḥıfz idüp
Nitekim itdi müyesser genç-i ḳārūnı künūz
Zī melek kim devletinde³⁷⁴ söylenipdür bu kitāb
Kim nizāmı nazmı birle dil nizāmı didi söz

Nesr: Ḥükemā ḳavlince çün kim ol şubḥ-ı dem yitdi seḥer ḳuşcağızları dile gelüp ötdi
tañ yiri ki ağardı Ḳuds-ı Mübārek mescidinūñ mü’ezzini ki ezān virdi zıllı ma‘būd
Süleymān bin Dāvūd yirinden def‘i tırdı mā’ tāhirden tāze vuzū ḳılıp miḥrāb yirine
vardı aşḥāb-ı kibār cem‘ olup geldi Ḥazret-i Süleymān imāmlıḳ idüp şubḥ namāzın
ḳıldı evrād oḳıyup tīg-i tevḥidle dīv ü racīm boynun tıoḳıyup namāzdan niyāzdan
fāriḡ ki oldılar andan du‘ā ḳılıp el yüze ki sürdiler ümerā vüzerā ḥükemā füzelā
mescidden ḳıḳup ḥalvet-i ḥāş ḳapusına vardılar Süleymān’ı ‘*aleyhi’s-selām*
selāmlamaḡa intizār ayaḡı üzerine tırdılar ez ān cānib Süleymān Ḥazreti daḡı
‘*aleyhi’s-selām* miḥrābdan Bismi’llāh diyüp ḳalkdı ḥalvet-i ḥāşına varup Mışr sultānı
ḳızı Mehīn Bānū serv-i ḳāmet valā ki ḥaddiyle ḥandān ḥandān³⁷⁵ şalınup şive-i nāzla
ḥelālī elin eline alup ḥidmetine yüz sürüp daḡı edeble ḳatına virdi Süleymān nebīnūñ
libāsın geydürdi nite şış ‘abāsın evvel cekinine şalup Ḥalil Peyḡamber ‘imāmesin
başına virdi³⁷⁶ ve ādem-i şafī şaçın biline kemer baḡladı ve nūḥ biḡi cübbesin egnine
şaldı ve Mūsā gelīm na‘linin ayaḡına geyüp ‘aşāyı eline aldı daḡı Bismi’llāh diyüp
[H-63b] ḥalvet ḥāşından taşra ḳıḳdı ḥāş ḳarşu varup baḡrı cübüştān gibi aḳdı her
birisi ilerü gelüp selāmlayup ‘izzetle alup serīr üzerine getürdiler nübüvvet taḡtına
ḳıḳarup yirlü yirüne geḳüp oturdılar. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Diñle imdi niçedurur şeh Süleymān mülketi
Görine tertīb üzre dīvān dutardı milleti

Aşlı birle şerḥ ideyin gūş idersün cān ile [K-64a]
‘Işḳla ammā vir şalavāt yā Muḥammed ümmeti

Nesr: Ḥükemā ḳavlince evvel nübüvvet taḡtınūñ ḳafāsında yedi şaf melāyike
müḳarrebūn tırdılar evvel on iki burucuñ melek-i müvekkelleri tırdı nite evvel
ḡamel burcınūñ müvekkeli Berḳayāyil melek ‘*aleyhi’s-selām* ikinci sevr burcınūñ

³⁷⁴ Devletinde] devletde H.

³⁷⁵ Ḥandān ḥandān] Ḥand-ı ḥandān H.

³⁷⁶ Virdi] Vurdu H.

müvekkeli Deşmür melek ‘*aleyhi’s-selām* üçüncü Cavzā burcunuñ müvekkeli Herüreş melek ‘*aleyhi’s-selām* dördüncü Sereṭān burcunuñ müvekkeli ṭurdı bu üslüb üzerine on iki burcuñ melek-i müvekkelleri ṭurıcaḡ yedi ıldızuñ daḡı melek-i müvekkelleri anlaruñ şaff-ı ne‘ālinde ṭurdılar nite evvel müvekkel-i ḡamer ki Emlıḡan melekdür ikinci melek-i müvekkel āfitāb ki Mekilūş melekdür fi’l-cümle yedi ıldıza müvekkel olan melāyike müvekkelün ṭurdılar ve anlaruñ şaf-i ne‘ālinde müvekkel Süleymān ṭurdı gördiler nūr-ı nāyile melekdür anuñ yanında nübüvvet ḡātemine müvekkel olan ‘Azeryāyil melek ṭurdı ve andan taḡt-ı Süleymānī’ye müvekkel olan Ḥırḡıyāyil melek ṭurdı ve sa‘ādet tācına müvekkel olan Keṭa‘ āṭāḡūr melek ṭurdı ve anlarıñ yanında müvekkel-i Bād Naḡmegāyil melek birle āteşe ve kürre-i nāra müvekkel olan Seḡṭāhilāyil melek ṭurdılar³⁷⁷ ve anlaruñ yanında müvekkel Abḡā ādāb Key‘ ḡişāyil melek birle müvekkel- Ḥāk Tam‘ āḡākāyil melek ṭurdılar ve anlaruñ altın yanında şaff-ı na‘ālinde müvekkel seḡāb amṭār ra‘d bahar Düşāyil melek ṭurdılar ve anuñ yanında müvekkel bi’l-ḡil ve Elledūd Derver iyş melek ṭurdı ve andan şecer kibār müvekkeli gelü Şalkāyil melek birle müvekkel-i Ḥaşābeş Şānmulār melekbirle ma‘ādinler üzerine müvekkel olan Sencāyil melek ṭurdılar ve anlarun altında şaff-ı na‘ālide dört dürlü Ṭabā’iyüñ müvekkelleri ṭurdılar nite müvekkel Şaf Aşuriş melek birle sevdā müvekkeli dem Dübesebe-i melek ṭurdılar ve balḡam müvekkeli Beliyürmiş melek birle sevdā müvekkil Ardimuş melek ṭurdılar ve andan soñra āşḡāb-ı aḡcār müvekkeli Herḡayāyil melek ṭurdı ve andan soñra müvekkel insān şerātāyil melek-i a‘zām ile müvekkel-i Bahāyim Şaḡbāṭā‘āyil melek ṭurdılar ve anlarun şaff-ı na‘ālinde yırtıcı ḡayvānlar ḡākım müvekkel Sebū‘ ‘Aşḡarsayāyil melek ṭurdı a‘vānlarıyla ya‘nī kim dört a‘vānı³⁷⁸ vardur maḡāribde olan sibā‘ üzerine Balhiyā Meşāreḡede olan sibā‘ üzerine ḡible cānibinde lan sibā‘ üzerine heryu‘ ve şimālide olan subū‘ şınıfına ‘Uleyānu melek ṭurdılar³⁷⁹ ve anlaruñ şaff-ı na‘ālinde yırtıcı ḡuşlar müvekkelleri geldiler nitekim bundan aḡdem zıkr itmişüz ki Bahāyim döt ayakluya dirler ki ot otlayıcı ḡayvānātdur feres ester üstür gibi ve sabā‘ cānver yırtıcı cinsi ve bebr ü peleng şir u neheng gibi ve atyār daḡı dört ḡısmdur [K-64b] havāyı ve āteşi ve berrī ü baḡrı ammā ki ḡuruda olan ḡuşlar daḡı iki şınıfdur bir bölük yırtıcıdur. ‘Uḡḡāb [H-64a] ve şaḡbāz ve tavşancıl gibi ikinci şınıf

³⁷⁷ Müvekkel olan Ḥırḡıyāyil melek ṭurdı ve sa‘ādet tācına müvekkel olan Keṭa‘ āṭāḡūr melek ṭurdı ve anlarıñ yanında müvekkel-i Bād Naḡmegāyil melek birle āteşe ve kürre-i nāra müvekkel olan Seḡṭāhilāyil melek ṭurdılar.] müvekkel olan Seḡṭāhilāyil melek ṭurdılar H.

³⁷⁸ Ya‘nī kim dört a‘vānı] Ya‘nī dört a‘vānı H.

³⁷⁹ ‘Uleyānu melek ṭurdılar] ‘Uleyānu ṭurdılar K.

hubûbât yiyici dâne tırtıcı Tāvūs ve horos ü süglün gibi. Pes bu taqdırce her şınıfuñ bir melek-i müvekkeli ve dört a'vânı vardır rub'-ı meskūnuñ dört küşesinde olan şınıfına hâkimdür. Ser-cümlesin şerh iderseñ sūz-ı tavîl olur ammâ maḥallinde tefşîli birle İnşâ'llâh şerh olunur. **Nazm:**

[Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilün]

Çün maḥalli gelse anı taqrîr idem³⁸⁰

Aşlı birle cümlesin ta'bir idem

Söz ki tekrâr olsa olur gâyet yemen³⁸¹

Pes mükerrer sözi ne tefsîr idem

Neşr: Hükemâ kavlince evvel sibâ' müvekkelinüñ şaff-ı ne'âlinde baḥr-i küfûfda olan etyâr-ı müvekkel Hemrâkil Melek tırdı ve andan ve kürre-i nesimde olan etyâr müvekkeli Hümâyün'la Hümâhâkim Kesfiyâyil melek tırdı ve anuñ şaff-ı ne'âlinde kürre-i nârı havâda olan etyârüñ Tahtuyü melek-i a'zam tırdı anuñ şaff-ı ne'âlinde baḥr-i etyâr-ı müvekkel ya'ni deryâlara ırmaqlarda olan kuşlar Hâkim-ı Derdiyâyil melek tırdı a'vânlarıyla kim esmâsı yirinde zıkr olına ve anuñ şaff-ı ne'âlinde berri murgân-ı müvekkel tırdı kim ismi bir kavilde Şelâyişdür ve bir kavilde Tamâhâ Benâyildür ve anlaruñ şaff-ı ne'âlinde müvekkel cin tırdı ki cin daḥı dört şınıfdur yirinde zıkr olmışdur ammâ ki şeyâtin zürriyatınuñ ser-cümlesine bir melek-i müvekkel hüküm ider ki ismine Mekâtâyil dirler ki dört a'vânı vardır evvelki a'vânı müvekkel-i cin Tam'ihâ Kehmâ'âyildür ikinci a'vânı müvekkel-i beri Tütüyâyil melekdür üçüncü a'vânı müvekkel Ehremenân Şarıkatâyil melekdür ve dördüncü a'vânü'l-müvekkel bi'l-afârit 'Acelciyâyil melekdür ki her birinüñ dört a'vânı vardır a'vânlarıyla Süleymân nebî nazarında tıurlardı 'âşi olan şeyâtin zürriyatın kudretten yaratılmış 'amüdle çarpup harek iderlerdi halk-ı 'âlem gözlerinde nihân-ı ehlu'llâh 'aynından 'ayân-ı etkiya vü enbiyâ vü evliyâ görüp fark iderlerdi ve anların alt yanında el-müvekkel bi'l-gülân idi ki ismi Kırtıyâyil melekdür ve anuñ şaff-ı ne'âlinde el-müvekkel bi'n-nesnâs Rehî'âyil melek tırdı ve anuñ şaff-ı ne'âlinde el-müvekkel bi'l-evhâm Hayâ Kemākâyil melek tırdı a'vânlarıyla ve anuñ şaff-ı ne'âlinde haşerât-ı ef'ıyyât-ı hayyât ve 'afârit şınıfına ve şâh-ı mārân 'askerine

³⁸⁰ Vezin bozuktur.

³⁸¹ Vezin bozuktur.

müvekkel olan Kefâhâtâyil melek tûrdı a'vânlarıyla ki esmâsı yirinde zıkr olupdur.

Nazm:

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Çuşadup tahtı tûruban niçe yüz biñ biñ melek

Yüzleri nûrından enver oluban şemsi felek

Baş başa çatup tûrurdı her biri kerrü benek

Rûh-ı kudsî mişl açup idüp kemer şehîr melek

Fi Zıkr-i Enbiyâ'-yı Benî İsrâyl

[K-65a] Hükemâ kavlince nübüvvet tahtınıñ kazâsında zıkr olan melâyike-i müvekkelün şaf bağlayup izn-i Rabbânî mu'cize Süleymânî birle ki tûrdılar andan nübüvvet tahtınıñ sağ kenârında benî İsrâyl'ün on iki sıbıtnuñ on iki biñ mu'cizâtı gün gibi zâhir olmuş enbiyâ'-ı müttakîn hulâşa-ı mâ' tın-i seccâdelü seccâdesin mihrâblu mihrâblarına şalup teveccüh-i Haqq'a kılup yirlü yirinde oturdılar. [H-64b] Evvel âdem-i âhîr Muhammed cem'-i gelmiş ve gelecek peygâamberler ervâha şalavât virüp Allâh'ı tekbîr getürdiler ol zemân Süleymân nazarında hâzır olan güzîn-i etkiyâ Âşaf bin Berhıyâ idi ve Nâşen Peygâamber ve Kâz Peygâamber ve Yünâşen bin Evyâşir Derde' bin Kemâhül Âşünhâ Özrâhî ve Hülkül bin Kemâhül ve Bedr Sün Peygâamber ve Ahyâşilün Peygâamber ve Evyâşir bin Âhî melek peygâamber ve Evliyâhü ve Miğâyhü peygâamber idi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

On iki biñ vardı hâzır ol zemânda enbiyâ vü³⁸² evliyâ

Hep benî İsrâyl ulusu oldı Âşaf bin Berhıyâ³⁸³

Mu'cizâtı her birinün gün gibi rüş idi

Şeh Süleymân Hâzretine itdiler hayr-ı du' â

Fi Zıkr-i Nesl-i Hârûn Şadât-ı Benî İsrâyl

Hükemâ kavlince yine nübüvvet tahtınıñ evvelki tabakasınıñ şol tarafında nesl-i Hârûn Sâdât reh-nümün toköz biñ miqdârı evliyâ etkiyâ eşefyâ' ulemâ külelâ kim Cumhür ile tûrurlardı şimşad ağacından kürsiler üzerindedür çeküp Süleymân

³⁸² Vezin gereği bu atıf vavının olmaması gerekir ancak anlam gereği bırakılmıştır.

³⁸³ Vezin bozuktur.

nazarında oturlardı kim anlaruñ alāsı Şādık bin Evyāsir Ğüce bin Evyināz ve Hıyū bin Evyināzu ve ‘Acezyā bin Şādık ve Keresī ve Peleşī mişl-i Sādāt āl-i Hārūn ‘ulemā vü fuželā ekmel-i külelā zū fūnūnlar dağı yirlü yiründe tururlar. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Cümle Sādāt nesl-i Hārūn etkiyā

Heb vilāyet issi kāmīl ehl-i Haq vü bī-riyā

Hük-m-i şevr ile iderdi cümlesi şālih ‘amel

Emri Haq’dan taşra her giz basmaz idi kimse pā

Der-Beyān-ı Server-i Selātin

Hükemā kavlince yine nübüvvet tahtınuñ ikinci tabağasında on dört biñ dünyā pādīşāhları rubi‘ meskūñ sultānları heft ü kişver hanları Mısr sultānı Celāle’d-dīn ki Firā‘vuniyye melikiydi ve İrān Sultānı Keykāvus bin Keykubād ve Tūrān meliki Efrāsiyāb ve Endelūs meliki Hüsrev Şāh ve benī Āşfer serveri Bilād Şāh ve ‘Amālika Sultānı Sührāb şāh ve Yūnān meliki Kuṭāṭ Han Koştāntīn tekfūrı Kayşer mişli Şāh-ı Şāhān han Hākān zerrīn Cevheri Şāh nişinler üzerine geçüp Süleymān nazarına karşı diz çeküp oturdılar ve her melekūñ kafāsında zerrīn kemer hāş kullar ayāğın turup ellerin tīr u tebere tīğ-i sīre urdılar. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Her biri Sultān-ı ‘ālem baħr u berr iskenderi **[K-65b]**

Şark u ğarbuñ mālīki derbān-ı Rūm’un kayşeri

Şeh Süleymān Hazretinden ğayrı hāne bir zemān

Kimseye kılup itā‘ at olmamışdı çākeri

Der-Beyān-ı Vüzerā vü Hükemā³⁸⁴

Hükemā kavlince andan soñra nübüvvet tahtınuñ ikinci tarafınuñ şol tabağasında dört biñ dört yüz kırk dört hikmetde māhir hükemā ile ve ölümden ğayrı derde dermān itmege kādīr etībbaıyla kevākib seyrine vuķūf u nāzır mūneccimīn ve ‘uķalā ile ve dīvān-ı defter bağlamış ekmel-i şu‘arā-yı zürefā ile ve Loķmān hakīm ve Fişāğores ve Tevīdi ve Feylesov-ı Ekber ve Baṭlamyus Hakīm ve Ağinyānūs Hakīm ve Belīnās Hakīm ve Tātūrīs hakīm dağı ‘Āc ābnūsı şandallar üzerinde Süleymān nebī **[H-65a]**

³⁸⁴ Der-Beyān-ı Vüzerā vü Hükemā] Neşr H.

nazarına karşı zıkr olan melik-i etibbā seyyidü'l-ḥükemā diz çöküp oturdılar³⁸⁵. Aşhāb-ı taḳvīm ve erbāb-ı ta' zīm mişl-i şākirleri ḳafalarında yir yir ayağın ṭurdılar 'ilm-i ābdān ve 'ilm-i edyāndan baḥş itmege başladılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Her birisi ḥikmet içre olmuş idi feylesof

Ne felek esrārına bulmuş hey'et ile vuḳūf

Çıkarup taḳvīm iderdi ḥükmi anlar bī-ḥilāf

Kim bilürdi niçesi gerdiş ḳılur çarḥı şurūf

Der-Beyān-ı Ḥavāşş-ı Süleymān 'aleyhi's-selām³⁸⁶

Ḥükemā ḳavlince ba'd-ı ez-ān nübüvvet seririnüñ üçüncü ṭabaḳasınıñ sāğ tarafında Sām-süvār kürsisinde Ḳāhir bin Sām şāhib-ḳırān nīk-nām geçüp oturdy ve anuñ yanında Süleymān nebīnüñ on iki ser-nefer mülük-i ḥavāsı ābanūsī kürsilerde geçüp edeble ṭurdılar ki her ayda birisi Süleymān dīvānınıñ ḥarcın ḥāşılın görürlerdi. Yil āḥir olunca defter ile ḥisābın virirlerdi ve her birisi üç biñ pāre köy ve altmış altı pāre şehri mu'azzam ve kırık sekiz pāre il sekiz pāre vilāyet kilidi memleket ḥāfızı ḳal'alar ḥāşılların yirlerdi. Ḥizmet-i Süleymānī görürlerdi. Nite evvel Muḥarrem ayında Aluven bin³⁸⁷ Ḥinnān ikinci Şafer ayında Be'nābin Āhīlūd üçüncü Rebī'ü'l-evvel ayında Yābir bin Menāşī' dördüncü Rebī'ü'l-āḥir ayında Ahīnāzū bin 'Azū beşinci Cemāziye'l-evvel ayında Ahīmā'ışna Fetālī Süleymān'üñ güyegüsidür. Altıncı Cemāziye'l-āḥir Be'nābin Hūşī yedinci Receb ayında Yehūşāfet bin Fārū' Süleymān'üñ güyegüsidür. Sekizinci Şa'bān ayında Şem'ī bin A'lā toḳuzuncu Ramazān ayında Kūd bin 'Avrī onuncu Şevvāl ayında Benhūdī on birinci Zī'l-ḳa'de ayında Bendekeri on ikinci Zī'l-hicce ayında Amīnāzū ve bunlaruñ altı yanında Yehūşāfet bin Asīlūd beglerbegi oturdy ve anuñ yanında Benāyāhū bin Yehūyāda' beglerbegi ṭururdy ve anuñ altında Azūnīrān bin Avda ayağın ṭururdy ki ḥarāc defterin ol yazurdy ve anuñ yanuñda 'Azeryāḥūben Nāşen ki ser-'asker idi. Ayağın ṭurdy ve andan soñra muḥaşşal Māl-i Amtūn-ı Emīn Azeryāhū bin Şiṣā ve Emīr Şādīḳ bin Şiṣā [K-66a] ayağın ṭururlardı ki bunlar dīvān kātibleri ve ḥazīne yazıcıları idi ve andan Aḥī Şer ki kilārcı başıdur ve Nāvil bin Nāşen ki emīr-i 'alemdür ve Kel'ād

³⁸⁵ Oṭurdılar] ṭurdılar H.

³⁸⁶ Der-Beyān-ı Ḥavāşş-ı Süleymān 'aleyhi's-selām] Neşr H.

³⁸⁷ Alūven bin] Alūben H.

Barçalı ki apucular kethüdāsıdur ve Cābūr Nāşen ki āvıuş başıdur ayağın ururlar.
Nazm:

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Gör ne devlet virmiş idi Şeh Süleyman'a İlāh
K'ins u cin u vaşş u ayra olmuş idi pādişāh

ün gazāya niyyet idüp cem' iderdi o şāh
Hāk-i insān bürür idi gök yüzün perrān i şāh

Der-Beyān-ı āyife-i Cinnīyān u Perrīyān

Hükemā avlince andan soñra yine nübüvvet tahtınıñ üçüncü tabaasınıñ şol arafında cin nesli cān aşlı ve dağı perī şınıfınıñ melekleri ırdı. Nite ol cān avm-i seyyidi ervāh ulusı 'āil u kāmیلün yüzi şulusı hoş hulusı Rūh şāh cinn birle perīler melik-i Hümāyūn Şāh perrī han ve cinnīler ulusı Elhinc-i Cinnī hālīfesi Cubhīye bin Ceberrūt Cinnī birle yedi yıldız tābi' cinnīlerüñ müvekkelleri evvel Melik-i Amer ikinci Melik-i Dehneş hālīfesi Ekdüriş [H-65b] Cinnī üçüncü Melik-i Meytaavuş dördüncü Melikü'l-meymünü'l-a'zam beşinci Melik-i Sepīdü'l-'azm altıncı Melik-i Şehmüreş yedinci Melikü'l-anef geçüp zerrīn sīmīn kürsilerde arār itdiler ve andan ol fīl tenlü evren ağızlu ejderhā dillü azā vü adere arşu varıcı dūnyā olusı leşkere cevāb virici cin ser-hengleri yirlü yiründe ırdılar. Nazar-ı dīvān-ı Süleymāniyye urdılar ālīshān Mālīshān perrī gibi ve Kebdüriş Gendüriş ve Kiflīs ü Müflīs ve Hımım Tekvīn mişāl tekvīnlerüñ ururlar a'vānlarıyla **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Her birinüñ hūkm içre niçe biñ biñ cinnī var
Kim iderdi hizmetini leyl ü şeb şubhı seher

Bir birine beñzemezdi şekl ü vaz' ı heybeti
Kim mübeşşer göricek alurdı gāyet çok 'iber

Şeh Süleymān Hāzretine cümle ākir oluban
Emr-i Hāk'la idüp ā' at pāyına yüzün sürer

Der-Beyān-ı Zıkr-i Ehremenān ü 'İfrītān

Ḥükemā kavlince anlarıñ altın yanında şaff-ı ne' ālde Ehremen ser-neferleri Ca' ca' a- i Dīv ve Qanṭḥār Dīv ve Aḡrās Dīv ve Qoṣṭād Dīv ve Medāris Dīv ve Cāveris Dīv ve Qāmūs Dīv ve Sertāq Dīv ve Ḥaṣḥāṣ Dīv mişl-i Ehremen 'afārīt-i ruḥāmī aq mermerden kürsilere geçüp herḥangi oturdılar³⁸⁸ ve a'vānları gürz-i girānları omuzlarına urup başları üzerine göturdiler. Ayaḡın ṭurdılar eyle ehremenlerdür ki her birinüñ qāmeti kūḥ-ı Elbruz'a ve başları kulle-i Qāfa ve gözleri Merrīḥe ve cünbüşleri evrene ve ṭuruşları Merrīḥ Keyvān'a beñzer. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Çün sikender seddi ṭurur her biri yirinde pes
Gök yüzi qatrānı reng ider göge virse nefes

Merrīḥ u Keyvān felekde qorqar anları görüp
Heybetinden burca sıgup itmez oldu sözü bes

Der-Beyān-ı Tāyife-i Maḥlūqāt-ı Ümem

Ḥükemā kavlince Ba' d-ı ez ān nübüvvet [K-66b] kürsisinüñ dördüncü ṭabaqasında yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūqātuñ yitmiş ikinci millet-i mevcūdātuñ ecnās-ı muḥtelifesi ser-hengleri ṭururlar. Ḥizmeti Süleymān'a yüz urdılar. Nite cāmūs tenler ve ḥerpālar ve seng-serler ve ser-çeşmler ve simurḡ-serler ve üstüḥān tenler ve debe-gözler ve semek-serler şüster-pā ve kerden-dırāz ve kelīm-güşeler ve neheng-serler mişāl kūḥ-ı Elbruz maḥlūqātı cinsi cinsin birle qorqunç şüretle 'acīb-i ḡarīb hey'etle dillü dilünce muḥālif luḡāt birle kelimāt itmege ḥalq görüp 'ibret ṭutmaḡa başladılar.

Nazm:

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Her birinüñ bir birine beñzemezdi şüreti
Kim mubaşşar göricek alurdu ḡāyet 'ibreti

Dilleri vüḥūları cünbişi vü fi' li hem
Heb muḡāyirdi muḥālif añla nādir ḥikmeti

Der-Beyān-ı Dīvān-ı Meşāf-ı Ḥayvānāt

Ḥükemā kavlince yine dördüncü ṭabaqanuñ şol ṭarafında ḥayvānāt-ı kivār Fil Maḥmūd ve Ḥinik İşḥaq ve Ester Qarūn ve Ba' ir-i Şāliḥ mişl-i ḥayvānāt envā'

³⁸⁸ Oturdılar] Oturırlardı K.

maşnū‘āt turlardı nite evvel Fīl Maḥmūd şanasın ki kodesi kubb-e hirmāndur. Dört ayakları şanki dört ‘amūd yirine tırdı. Hemçün ki ye‘cūc sed veyā ol durur şana gök yüzinde burc-ı esed ve fil-i ebū hüccāc yanında Hınık İshāk ki [H-66a] ve Ebū Menkād tırrdı. Nite ‘aşkar-şifat düldül-hey’et āhū gözlü kamer yüzlü ra‘d avāzlu kāmçı kuyruklu peykān kulaklı gergedan toynaqlı şıgın geyik şağrılı ebrişim yililü bebr ü beyān göğüslü yel yürüişlü każā vü kader segirdişlü şuya t̄alib yüzüci neheng gibi t̄āga ađup taşa gidici peleng gibi niçe kerre ğazā için Ḥazreti Süleymān üstüne binmiş süre-i ve’l-‘ādiyāt zeyhen şānına inmiş. Ğazāt atları yanında tavīle bile bağludurur. Eyle atlar ki *fālmūriyāt kaddehan*³⁸⁹. ol atlarıñ haqqında dinmiş ve hımār şınfı dağı anlarıñ altı yanında cinsiyle tırrlar. Kulak kabardup kabī āvāzlu hoşh‘ān gibi çağırışurlar nite *inne enkere’l-eşvātī le-şavtü’l-ḥamīr*³⁹⁰. āyetin okıyup çağırışdılar ve anlarıñ muķābelesinde ol ‘Arabī Hecīn develer dağı muğalçin gözlerin süzüp sīmurğ ser-pū yünlerin uzadup dīvān-ı Süleymāniye nazār kılup gözedüp tırrlar idi. *Fā‘te‘bīrū yā ulī’l-ebşār*³⁹¹. mücibince görenler bakup ‘ibret alırlar idi. Ḥalk-ı ‘ālem dağı ol ‘acīb-hey’et ğarīb-şüret cümellerüñ cemālin görüp *Ve ilā’l-ibil keyfe ḥulikat*³⁹². āyetin okıyup ve ala kalırlardı ve anlarıñ şaff-ı ne‘ālinde fatir cinsi ki ser-neferine Ebu’l-āḥḫali. dirlerdi miskīn reng āhen nāḫun düldül hey’et-i gergedan şevket nīze hazır kulaklı pīl karınlı öküz bilekli bād-ı seḫer yürüişlü hūb-reftār deve totaqlı şıgın geyikli gözlü kolan-şüret düldül ḫaydar [K-67a] yüzlü kārūnī yādigār tavīle-i Süleymānīde ki tırrlardı. Gāḫ at nesline Ceddümüzdür diyü nisbet iderlerdi gāḫ atasına ‘āk olmuş ḫarāmāzda gibi hımārla ḫuşūmet iderlerdi ve anlarıñ şaff-ı ne‘ālinde şığır şınfı kim tırmışlardı. Ğamze okın urmağa her birisi dişi üzerine gergedan şāḫinden yaşatmış yaylarını kırmışlardı ve koyun koçı dağı geymiş İsmā‘īl gibi sūkūta varup tırmışdı. Ḥalīm u selimligle dīvān-ı Süleymāniye göz urmuşdı sibā‘ arasında her gāḫ ki kūrda nazār idüp bakardı Süleymān kōrkusından kūrđın cānı³⁹³ ağzına gelüp āḫi dütünü felege çıkardı ve āhū dağı yed-i beyzā remzīn ider şecer gibi şāḫini başına almışdı. Ḥıḫāy hūbları libāsınleyin benekli muraşsa‘ kātānın çignine şalmışdı. Çeşm-i şehlāsını süzüp pars kaplan ve kelbe kim bakarlardı a‘ vānı biz ğāliye işāret devri Süleymānīdür. Dīv beşāret idüp birbirine göz kağarlardı

³⁸⁹ At ayaklarını taşa vurmasını

³⁹⁰ Muhakkak ki seslerin en çirkinini elbette eşeğin sesidir (Lokmān 19).

³⁹¹ Akıl sahiplerinden ibret alın (Haşr 2).

³⁹² Bakmazlar mı o deveye nasıl yaratıldı? (Ğāşiye 17).

³⁹³ Kūrđın cānı] Cānı H.

anlaruñ ğamzın remzin³⁹⁴ yırtıcı cānverler re'is seb'-i esed ki görürdi. Ğazabından ağız açup kıyruğın çenber kılıp niçesin seddi İskender gibi yire ururdu ve gögsini yelken gibi yile girüp hışma gelürdi ve lākin na'ra urmağa Süleymān korqusından yire seküp taht-ı pāya yüz sürdi ve kaplan dağı töhmetini begterin çignine şalmışdı ve rüstemī hañcerlerin kıynağına almışdı. Burc-ı 'aqrab gibi kıyruğın başı üzerine döküp ki egerirdi. Çarğ-ı gerdün kim kim ötüp tās-ı felegi zengüle gibi çigerirdi ve çetük dağı cübbe-i 'anteri geyüp bıyıkların şıgayup [H-66b] bürüp göksini şir u peleng bebr u neheng bigi gerüp ki yerinde tururdu müşila dirāğüş idüp geçen mācerānuñ 'özrin dilerdi. İtdi ki cürme tevbeyi kılıp eli kimi ağızın yalardı ammā ki yine fūrşat gözedüp yuvın uzadup fāre etin yimege diş bilerdi ve lākin odam Süleymān korqusından riyā-yı zāhid gibi tāze āb-dest alup el yüz yuyup tesbīhe meşğul olmuşdı. **Nazm:**

[Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilātün - Fā'ilün]

Her ne varsa ger bahayim ger sibā' vü cānıver

Cānıverden tā ki varsa 'ālem içre cānı ver

Emri Hağ'la Şeh Süleymān hizmetine kamusı

Çākir idi bebr ü şir u ger nehengi ne ki var

Der-Beyān-ı Tavāyif-i Haşerāt

Hükemā kavlince andan soñra nübüvvet tahtınuñ beşinci tabağasınıñ sağ tarafında Haşerāt-ı re'is müvekkel-i hayyāt melek-i Şāh-ı mārān dağı ilan hey'et ādem şuret kamer alınlı bādem gözlü taratma burunlu güler yüzlü kākül-i hūbān bigi iki geysüsi var. Müşk-i 'anberleyin ve başında şāhı şavķ virür. Yāķüt Aħmerleyin giysülerin iki tarafa uzadup kanadların kemer kılıp la'lin tabağ içinde turmuşdı ve andan soñra ol kanadı üzerini yetmiş eriş şu' bān-ı [K-67b] şāh-ı mārān bindi yıl kanadlu üç başlu evren gevdesi deryā-yı Nīle beñzer başı kubbe keyvān dişleri ħurmā ağacı gibi uzun gözleri cehennemdeki ve adı nīrān kanadları kara bulut bigi açup heybetinden yanında olan tāyife kaçup tururdu ve sağ tarafında şāh-ı mārānuñ ejdehālar tururlar ki eñ kemīnüñ kāmetsi tağa ağızları şalyaları bulanık akar şaruca ırmağa ve gözleri cehennemī ocağa dişleri dişleri³⁹⁵ keskin pūlād bıçağa şüretleri çukur olmuş karañu bıçağa beñzer ve ejdehālar kafāsında hayyāt dağı 'Arab fellāhları gibi alaca

³⁹⁴ Ğamzın remzin] Remzin ğamzın H.

³⁹⁵ H-] iki defa yazılmış

hırkaların çignine urmuşlardı ve muğaylân dikenini gibi bir birine şarmaşuban tırmuşlardı ve efâ'î dağı zehrleri dimâğlarına siñmedüğünden harekete gelüp hayyât arasında kim yürürlerdi. Gâh nîze-i qahramân gibi uzanup gâh kemân-ı rüstem gibi kurulup gâh hançeri kâvus gibi egilüp gâh zülf-i nâ-mihribân gibi çenber olup Şâh-ı mârânı çevre alup turlardı ve 'ağârîb dağı raqîb hâsîd yüzi gibi hâsedinden beñzi şarardup ki turlardı ağyaz bî-dîn saqalı gibi ayakların şarmaşdırup kıyruğın depesine degüp burc-ı 'ağreb gibi çarha girüp semâ' ururlardı ve hezâr pâlar dağı metin alacası sepîd u siyâh-reng nemedîn gerdenine şalmışlar idi ve zehr-nâk nişterlerin ellü eline almışlar idi. Rişte-i bahrî gibi her birisi uşağı ve irisi bir birine tolaşmışdı³⁹⁶. Ğammâz saqalı kılları gibi karcışup bir birine el ayak şunup ulaşmışdı. Gâh zülf-i tarrâr gibi uzanurlardı gâh kâfir zünnârı gibi kadlerin kemer kılıp gâh tîr-i ecel gibi toğrılıp gâh kemân-ı qazâ gibi egrilüp şâh-ı mârân nazarına qarşu qadd-ı hamîde kılıp turlar idi. Hayyât u efâ'î cinsine nazar idüp ejdehâlar pâyına yüz sürerlerdi. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilâtün - Fâ' ilün]

Var kıyâs it Şeh Süleymân Hazretini nâ-müdâr
Kim ne a' zam pâdişâhdı ' âlem içre kâmkâr

K'ins ü cinnî vaşş ü tayrı râm idüben aña Haq
Çaker itdi ejdehâyı dağı bile mür u mâr [H-67a]

Der-Beyân-ı Muşâf Havâm

Hükemâ kavlince yine beşinci tabakanuñ şol tarafında mürçe cinsi turlar havâm cinsiyle nite evvel şafda Neml-i kebîr idi ki adı Münzireydi. Kıızıl yâkût hoqqa üzerine geçüp Süleymân nazarına qarşu turlardı hizmet kemerin biline bağlayup tesbîh-i Haqq'ı diline getürüp secdeye yüzün sürerdi ve Mürçegân çerisi uşağı ve irisi *lâ yü'ad ve lâ yühşâ*³⁹⁷. bir birine qarışup qaynaşurdu. *Men talebe ve cednâ*³⁹⁸. Mücibince zehîre irgemege neml-i kebîrden icâzet ola diyü sevnişüp oynaşurlardı. Pervane cinsi dağı her biri semenderî ridâsın çignine şalup Yâ Hâlîkü'l-envâr diyü tesbîh-i Haqq'ı dile alup gümüşden qanadcıkların [K-68a] açışup hevâ-yı zülf-i yârla şeb-târınuñ içre uçışup ol hecr-i dilber-târına giriftâr olan her gice şubha dek tân

³⁹⁶ Tolaşmışdı] Ulaşmışdı H.

³⁹⁷ Sayısız ve hesapsız

³⁹⁸ Kim bir şeyi ister ve elde etmek için ciddî çalışırsa istediği şeye ulaşır.

ağlayup yaş döküp bî-dâr olan şem‘inüñ zerrîn taht üzerinde oturduğın ve nûrânî fağfûri tâcı başına ördüğün meclis-i Süleymânî’de ki gördiler çevresin alup ihâta kıilup tûrdılar. Pervâne oldu ki pervâne diyüp uçdı kenâr-ı şem‘e geçdi. Lebini büse-kenâr kıilup leb-lebe ki virdi. Şehdin emerken nûş u nîş olup tatlu cânın virdi. Firâkı odına duymayup cigerden kebâb idüp kıanadcuğların yağıdı ve âhser tâ vuşlat kııldı. Kıyâmete diyü âh itdükce dütüni felege çığıdı ve anı görüp bâkî pervâne kıymayup baş u cânâ Eyyüb-ı şâbir gibi şabr idüp tevekkül serîrine yüz sürmege başladı ve ba‘zı rakş urup ba‘de’s-semâ‘ mekâtibe gelüp dilince Süleymân’a alkış virmege başladı ve mekes ü zebân cinsinüñ seyyidi dağı ağı billür Hakk’a üzerine çığıp neml-i kebîrûñ şağ tarafında tûrdı. Hizmet-i Süleymâniyye per açup kim pervâz ururdu ve üyez sınıfı dağı pil sınıf hortumcuğların hançer-tîz gibi bileyüp hûn-ı Nemrüd gibi bileyüp hûn-ı Nemrüd gibi ‘adü kıanın içmesini Süleymân’dan dilince dileyüp kıadırûñ kıudret-i ber-kemâlin şâni‘üñ şun‘ celâlin göstermege ol za‘îflığla ki kıanadcığların açarlardı a‘zm-i mağlûkâtuñ nişter urup kıana kıana kıanların içerlerdi ve pîllerüñ kıulağına girülerdi ve ejdehânuñ dimâğına zağm ururlardı ve gâh Süleymân kıorğusından gelüp yirlü yirinde tûrurlardı ve zübâb mihterinüñ dağı şaff-ı ne‘âlinde kıara siñek ser-neferi zübâb gibi ızın-i Rabbânî hükmi Süleymânî birle şaru yâkıüt Hakk üzerinde nazâr-ı Süleymâniyye mukıabil olup tûrmışdı. Dilince devletine du‘â kıilup elin yüzine gözine sürmişdi ve zübâb sınıfı dağı bî-şumâr ve bî-karâr sınıfı sınıfı birle ba‘zı tûrup ba‘zı kıanad açışup uçmışdı ol za‘îflıqla a‘zam-ı mağlûka cür‘et göstermege gidüp yarışup bir birin geçişürdi. Gâh memleketi deme çeküp bu dağı ejdehânuñ kıafasına kıara bulut bigi seffle inerlerdi ve gâh ol kıan içici kıağın arslanlaruñ kıorğmayup gözlerin kıonarlardı [H-67b] ve gâh nehenglerüñ ağızı içine girüp diline zağm ururlardı ve gâh server selâtinlerüñ tâcında kıarâr kıilup tûrurlardı³⁹⁹ ve gâh meleklerüñ yüzine gözine kıonmak diledükçe şâhlar siñegi redd idem şanup kendü eliyle kendü yüzine kıabanca ururlardı ‘uğalâ kıadırûñ kıudretine hayrân kıilup sinek ucundan ‘acze varduğına ‘ibret olurlardı. *Kavlehu te‘âlâ Tebareke’l-lezî bî-yedihi’l-mülkü ve hüve ‘alâ küllî şeyen kıadır*⁴⁰⁰. âyetin dillerinde tekrâr iderlerdi.**Nazm:**

[Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilün]

Biñ bir ümmet nâgeh varsa cümle halk [K-68b]

³⁹⁹ Tûrurlardı] Tûrdı H.

⁴⁰⁰ Mülk elinde (kıudretinde) olan O (Allah) mübarektir. Ve O herşeye kıadirdir (Mülk 1).

Yetmiş iki millet ile cavk cavk⁴⁰¹

Yüz yigirmi dört şıfat maḥlūk ümem
Anda gelmişdi temāmet biş ü kem

İns u cinn ü dīv ü ‘ifrīt ile gül
Ṭurdı dīvān içre cümle sağ u şol

Kim çerende ḥāki ṭıtdı şarḳ u ğarb
Kim perende göki ṭıtdı ki ‘aceb

Gök yüzün ḳapladı açup perr ü bāl ḳuş⁴⁰²
Yir yüzün ṭıtdı seb‘i yırtıcı vuḥūş

Baḥr u berde ne ki varsa cānever
Cem‘ olupdı anda nāgeh cānı ver

Diñle imdi ḳışşa nedür yār-i cān
Vir şalavāt Muştafā’ya bu zemān

Der-Beyān-ı Eşnāf-ı Murġān

Hükemā ḳavlince ḳışşayı muṭavvel itmeyelüm ki ser-cümlesin zıkr iderseñ dīvān-ı Süeymān şerḫi niçe mücelled kitāb olur kim henüz bu maḥalle gelinceye dek Süeymān nebī mülkinde şerḫ-i nişfi temām oldu kim henüz Süeymān biñ bir ümmet baḥri maḥlūḳı naḳarına gelmedi ki biñ bir ümmet altı yüz bir dürlüsi deñizdedür ve dört yüz dürlüsi ḳurudadur ve āteşī maḥlūḳāt ve küllī ‘alemde olan ṭāyife ve kūh-ı Elbruz’da olan yüz yigirmi dört dürlü maḥlūḳātuñ ekşerī henüz gelmedi kim salṭanat-ı Süeymānī ‘aleyhi’s-selām memleket şāhānı şol vaḳt kemāl bulur ki yil taḥtını götürmekle dördüncü ḳāt ḳāf mülkine vara. Niçe biñ dürlü ‘acāyibāt u ğarāyibāt göre ve her yirüñ ṭāyifesi gelüp fermān olalar. Pes bunuñ şerḫi henüz ṭavıldür. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Şeh Süeymān-nāme’sinüñ olduĝı a‘zam kebīr
Biñ bir ümmet vaşfidur kim şerḫ olısar dil-pezīr

Ba‘zı daḫı zıkr olısar on sekiz biñ ‘ālemüñ

⁴⁰¹ Cavk Cavk] Cavf Cavf H.

⁴⁰² Vezin bozuktur.

Kim Süleymān itdi seyrān cümlesini irüdür

Ender Şıfat-ı Dīvān-ı Süleymān Vaşf-ı Murğān

Hükemā kavline nübüvvet tahtınuñ seriri ki yedi tabaquadur ve tavli yüz ferseng ve ‘arzı elli mıldür. Altıncı tabaçasında dağı şağ şadrında maţbağ-ı Süleymānī vecbeh- hāne-i şāhānī vardı ve kilār u enbār ve cemī‘ zahīre-i nev‘ ile şaklamağa hücerāt vardı. Biñ bir ümmetüñ bahāyim ü hayvānātuñ⁴⁰³ ve haşerātuñ zahīresinden ve murğānuñ hūbūbātından ve yırtıcı cānverlerüñ yidügi balıq etinden ğayrı yalıñuz biñ bir ümmetüñ içinde ādemī-zād için hūn-ı Süleymānī kim maţbağda bişerdi. Üç yüz on üç kazkanlar vardı ki ehremenler anı uçak taşından düzmişlerdi ve her bir kazkanuñ içinde on deve şıgardı ve kazgan vardı ki içinde yüz koyun bişerdi Süryānī kavline ‘Umrānīler kitābında şöyle gördüm ki her gün Süleymān’uñ [H-68a] Maţbağında ‘Arab manzarı hisābınca otuz müdsimīd unı harc olurdu ve altmış müt harcı undan ğayrı ve günde iki nevbet hūnī çıkardı. Her nevbette on şıgır ve yigirmi [K-69a] atuñ ve on deve ve yüz koyun bişerdi. Şikār etinden ve besleme ğorosdan ğayrı ve on iki biñ zerrīn kemer kol çāşnigiri vardı ve kırk biñ tavīle etleri vardı ve kendü bindi on iki biñ ‘Arabī hāş atları vardı zīrā ki Süleymān Hāzreti ‘Aleyhi’s-selām atası Dāvud Peyğāmer gibi ğazā kılıcı idi ve atı ğāyet severdi. Şöyle kim bir pādīşāhda bir eyü at işitse bahāsından ziyāde virüp alurdu ve süvār olup ğazā kılurdu ve mucāhid idi ve Süleymān’uñ hükmi salţanatı Fūrāt şuyından tā Mısr haddine degin idi diyü ehl-i Zebūr böyle naql iderler ve ammā ki tārīh-i āherde ve tefāsirde naql-ı eşağ budur ki Süleymān nebī hāzret-i ‘aleyhi’s-selām Kāf’ dan kafa ‘āleme hükmi itdi. Yıl tahtını götürürdi. nitekim kelām-ı kadīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *Qavlehu te‘ālā ve Süleymāne’r-rīha ğuduvvu-hā şehrun ve revāhuhā şehrur*⁴⁰⁴. ve dağı Allāhü tel‘ālā Süleymān’a yili ve cinni ve insi müşeħħar idüp ve perrī vü perrān u murğān fermān-ber olduğına kelām-ı temcīdine ve kitāb-ı tevħīdinde Hāğğ te‘ālā hāzreti buyurur ki *Qavlehu te‘ālā Ve huşire li-Süleymāne cünūduhu mine’l-cinni ve’l-ins ve’t-ţayr fe-hum*⁴⁰⁵. ve dağı hāzret-i Süleymān’a Hāğğ tebāreke ü te‘ālā *celle celālehü* mantıķı’t-ţayrı bildürdi ve cemī‘ eşyānuñ tesbīhine hāl dilince muţtalī‘ oldı.

⁴⁰³ Hayvānātuñ] Hayvānuñ H.

⁴⁰⁴ Allah Süleymān’a rüzgardan güç verdi ve bir ayda gideceği yolu birkaç saatte gitti (Sebe 12).

⁴⁰⁵ Süleymān’a hem cinden hem insandan hem kuştan oluşan bir ordu verdi (Neml 12)

Nitekim kelām-ı Rabbānīde ve kitāb-ı sübhānīde gelür ki *Yā eyyuhā'n-nāsü 'üllim-nā menṭikü't-ṭayr ve ūti-nā min külli şey'in*⁴⁰⁶. **Nazm:**

[*Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün*]

O Süleymān ibni Dāvud ide mürsel Ḥaḳ rasūl

Hem cihānuñ şahidi ḥalkı cihān olmışdı ḳul

Cümle ḥalkuñ dillerin bilürdi külli ne ki var

Dillerince dād-ı üstād eyler idi pür üşül

Neşr: Ḥükemā ḳavlince tārīḥ-i eṣaḥ budur ki zıkr olındı ve daḥı naḳl-i Loḳmān budur ki ḥün-ı Süleymāniyye günde bir vaḳiyye toz ḥarc olurdı ve ol ḳazgānları ki dīvler uçaḳ taşından işlemişler idi. Her ḳāzgāna kırḳ deve ve yāḥūd iki yüz ḳoyun girürdi. Ammā ki her gün ḥānına ki ḥün-ı insānīdür. Ğayrı ümmet ḥünında ğayrı kırḳ deve yüz şıḡır ve biñ ḳoyun bişerdı ve ḳuds-ı mübārek kilesiyle biñ müt on simīd çörek olurdı. Ğayrı etmek ḥod ḥisāba gelmege ne ḳadar etmek ḥarc olurdı ve ziyāfet-i Süleymānī'nüñ Ḥod şerḥi tavīldür. İnşā'llāḥü te'ālā Süleymān Ḥazreti '*aleyhi's-selām* Mekke'ye varduḡı ḥinde cemī' eşyāyı ziyāfet itse gerekdür. Ol ḥinde ḥün-ı Süleymānī tafşil birle temām zıkr itseñ gerekdür. Şimdi maḥal degül nite serī-i Süleymān'uñ altıncı ṭabaḳanuñ şol ṭarafında yir yir kürsiler ḳurulmuşdı. Bezzāstān-ı Süleymān ṭurmuşdı. Tācirler şanduḡı şanduḡında oturlardı altun gümüş avadanluḡın ortaya getürürlerdi [H-68b] [K-69b] dükkānlu dükkānın tezyīn ḳılurlardı beyne'n-nās dellālar envā'-ı met'ā-ı bey' men yezīd idüp onun on bir üzerine ta'yin iderlerdi ve bir ṭarafda daḥı eşbāzlar envā'-ı dürlü dürlü loḳmalar⁴⁰⁷ bişürüp şatarlardı ve ḥelvāyiler daḥı 'asel-i musaffādan 'alādīni ḥalvā bişürüp şehde şekkerler ḳatarlardı ve şerbetçiler fuḳaḡı bardaḡın zer nigār iderlerdi. Sükkeri mısırı azup cüllāba ḳatup şerbet ihzār iderlerdi. Ol şanem dil-rubālar güneş ṭal'at ve mehlikālar fuḳaḡı bardaḡın aḡzına alup ki leb-ber-leb emerlerdi. 'Uşşāḳ-ı miskīn ḳarşularına geçüp ḥayrān olup aḡız açup ḳaṭresine cān virmege umarlardı ḥūblar maḥbūblar ṭālibleri ser-gerdān iden maṭlūblar ḡamz idüp bir birine kim baḳışurlardı. Ḥarīf-i la'lümi emsem derdüme olurdı emsendür ola diyü 'uşşāḳa ṭa'n idüp göz ḳaḳışurlardı. Fi'l-cümle Süleymān'uñ serīri salṭanatında bu zıkr itdügümüz maḥlūḳāt envā' şıfāt-ı

⁴⁰⁶ *Ey insanlar bize kuş dili öğretildi ve her şey verildi (Neml 16)*

⁴⁰⁷ *Dürlü dürlü loḳmalar] Dürlü loḳmalar K.*

mevcūdāt cinsi cinsi birle ol zemān hāzır olup tırmuşlardı izn-i Rabbānī birle hizmet-i Süleymānīye yüz sürmüşlerdi **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Pes serir üzre dururdu cins ile biñ bir ümem
Tahtı yiller götürürdi bile heb hayl u haşem

Halk-ı 'ālem anda hāzır olmuş idi cins ile
Bağlayup dīvānı şaf şaf tırur idi biş ü kem

Der-Beyān-ı Meşāf-ı Murğān

Hükemā kavlince serir-i Süleymānī'de zıkr olan maḥlūqāt ki dīvān bağlayup tırmuşdı. Havā-yı fenāda fevka'l-'alāda kuşlar daḥı kanad kanada çatup yan yana yeleñ yeleñe virüp gök yüzinde Süleymān üzerinde sāyebān tırmuşlardı. Nite evvel Sīmurğ-ı etyār murğāndur melik-i perrāndur 'anḳā-yı ḳāf-ı cihāndur. Ḥoros 'arşı gibi dört kanadın açmışdı feleküñ bir ḳatına geçmişdi başında tāc-ı ḳudret şehperi muraşsa' çün perrī Ṭāvūs zīnet ve yanında şahīn daḥı zer-keş üskūfin başına şalmışdı ve kan dökici rüstemi ḥançerlerin ḳaynağına almışdı ve cennetden çıkan Ṭāvūs daḥı muraşsa' altun merrūḥasın omuzına bıraḡup Cemşidī tācın farkına ḳomışdı. Gāh tezyīne şehperine baḳup kendüzin görürdi ve gāh yırtıcı kuşlar kanın dökmege iyüp gögsin göge 'aceble gererdi ve saḳā kuşu daḥı mülemma' saḥtiyāndan meşkinüñ meşküñ benden çözüp dergāh-ı Süleymānī'ye bār-gāh-ı Ḥaḳaniye kim şu taşurdu ve ḡurāb daḥı ḥāsidi ḥased odı dütüni yaḳup yüzün ḳarardup göklere çıkarup yüz ḳarasından uğrın uğrın baḳup dururdu ve tırrāc daḥı şehperlerin tezyīn idüp muraşsa' ḥırkasın çignine şalup hecr odına ciger kebāb gözleri yaşın şarāb idüp Yā Ḥaḳ diyü Allāhü tebārek ve te'ālā'yı⁴⁰⁸ tesbīḥ iderdi ve bülbül-i ser-mest ḡonçe-leb gül-reḥ firāḳı hecrinden maḳām-ı nevāda feryād ḳılıp [K-70a] ki ser-āḡāz iderdi *Yā Ḥālīḳü'l-eşcār ve yā Rāzīḳ'ı'l-cabbār*⁴⁰⁹ diyüp Allāhü tebāreke ve te'ālā ḥazretlerine nāz u niyāz iderdi ve hezar destān daḥı hezār destānlar [H-69a] oḳıyup lehn-i Dāvud ile dile gelüp Yā Vedūd diyüp tesbīḥ oḳıyup bülbül-i ḡüyā gibi ki şaḳıyup oturdu āvāz-ı arḡunvan gibi müstemi' ler cānına ḥayāt baḡışlayup cāna cān ḳatardı ve ḥoros daḥı ḥırka-ı şūfiyyūn çegnine şalmışdı ve tāc-ı erdebili sürḥi başına almışdı maḳām-ı 'Irāḳ'da ezān oḳıyup tiḡ-i tevḥidle racīm boynun tıḳıyup mu'ciz-i Süleymān'la ol

⁴⁰⁸ Allāhü tebārek ve te'ālā'yı] Allāh'ı K.

⁴⁰⁹ Ağaçlar Allah'ındır ve rızıklar Allah'tandır.

zemān pervāza tūrdı ve tūṭı-i şekker-şiken ol faşih lisān ve şirīn sūhan fistūkī hāresin egnine şalmış idi. ‘İbāretle feşāhatle medh-i Süleymān’a girüp nübūvvet tahtınuñ merkezinde yüz sürüp devām-ı devletine du‘ā eyyām-ı rıf‘atine şenā kıldı. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Var kıyās it k’ol Süleymān ibni Dāvud iy esir

Niçe a‘zam pādişehdi ‘ālem içre key kebīr

Küllī maḥlūk emr-i Ḥaḳ’la aña fermān oluban

Ḥizmetine yüz sürerdi şubḥ u şāmı irüdir

Der-Beyān-ı Kışsa-i Ḥayl

Loḳman ḥakīm ḳavlınce ḳaçan ki dīvān-ı Süleymānī zıkr itdügüm gibi daḥı ziyāde ki tūrdı⁴¹⁰ yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūkāt ser-hengleri yirlü yirinde ki ḳarār itdiler. Biñ bir ümmet ser-neferleri ve yitmiş iki millet bihterleri cinsi cinsi birle ve şınfı şınfı birle kim tūrdılar ve ḳuşlar havā yüzünde ḳanad ḳanada virüp sāyebān ki ḳurdılar andan bād-ı seḫer āheste āheste yirle gök arasında dīvān-ı Süleymānī yöresinde esmege başladı nefh-i ‘İsā gibi mürde dillere ḫayāt bağışladı ve ra‘d-ı felek daḥı seḫāb-ı keşife irü ve āb laṭife emr itdi ebr-i nīsān gibi fiṭrāt-ı selsebīl ve gevş-i ḫayāt yağdurdı ve yirüñ ḫār u ḫāşākini bād-ı nesīm süpürüp gök yüzine ağdırdı muḫaşşal kelām izn-i yezdānī mu‘ciz-i Süleymānī birle bād-ı nesīm ferrāşlık idüp yiri süpürüp pāk eyledi ve ebr-i nīsān saḳḳālīk idüp dīvān yirini şahrāsıyyla şulanup nemnāk eyledi. Tā kim anda cem‘ olan ictimā‘-ı insān dīv u perrī ve cinnī cān u vaḫş u ṭayr u mūr u mār u murḡān mu‘tedil hevā bulup rāḫat oldılar dillerince Süleymān nebīnūñ devām-ı devletine du‘ā kıldılar. Ger ḳuds-i mübārek şahrāsında şuşuz olan ḫayvānāt ve behāyim çuḳur yirlere iri gelen yağmūr şularından içerler. Süleymān’uñ devletinde ḫoş geçdiler. Bular bunda ammā ki bizüm kışşamız ez in cānib Ḥayl ceziresinden atlar getüren cinnīler ser-heng meliki Dehneş’e geldi nite ol zemān ki melik-i Dehneş cezire-i ḫaylden biñ nefer ḫāş atlar ayğırlar ve bedevī yündler tutup a‘vānlarına getürdüp vaḳt-i şām olıncaya dek beytü’l-muḳaddes saḫrāsı zeytūnlüğe kim yitürdiler [K-70b] ol giçe kim anda⁴¹¹ ḳarār itdiler. Çünkim şubḫ-dem oldu göz gözi gördi şeb naṭı‘nı mihteri şems durup maḡrib diyārına ki sürdi. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

⁴¹⁰ Zıkr itdügüm gibi daḥı ziyāde ki tūrdı] Zıkr olundu

⁴¹¹ Kim anda] anda kim K.

Çün melik-i Dehneş görür kim itdi tañ⁴¹²

Ꞥuds-i mescidde mü`ezzin virdi pāñ

Ötüşüp murğ-ı seher virdi āvāz

Şubḥ-ı kâzibden belürdi öñ vü eñ [H-69b]

Pās-pānlar çerüp idüp şubḥı fanūs

Kān-ı ʿİsādan çeler ruhbān-ı çāñ

Ṭağda kaplan mişede arslan naʿ ra urup⁴¹³

Ṭağ u taşlar virdi yanķu yañ yañ

Ṭañ yiri ağardı çün saçum bigi

Gün şarardı hemçü beñzim oldu tañ

Müstemiʿ señ gūşi tutup sözüme

Vir şalavāt tizcek imdi olmañ uşañ

Nesr: Hükemā kavlince kaçan ki ol gün seher-gāh ki yitdi. Süleymān nebī daḥı taht-gāhında dīvān ki tıtdı. Andan melik-i Dehneş Ḥabṭıķıķıķ tekvīne ve ḤımḤım serheng-i cinne ve Ḥavcele-i tekvīne ḥükm itdi. Ne kadar aʿvān cinn varsa ol ḥāş atları getürdiler. Yirden kaldırıp dem çeküp uçup hevā yüzine yitürdiler. Melik-i Dehneş daḥı öñlerince dem çeküp perrān olup gitdiler ʿazm-i Süleymān itdiler ez ān cānib semʿ-i Süleymāniye müvekkel-i bād melik-i Nağmağāyil ʿaleyhiʿs-selām ḥaber virdi ki Yā nebiyyuʿllāh melik-i Dehneş Ḥayl Ceziresinden atları getürdi diyü ḥaber virüp āgāh idicek Süleymān nebī ʿaleyhiʿs-selām cin serhenglerine emr itdi *Meliküʿl-meymūnüʿl-ʿazm.* ve Meyteṭerveş melik ve Şehmüreş melik ve Ṭālīḥan perrī ve Mālishān perrī karşı varup taʿzīmle alup ol atları dīvāna getürdiler. Andan Süleymān nebī ʿaleyhiʿs-selām ḥükm itdi. Dīvān meydānın bir fersaḥ geñitdiler ol atlar için yaʿnī ki yir tozıtdılar. Daḥı melik-i Dehneş aʿvānlarıyla gök yüzinden dīvān-ı Süleymāniʿye indiler götürüp getürdikleri atlarıyla taht-ı pā kenārına ķondılar. Atları yire koyup yönlerin Süleymānʿdan yaña döndiler devletine duʿā kılıp ayağın tırdılar ve atları getürdiklerin iʿlam kılıp devām-ı devletine alkış virdiler. Andan Süleymān peygāmber ʿaleyhiʿs-selām nazar kılıp gördi ki meydāna getürdikleri atlarıñ ayağın tırrur yoğ ser-cümlesini yitürdiler suʿāl itdi ki Yā melik-i Dehneş bu atlar diridür çün nʿiçün ayağ üzere tırmazlar. Eger uluysa getürenler nʿiçün şavtından ḥaber

⁴¹² Vezin bozuktur.

⁴¹³ Vezin bozuktur.

virmezler? diyicek melik-i Dehneş cevāb virüp eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh icāzetüñle çünki Hıyıl Ceziresinde varduğ. Yedi gün peyāmı bu atları ol cezirede kuduğ yıl gibi pāyına düşüp yanına uyduğ 'ākıbet dutmayup 'āciz kalduğ⁴¹⁴ soñra 'ālī hāzretüñ gönderdügi altun mücevvef elmaları giceyle çemen arasına pinhān itdük vaqtā ki gündüz oldu [K-71a] atlar 'ādetince otlamağa şahrāya geldi elmanuñ daruyı hoşberi yıl kuvvetiyle atlarıñ burunlarına girüp te'sir itdi. 'Ağlları başlarından gitdi otlak yirinde yüzleri üstine düşdiler. Birini dutmağa on cinni üşideler. Bī-hoş yaturken dutup getürdüm Hāğ te'ālā yarı kıldı nazaruña getürdüm ammā hizmete kuşur budur ki re'isü'l-hükemāya emr idesin 'ağl u hislerini yirine getüreler hizmetüñ şerāyiñin yitüreler. diyicek Süleymān peygāMBER 'aleyhi's-selām şād olup hüküm eyledi Loğmān hākīm ve Bağlamyus hākīm [H-70a] ve Feylesof-ı Ekber yirlü yiründe turdılar. Şākirdleriyle ol yatan atlar üzerine vardılar. Acı bādem yağın şarup sirke ile karışdurup burunlarına tırmurdılar. Tā ki atlarıñ her birisinüñ uşağı ve irisiniñ hiss ü idrākları başlarına gelüp gözlerin açup esneşdiler ve çevre yanlarında ādem görüp belikleşüp yirlü yirinden tırup kişneşdiler. Ādemī-zād ellerine girdüklerin bilüp şaf şaf olup bir birine şıkılup sedd-i sikender gibi tırdılar baş başa arka arka yan yana virdiler kulağ peykān diküp boyun kemer kılup göğüs gerüp kuyruğ çenber kılup çāpüklüğe⁴¹⁵ çevre yana göz urdılar andan Süleymān Hāzreti 'aleyhi's-selām nübüvvet kürsisinden nazar kılup atları gördi. Velī anuñ gibi mağbüb-ı mergüb atlar ki boyu yüce gergedana beñzer yoğun inciklü deve sığırlu düz boyunlu pil karanlı peykān kulağlı dişleri sık ağıllıkda dürri yatmaya beñzer uzun tıtağlı şöñük burunlu koç alınlı arslan omuzlu geyik odlu geyik sağırlu uyluğa tolu küçüçük böğürlü kulağ ogırlu kulağları arası geygiş bili ince katar kınıklı deve tabanlı kamçı kuyruğlı elma gözlü ra'd āvāzlu 'avret yüzlü ibrişim yellü kemer burunlu seddi iskender tırişlu yıl yürüyüşlü 'aşkar cünbüşlü atlar ki mişlini çeşm-i felek görmüş degül. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Segrise barğı geçer yilse pili

Tavşanı yoğuşda işide sili

Öñ ayağın kıldırup başsa kıçın

Bir adım ide yedi meydān için

⁴¹⁴ Kalduğ] Kalduğdan H.

⁴¹⁵ Çenber kılup çāpüklüğe] Çenber çāpüklüğe H.

Bahrı geçer yüzmegile çün neheng
Tağlara ağup çıkar hemçün peleng
Cenge girüp urıcağ atlar süheyl
Gökde korqdı Merrîğ ile o süheyl
Şeh Süleymân görüp oldu anda şād
İtdi Hâkq'a şükr ü secde key ziyād
Atdan eşref nesne yoğ iy pāk-i zāt
Kim gelüpdür şānına ve'l-^c ādiyāt

Der-Beyān-ı Āmeden-i Müvekkel-i Hıyıl Be-Dergāh-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Hükemā kavlince çünkim bu atları Süleymān nebī hāzreti 'aleyhi's-selām ki gördi ğāyet begenüp istihsān kılup server-i selāṭin⁴¹⁶ beglerle hükemā' u vüzerāyla sürüp [K-71b] atlarıñ yanına vardılar. Ammā ne kadar ki cehd itdilerse 'alef ü arpa gösterüp dutmağa ki kaşd itdilerse çāre olup el virmediler. Şöyle ki Süleymān nebī 'āciz qaldı dağı nübüvvet hāteminde yed-i kudretle meşṭur olan Esmāu'llāh'ıñ hayvān özüne müvekkel olan melek⁴¹⁷ da^c vetin oқыyup teşhīr itdi. Hemān dem hükmi-i Rabbānī emr-i yezdānī mu^c cize-i Süleymānī birle müvekkel-i Behāyim 'Aleṭmahāhāyil melek geldi ki bir qolda adı Şa'yükeliş'dür. Halk gözinden nihān Süleymān nebī 'aynında 'ayān ṭururken selām virdi. Süleymān 'aleyk alup 'izzet kıldı andan müvekkel-i Bahāyim eyitdi Yā nebiyu'llāh 'aleyhi's-selām⁴¹⁸ hıyıl ceziresinüñ atların nazaruña getürtmişsin mübārek olsun ki senden aqdem gelen Süleymān'lara Hāq te'ālā *celle celālehu* [H-70b] bu atları naşib itmedi. Zīrā kim atlarıñ qadd ü qālibi bir nev^c e dağı iyi idi. diyicek Süleymān ibni Dāvud su'al itdi ki Yā müvekkel-i Bahāyim haber vir bize ki ol muqaddem gelen Süleymānlarıñ şekli-i şemāyili niçeydi bencileyin her birisi zemānesi halkı şeklinde miydi niçe bilürsin? didi. Haber vir. diyince müvekkel-i Bahāyim-i Berrī cevāb virdi ki Ya nebiyyu'llāh senden aqdem ki yüz yigirmi üç biñ toquz yüz toqsan toquz Süleymānlar ki cihān mülkine geldiler izn-i Rabbānī birle ellerine ki nübüvvet hātemin aldılar cihān halkına Kaf'dan kafā ki hükmi kıldılar. Her birinüñ zemānında rub^c i meskūn 'āleminde baqr u berde biñ bir ümmet kim vardı. Hiç bir birine beñzemeyüp şıfat-ı

⁴¹⁶ Selāṭin] Selāṭinlerle K.

⁴¹⁷ Müvekkel olan melek] Müvekkel-i Melek H.

⁴¹⁸Yā nebiyu'llāh 'aleyhi's-selām hıyıl ceziresinüñ] Yā nebiyu'llāh hıyıl ceziresinüñ K.

hey'et-i muğāyir idi. Her zemānında gelen Süleymānuñ āhir gelen Süleymān zemānına birisi qalması. Helāk oldılar. İllā ki ervāḥ-ı melāyike sınıfı qaldılar. Yine ol Süleymān zemānındaki biñ bir ümmet baḥr u berde ki vardı. Hizmetine ki serhengleri yüz sürerlerdi muqaddem gelen Süleymān zemānında anuñ zemānına kimsesi qalmazdı. İllā ki her devrde Allāhü te'ālā bu cihān sarāyına biñ dürlü maḥlūqāt ki getürdi. Ol zemāne maḥlūkı zemānla 'ömrlerine ğarra olup olup⁴¹⁹ dünyā devletine tekye kıilup 'aceb idüp ğurūr kılduqları eelden tesbīḥ-i Ḥaḳḳ'ı unutduqları sebebden ser-cümlesini Allāhü te'ālā ḥazretleri ol biñ bir ümmetüñ helāk iderdi qalmazdı anlardan kimse illā ki zemānesi ḥalkından tesbīḥ-i Ḥaḳḳ'ı unutmayanlar. Ḥaḳḳ'a tāt at kıilup 'iṣyān itmeyenler mā-bāḳīsini ol Ḳahḥār-ı 'ālem ḳahıyyla helāk idüp yitürürdi. Bir niçe biñ yıllar⁴²⁰ cihān sarāyın issuz yatururdu. Bir niçe biñ yıldan ṣoñra ḥellāk-ı a'zam dürlü daḥı maḥlūḳ yaradup cihān sarāyına getürür. Baḥr u berrinde biñ bir dürlü tayıfe düridür. Muqaddem gelen tayıfeden evvel tesbīḥin unutmayup tāt at iden bāḳi qalur ki ḥuffāz-ı Ḥaḳ anları ḥıfz kıılır. Nitekim Şaḥr-ı Nār zemānında Şaḥr-ı Nār ḥalkınuñ ba'zı [K-72a] qalduğı gibi ve Cān ḳavminden Ḳavm-i Cān u Cin sınıfından ba'zı cinnī sınıfı kılduğı ve Ḥayl ḳavminden bu atlar sınıfı qalduğı gibi ammā ki yā nebiyyu'llāh her zemāne ḥalkınuñ Süleymān'ınuñ ol zemāne ḳavminüñ içlerinden bir şālih sevdüñ. Ḳulına Süleymānlıḳ naşib kim iderdi. Başdan ayağa pür-nür oldu hey'etde şıfatda ḥalkına beñzemezdi illā ki melek-hey'et, güneş-şüret, 'uṭārit-fiṭrat, Merrīḥ-şavlet olurdu ve bir daḥı buña nūrı enver-i Süleymānī iḥāṭa kıılırdu şekl-i şemāyili şems gibi enver-i şa'şadan görünmezdi bu degüldür ki Süleymān Ḥazreti zemānesi ḥalkına beñzeyeye idi ki ol Süleymān ana raḥmine düşmesi ve yaradılması ve ne şekilde ḥalk olması sırrını Allāh'dan ğayrı kimse bilmezdi. Her Süleymān'ınuñ vaż'ını yüzünü gözini nürdan baḳup fark idemezdi. Hemān yüzinde niḳāb a'zāsında nür per-tāb görünürdi ve ağızından çıkan laṭif cevāb eglenürdi. Pes bu taḳdīrce muqaddem gelen Süleymān'ınuñ şekl ü şemāyili 'ālī ḥazretüñ gibi zāhir görünmezdi [H-71a] ve zemānesi ḥalkına beñzemezdi. Zīrā ki Süleymān geldi ki anuñ ḥalkı Bahāyim şeklinde ba'zı fiḳ ḡuş gergedan-ser cāmūs-ten idi. Ba'zı ḥarcınuñ pīl-pā idi ve ba'zı 'uḳḳāb ser-Bahāyim ḳalib çār-pā idi. Fi'l-cümle yüz yigirmi üç biñ ṭoḳuz yüz ṭoḳsan ṭoḳuz Süleymān'lar ki muqaddemen geldiler gıtdiler. Her birisi zemānesi ḥalkına ki izn-i Rabbānī birle ki ḥükm itdiler hıç birisi Süleymān'ınuñ ne zemānesi ḥalkına

⁴¹⁹ İki kere yazılmış

⁴²⁰ Niçe biñ yıllar] Niçe yıllar H.

beñzer idi ve ne h d mu addem gelen t yife soñ gelen halkuñ Őretleri hey'etleri beñzer idi. Bu ta dırce bu  adar biñ biñ ma l k t ki ' lem-i k yin ta  all k-ı a'  am ki getürüp gidere idi. Hiç cih n sar yına  dem-i Şafi Şeklinde 'aleyhi's-sel m a sen-i takv m üzerine halk yaratmadı. *La- ad  al kn  ale'l-ins ne f  a seni takv m * diyü med  kılup z kr itmedi ve mu addem gelen S leym n'laruñ cem l-i ber-kem lini ezher  mine'Ő-Şems z hir g ziyle halk-ı ' lem görmediler. O 'all m 'l-guy b keŐŐ f 'l-kur b sett r 'l-'uy b sırrına v k f olup hiç birisi irmediler. **Nazm:**

[*F 'il t n - F 'il t n - F 'ilün*]

Y  S leym n  azret nden  ayrı pes
Görmedi z hir S leym n hiç   kes

Çok S leym n geldi gerçi ' leme
Halkı amm  beñzemedi  deme

İŞ bu  dem Őeklid r   yet Őer f
Gelmedi mişli cih na y  zar f

Ger ker met y  fir set müste' n⁴²¹
 demiye virdi All h bi-g m n

Cümle halkuñ bihterid r  demi
Kim ker met birle t tdi ' lemi

Biñ bir  mmet içre  demd r Őer f
' k l u k mil m kemmeld r zar f [K-72b]

 demi n oldu cennetle ce im
 demi n bitdi ni' metler delim

Böyle diyüp s kin oldu ol melek
Vir Őalav t MuŐtaf 'ya bul dilek

Neşr:  ukem  kavlince  a an ki müvekkel-i Bah yim böyle diyüp mu addem S leym nlardan bu vech ile  aber virüp S leym n neb  dağı 'aleyhi's-sel m   yet ta' accüb kılup yine su' l itdi ki Y  müvekkel-i Bah yim böyle diyüp mu addem gelen S leym nlar ki z kr itdük. Her birisi bir devrde geld  ki ma' l mumuz oldu. Amm  ki cem ' S leym nlar ki gelüp gitdiler nübüvvet  temiyle ki halka  ukm

⁴²¹ Müste' n] Bi-g m n H.

itdiler. Ol hâtem bu hâtem midür ki baña naşib oldı ve dağı her Süleymānuñ tahtını yil ki götürdi hayl u haşem taht u ‘alem birle meğarib u meşarika ki yitürdi ol taht dağı bu taht midür? Yā ğayrı midür ki her birine bir taht naşib olmış ola? diyüp su’al idicek müvekkeli Bahāyim ahsen cevāb virüp eyitdi ki⁴²² Yā nebiyyu’llāh ‘ālī hazretüñle ki cihān mülkine yüz yigirmi dört biñ Süleymān ki gelüp girdiler zemānesi halkına nübüvvet hâtemiyle ki hüküm itdiler. Her bir Süleymān’a cānib-i Haq’dan bir hâtem-i nübüvvet naşib oldı anuñla cihān halkına kim hüküm itdi āhir ol [H-71b] Süleymān’dan ol hâtem alınıp hıfz olundu şoñ gelen Süleymān’a hâtem-i āhir naşib kılındı. **Bu Takdırce** her bir Süleymān’a virilen mühr-i hâtem birine naşib olmadı ve bir hâtem cānib-i Haq’dan iki Süleymān’a şunulmadı. Nitekim ‘ālī hazretüñe virilen nübüvvet hâtemi muqaddem gelen Süleymānlar eline girmedi. Haq te‘ālā *celle celālehü* barmaguñda götürdüğüñ mühri senden ğayrıya virmedi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Yā Süleymān ‘izzet it ki hâteme

Kim anuñlasın musallaṭ ‘āleme

İş bu mührüñ olmasa olmazdı hüküm

Dīv u cinn u vaḥş u ṭayr u ādeme

Nesr: Ammā ki yā nebiyyu’llāh her Süleymān kim Allāhu te‘ālā ‘āleme getürdi bu bir tahtdur ki cānib-i Haq’dan şunulan yil ol Süleymānī cünüd ile bu taht-ı serir üzerinde götürdi Qāf’dan qāfa diledügi yire yitürdi bu ol tahtdur ki ‘ālī hazretüñle yüz biñ yigirmi dört biñ Süleymānlar kim gelüp girdiler ser-cümlesi bu taht üzerine otururlar rub‘-ı meskūnuñ dört küşesinden dört dürlü yil qopup tahta götürdiler.

Nazm:

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Yā Süleymān şöyle bil ki nık u baht

Cümlesinden arta kaldı işbu taht

İşbu tahta ğarra olma keyy saqın

Kim qalupdur çok Süleymāndan yaqın

Saña baña qala şanma salṭanat

⁴²² Eyitdi ki] eyitdi H.

K'intikāl ider dağı ya memleket
Nevbetiyle dutılır mülki cihān
Nevbetin sürmiş Süleymān keyy cihān
Ne Süleymānlar gelüpdür 'āleme
K'oldı hākım işbu taht u hāteme [K-73a]
Müddeti 'ömrin dükedüp 'ālemi
Dest-i mevt aldı elinden hātemi
Bu nübüvvet hātemine itme mihr
Kim beķası yoķ saña kılmaz mühr
Ėarre olma gerçi elüñde memleket⁴²³
Nef' i nā-geh gider elden salţanat
Çün fenādur işbu mülki 'ālemi
Kişi n'itsün fānī taht u hātemi
Taht u hātem fānī sevme memleket
Dil beķāya bağla [ki]⁴²⁴ oldur āhiret
Çün cihāndur 'ālemi dādı fenā
Ucdan uca tobtolu renc ü 'anā
Bu cihānuñ māhı degmez mihrine
Mihri dağı degmez ey şeh ķahrına
Ne Süleymān geldi mülki olmaz türāb⁴²⁵
Ne ķaşr yapıdı kim olmadı harāb⁴²⁶
'Āķil iseñ virme göñül dehre sen
Añ anı ki çāk idersin zehre sen
Çün cihān mülki durur kevn u fesād
Günde her gün toŗgurur dürlü fesād
Şunsa ezel şekker virür şoñra zehr

---

⁴²³ Vezin bozuktur.

⁴²⁴ Vezne fazla.

⁴²⁵ Vezin bozuktur.

⁴²⁶ Vezin bozuktur.

Mihri evvel itse ider āhir qahr

Böyle diyüp ol müvekkel anda pes

Sākin oldu vir şalavāt hoş nefes

Der-Beyān-ı Hilkat-i Hayl

Hükemā kavlince müvekkel-i Bahāyim Süleymān Hāzretine ‘aleyhi’s-selām bu ‘ibretu’llāh sözleri kim söylediye⁴²⁷ [H-72a] Muqaddem gelen Süleymānlaruñ hātemlerin ve aḥvāllerin beyān eylediye Süleymān işidüp ta‘accüb idüp qādiruñ kudret birle kemāline ve ele alup şāni‘uñ celāline ḥayrān qaldı andan yine su’āl itdi ki Yā müvekkel-i Bahāyim bunca Süleymānlar ki geldi hātemlü hātemüñi eline aldı ol hātemler henüz ol Süleymānlaruñ barmaqlarında mıdur yoḥsa elinde mi? cevāb virüp eyitdi⁴²⁸ Yā nebiyyu’llāh hiç bir Süleymān’uñ barmağında hātem qalmadı illā ki Allāh’uñ emri birle elinde hıfzı ḥazinesinde şaqlandı ol sırrı ‘ayān itmek olmaz inşā’allāh ol hātemler sırrına vākıf olasin şol maḥalde ki zerre tığına viresin. **Naẓm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Zerre tığına varıcaq iy hümām

Sırrı Hālık ola ma‘lūmuñ temām

Bu Süleymān’lar yüzügin görüben

Bilesin nedür ḥukm-i Rabbü’l-enām

Neşr: Hākīm kavlince müvekkel-i Bahāyim böyle diyicek Süleymān nebī su’āl idüp eyitdi ki Yā müvekkel-i Bahāyim ḥaber vir baña ki Allāhü te‘ālā ḥayl cinsi neden yaratdı? cevāb virdi ki Yā nebiyyu’llāh Allāhü te‘ālā bilür ki neden yaratdı ammā ki ‘ilmümüñ irdükce buña Hāzret-i Mikāyil’den işitdük. Hāḫḫ te‘ālā *celle celālehü* diledi kim atı yarada eyitdi ki Yā bād-ı şimāl senden dilerem ki bir nesne ḥalk idem ki ol ḥalk itdügüm şey’i benüm yolumda mällerin ve cānların nafaqa idüp gāzā kıllalar benüm ve Hudā niyyetüme şirk getürenleruñ [K-73b] cānına cezā kıllalar. Riḥ nidā-yı Hāḫḫ’ı işidüp eyitdi ki Yā Rabbi emrüne muṭī‘em yaratgıl ammā qorqaram ki nārdan yaradılan Cān Qavmi ve Cin Qavmi gibi ‘āşī olalar ‘ālī ḥāzretüñün⁴²⁹ der-gāhında şerm-sār olam. didi. Göñülden rızā virmeyüp serd söz söyledügiçün Ḥallāḫ-ı ‘ālem bār-gīr cinsini ki ‘Arabca aña berdün dirler Riḥ-i Şimālden yaratdı

⁴²⁷ Kim söylediye] Söylediye H.

⁴²⁸ Virüp eyitdi] virüp K.

⁴²⁹ Hāzretüñün] Hāzretüñ H.

ṭabīʿatlarından tīzlik serdlik olduğu eelden ve ḳatı yelden yaradılup gönülleri ḳatı olduğu sebebden ve ḳatı ki ḳālib-i ādemi Ḥaḳ teʿālā ki ḥāḳden dūrütdi ḥaylūñ berdūnı racīm söziyle ʿamel idüp ḳālib-i ʿādemi balcığıñan çekinmege ḳaşd itdi. Ḥaḳ teʿālā kelbi ādem göbeginden ḥaḳ itdi. Bār-gīrleri ḳovup ṭağıtdı berdūn ol ata dirler ki atası anası ʿArab olmaya anuñçün ṭoḡancılar altında zaḥmet çekerler ağır yük çeküp miḥnet görürler zīrā ki emr-i Ḥaḳḳ'ı şıyup ḳālib-i ʿādemi yüz ṭutup çekinmege ḳaşd itdiler. Ḥaḳ teʿālā zafer virmedi. Bu belāya giriftār itdi ki Ḥaḳ teʿālā azguna nuşret virmez miḥnet virür. Nitekim eydür *Lā-zafer maʿa el-baḡi*⁴³⁰. **Nazm:**

[*Fāʿ ilātün - Fāʿ ilātün - Fāʿ ilün*]

ʿĀlem içre her kim ol azgun ola
Baḥt u devlet bulmayup şaḡbun ola
Azmişa mūnis olan oñmaz begüm
Mülk ü māl elden gidüp medyūn ola

Neşr: Ve daḡı yā nebiyyu'llāh Allahü teʿālā *celle celālehu* şimāl yilinden berdūn cinsin yaradıcak andan bād-ı cenūb ki öyle yilidür. Diledi kim andan daḡı ḥayl yarada Rīḥ-i Şimāl eyitdi ki Yā Rabbü'l-ʿālemīn emr senüñ ki Ḥallāḳ-ı ʿālemsin [H-72b] Her dābbeyi yaradup rızḳ virmege Ḳādir u Rezzāḳ aʿzamsın. Velī ḥavf iderem ki benden yaratduḡuñ nesne sañaʿāşī olalar. Ol sebebden baña ḥecālet vāḳıʿ ola. diyicek ol Ḳādir-i ber-kemāl ḳudretin izḥār idüp ol şāniʿ-ı zü'l-celāl şunʿın gösterüp pes şimāl-i cānib yelinden ḥayl cinsinüñ ikinci şınıfın yaratdı. Anlar şol atlardur ki racīm iḡvāsın ki işitdiler ḳālib-i ādemi çekinmege yüz ṭutdılar ammā ki berdūn şınıfı gibi ilerü varmadılar emri Ḥaḳḳ'ı şıyup ayakların yerinden irmediler şübhe ile yirlerine ṭurduḡlarıçün Allāhü teʿālā anlara dünyāda ḡazā yolunda ḡāziler binmege bititmedi ve begler üzerine süvār olup emīr-i āḥverleri ʿizzetle ḥizmet itmedi anlar şol atlardur ki ḥūyları çirkindür. Baʿzı çıplaḳdur ve baʿzı zençi ve baʿzınuñ boynı boşdur ve baʿzınuñ başı ḳatı ve sürçek ve şeb-gūr u mehcürdür. Ḥübı çirkin olduğu eelden ḥaḳ içinde iʿtibārı yoḡdur kim ser-keşlik itmek ve ʿaceb ḳılmaḳ eger ḥayvānda ve ger ādemde ḡāyet çirkin ḥūdur. ʿĀḳıbet ol çirkin ḥūdur ʿāḳıbet anı helāk ider. Nitekim ʿuḳalā eydür Helāk ider kişi ʿucbı ve ḥaḳı çirkin [K-74a] kimseden ādem ürker ḳamu hūnerlerin ʿayb gösterür. Nitekim eydür kelām-ı

⁴³⁰ *Kötü niyetle zafer olmaz.*

qadimde ve kitāb-ı kerīmdeki *Ve lev kunte faẓẓan ġalīza el-ḡalbi le infāẓẓū min ḡavli-ke*⁴³¹. **Nazm:**

[*Fā' ilātūn - Fā' ilātūn - Fa' ilūn*]

‘Ucb idüp her kim göge gögsin gerer

Hem çü şeyṭān özini kendü görer

Ḥalk içinde ḡor oluban bī-ḡümān

İriser imānına āḡir zarar

Neşr: Ve daḡı yā nebiyyu’llāh Ḥaḡ *tebāreke ve te‘ālā* çünkü bu iki cins atları ki iki sınıf yıllerden ki yaratdı. Andan bād-ı nesīme ḡiṭāb kı lup eyitdi ki Yā nesīm senden bir sevgülü şey’i yaratmaḡ dilerem ki der-ḡāhumda ‘azīz ola ve sevgülü ḡullarım üstine süvār olup ḡazā kı la ve anlaruñ sebebiyle mücāhidlerüm şevāb bula. diyicek bu ḡiṭāb-ı ‘izzeti ve nidā-yı ulūhiyyeti ki bād-ı nesīm işitdi. Yüz yire sürüp secde kı lup şükr itdi ki Yā Rabb şol nesne ki saña sevgülü ola benden anı yaratduḡuña faḡr iderem ve ‘ālī ḡazretüñden dileḡüm budur ki ol rīḡ-i şimālden rīḡ-ı cenūbdan yaratduḡuñ ḡaylden bu za‘īfden ḡalk ideceḡüñ⁴³² ḡaylüñi selīm u ‘azīz ve şerīf-i ḡalīm ve maḡbūb u laṭīf hem ḡulḡı maṭlūb hem ḡulḡı mergūb ola kim ḡüsni ḡulḡı gökcek ola⁴³³ şey’üñ ḡulḡı daḡı ḡasen u müstaḡsen olur. Zīrā ki güler yüzlülük şābit ber ‘aṭādur. Ḥuvī müntehā olmaḡa delīldür. Nitekim eydür *Ve beşāšetü’l-vech ‘aṭiyyetü şābitehü*⁴³⁴. kaçan ki bād-ı nesīm bu tazarru‘-ı niyāzı ki itdi. Ḥallāk-ı Ekber şāni‘-i ‘ālem bād-ı nesīmden ḡaylüñ ḡayrlusın yaratdı. Anlaruñ şol atlardur ki iblisüñ telbīsine uymadılar ve iḡvāsını ḡulaḡına ḡoymadılar ve ādem-i şafi ḡālībi üzerine varmadılar. Allāh’uñ emrine muṭī‘ yüz. dimekden ḡayrı cevāb virmediler ve yüzlerini göge ṭutup dillerince Ḥālīḡ’ı tesbīḡ [H-73a] idüp niyāz kı lup eyitdiler ki Yā Rabbü’l-‘ālemīn bu za‘īf ḡullaruñı ki yaratduñ kim bād-ı nesīmden ki dürütdüñ. Yir yüzindeki çayır çemenleri aḡar şuları bize otlāḡ ve sıvāṭ virüp yürütdüñ yā Allāhü’l-‘ālemīn ve yā ḡayrū’n-nāşirīn eger ki ‘ādem oḡlanlarına bizi binid virürseñ emrüne muṭī‘üz arḡamuzda götürelüm ḡazā yolunda seḡridüp mücāhidleri maḡşūdlarına yitürelüm diyüp ḡacet dileyicek Ḥaḡ te‘ālā tesbīḡ-i münācātların icābet idüp ḡāzīler begler serverleri selāṭīn peḡlevānlar vardı. Zemīn arasında ol ḡāş ‘Arabī atlar ‘azīz ü

⁴³¹ *Ve eḡer sen kaba katı yürekli olsaydın mutlaka senin etrafından daḡılırlardı (Āli İmrān 159).*

⁴³² [ideceḡüñ] İdicek H.

⁴³³ Gökcek ola] Gökcek K.

⁴³⁴ *Güzel yüzlü olmak daima nimettir.*

şerîf kıldı ve âdemden sonra hiç hayvân-ı şerîf ter yokdur. İllâ ki at nitekim kelâm-ı kadîm ve kitâb-ı kerîm içre gelür ki perverdigâr-ı ‘âlem [K-74b] âferîdgâr-ı a‘zam kullarına minnet kıilup bu huşuşda buyurur ki *Qavlehu te‘âlâ Ve’l-ğayle ve’l-biğâle ve’l-ğamîre li terkebû-hâ ve zînatın*⁴³⁵. pes yâ nebiyyu’llâh bu atlaruñ hayrlusu bunlardur ki saña naşîb oldı. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilâtün - Fâ‘ilün]

Böyle diyüp ol ferîşte virdi çün emleğ cevâb
Şeh Süleymân güş idüben aldı ‘ibret kâmiyâb

Diñle hâyliñ kışşasından bir ‘acâyib hoş haber
Vir şalavât Aħmed’e ammâ bulasın Hâk’dan⁴³⁶ şevâb

Der-Beyân-ı Qavl-i Hükemâ Bi-Hâk-ı Feres

Hükemâ qavlince kaçan ki Müvekkel-i Bahâyim ‘Altamahâhâyil Melek Süleymân Hâzretine ‘aleyhimü’s-selâm bu üç sınıf atlaruñ her bir cinsini Hâllâk-ı ‘âlem neden yaratduğın aşlı birle kim beyân itdi. Andan Süleymân bin Dâvud eyitdi Yâ Müvekkel-i Bahâyim senden dilerem ki Müvekkel-i Hâyli getüresin bu atları baña râm idivire. Tâ kim asanlığla insâna mu‘î‘ ola kim ğazâya gerekdür. Ğuzzâtuñ sebebi âletidür ve Bahâyim’uñ hayrlusudur mâlüñ sevgülüsüdür. *Ve âcebet ħübbe’l-ğayr*. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm böyle diyicek ol melek-i a‘zam *Semi‘nâ ve e‘te‘nâ diyüp* icâzet alup Müvekkel-i Hâyli ħizmetine göndermege gitdi andan Süleymân yüzün re‘îsü’l-ğükemâya tıutup eyitdi ki Hiç bilür misiz ki Allâhü te‘âlâ ħayli neden yaratdı? Atlara evvel kim süvâr oldu? diyüp su‘âl idicek re‘îsü’l-ğükemâ a‘qal-i ‘uqalâ Loğmân ibni ‘Âd cevâb virüp eyitdi ki Yâ nebiyyu’llâh Hâk *sübğâne ve te‘âlâ* ħayli cinsin cenûb yilinden yaratdı. Bâd-ı cenûba emr itdi ki Men senden bir ħâk yaraduram bâkî yiller birle cem‘ oluñ. Emr-i Hâk mücibince cem‘ yiller bir yire gelüp cem‘ oldılar. Cümlesinden Cebrâyil Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm emr-i Hâk’la gelüp bir avuc yil alup qabz idüp Hâzret-i ‘İzzet’e ‘arz itdi. Hâk te‘âlâ ol yilden feres kemîni yaratdı. Kızıl qan rengine mahanüz kızıl qan rengine henüz kızıl qan rengine iken anda Hâk te‘âlâ ħâzreti eyitdi ki Seni yaratdum ‘azîz dürütdüm ve sâyir Bahâyim üzerine seni mufažzal qoldum. diyicek at kişnedi şükr itdi vaqtâ [H-

⁴³⁵ Onlara binmeniz için ve de zinet olarak (Süs hayvanı olarak) atlar katırlar ve merkepler (yaratır) (Nahl 8).

⁴³⁶ Vezin gereği dan ekinin olmaması gerekir ancak anlam gereği bırakılmıştır.

73b] kim hilkatı temām olıcağ at süheyl urdı Hāğ te‘ālā hazreti didi ki Yā hayl süheylüñle varğıl müşriklere ki seni ‘aziz kıldum sāyir hayvāndan müşannif kitāb-ı Firdevsī eydür kitāb-ı bahrū’l-hayātü kebırde gelür ki vaqtā ki Allāhü te‘ālā ādemi kim yaratdı didi ki Yā ādem dābbeleri ki saña ‘arz itdüm kankısın severseñ ihtiyār kııl. **Ve dābbe** diyü aña dirler ki cānı ola yir yüzinde deprene tayrdan ğayrı ki tayr dābbe degüldür ve behīme dört ayağlı hayvāna dirler. Nitekim hayvān dağı dört kısmdur biri yüzer biri uçar ve biri ayağ üzre tırur ve biri yirde karnı üzerine yürür. Ammā yürıyen hayvān dört kısmdur birisi [K-75a] nāsdur ikinci cındür üçüncü sibā‘dur dördüncü Bahāyimdür ammā ki Bahāyimde ser-cümlesinden efdal-i ter feresdür. Feres anuñçün dirler ki firāseti vardur ve çüñki Hāğğ te‘ālā hazreti ādem-i şafıye cemī‘ hayvānātı ‘arz itdi. Dābbeden cümlesinden ādem atı kabül itdi. Ādem atı ihtiyār itdüğü eelden Hāğğ te‘ālā eyitdi ki Yā ādem kabül itdüñ anı ki insāna yağındur. Qalan hayvāna nisbet firāseti gökcekdür. ve dağı kitāb-ı bahrū’l-hayātde⁴³⁷ gelür ki at evvel vahşdi ve katı ki İbrāhīm ile İsmā‘il ‘aleyhimü’s-selām Ka‘beyi yapıdılar Hāğ te‘ālā didi ki Bir genc vireyiz size ki sizüñçün şaklayup tırurdum İsmā‘il’e vahy itdi ki var ol genci oğı çık di. Ne genc bilür ne hod oğımak niçe gerek Hāğ te‘ālā vahy itdi anlara çağırdı arz-ı ‘Arab’da at kalmadı cemī‘ İsmā‘il’e geldi muñi‘ oldı anuñçün peygamber ‘aleyhi’s-selām dir ki Ata binüñ zırā at dedüğüz İsmā‘il peygāamberüñ mirāşıdır. **Hādış** rivāyet kıılınur peygāamberden ‘aleyhi’s-selām her at her şabāh dir ki Yā Rabb beni kime virürseñ ehlinden mālinden beni aña sevgülü eyle. ve dağı at üçdür rahmānıdır. Ol ki ğazāyıcıñ beslene peygāambere ‘aleyhi’s-şalavetü’s-selām şordılar kim Bu atdan murād kimdür? *Qavlehu Te‘ālā Ellezīne yünfiķüne emvālehum bi’l-leyli ve’n-nehāri sırran ve ‘alāniyeten fe lehüm ecruhum ‘inde Rabbihim ve lā ğavfun ‘aleyhim velā hum yanzenün*⁴³⁸. Ya‘nī şunlar ki nafağa iderler māllerin gice gündüz gizlü āşikāre anlaruñ şevābı Allāhü te‘ālā katındadır. Anlara qorhu yok ğuşşa dağı yok⁴³⁹ didi ki anlar at besleyenlerdür. Zırā at besleyen şol kişıye beñzer ki elini şadağa virmekçün açupdur yummaz tersi sidüğü müşk gibi ola. Kıyāmetde şevāb terāzūsında bile tartıla bir at insānıdır. Ol ki yolına maşlahatına varmağçün besler bir at şeytānıdır fağrıçün öcile segretmegçün [H-74a] beslerler ve dağı **Kitāb-ı** cāmi‘ü’l-ħikāyetde gelür ki Hāğ *sübħāne ve te‘ālā* hayli

⁴³⁷ Kitāb-ı Bahrū’l-hayāt] Bahrū’l-hayāt H.

⁴³⁸ *Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya onların Rableri katında mükāfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir (Bakara 274).*

⁴³⁹ ğuşşa dağı yok] ğuşşalanmaz K.

kim⁴⁴⁰ yaradı. Ğāyet şerīf nesne ādemden ğayrı atı dūrüdü. Sāyir ḥayvānāt üzerine ḥalkūñ ḥayrlusı ḥayldür. Kelām-ı tevḥīdinde ve kitāb-ı temcīdinde gelür ki *Ḳavlehu Te‘ālā Ve e‘iddū lehum māsteḡa‘tum min ḳuvvetin ve min ribāṡi’l-ḥayli turhibūne bihi ‘aduvve Allāhi ve ‘aduvve-küm*⁴⁴¹. **El-Ḥadīş** Bir ğün ḥazreti risālete o ser-heng-i ḳiyāmete ya‘nī kim server-i enbiyāya Muḥammed Muştafā’ya *şallā’llāhu ‘aleyhi vesellem* Ḥālīd bin Velīd su’āl idüp didi ki Yā rasūlu’llāh ben atı sürerem kim ğazāyı dāyimā atla ḳıluram Ḥaḳḳ te‘ālā bize şehādet mertebesin virüp cenneti müyesser ḳılursa cennetde daḡı at var mıdur? Peyġāmer ḥazreti ‘a.m. daḡı cevāb **[K-75b]** virüp didi kim Cennetde atlar vardur yāḳūtdan ḳanadlusını diledüġüñ yire dek iletür ḥāteme anuñ aḡsen-i şāfināt-ı ciyāddur ki bir ḳıçını ḳaldırup üç ayaġın dike⁴⁴². Yā Ḥālīd besleñüz atları ki burcaġında ḥayr baġludur diyüp **Bu ḥadīş-i şerīfi naḳl itdi.** *El-ḥaylü maḳru‘rūn binnevāşihā el-ḥayrü ilā yevmi’l-ḳiyametihī ve ehlühā me‘āfūne ‘aleyhā fe’mseḡū bin nevāşihā ve’d’ū*⁴⁴³. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Burcagında baġlu durur ḥayr atıñ iy pāk-i zāt

O ḥaşīb bense ‘aceb mi ata pes ehli ğazāt

Ḥayr-ı ḥaylūñ ḥayli vardur medḡ aña pesdür yiter

Kim didi ḥaḳḳında ḥaylūñ ol ḥüdā ve’l-‘ādiyāt

Der-Beyān-ı Āmeden-i Ḥayl Be-Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām

Ḥükemā ḳavlince Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām ḥükemā ile atlar ḥaḳḳında söz açup kelimāt iderken nā-ġāḡ Müvekkel-i Ḥayl geldi. Nite ol zemān ki müvekkel-i ḥayvānāt emr-i Süleymānī birle ki gitdi gelüp Müvekkel-i Ḥayli tenbīh idüp Müvekkel-i Ḥayl daḡı gelüp Süleymān nazarına irdi selām virdi. Süleymān ‘aleyk alup eyitdi ki Yā Müvekkel-i Ḥayl iy melek-i Ṭavādyāyil seni anuñçün ḳıġırtıdım ki bu atlar baña rām olalar ve dillerince bunlara söyle her birisine nūvāḡet eyle ider. Añları ḡisleri irdükce fūrşat el virdükce naşīḡat ḳıl ser-keşlik itmesünler baña muṡ‘ olsunlar. Tā kim sünniler boyunlarına ‘inān arḳalarına zīn urup baña getirüp

⁴⁴⁰ Ḥayli kim] Kim ḥayli H.

⁴⁴¹ *Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah’ın düşmanını sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. (Enfāl 60).*

⁴⁴² Ayaġın dike] Ayaġın H.

⁴⁴³ *Atın alnına kıyamet gününe kadar hayır baġlanmıştır ve atın sahibinden de Allah razı olur ve ona bakanın rızasını verir ona güzel davranır.*

göstereler. Ben dağı anları hoş tutup ‘aleflerin ve şuların eksük itmeyem ve muraşşā‘ çullar örtüp hıdmet kılduram. İncitdurmeyem ve ğazāya vardığım vaqtin ğāzilere virem üzerlerine binüp kāfire ğazā kıllalar ve dağı bir niçesin ol ayğırlaruñ ‘Arab sahrāsına yündlerle koyup üzerlerine müvekkel koyam. Laţif otlu şulu şahrāların gözedüp güdeler her birisine kelle banlar hizmet ideler. Tā kim atlardan üreyüp çoğala ğāziler binüp ğazālar kıla ki Hāķķ te‘ālā katında [H-74b] ğazādan sevgülü nesne yokdur ki mucāhid bindüğü ğazā atınuñ toynağına and içüp eydür ki *Ķavlehu te‘ālā Ve’l-‘ādiyati dabhā fe’l-mūriyāti kadhā fe’l-muğīrāti şubhā fe eşerne bihi naķ‘a fe vesatne bihi cem‘ā*⁴⁴⁴. çünkü Müvekkel-i Hāyl hükmi-i Süleymānī kim işitdi emrine muţī‘-i münkād olup halk gözinden nihān Süleymān ‘aynında ve atlar gözlerinde ‘ayān sürüp atlar katına gelüp dillerince eyitdi N’içün bir biriñüze şıķılıp turursız? Süleymān peygāmbere muţī‘ olmazsız? Eger kim Allāhü te‘ālānuñ emrine muţī‘ olduñuz ise rasūline dağı muţī‘ vü münkād oluñ kim ol Süleymān’uñ ceddī ādemī hākdēn ve sizüñ cedd-i a‘lāñuzu bād-ı pākdēn yaradan rasūline dağı muţī‘ oluñ kim ol Süleymān’uñ ceddī ādemī hākdēn ve sizüñ cedd-i a‘lāñuzu bād-ı pākdēn yaradan rasūline⁴⁴⁵ [K-76a] kelām-ı kadīmīnde ve kitāb-ı kerīmīnde buyurur ki *Ķavlehu te‘ālā Aţī‘ū Allāhe ve aţī‘ū’r-rasūle ve ulū’l-emri min-küm*⁴⁴⁶. Hükmine ‘amel kılip eger kim ol Hāyl Cezīresinden gidüp bu yire geldigüñüze⁴⁴⁷ ğam-ğīnsañuz hiç melül olmañ ki bu maķām kıds-i mübārekdür. Bu maķāmuñ hoşlığına söz yokdur. Şerīf maķāmdur. Nitekim ‘uķalā eydür *Mere‘ī ve kellā kāle’s-se‘dānī*⁴⁴⁸. ve eger ğuşsañuz buysa ki ol Cezīre-i Hāyl den vaqtümüz hüş idi. Bu yire ki geldük hālīmüz ne olur dirseñüz yaķın bilüñ ki ol Cezīre-i Hāyle nisbet bu geldügüñüz maķām ki der-ğāh-ı Süleymānīdür mübārek yirdür ve yirlerüñ dağı devleti olur⁴⁴⁹ dügelü yir yüzinde bir degüldür⁴⁵⁰. Nitekim eydür *Fe inne lil-beķā’-ı devlān*⁴⁵¹. egerçe kim sizi getürden Süleymān’dur cemī‘ ‘ālem-i hālķı hükmine fermāndur. Sizi güc ile tutdurmaķ ‘inān urup ādem oğlanın bindürüp zabt itdirmek elinden gelür. Ammā ki ‘adldür kimseye zūlm itmez. Zīrā bilür ki Hāķ te‘ālā zālimleri sevmez.

⁴⁴⁴ *Suluk soluğa süratle koşan (Koşarken ayaklarını) vurarak ateş çıkaran sabah erkenden baskın yapan orada tozu dumana katan ve düşman topluluğunun ortasına dalan atlara andolsun ki (Ādiyāt 1-2-3-4-5).*

⁴⁴⁵ Oluñ kim ol Süleymānuñ ceddī ādemī hākdēn ve sizüñ cedd-i a‘lāñuzu bād-ı pākdēn yaradan rasūline kelām-ı kadīmīnde] Oluñ kim kelām-ı kadīmīnde K.

⁴⁴⁶ *Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de (Nisā 59).*

⁴⁴⁷ Geldigüñüze] Geldügüñde H.

⁴⁴⁸ *Daha iyileri için eskilerde kullanılan bir söz.*

⁴⁴⁹ Olur] Oldur H.

⁴⁵⁰ Yüzinde bir degüldür] yüzinde H.

⁴⁵¹ *Ölümden başka her şeyin çaresi vardır.*

*Qavlehu te‘ālā İnnā’İllāhe lā yuħibbu’z-zālīmīn*⁴⁵². eyle olsa Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s selām sizleri gökcek şüret-i selīm ṭabī‘ at olduĝuñuz için bunda getürtdi bu hüsni-laṭīf hülkuñuza göre n’içün hülkuñuz yoĝdur. Süleymāndan kaçarsız? Zīrā ‘uḳalā dimişdür ki Hülkı görgülü olandır hülkı kendüye yaĝıřduran. Nitekim eydür *Hiyārüküm aħsenüküm hülken*⁴⁵³. sizlere lāyıĝdur ki ol nebī-i mürsele Melek-i Ekmele yaĝıřasız. Hışuşan ki bu hüsni-laṭīf hülküle ki yüz ü göze baĝan ṭaħsīn ider. Ammā ki bu vaħřiliĝüñüz görenüñ ḳalbi sizden ürküp nefrīn ider. Nitekim ‘uḳalā eydür Hülkı çirkinden ādem ürker ḳamu hünelerin ‘ayb gösterür. Nitekim eydür kelām-ı ḳadīmde [H-75a] ve kitāb-ı kerīmde eydür *Qavlehu te‘ālā Ve lev künte fazzan ĝalīza’l-ḳalbi lenfaḳḳū min ḥavlike*⁴⁵⁴. eyle olsa pes n’içün Süleymān’a muṭī‘ olmazsınız baña haber virüñ? **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Her ne řaħřuñ hüb olursa şüreti

Hülkı-aħsen ola gökcek sīreti

Pes n’içün ser-keşlik itdüñüz bu dem

Hayli isterken Süleymān Hāzreti

Cevāb Dāden-i Hāyl ve Müvekkel-Rā

Hükemā ḳavlince ol atlar daĝı Müvekkel-i Hāyl sözün kim işitdiler çevresine üřüp ortaya alup ihāṭa itdiler ve yönlerin anlardan yaña dönüp atlar eyitdiler İy bizüm müvekkelümüz bu Süleymān didüĝüñ kimdür bilmezüz ve bunda geldüĝümüzi daĝı fark ḳılmazuz hemān řunu bilürüz ki Hāyl Cezīresinde gezüp yürürdük otlanup şulanup dilümüzce Allāh tesbīh idüp ṭururduĝ gözümüz açduĝ kendümüzi bu yirde bulduĝ bu sırra vāḳıf olamayup ḥayrete varup ‘ibret aldık ammā řol ḳadar bilürüz ki [K-76b] ol cezīrede bizi dutmaĝa ḥaml iden ḳavm bunda daĝı bizi ṭutmaĝ isterler. Pes yaĝın bildük ki bu ḳavm bizi mekrle ṭutup getürdiler pes mekr ehlinden n’içün kaçmayalum *Qavlehu te‘ālā Ve mekerū mekran ve mekernā mekran ve hum lā yemkurün*⁴⁵⁵. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

⁴⁵² Muhakkak ki Allah zālimleri sevmez (Şūrā 40).

⁴⁵³ En iyiniz en güzel ahlaklıdır.

⁴⁵⁴ Eğer kaba katı yürekli olsaydın onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. (Āli İmrān 3/159).

⁴⁵⁵ Onlar bir tuzak kurdular. Farkında değillerken Allah da bir tuzak kurdu (Neml 50).

Mekr idenden ‘ārifān bī-zār olur
Hāşa ki ādem bed fa‘l-i mekkār olur⁴⁵⁶
Pes n’içün mekkāra tābi‘ olavuz
K’ehl-i mākir zālīm u cabbār olur

Derbeyān-ı Cevāb Dāden-i Müvekkel-i Hāyl Be-Serhengān-ı Esbān

Hükemā kavlince Müvekkel-i Hāyl bu atlarıñ sözin kim işitdi bunlara key şimāl virüp te’kīd itdi ki Bu ne sözdür ki söylesiz size ādem oğlanı ne vech ile mekr itdi. Mekr odur ki bir kişi hasūd aldayup belāya giriftār ide bu ādemī-zād hūd yā serverleri Süleymān nebī hūd mürsel peygāmberdür mekr ehli degüldür. Sizi sevüp ervāhdan ve cinden gönderüp da‘vet itdi. Tā ki sizi ele getüre Hāq yoluna gāzāçün gāziler süvār ola müşrikler kılıçdan geçe. Zīrā ki Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām gāzīleri ve gāzā itmegi gāyet sever ki müşrikleri kılıçdan geçüre. Yir yüzün küfr şirkinden pāk ide. Zīrā ki islām pādīşāhlarına vācibdür ki cān u dilden gāzā kıılmağa duruşalar ve sipāhiye yidügi etmek ol vaqt helāl olur⁴⁵⁷ ki kāfirlere kıılıc uralar şerlerini müslümānlar üzerinden def‘ ideler ve pādīşāh çünkü kııtāle ikdām eylemeyevüz. Yir kāmīl gerekdür ki pādīşāhla düşmen arasında şulh ide ve eger ‘ilāc aña bu nesnelere olmazsa [H-75b] kıılıc olursa pādīşāh gāzī odur ki kıorkımayup ‘asker çeküp ol düşmen üzerine yürüye. Tā ki Hāq te‘ālādan fetħ u nuşret yetişe. Eger ol pādīşāhuñ göñline kıorķu yörenürse Āşaf bin Berhıyā gibi vezīr-i kāmīl gerekdür ki ol pādīşāhı kııvandura. Hāq te‘ālādan fetħ u nuşret yetişedür. Mekre ümīd-vār kııla nitekim kelām-ı Rabbānīde ve kıitāb-ı sübhānīde gelür ki *Qavlehu te‘ālā Alā inne hıızbe’llāhi humu’l-gālibūn*⁴⁵⁸. ve eger ki ol pādīşāhuñ çerisi az olsa anuñ kıalbine bu āyet-i kerīme⁴⁵⁹ ile takvıyyet vire ki *Qavlehu te‘ālā Kem min fı’etin kıaliletin gālebet fı’eten keşīraten bī iznı’llāh va’llāhü me‘a’s-şābirīn*⁴⁶⁰. Pes yā hāyl ser-hengleri bu muqaddemeden maqşūd odur ki Süleymān nebī hāzretine ‘aleyhi’s-selām muṭı‘ vü münkıād olasız. Ġazāya mübāşeret idüp merkeb-i şāhib-i mücāhid-cihād olasız. Bu degüldür ki ser-keşlik idüp ‘inād kıılasız. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

⁴⁵⁶ Vezin bozuktur.

⁴⁵⁷ Olur] Ola H.

⁴⁵⁸ *İşte muhakkak ki Allah’ın taraftarıdır onlar gâlib olanlardır (Maide 56)*

⁴⁵⁹ Āyet-i Kerīme ile] Āyeti ile K.

⁴⁶⁰ *Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah sabredenlerle beraberdir (Bakara 249).*

Pendümi eyleñ kabül itmeñ ‘inād

Siz sebeb oluñ kıla ğāzī cihād

Haq ğazā içün yaratdı çün atı

Dutuñ atı buyurur Rabbü’l-‘ibād

Der-Beyān-ı Esbān Dü Gürūh ki Ba‘zı Ez-āşiyān-ı Muṭī‘ [K-77a] Şod Ba‘zı Ne-şod

Ḥükemā kavlince Kışsa-i muḥaşşara kılalum Müvekkel-i Ḥayl sözün ol biñ miqdārı ser-hengleri ve aygırları ve ihtiyār pırları bir yire gelüp hāl dilince firāsetleri olduqça dānişdılar ve şol ki şāfiyātü’l-ciyāddur. Merkebi mücāhid ğāzī sebebi aleti cihāddur. Allāh’uñ emri mücibince ğazāçün yaradıldıqların ki bildiler yedi yüz miqdārı ol ḥaylūñ ḥayrlısı firāset ehli ve fikirlüsü gelüp Müvekkel-i Ḥayli şefi‘ dutunup Süleymān nazarına geldiler. Emrine maḥkūm olup ḥükmine muṭī‘ vü münkād oldılar. Andan Süleymān nebī anları hoş görüp yirinden turup karşı varup ol atlardan daḡı içlerinde cümlesinūñ ulusu yüregün ve yügrügi önlerine düşüp Süleymān nazarına ki geldi. Hizmetine yüz sürüp dilince devām-ı devletine ve eyyām-ı rif‘atine du‘ā kılıp eyitdi ki **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Şeh Süleymān alkış idüp didi anda ser-ḥayl

Devletine müstedām ol sürüben ‘ömr-i tavīl

Biñ bir ümmet emrūne fermān oluban her zemān

Tahtuñı ḥayl u ḥaşemle götüre gökde şemīl

Ḥazrete rām olmayup itdügümüz ser-keşligi

Luṭf idüp ma‘zūr dutuñ itmişüz sizden havl⁴⁶¹

Cürmümüz çok ḥazretünde hizmetünde itdük kuşūr⁴⁶²

İy kerem kāmı bağışla cürmümüz eyle meyil

Böyle diyüp ol feres çün istedi şehden ‘özür

Şeh Süleymān ‘afv idüben kıldı anlara bezil [H-76a]

Neşr: Ḥükemā kavlince Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām kaçan ki ser-heng-i ḥaylūñ sözün ki işitdi firāsetine aḥsened idüp ilerü varup bürçekin şıgayup nüvāḥet itdi.

⁴⁶¹ Vezin bozuktur.

⁴⁶² Vezin bozuktur.

Andan sonra yine ol feres eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh 'ālī ḥazretüñ emrine muṭī'c' olduk ammā ki be-şart-ı ān ki bizümle 'ahd idesin ve ādem oğlanlarına ışmarlayasın kim yedi dürlü cefāya katlanamazuz itmeyeler ve hem yedi dürlü ḥizmete kāyilüz kādirüz. Ol ḥuşūşda biz daḥı bu veche biz daḥı 'illet⁴⁶³ itmeyevüz Süleymān Ḥazretleri 'aleyhi's-selām eyitdi ki⁴⁶⁴ Söyle ne dirsın işidelüm aña göre tedbīr kıilup senüñle iş idelüm. ser-heng-i ḥayl⁴⁶⁵ eyitdi ki Yā nebiyyu'llāh evvel dilegümüz budur ki 'alefsüz kıomayalar ki açlığa fākat getüremezüz ve ikinci dilegümüz budur ki vaḳtiyle şuyumuz eksük itmeyeler ki teşne-leblük ḥarāretinde cigerimüz yanmaya kıuvvetümüz gitmeye ve kıatı ki şuyumuz vaḳtiyle virilse cānumuz rāḥat olup tenümüz tiz semirür üçünci bizi besleyüp üç içün yarışa segritmeyeler kendüye mazleme olup uzaḳ yarışlarda bize cefā kıılmayalar dördünci dilegümüz budur ki ayağumuzu na'lsüz kıomayalar ve şağrağı kim eyer üstümüze urup yağır itmeyeler vaḳtā kim olsaḳ tīmār ideler ve bir daḥı biz anları yoḳuşda⁴⁶⁶ [K-77b] götürelüm rāḥat olsunlar ammā ki inişde bize meyl idüp nüvāḥet kılsunlar. Beşinci dilegümüz budur ki vaḳtā ki gāzīler bizi gāzāya binmege dileseler evvel bahārda bizüm na'lümüzi mīḥımuza ayağumuzdan çeküp şahrāya şalıvirüp çemen yöresinde āb-ı revān arasında gökledeler. Ol envā'c' otlar yimekle derdümüze keffāret ola ve taynamuzdan daḥı şeb-nem havāsı seḥer-gāḥ yüriyicek te'sīr idüp bedenimize şıḥḥat vire cānumuza rāḥat vire vaḳtā ki bahār mevsimi geçe pāk yirde bağlayup şuyumuzu vāfir ve 'alefümüzi ḥāzır ve kıaşıyup tozumuz kırümüz çıkarmağa kādir ve Ağustos arpasın virmege nāzır ola kırık gün miḳdārı bizi besleyeler. Andan yarandırıp yedege alup gāzāya gideler. Tā kim bizler daḥı ol gāzīler gāzā gününde arḳamuza süvār olduğı demde **Naẓm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Kişneşüp küffāra kıarş'urup süheyl

İtmeyevüz müşrikāne hiç meyl

Düşmen ardından yatavüz çün 'uḳāb

Merkebine diş urup kıılam 'uḳāb [H-76b]

Kāfir u gālib öñünden kıaçavüz

⁴⁶³ Biz daḥı 'illet] Mā-'illet H.

⁴⁶⁴ K-] Süleymān eyitdi ki

⁴⁶⁵ Ser-heng-i ḥayl] Ser-heng H.

⁴⁶⁶ Biz anları yoḳuşda] anları biz yoḳuşda K.

Ġāzī ele virmeyüben uçavüz

Her kimi ardundan qovarsaq yitevüz⁴⁶⁷

Dut didüğün ağızumuzla dutavüz

Qamçusı düşse yire biz alavüz

Her ne ise hizmetini kılavüz

Her ne ġāzī üstümüzde itse ġuzzāt⁴⁶⁸

İsteyevüz Hax'dan aña biz necāt

Neşr: Ve dağı yā nebiyyu'llāh altıncı dilegümüz budur ki ādem oğlanlarına ışmarlayasın bize 'avretler bindürmeyeler vaqt ola kim ol hatun kişiler hayz görmiş olalar bizüm cinsümüz hayl sınıfı hayz qokusından ġāyet incidürler. 'Ale'l-**Huşuş** ki Hax *sübhāne ve te'ālā celle celālehü* ve 'amma nevāle hayli ġāziler için yaratmış ola hevātın cinsi binmek cāyiz degül ve bir dağı yā Süleymān nebī⁴⁶⁹ ādemī-zāda ışmarla ki bize süvār oldukları vaqtin tahāretiyle pākılıġla süvār olalar ki incinmeyevüz. Hem saġarı mübārek hem uġuru hayr ola ve yedinci dilegümüz budur ki ādemī şafi nesline qasem yād virüp ışmarlayasın ve 'ahd ideler ki ayġırı yünde çekicek anasına abasına çekmeyeler. Günāha mürtekib olmayalar kim kıyamette aña da' vacı oluruz. **Nazm:**

[*Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün*]

şeh Süleymān Hāzretidür çünkü mürsel Hax rasül

Luşf idüp suyla sözüm şartı kıla tā kim qabül

İş bu 'ahdüñ üzerine ger qasem yād eyleye

Cān u dilden hizmetine yüz sürevüz pür-uşül

Neşr: Hükemā qavlince atlar ser-hengi bu vech ile dilek dileyicek ser-heng-i haylün dileğini hāzret-i Süleymān 'aleyhi's-selām qabül kıldı ve muqābelede istihsān idüp⁴⁷⁰ ol yedi yüz muşı' olan atların yüzünü kendü qabül idüp şavilesine baġlatdı ve üç yüzünü dağı⁴⁷¹ server-i Selāřin dilāverlere başş idüp ve üç yüzünü dağı pehlevān u qahramān u dilāverān-ı rüy-ı zemīn [K-78a] ü zemānlara⁴⁷² [H-77a] ġazā kılıcı

⁴⁶⁷ Vezin bozuktur.

⁴⁶⁸ Vezin bozuktur.

⁴⁶⁹ ve bir dağı yā Süleymān nebī ādemī-zāda] ve bir dağı ādemī-zāda K.

⁴⁷⁰ Qabül kıldı ve muqābelede istihsān idüp ol yedi yüz] Qabül kıldı ve ol yedi yüz K.

⁴⁷¹ K-] *dağı* eskik

⁴⁷² Selāřin dilāverlere başş idüp ve üç yüzünü dağı pehlevān u qahramān u dilāverān-ı rüy-ı zemīn ü zemānlara] Selāřinlere ve üç yüzünü pehlevān-ı rüy-ı zemīnlere K.

mücâhede vü tîğ-i zen emînler'e kısmet itdi ve her birisine and viridi ki ol atlaruñ yedi dürlü dileklerini kabûl ideler 'âdet üzerine besleyüp andan yarağ kılup ğazāya binüp gideler ve ol ser-heng-i hayl ki yelesi kıyruğı kara kır aygır idi. Adını Ebu'l-Ĥavāriş koyup Ĥinik-i İshāk'ıñ altı yanında ve Ba'lbek meliki gönderdügi Ebū Münfiz anuñ üstün yanında zerrîn zincirle cevheri gül efsârle muraşsa' çul örtüp tîmâr itdiler ve zerrîn na' l urup gümüşden mîhle mîhlediler ve dağı tavîle-i evvelde aygırlar cinsini bağladılar ve tavîle-i şânide yünd cinsin bağladılar ki ol zemânda ol hayl arasında at yoğdı ki at inmek ve dâğ çekmek Süleymân zemânında ol târîhde vâkı' oldı. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Müstemi' señ sözlerüme pāk-i zāt

Diñle aygır inanup niç'oldı at

Liki vir gil hoş şalavāt Aĥmed'e

Diñle andan sözlerüme beyyināt

Der-Beyân-ı Ağvâ'-ı Racîm Be-Ĥayl-i 'Āşî-Râ

Ĥükemâ kavlince kaçan ki Süleymân Ĥazreti 'aleyhi's-selâm ol biñ nefer hayl sınıfınuñ yedi yüzünü ki kendüye muṭî' musahhar ki itdi. Ĥannâs-ı mel' ün anı görüp āh u feryād itdi⁴⁷³ dem çeküp uçup turtetü'l- ' ayn içinde Racîm yanına geçüp Sürĥ-bād meclisinde bulup şeytânı każziyyeden āgâh itdi ve āh-ı felek yüzün siyâh kılup eyitdi ki Yâ iblis bunda ne tursın ki âdem oğlanlarını Ĥağ te'ālâ günâhın yarlıgayup cennete koymasına haccile ğazâ sevâbıydı haccı şimdiye dek vağthâ bir iderlerdi ğazâ kılmağa ĥod bindileri yoğdı ki ğazāya gideler gidemeyüp terk iderlerdi. Zirâ ki ğazâ anuñ âleti atdur. Andan geçse tende kuvvet yürekde şecâ' atdür. İmdi āgâh ol ki hayl ceziresinüñ atlarını ervâĥ-ı cinn sınıfı dutup Süleymân'a getürdiler. Nişfindan ziyâdesi emri Süleymân'a muṭî' vü münkâd oldılar. Üç yüz miğdârı bâķi kaldı ki anlar râm olmayup ' inâd kıldılar. Yâ iblis-i pür telbîs iğvânuñ vağtidür ki anlara iğvâ idesin. Ādemî-zâda muṭî' olmayalar diyüp racîme ĥaber viricek şeytân-ı la' in Sürĥ-bād'dan icâzet alup çeşm-i nem-gîn gönli ğam-gîn dem çeküp ol erba' in a' vânlarla atlar katında bulundu hemîn andan sürüp ol 'âşî olan hayl yanına vardı. Ĥaylün dağı bir siyâh ser-heng aygırı vardı.⁴⁷⁴ Racîmi görüp göğüs gerüp kulağların peykân diküp turtı. Racîm dağı ilerü vardı hayvân

⁴⁷³ Āh u feryād itdi] Āh itdi H.

⁴⁷⁴Ser-heng aygırı vardı] Ser-heng aygırı K.

dilince naşihat virdi eyitdi ki Hiç beni bilür misiz ki kimem ve n' için bunda geldüm ? Ser-heng-i Hayl eyitdi Bilmezüz bize başumuz kayusu [K-78b] [H-77b] seni fark kılmazuz. Racim eyitdi Ben ol melek-i muqarrebem ki vaqtā kim Allāhü te'ālā ādemün kālabinü yaratdı balcığı şalşāl olmağıçün kırk yıl Yemen'le Tayif arasında yatdı. Ben sizün cedd-i a'ālānuza varup haber itdüm ki Haqq *sübhāne ve te'ālā* yir yüzine bir halife yaratdı. Nesli üreyüp cihān mülkini dutsa gerek⁴⁷⁵ ve sizün arkañuza ağac eyer urup ağzuñuza demür kem urup binüp arkasın yağır itse gerek. didüm Sözüm eger dutarsañuz gelün kālibi balcığıken henüz çigneyüp tağıduñuz şerrinden halāş olup otlamağa şahrāya gidüñüz. didüm sözüm işitmediler naşihat tutup eyü iş itmediler ve bilmediler ki 'ākil oldur ki āher kişinün naşihatine kulaq tuta. Nitekim eydür *Es-Sa'id men vu'azı begayre*⁴⁷⁶. imdi ol didigüm günler oldı sizün başıñuza ol muşibet geldi ve didigüm vāqı' oldı bu ādem-i şafi nesli ve İbrāhīm Halil aşı Süleymān sizi getürtdi ādem oğlanlarına kısmet ide. Her birisi uyan ve eyer urup binmekden arkañuz yağır kıilup zaħmet ide. Eger sözüm dutarsañuz zinhār Süleymān'a fermān olmañuz ādem-i zād eline düşüp ciger büryān kıılmañuz. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle diyüp hayle virdi şer haber çünkim Racim

Virdi hayl-i cinsi hayrete be-gāyet keyy delim⁴⁷⁷

Āh elinden ol la' inün şad hezārān veh dirih

K' olmışdur fitnesinden kimse emin yā hakim

Neşr: Hükemā kavlince Racim-i la' in böyle diyicek ol ser-heng-i hayl cevāb virdi ki Hiç senün sözüñi benüm 'aqlım kabül kılmaz. Zirā ki Müvekkel-i Hayl şöyle haber virdi ki bu sözi Hayl Ceziresinden ervāha kapdırup götürden⁴⁷⁸ der-gāhına nübüvvet kuvvetiyle getürden benī mürseldür. Ġāzī mücāhid Sultān-ı Ekmel'dür Haq te'ālā sizleri gāzāyiçün yaratdı ve sizi Süleymān bunda gāzā kıılmağıçün getürtdi. Size yahşi timār idüp hizmet kıllalar ve gāziler üstüñüze binüp kāfire varup guzāt kıllalar. Emri Haqq'a 'āşī olmağdan⁴⁷⁹ şaķınuñ didüğüçün çoğumuz Müvekkel-i Hayl sözün tutdılar. Süleymān nebīye itā' at itdiler ammā ki bizüm şınıfımız anlaruñ arkasına

⁴⁷⁵ Gerek] Gerekür H.

⁴⁷⁶ *Mutlu olan kişi başkalarının hatalarından ibret alandır.*

⁴⁷⁷ Metinde Hayrete virdi hayl-i cinsi be-gāyet keyy delim şeklindedir. Vezin gereği Virdi hayl-i cinsi hayrete be-gāyet keyy delim yazılmıştır.

⁴⁷⁸ Götürden] Getürden H.

⁴⁷⁹ Olmağdan] Olmañ K.

eyer urulduğun⁴⁸⁰ ve ağzına kem geçdüğün ki görürler. Ādem oğlanından korkup bir birine şıklıup tırdılar. Ammā ki bizüm gönlümüzden bu geçer ki emri Süleymān'a muṭī' olup ilerü varavüz başumuzda her ne kim yazıldıysa ḥayr u şerden görevüz kim muḳadder olan gelse gerek. Korkmaḳ atdan bāṭıldur ki kaçmağıla kişi kazādan ḥalāş bulmaz. Nitekim eydür *İzāḥallü'l-ḳaderü baṭılı'l-ḥezar*⁴⁸¹. ve eger ki evvel ḥayl ceziresinde rāḫat olduğısaḳ rāḫatuñ āhiri miḥnetdür kim cihān mülkinde [H-78a] ğamsuz rüzgār geçürmek kahrsuz mihr görmek ve cefāsuz [K-79a] şafa sürmek ba'iddür kim her ceza'da şeref vardır ve her yemekde bir ğuşsa vardır. Nitekim eydür *Fī külli cür'etin şerefetü vema' külli ekletin hammetü*⁴⁸². **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Böyle durur 'ādeti devri sipihr

Key kişiye ḳahr ide erüñe zehr

Gāḫ rāḫat gāḫ miḥnet virür ol

Gāḫ şekker şunar vü gāḫi zehir

Nesr: Hükemā ḳavlince ser-heng-i ḥayl böyle diyicek racīm dülel fitne ḳılamayup zelil oldu. Daḫı dönüp Ḥannās'a eyitdi Müvekkel-i Ḥayl bunları naşihatlemiş iğvām eşer itmedi ammā ki bir kaç yağır ve uyuz bār-gir getürün anları görüp ḫallerin şorup ādemī-zāddan bīzār olalar diyü iğvā viricek⁴⁸³ anı vaḳt içinde Ḥannās ile Vesvās ve Denes ve Kenes dört arıḳ yağır uyuz gözi kör at getürdiler. Bār-gir cinsinden bu tıran ḥayl içine şalurdılar bu tıran atlar daḫı ol yağır bār-girleri gördiler ta'accüb idüp göz urdılar her birisinün⁴⁸⁴ hey'eti ata beñzer veli omuzları⁴⁸⁵ çalınmış uyuz olmuş arıḳ ite beñzer. Ve lākin bu ḫalde bunlar ki ne ite ve ne ata beñzer. **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Eyl'arıḳ kim çatılı söküñ ḳafeş

Meyyite beñzer veli virür nefes

Gevdesinde atı yoḳ dirhem ḳadar

Omuz yağır yir yiren şalgām ḳadar

⁴⁸⁰ Urulduğın] Olduğın K.

⁴⁸¹ *Kader gelirse tedbir tükenir.*

⁴⁸² *Hayatta her şeyde bir felaket vardır ve her adımda bir dert vardır.*

⁴⁸³ Diyü iğvā viricek] Diyicek K.

⁴⁸⁴ Birisinün] Birinün K.

⁴⁸⁵ Omuzları] Omuzları K.

Üstine konar olursa bir siñek
Bilin eger şarkıdup tutağ eñek

Arpa umuban yimediye ayrığ temām⁴⁸⁶
Atla dökülmiş yili kıyruğ temām

Ne kılı var kim mütāb ala yeleñ
Ne deri bu ten düze cengin eleñ

Neşr: Hükemā kavlince ser-heng-i hayl bu yağır arığ atları kim gördiler atduğın bilüp terehñüm idüp hāllerin şordılar eyitdiler ki Bu belāya neden mübtelāsız⁴⁸⁷ ādem oğlanı katında bu siyāsete müsteħağ ne günāh kılduñuz? diyicek zārī zārī ağlayup iñleşdiler başlarına gelen belā vü kazāyı⁴⁸⁸ söyledükçe hayl şınıfı kulağ diküp diñleşdiler eyitdiler Bizüm günāhumuz budur⁴⁸⁹ ki şāhibümüz ādemi arğamuza urup götürdük berr u yaban aşurup baħr-i revān geçirüp diledügi menzile yitürdük. İnşāf itmeyüp ağır yük urmağdan⁴⁹⁰ omuzumuz yağır yağır itdiler ve tıyunca ‘alef şu virmeyüp cigerümüz⁴⁹¹ yağup bağır bağır itdiler. Anuñla dağı kıomayup yüklerimiz dağı ağır itdiler za‘ıflıkden yürüyemedüğümüz için urup gözümüz çıkardılar uyuz ve yağır ve kör olup işden kalıcağ bizi yabana şaldılar bu cefāyı bize zād kıldılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

Āh kim ādem darb ucından kıan olupdur bu bağır **[H-78b]**

Kim urupdur üstümüze kıara tağca yük ağır

Arpayı düşde görürdük düşümüzde az ‘alef

Gitdi at kıaldı sükün binmekden arğamdur yağır

[K-79b] Neşr: Hükemā kavlince ser-heng-i hayl bunlaruñ ki hālin gördiler ādemī-zāddan i‘rāz idüp bir birine şıkılup tırdılar dağı bu bār-gırler hayl cinsini hısn-i kemāle ve birbirine şıkılup bu hāle göricek su’āl itdiler ki Ne hāldür ki sizün arğañuzda eyer ve ağızñuzda kem yok ve ayaklarñuzda na‘l ve üstünüzde ādem yok? diyicek ser-heng-i hayl cevāb virdi ki Bizüm hiç birümüz ādeme dağı dönmedi anuñçün ādem üstümüze eyer şalup binmedi bir niçemüz döndüğüçün üzerlerine ağır

⁴⁸⁶ Vezin bozuktur.

⁴⁸⁷ Mübtelāsız] Mübtelā olduñuz K.

⁴⁸⁸ Belā vü kazā] kazā K.

⁴⁸⁹ Budur ki] Bu ki K.

⁴⁹⁰ Urmağdan] Virmekden H.

⁴⁹¹ Cigerümüz] Bağımız K.

ağac eyer ve ağızlarına demür kem urup arçalarına âdem bindigiçün ‘inād kılup muṭī‘ olmaduḡ. Zīrā ki ‘aḡıl oldur ki kendüzini göz göre tehlukeye şalmaya. Nitekim Allāhü te‘ālā buyurur kim *Ḳavlehu te‘ālā Velā tulḡū bi-eydiküm ilā’t-tehluketi*⁴⁹². ve ammā ki senüñ ḡāmetüñ bizüm ḡāmetümüzden geçdi ve şekl-i şemāyilüñ ḡabīḡ bi’llāhi rāst söyleñ aşlı nedür şaḡīḡ? diyicek bār-gīr ağlayup cevāb virdi Yā ser-hengi ḡayl bizüm ḡazziyemüz sizüñle çetükle ḡaplan ḡışşasına beñzer ki ḡaplan çetügi görüp dimiş ki İy körbe n’içün böyle geçilmişsin şekl-i şemāyilüñ cinsimüze beñzer ve ba‘zı yirüñ daḡı bebr u şīr u ḡarrāna beñzer ammā ki meymün gibi ḡāmetüñ küçük ve ḡareketüñ ziyāde ne ḡāl oldı ki bu şūrete girdüñ bize ḡaber vir? diyicek ağlayup cevāb virdi ki Ya peleng ben daḡı sencileyin bir vaḡşı cānver idüm. Göge göğüs gerici nehenge pençe urucu ejder idüm ve ammā ki âdem oḡlanı eline düşdügiçün derde giriftār ve esīr ḡūr u zār u ḡaḡīr oldum eger ki sen ol âdem oḡlanı eline⁴⁹³ gireydüñ bence degül daḡı ziyāde ḡāmetüñ geçilüp ḡuvvetüñ eksilüp miḡnetüñ artaydı cānverler içinde rüsvāy olayduñ bencileyin zār u ser-gerdān ḡalayduñ ki âdemüñ kerāmeti çokdur ve ecluden ḡayrı aña ḡālib olur nesne yoḡdur. **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Âdemi yeñmez cihānda kimse ammā ki ecel

Kim ecelden irişür insāna naḡşile zelel

Sab‘ u şe‘bāna muḡaffer olur âdemlige ḡayf

Bulmaz ecel derdine dermān ider lā-büd ḡalel

Neşr: Ḥükemā ḡavlince ḡaplan kedinüñ sözin işidüp eyitdi Ol âdemi baña göster tā ki ḡaḡḡından gelem. çetük didi ki Gelemezsın. Âdem oḡlanı ol kişidür gökde uçan ḡuşı ḡīle birle yire indürür ve balıḡı ağla deñizden çıkarup evde yandurur ve eline oḡ yay alup taḡ u taşu gezer taḡda ḡaplan mişede arslan öldirüp derilerin şoyup yüzer. Ḳaplan eyitdi Ben ol pelengim ki üzerümden gökde bulut geçse ḡorḡudan gözleri yaş döker **[H-79a]** ve na‘ra ursam yir u gök zelzeleye gelüp ditreyüp yir alçaḡına **[K-80a]** yüce taḡlar aşaḡa geçüp toprak taş döker ve üzerümden ‘anḡā uça per dökmeden geçmez ve öñümden bebr u ejder geçse der dökmedin geçmez diyüp ḡaplan ḡīle bārī lāf urup kediyi ḡulaḡuz kılup âdemi görmeḡe gitdi. Taḡda bir odun kesiciyi ittifaḡ ol maḡall gösterüp işāret itdi ḡaplan baḡup gördi ki bir za‘īf terkīb ḡafīf tertīb âdeme

⁴⁹² *Ve kendi elinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın (Bakara 195).*

⁴⁹³ Âdem oḡlanı eline] Âdem eline K.

şordı ki Ādem oğlanı sen misin? Cevāb virdi ki Benüm. Dönüp sinnūra kaçıldı ki Bu nedür ki fil kadar kıadd u kām̄eti yođ arslan kıaplan kadar⁴⁹⁴ kıudreti yođ. Çetük eyitdi Hüneri vardur. Andan kıorkıaram. Kıaplan dönüp ādeme eyitmiş ki Senüñ ne hünerüñ vardur göster? Ādem fi'l-ħāl kıaplanuñ kıafāsına def'ı çalar⁴⁹⁵. Elindeki keserden keskin keser⁴⁹⁶ teberle kıaplanuñ beynisini⁴⁹⁷ burnından getirüp⁴⁹⁸ çeñesin üzer andan derisini naçağıla şoyup yüzer. **İmdi Yā ser-heng-i** ħayl ādemi yavuz kimsedür. Biz bu ħāle ki giriftār olduğ. Ādem ucından diyüp bār-giri şikāyet kıılıcağ iblis dağı fırsat bulup ilerü gelüp eyitdi Yā ser-heng-i ħayl şaħiħ bildüñ mi ki ādem oğlanı bu atlara ne cefālar kıılmışdur? Mu'ayyen budur ki size dağı kıılacağdur. Bunlara olan belā size dağı olacağdur. İmdi gelüñ sözüñ tutuñ ādeme mu'ı olmañ vā' izüñ sözin tutmayan şüfi oddan necāt bulmaz ve ħakimüñ didügin itmeyen marāzdan kıurtulup tende şihħat bulmaz. Nitekim eydür. **Şi'r:**

Fāşbir lidāike en cefüte tabibehü

Ve aķne' bi-cehlike en zecerte mu' allema⁴⁹⁹ **Nazm:**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Vā' izüñ kıulağ tutanlar yağşı re'y u pendine

Düşmenüñ düşmez cihānda mekr u zecr u bendine

Ādemi mekkār olur inanmağıl mekrine anuñ

Zehri vardur şekkerinüñ virme gönül kıandına

Der-Beyān-ı Ğazab Kerden-i Süleymān 'aleyhi's-selām Be-Şınıf-ı Ħayl

Ħükemā kıavlince kıaçan ki iblis-i la'ın sözin kim atlar işitdiler ve ol yağır bār-girlerüñ ħāllerine vākıf olup nazār kim itdiler hemān-dem ādem oğlanından nefret kıılıp 'inād idüp boyun virmeyüp kıaçmağa ayak götürüp segritdiler öñlerince ayğırları ve 'aķablerinden yündleri segridişüp gitdiler. Kıuds-i mübārek şaħrāsına yüz dutdılar Süleymān 'aleyhi's-selām çünkü bunlaruñ bu vāz'ı kııldılar anlara⁵⁰⁰ incinüp cinnilere emr itdi 'aķablerinden ol atlaruñ yetüp dönderüp getirtdiler ve Müvekkel-i

⁴⁹⁴ Arslan kıaplan kadar] arslan kıadar H.

⁴⁹⁵ Kıaplanuñ kıafāsına def'ı çalar] Kıaplanuñ H.

⁴⁹⁶ Elindeki keserden keskin keser] Elindeki keskin keser H.

⁴⁹⁷ Kıaplanuñ beynisini] Beynisini H.

⁴⁹⁸ Getirüp] Gelüp H.

⁴⁹⁹ Eğer seni tedāvi edene ihanet edersen hastalığına sabret ve eğer Senin bir alimi rahatsız edersen ve onu üzersen cahillüğine sabret.

⁵⁰⁰ Süleymān 'aleyhi's-selām çünkü bunlaruñ bu vāz'ı kııldılar anlara incinüp] Süleymān 'aleyhi's-selām incinüp K.

Hayl dahı karşı varup dillerince ne kadar ki naşihat itdi sözin işitmediler. Süleymān nebī emrine itā'at itmediler eyitdiler Oda yanmağa rāziyüz ādem oğlanlarına rām olmağa 'ār iderüz. Nitekim eydür *En-nāru velā 'ār*⁵⁰¹ diyüp bir birine şıkılup tırdılar każāya rızā virdiler. **Naẓm: [H-79b]**

[Fā' ilātün - Fā' ilātün - Fā' ilün]

Çünkü şeytān elde dise hayl-i pes [K-80b]

İtmediler ādemiye meyl-i pes

Birbirine şıkılup tırdı kamu

Kellesi ser-keşlik itdi hayl-i pes

Der-Beyān-ı Mu'cizāt-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Hükemā kavlınce meger ki ol zemān atlara Süleymān nebī 'aleyhi's-selām meşgūl olup ol yedi yüz atlar ki evvel rām olmuşlardı. Üzerlerine eyer başlarına 'inān urup her birisini zeyn kılup teferrüc seyrān itmeğle ve yüz nefer atları kendü tavīlesine bağladup bākīsın beglere kısmet kılup gönüllerin şā-dān idinceye dek ol ser-keşlik iden hayl dahı yüz şahrāya tutup kaçınça kuş gibi uçup berr ü beyābān⁵⁰² geçince cinniler 'aқabinden irişüp dönderüp getirince ikindü namāzı vaқti geçüp gün mağribe yakın қalmışdı. Vaқt-i 'aşr geçüp aқşām olmuşdı. Süleymān PeygāMBER güneşe nazar kılup 'aşr namāzı vaқti geçdügingi gördi gāyet incinüp 'aşr namāzın kılamaduğına Hāқ katında günāh-kār olduğına ve bu atlara meşgūl olup 'inād itdükleri ecluden rām olmasına fikri 'aқlı tār u mār olduğı cihetden emr itdi ki bu atları cemī' yanına dönderdiler ve hüküm kıldı ayğırların inediler ve yündlerine ve cemī'ne dağ urdılar dağ urmaқ ve at inemek ol zemāndan қaldı. Andan Süleymān Hāzret-i 'aleyhi's-selām pāk şudan āb-dest alup iki rek'at hācet namāzın kılup Hāқ te'ālāya tazarru' eyledi. İtdügi cürm u günāhda 'afv diledi. Allāhü te'ālā hāzreti Süleymān'ın du'āsın müstecāb idüp Müvekkel-i Āfitāb'a emr itdi. Gerdün-ı şemsi çeküp öyle yirine gönderdiler Süleymān'la hāқ-ı 'ālem güneşi öyle yerinde görüp evvel Ādem āhir Muḥammed geçmiş mürsel peygāMBERler ervāhına şalavāt virüp Allāh'a tekbir getürdiler ve Süleymān nebī hāzır olan **Enbiyā ve Etķiyā ile 'aleyhimü's-selām** öyle namāzın kıldılar ve ol mu'ciz-i Süleymān tevārīh kitāblarına

⁵⁰¹ Ateş yanlışı yapmaktan iyidir.

⁵⁰² Beyābān] Yabān K.

yazup ʿibret aldılar ayruḡ Süleymān Ḥazretine hiç bir kimse ʿinād itmedi bildiler ki Ḥaḡ Peyḡamberidür. **Nazm:**

[Fāʿ ilātün - Fāʿ ilātün - Fāʿ ilātün - Fāʿ ilün]

Bildiler mürsel nebīdür ṣeh Süleymān Ḥazreti

Kim ḡazāya binmek için ister imiş ḡāṣ atı

Muʿ cizātı zāhir oldı ʿālem içre ol zemān

Ḥalk-ı ʿālem müzdine virür ṣalavāt key ḡatı

Neṣr: Ḥükemā kavlince naḡl-i eflātün budur ki ve **Tārīḡ** ibni Keṣīrʼde gelür ki ḡayl ḡışṣasınun aṣlı oldur ki hem tefsīrde daḡı gelür ki Ḥaḡ *tebāreke ve teʿālā* kelām-ı ḡadīmde ve kitāb-ı kerīmde buyurur ki *Ḥavlehu teʿālā İz ʿurıḡa ʿaleyhi bī- el- ʿaṣıyyi ʿş-ṣāfītātüʼl-ciyādü*⁵⁰³. Bu āyetün maʿnāsında müfessirler tefsīrde bir niçe nevʿ ile beyān iderler. **Evvel** bu ki Süleymān nebīnün ʿaleyhiʼs-selām biñ tāzī atları vardı ki ʿArab beglerinden armaḡān [**H-80a**] gelmişdi [**K-81a**] ḡazret-i Süleymānʼa ol atları ʿarz itdiler. Zīrā ki peyḡamberler bu cihāndan iki nesneyi dost dutundılar evvel eyü atı ikinci ḡazāyiçün gereklü silāḡı. Nitekim bizüm peyḡamberimiz ḡazret-i risālet ser-heng-i ḡıyāmet *ṣallāʼllāhu ʿaleyhü ve sellem* kim ḡılıc peyḡamberidür ki ḡazāyı severdi ki **Mecmaʿüʼl-leṡāyif** kitābında gelür ki ʿUḡbe bin ʿĀmir rivāyet eyler Rasūluʼllāhʼdan eydür Yā ʿUḡbe ḡaçan ḡazāya gitseñ ḡara at ṣatun al. Ol ḡara at ki ṣafer ola ön ayaḡınun ṣaḡı segil ola. Her ḡanda varsañ ṣaḡ selāmet olasın ve ḡazanclu olasın **Maṣābīḡde** işitdüm ki Rasūluʼllāh ḡazretinden ʿaleyhiʼş-ṣalātü veʼs-selām eydür Atun ḡayrlusı oldur kim ḡara ve sefer ola üstün dudaḡı aḡ ola yāḡūd ḡara ṣaḡar ola ve eger ḡara olmaz ise ṡoru at ola ve didüḡümüz şüretlü ola **Ebu Vahab** eydür Rasūl ḡazretleri *ṣalavātuʼllāh ʿaleyhi ve sellem* buyurdı ki atlarıñuz ḡazāyiçün semirdün ve baḡlañ ve sāḡların dāyim silün toz ḡonmasun ve boyunlarına kirişden artuḡ ne gerekse daḡun ve boncuḡ daḡmaḡ bidʿ at olmaya. **Cerīr ibni ʿAbduʼllāh** eydür Rasūluʼllāh ḡazreti ʿa.m. gördüm ki bir atun elini saḡına yapışup barmaḡın ṡolaşdurup oynar eydür ki Tā ḡıyāmet ḡünine deḡin atlarıñ elini sacında ḡayr baḡludur ve ol ḡayr ḡazancludur ve silāḡ cinsinde daḡı ḡazret-i risālet ʿaleyhiʼs-selām keskin ḡılıcı ve oḡ atmaḡı severdi. Nitekim muḡaddem gelen peyḡamberler atı ve silāḡı severlerdi andan ötürü ki Allāhü teʿālā bunları ḡazā ḡılmaḡa düşmān mefhūr

⁵⁰³ *Ona akşamüstü bir ayaḡını tırnaḡı üstüne dikip üç ayaḡının üzerinde duran çalımı ve soylu atlar sunulmuştu (Sâd 31).*

itmege ālet-i esbār virmişdi ve beglerüñ daḥı ṭabī‘ atında hemçünān bu iki nesneyi dost dutmaḡ kendü düşmenlerinden def‘ itmek içün ve tārīḥde ve tefsirde gelür ki Tivrāt şerī‘ atinde bu namāzlar ve ġayrısı farīzaydı ve daḥı bir namāz ki aña şalātü’l-vuṣṭī dirler⁵⁰⁴ ve namāz-ı digeri ki bu iki namāzuñ ortasındadır ya‘nī şubḥ namāzıyla öyle namāzınuñ ortasında ola ve bir namāz daḥı ki beyne’ş-şalātin namāzıdır ki ikindüyle öyle namāzı ortasıdır ve daḥı aḥşām namāzın ve yatsu namāzından ġayrı şalātü’l-vuṣṭīyi iki kerre buyurmuşdur ki ḥiṭāb-ı temcīdinde ve kitāb-ı teḥmīdinde gelür ki *Ḳavlehu te‘ālā Ḥāfīzū a‘lā’ş-şalavāti ve’s-şalāti’l-vuṣṭā*⁵⁰⁵. ya‘nī ol ‘aşr namāzı farīzaydı Süleymān’a ve daḥı ümmetine Tivrāt ḥükmince Süleymān’a ki ol atları ‘arz itdiler ki anlar biñ nefer tāzı atlar idi. Bir ḡolda sabādan gelmişdi. Anlaruñ mülkin ḥarbile helāk idüp atların almışdı ve ba‘zılar eydür ki Ol atlar Dāvud peygāberden ‘aleyhi’s-selām ḥazreti Süleymān’a ‘aleyhi’s-selām mīrās ḡalmışdı ki ḥazreti Dāvud ol atları ‘**Amāliḡa** melikinden öldirüp almışdı ki⁵⁰⁶ Süleymān’a yüz atdı. Mīrās degmişdi ol vaḡt ki ḥazret-i Süleymān’a [H-80b] atları [K-81b] ‘arz itdiler öyle vaḡtiydi atlara meşḡul olup bürceklerin oḡşayup bunları temām teferrüc idinceye dek āfītāb namāz vaḡti yerinden geçmişdi. Süleymān peygāber ‘aleyhi’s-selām nazār idüp temām namāz vaḡti gecdüğini ki gördi. Kendüyi melāmet itdi ve atlara maḡabbet itdüğüne fırsat geçdüğüne dil-periṣān oldu. Nitekim kelām-ı Rabbānī ve kitāb-ı sübhānide gelür ki *Fe ḡāle in-nī āḡebebtü ḡubbü’l-ḡayri*⁵⁰⁷. ya‘nī mālün ḡubbıdür. *Ḳavlehu te‘ālā in tereke ḡayren*⁵⁰⁸ ya‘nī mālen ‘an zıkr-i Rabbī ‘an şalāti Rabbī *Li-ḡavlehu te‘ālā Lā tulḡihim ticāretün ve lā bey‘un ‘an zıkr-i’llāḡi*⁵⁰⁹ ya‘nī şalāt-ı ḡattī Tivrāt-ı bi’l-ḡicāb ya‘nī ġāyibü’ş-şems andan Süleymān Ḥazreti güneşüñ namāz yerinden geçdüğüne namāzı ḡılmayup fevt itdüğüne ġāyet muttālīm olup kendü kendüye eyitdi ki İy Dāvud oḡlı Süleymān ḡizmet-i Ḥaḡ’ı terk itdüñ Allāḡ maḡabbetin unuttuñ bu cihānı ġöñül virüp kendüñe dost dutduñ atlar zīnetine meşḡul olduñ namāz vaḡti geçüp der-ḡāḡ-ı Ḥaḡ’da ġünāḡ-kār ve şer-mesār ḡalduñ diyüp emr itdi. Ol acıḡla ol atları ġirü dönderüp getürdiler ve ḡükm itdi. Mıṣrı ḡılıçlarıyla ellerin ayakların siñirlediler ammā ba‘zı tefāsīr götüre müfessirler işbu āyet ḡaḡḡında

⁵⁰⁴ Aña şalātü’l-vuṣṭī dirler] Aña şalātü’l-vuṣṭī H.

⁵⁰⁵ *Salavata ve salat-ı vustaya hafiz olun (Koruyun bu namaza kesintisiz devam edin) (Bakara 238).*

⁵⁰⁶ Melikinden öldirüp almışdı ki] Meliki Cālūti öldüricek ele getürmüşdi ki K.

⁵⁰⁷ *Süleymān Gerçekten ben malı Rabbimi anmamı sağladıḡından dolayı çok severim dedi (Sād 32).*

⁵⁰⁸ *Eğer bir hayır (mal) bırakmışsa (Bakara 180).*

⁵⁰⁹ *Allah’ın yüceltilmesine ve içlerine adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaret ve hiçbir alışveriş kendilerini Allah’ı anmaktan alkoymaz. (Nūr 24/37)*

*Kemā-ḳālu'llāhu te'ālā Ruddū-hā 'aleyve ṭafīḳa meshān bī-es-sūḳi ve'l-a'nāḳī*⁵¹⁰. İbni 'Ubbād ve Muḳātil bin Süleymān ve daḥı ba'zı müfessirān eydürler ki Süleymān peygāmbere namāz vaktin geḳürüp sehv itdügine ol atlaruñ ne günāhları vardı ki anları öldürmek vācib ve yāḥūd siñirleye bu niceleyin tāvīl nā-şevābdur. Çehār pāye sitem itmek ve zibānsuzlara riḥ⁵¹¹ göstermek mekrūhdur ve daḥı tefsīr-i kebīrde şöyle gelür ki *Ḳavlehu te'lā İz 'urıḳa 'alehi bi'l-'aşıyyi's-şāfinātü'l-ciyād*⁵¹² İlä āḥirü'l-āyetü rivāyet olunur kim Süleymān Peygāmbere 'aleyhi's-selām gāzāya gitmek istedi atları geṭürüp gördi ol atlardur kim Ḥaḳḳ te'ālā Ḳur'an'daki şāfinātu ciyād dimişdür. Şāfinātdan murād oldur kim ṭurduğı vaktde üç ayağı üzerine ṭura bir ṭırnağın dike ciyāddan murād oldur ki gāyetde yürüen ola pes Süleymān atları geṭürdüğü vakt ikindü vaktiydi Süleymān atlara ol deñlü meşğül oldı kim seyisler dönderüp alup gidicek Süleymān gördü kim ikindü namāzı fevt olmuş. Pes oldı kim incindi Daḥı dönderüñ. didi dönderüp geṭürdiler yāḥūd Süleymān'ıñ Dönderüñ. didüğinden murādı güneşi dönderüñ demek idi. Pes Allāh emriyle melekler güneşi dönderdiler bir miḳdār ḳalḳdı Süleymān Ḥazreti ikindü namāzın ḳıldı ḳılıç ele alup boyunların ve ayakların urdı. Ya'nī çünki atlara meşğül olduğı eçlden [K-82a] ikindü namāzı fevt oldı pes Allāhü te'ālāya taḳarrub itmek için ol daḥı atları ḳırdı ekser 'ulemā böyle tefsīr itmişlerdür ve bu ḥikāyeti böyle rivāyet itmişler [H-81a] ammā tefsīr-i kebīrde şöyle dimiş kim bu rivāyet ḳatı ba'iddür ve nihāyetde nā-ma'ḳūldur zīrā ḥazreti Süleymān'ı Ḥaḳ sübhāne ve te'ālā ḥazretleri ulu peygāmbere eylemişdür. Atdan ve sāyir ḥayānātdan olanlar peygāmbere idür⁵¹³. Ḥod dünyā esbābındandır. Hiç bir peygāmbere münāsib midür ki dünyā esbābına şol ḳadar meşğül ola kim namāzın fevt eyleye. Ḥazreti rasūl 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ḥod buyurmuşdur *Hubbū'd-dünyā re'sü külli ḥaṭi'etin*⁵¹⁴. ya'nī demek olur kim dünyāyı sevmek her ḥaṭānuñ başıdır ve bir daḥı bu kim çünkim Süleymān'dan 'aleyhi's-selām bunuñ gibi 'aẓīm günāh vāḳı' oldı. Ya'nī atlara meşğül olup namāz fevt oldı⁵¹⁵. Pes münāsib oldı kim tevbe ve istiğfāra meşğül ola ve⁵¹⁶ Ḥaḳ sübhāne ve te'ālā ḥazretlerine teferrüc⁵¹⁷

⁵¹⁰ *Süleymān Gerçekten ben malı Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim dedi. Nihāyet gözden kaybolup gittikleri zaman onları bana getirin dedi. (Atlar gelince de) bacıklarını ve boyunlarını okşamaya başladı (Sād 32-33).*

⁵¹¹ Riḥ] Renc H.

⁵¹² *Hani ona akşamüstü bir ayağını ṭırnağı üstüne dikip üç ayağının üzerinde duran çalıklı atlar sunulmuştu (Sād 31).*

⁵¹³ Olanlar Peygāmbere'idür] Olanlar H.

⁵¹⁴ *Dünya sevgisi bütün hataların başıdır (Hadīs-i Şerif)*

⁵¹⁵ Oldı] Eyledi H.

⁵¹⁶ Ve] idi K.

⁵¹⁷ Ḥaḳ sübhāne ve te'ālā ḥazretlerine teferrüc] Allah'a tazarru' K.

ideydi. Bunuñ gibi günāhuñ ‘aķabince atlaruñ boynın urup ve siñirleyüp depelemege meşgūl olmağūñ ne ma‘nāsı vardı ve bir dağı budur kim hayvānātı ya‘nī cānverleri ‘abeş yire kırmaķ ve depelemek menhīdür. Meger kim atları binmek için yāhūd derileri geyilmek için ve yāhūd Müslümānlardan zararları def‘ olmağičün yāhūd bunlaruñ gibi bir fāyide için dağı ola ve illā Süleymān peğāمبر bu atları kırduğında hod hiç bir fāyide yoķdur. Pes peygāمبر olan kiři fāyidesüz ‘abeş yire bu deñlü atları siñirleyüp depelemek ne münāsebet. Bil ki bu āyet-i kerīimde⁵¹⁸ münāsib tefsīr ve bu hikāyetde ma‘kūl rivāyet budur ki Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām ğazāya gitmelü oldu atların getürdüp gördi seyisler alup gitdikden sonra Dönderüñ diyü emr eyledi. Ziyāde ihtimāmdan ötürü pes dönderüp yine Süleymān’a getürdiler kendü eli birle boyunların ve ayakların şığadı. Gördi ki *Ķavlehu te‘ālā Ruddū-hā ‘aleyye tafīķa meshān bī-es-sūķi ve’l-a‘nāķi*. didüğinden murād budur. Ammā ki ğaldı Süleymān’uñ murādı atlara ta‘zīm u teşrīf itmek idi ki kendü eliyle yapışdı. Zīrā at ğazānuñ ulu esbābindandur ve bir dağı dimişler kim Süleymān ‘aleyhi’s-selām at āhvālin ğāyet eyü bilürdi. Pes murādı buydı kim göreydi zararları var mıdur yāhūd yoķ mıdur? Pes oldu kim boyunların ve ayakların sığayup gördi. **Nazm:**

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Çün mücāhiddi Süleymān Ħāzreti **[K-82b]**

Oğşar idi göricek yağşı atı **[H-81b]**

K’atsuzın ğāzī idemez hiç ğazāt

Ġāzinüñ atdur gereklü āleti

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā‘ilātūn - Fā‘ilātūn - Fā‘ilūn]

Şeh Süleymān Ħāzretüñdür hoş nihād

Ger dileseñ idesin ekber cihād

Nefs-i kāfir şom olur iy pāk-i zād

Tiğ-i tevħīd urup eyle sen ğuzāt

Nefs-i mü’min itmeyince bī-gümān

Cāna mesken olmaya cennet cenān

⁵¹⁸ Āyet-i kerīimde] Āyetde K.

ıl riyāzet tīg ile nefsūñ helak
Mi kavāsın tā olasın sen melek
Nefsi ejder olmaz ammā'lur zebūn
Var riyāzet kıl k'ola vū ser-nigūn
Çün kuvā'ı nefis olur hırs u hased
Cümlesin tağıt ki ola pāk cesed
Nefs-i murdār⁵¹⁹ oldı çün ekber cihād
Bu gazāyı ide gör iy hoş nihād
Cehd idüp nefsūñ Müslümān eylegil
aqq'a lāyık ehli imān eylegil
'Ākıl iseñ egme baş bu hāki sen
Cehd idüben çıka gör eflāke sen

Ender Du' ā-yı Hātmi Kitābı ve Der-Münacāt-ı Firdevsī

İlāhi sen ol 'ālemi esrār-ı ezel ve ebed u gird-gār her nık u bedsın ki her ne cüzvī ki hayālet evhāma gelür ve her ne küllī ki 'uqūl-ı efhāmında bilinür cümlesine 'ālemsin ve diledüğüñ gibi hākimsin. Her mevlūd ki ana rahmine düşer ezelde bilürsin ki zıkr midür yoğsa ünsi mi? Nām-ı ıtlak midür hafeşi midür? Haveşi mi Hüb mi⁵²⁰ olur? Yoğsa zişt ehl-i düzeh mi olur? Yoğsa ehl-i behşt-i 'ākıl mi olur? Yā dīvāne āşinā mı olur? Ya bigāne 'ālem mi olur? Ya cāhil nākış mı olur? Yoğsa kāmil-i ganī mi olur? Yāhūd faķir-i şerif mi olur? Yoğsa haķir-i 'ömri uzun mı olur? Yāhūd kaşir cismi kebır mi olur? Yāhūd şağir cemī'si 'ilm-i gayb muṭlaķuñda⁵²¹ mevcüd ve cümlesi levh-i nefis-i küllīde mażbütdür. Pervāz-ı 'uķāb-ı 'uķūl-ı insān bālā-yı alā-yı āsitāne esrār-ı gayb kudretüñe yetişmez ki *avlehu te'ālā Ve 'indehü mefātihu'l-gaybi lā ya'lemuhā ilā huve*⁵²². ve tül-i 'arzı ve defter-i hayāl muḥāsebānı erķām-ı a' dād ecnād-i celāl-i 'izzetüñe vefā itmez. *Ve mā ya'alemü cünüd Rabbike illā hū*

İlāhi Aḥmed u Maḥmūd u Muḥammed nūr-ı 'izzetçün hüce-i dü-cihān server-i enbiyā hürmetiçün bu Süleymān-nāme-i kebırüñ itmāmını muķadder [H-82a] it. Bu

⁵¹⁹ Murdār] Mira'āt K.

⁵²⁰ Haveşi mi Hüb mı olur] Hüb mı olur H.

⁵²¹ 'İlm-i gayb muṭlaķuñda] 'İlm-i muṭlaķunda H.

⁵²² *Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak o bilir. (En'am 59).*

altmış yedinci mücellled kitāb gibi bākīsiniñ dağı ihtitāmın müyesser it. Bu za‘if Firdevsī’nüñ maqāmını cennet u firdevs ve şerbetini çeşme-i kevşer it. **Naẓm:**

[*Müstef’ ilün - Müstef’ ilün - Müstef’ ilün - Müstef’ ilün*]

Gerçi’ tmişem bî-ḥad günāh **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**⁵²³ [K-83a]

‘Afv eylegil iy pādişāh **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

İy şāni‘-i perver-digār lütfuñ ögüşdür bî-şumār⁵²⁴

Raḥm eyle kim yaqmaya nār **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

Emmāre nefis olmadı rām içdüm yidüm bî-ḥad ḥarām

Yā Rab ḥelāli vir ta‘ām **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

İçüm taşum zerḳ virmeye itdüm sihr kıldum ḥaṭā

Yüzüm siyeh miski ḥıṭā **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

Taşım sepīd içüm siyāh ḥayrum dırāz çoḳdur günāh

‘Afv it kerem kıl yā İlāh **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

Lā taḫahzūdan ya mecīd yā Rabbi tutdum men ümīd

Ḳıl raḥmetüñ baña mezīd **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

Yā raḥmeten li’l-‘ālemīn Firdevsī’ye olḡıl mu‘īn

Firdevs ile vir ḥūr-ı ‘ayn **Estağfiru’llāhü’l-‘azīm**

Der Du‘ā’-ı Pādişāhü’s-Selām Ve’l-Müslimīn Sulṭān Bin Sulṭān Bāyezīd Ḥan Eṭāle Allāhü ‘Ömrehü⁵²⁵ **ve Yed’i Māliye İlā Yevmü’n-Nüşūr Āmīn Yā Rabbe’l-‘ālemīn**

Şükr-i bî-kıyās ol pādişāh-ı lem-yezele ki bu Süleymān-nāme-i kebirüñ altmış yedinci cildinüñ itmāmını müyesser itdi ve şenā’-ı bā esās ol Sulṭān-ı bî-bedele ve ḥaḫan-ı bî-ḥalele kim üç yüz otuz beşinci meclis-i ebvābuñ ihtimāmın muḫadder itdi. Ba‘d-ı ez ān inşā’llāhu te‘ālā Ḥaḫ’dan ‘ināyet evliyādan himmet olursa ‘ömr-i ecelden mühlet bulursa altmış sekizinci cildi dağı söyleyüp temām idüp bitürevüz. Zıllı İzed’üñ Sulṭān bin sulṭān **Sulṭān Bāyezīd’üñ** Eṭāle Allāhü ‘ömhü zīde ḳadarehü ḥazāne-i ‘āmiresine teslim idüp ḥidmet-i şerāyiṭin yirine yitürevüz. Egerçi kim bu bende-i za‘if ü ḥaḳīrüñ ‘āciz u dermānda ḥor ü ḥaḳīrüñ ne ḳudreti vardı ki

⁵²³ *Allah affetsin*

⁵²⁴ *Bî-şumār] Bî-gümān*

⁵²⁵ *Allah onun ömrünü uzun etsin*

buncalayın a‘zam-ı kitābı te’lif ideydi ve kırk elli yıl ‘ömrini dercinde harc kılup taşnif ideydi ve ammā ki ol emīr-i mu‘azzam server-i mufahham melik-i mülükü’l-‘ālem mecma‘-ı meḥāsinü’ş-şeym ḥüsrev-cihān rüstem-zemān sikender-i devrān nūşin-revān-ı ‘ādil cevāb baht-ı kāmīl cihān bahş-ı fāzıl kazā vü kudret kadar miknet [H-82b] keyvān-rif‘ at melek-siret ‘utārid-fiṭnat Merrīḥ-şavlet ḥan-ı ḥaḳan şāh-ı şāhān himmetiyle ḥaledu’llāh mülkehu ebbede devletehü **Bu kitāb** devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘ atinde kaleme vü raḳama gelüp imlā vü inşā oldu. Şol ḳaşd üzerine ki ol Sulṫān-ı ‘ādillūn mergübü’l-ḥaşāyil ve maḥbübü’ş-şemāyil ḥāvī fūnūn meḳārim nāşibi rāyāt me‘ālimi cāmi‘-i riyāsāt insi ekmel-i aşḥāb-ı nefsi-ḳudsī bu **Kitāb-ı Süleymān-nāme’yi** birle nāmı ‘ālemde bāḳī vü yādigār ola sūre-i Neml oḳındukça Ḳışsa-i Süleymān dillere yād oldukça bu nāme birle nām şerīf⁵²⁶ şāh-ı tārīḥ rūzgār ḳıla. Mes’ul ḥāzret-i ekremü’l-ekremīnden oldur ki bu bizā‘a-i müzcāt-ı pādīşāh ḥāzretinde ḥayyiz-i ḳabūlde kılup meyāmın nazarıyla müzeyyen ü müvaşşāḥ ḳıla. İnşā’llāhü te‘ālā *İnnehü ‘alā mā yeşā’ u ḳadīr ve bi-taḥḳīḳü’l-āyyinetihi* [K-83b] cedīrū **Nazm:**

[Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilātün - Fā‘ilün]

Zıllı İzed ali ‘Oşmān mülk-i Rūmuñ serveri
Şāh u sulṫān⁵²⁷ Bāyezīd ol ki aldı heft kişveri

Rub‘-ı meskūnı temāmet zabṫ idüpdür o melik
Baḥr u berrūñ mālīkidür o zemān İskenderi

Çün Süleymān emrine me’mūr olupdur ins u cin
Līk-i ‘ār ider elinde göstere engüşteri

Behmen ü dārāb u dār ider gehī deryā n’ider
K’oldı ‘aşrında ferīdün itdi çāker ḳayşeri

Ḥinkinūñ na‘lī hilāl olur rikābı şems-i çarḥ
Rezminūñ Merrīḥ-i tiḡ zen ḥayl-i ḥāviz aḥteri

Desti ḳulzüm baḥridür vaḳti seḥā cevher feşān
Ḥāk-i pāsı oldı a‘yān ‘aynınuñ hem cevheri

⁵²⁶ Nāmı ‘ālemde bāḳī vü yādigār ola sūre-i Neml oḳındukça ḳışsa-ı Süleymān dillere yād oldukça bu nāme birle nām-ı şerīf] Nām-ı şerīf H.

⁵²⁷ Şāh u sulṫān] Şāh Süleymān H.

Serverā nevrūz rūz ola mübārek sa‘ d-ı dem
Her giceñ ƙadr u berāt u her künük ‘id-i ekberi
Men ki ma‘ nā kişverinüñ olmışamdur māliki
Tab‘ umuzdur baħr-ı ƙulzüm nazmumuzdur gevheri
Dutaram cevher ziyāde like yoƙ cevher Őinās
Farƙ ider yoƙ cevher ammā pādişāhdur cevheri
Men hūner iĉre tūvānlarun direm iĉre faĉir
‘Aybum ol ki tālī‘üm yoƙ kemlerü kem kemleri
Mūsā vaĉtüm sözümdür nefh-i ‘İsā āb-ı ģayāt
Bānuñ urur cāhil⁵²⁸ göricek hemĉü kāfir⁵²⁹ sāmiri⁵³⁰
Her ƙaşıde ƙıı‘ a menden kim ‘uıārid gūş ider
Meh beyāzın ider imlā ģazz-ı zerrīn ca‘ ferī
Her ģazel kim nāleyile sem‘ -i eflāke irür
Zühr’oĉur sāzına düzüp müşterāsı müşteri
Meşnevī ki inşā iderven lū’lū’ mensūr olur
Kim feşāħat iĉre ‘aşrumda faĉirem ‘unşuru
Tab‘ uma taħsīn ider ehli süģan şāħib-kemāl
Kim zemānuñ şeyģiyem hem ĉākerümdür enveri
Līk-i Ĥaĉ’dan var ümīdüm şāħ ola vü desti-ĝir
Himmet ide ben ƙulına k’olmışamdur ĉākeri
Anca kim şāħnı ĉemende ĝonĉ’açılıp bite gül
Nitekim gülşende nergis vire bū-yı seģeri
Devletiyle dāyım olup Şāħ Süleymān Bāyezīd
‘İzzetiyle ƙāyım olup duta baħrıyla beri
Ĥaşmınuñ re’si kesilsün hemĉünān şem‘ üñ dili
Ĥāsīdün baĝrı ƙararsun hemĉü ģālī dilberi

---

⁵²⁸ Cāhil] Kāfir H.

⁵²⁹ Kāfir] Cāhil H.

⁵³⁰ Vezin bozuktur.

Ĥāceti Firdevsī'nūñ Ĥaĥ'dan budur dāyim begüm
Her ĥaĥrdan ĥayy u ĥāfız ōaĥlayasın serveri

Āmīn Yā Rabbi'l-'ālemīn

SONUÇ

Eski harflerle yazılan eserlerin latin harflerine aktarılması çalışmaları geçmişe ışık tutması bağlamında önemli bir fonksiyonu üstlenmektedir. Bunu temel alan bu yüksek lisans tezinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Mehmed Fuat Köprülü üretken bir yazar olan Firdevsî'nin kırktan fazla eserinin olduğunu ancak bunların birçoğunun bu gün ortada olmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada bunların yirmi beş tanesi tespit edilebilmiştir.

Bu bağlamda Firdevsî'ye ait Süleymân'nâme'nin 67. Cildi tenkitli bir şekilde latin harflerine aktarılmıştır.

Eserin kaynağının, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat, Hz. Davud'a indirilen Zebur, Hz. İsa'ya indirilen İncil, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân-ı Kerim, Yahudi ve Fars mitolojisi, Lokman hakim ve Eflatun-i Yunani olduğu tespit edilmiştir.

İnsanlara ve insandışı varlıklara hükmetme yetkisi verilen Hz. Süleymân'ın hayatından bir kesidi, mucizeleri ve icraatları anlatılırken başta Hz. Muhammed olmak üzere birçok peygamberin, Kur'ân-ı Kerim, Zebur, Tevrat, İncil ve hadislerden hareketle mucizeleri anlatılmıştır.

Firdevsî eserinin hemen hemen bütün sayfalarında Allah'ın 99 isminden mutlaka birini zikretmiş ve bütün nazım bölümlerinde Hz. Muhammed'e sevgisini belirtmiş, ona salavat istemiştir. Zaman zaman da kendisini övmeyi ihmal etmemiştir.

Nazım nesir karışık olan eser halk anlatısı özelliği barındırmaktadır. Bölümlerin başlangıç ve bitişlerinde sürekli kalıp ifadelerin kullanılıyor olması bunun işaretidir.

Eserde birçok deyim, atasözü, özlüsöz, yöresel kelime ve günümüzde kullanımı bulunmayan Türkçe kelimeler geçmektedir. Bunların sözlükler yardımıyla tespit edilmesi Türkçenin söz varlığına ufak da olsa katkı sağlayacaktır.

Eserde birçok hayvanın özelliklerinin verilmesi özellikle insanlara sadakat konusunda büyük bir öneme sahip olan atların özelliklerinin ayrıntılı olarak verilmesi eseri hayvan bilimi açısından önemli kılmaktadır.

Yazar, devrin önde gelen nasirlerinden olmasına rağmen şairlik yeteneği bakımından oldukça eleştirilmiştir. 67. cildin manzum kısımlarının vezin noktasında yaşanan problemler bu eleştirilere başka bir delil olmaktadır.

Eserde sıklıkla Arapça-Farsça ibareler, ayetler, hadisler ve kalam-ı kibarların kullanıldığı görülmüştür. Bu da müellifin dinî bilgisinin fazla olduğunun delilidir.

Eser sarmal bir kurgu yapısına sahiptir. Eserde çoklukla anlatılan bir olay yarıda bırakılmış ve ona birkaç başlık sonra dönülmüştür. Yazarın bilinçli bir şekilde yapmış olduğunu düşündüğümüz bu durum, okuyucusunun dikkatini canlı tutmakta ve merak duygusunu arttırmaktadır.

Son olarak aynı devirde yaşamamış olan kişiler hikaye içerisinde buluşturulmuşlardır. Örneğin metinde Hızır ve İlyas Peygamberin Süleyman, Musa ve İdris Peygamberler ile birlikte namaz kıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy M (2000) Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları Giriş-İnceleme, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Aksu C (1999) *Firdevsî (Rumî, Uzun) Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi* C 1 (Yapı kredi Yayınları, İstanbul).
- Araç G (2010), Uzun Firdevsî ve Hakayık-nâme'si (inceleme-Metin-Sözlük). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ateş A (1942) Metin Tenkidi Hakkında (Dasitan-ı Tevarih-i Mülük-i Al-i Osman Münasebetiyle) *Türkiyat Mecmuası* C VII-VIII s255.
- Babür Y (2013) Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebir (6-7. Ciltler/ İnceleme-Transkripsiyonlu Metin). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Bıçer B (2005) Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği. Yayımlanmamış Doktoraz Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bilmen Ö N (2011) *Büyük İslâm İlmihali* (Semerkand Yayınları, İstanbul).
- Büke H (2015) Firdevsî-i Rumî, Süleymânnâme (38. CİLT) Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleymân Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Bülbül T (2011) *İsmail b. Ali, Câmi'ü'l-Hikâyât (İnceleme-Metin)* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Bülbül T (2011) *Mensur Bir Hikaye: Tarih-i Mısır-ı Cedîd (İnceleme-Metin)* (Grafiker Yayınları, Ankara).

- Büyükkarıcı F (1993) *Firdevsî-i Tavîl ve Davet-nâmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Büyükkarıcı F (1995) *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-Nâme (İnceleme, Metin, Dizin, Tıpkıbasım ve Mikrofiş)*, ABD.
- Coşkun M (2012) *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar* (Dergah Yayınları, İstanbul).
- Çatıkkaş M A (1983) Türk Firdevsî'si ve Süleymannâme-i Kebîr. Türk Dünyası Araştırmaları, s.25, 169-178, İstanbul.
- Çatıkkaş M A (2015) *Firdevsî-i Rumî Satranç-nâme-i Kebîr (İnceleme-Metin-Dizin)* (TDK Yayınları, Ankara).
- Dilçin C (1983) *Yeni Tarama Sözlüğü* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Doğan A (1995) *Osmanlıca Türkçe Sözlük* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Huart CL (1993) "*Şis*", *İslam Ansiklopedisi XI*, (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Erdem M D (2005) Kitab-ı Kısâ-nâme-i Aleyhisselâm üzerine söz dizimi çalışması (Süleymân-nâme 74 cilt). Yayımlanmamış Doktora Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Ergin M (2009) *Türk Dil Bilgisi* (Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul).
- Gölpınarlı A (1958) *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-nâme"* (Doğuş Matbaacılık, İstanbul).
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- <http://www.lexiqamus.com/>
- İsen, M- Horata, O- Macit, M- Aksoyak, İ. H ve Kılıç, F (2009) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- İslam Ansiklopedisi (1993) "Firdevsî", C 4, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İslam Ansiklopedisi (1993) "Bâyezid II", C 4, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Jafarova İ (2010) *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymannâme-i Kebir'i* (63.Cilt) İnceleme-Metin-Dizin. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kanar M (2012) *Farsça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).

- Kanar M (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kılıç F vd (2002) *Şâir Tezkireleri* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Kılıç F (2010) *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ* (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul).
- Kılıç F- Yıldız A (2011) *Sehî, Latifi ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Bazı Üslûp Özellikleri Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Kocatürk V M (1964) *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi* (Edebiyat Yayınları, Ankara).
- Köksal M A (2016) *Peygamberler Tarihi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara).
- Kurnaz C (2013) *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Berikan Yayıncılık, Ankara).
- Kutluk İ (1950) *Kenek Oğlu Orhan ve Teşhisü'l-İnsan (Onbeşinci Asrın Bilinmeyen Bir Eseri ve Şimdiye Kadar İsmi İşitilmemiş Olan Şâir Yazarı), Türk Dili Belleten, seri III, sayı 14-15, s.29*
- Kutluk İ (1981) *Kınalı-Zade Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuara I-II* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Latifi Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n Nuzamâ (2000) Haz. Rıdvan Canım (AKM Yayınları, Ankara).
- Mütercim Asım Efendi (2000) *Burhân-ı Katı Haz Mürsel Öztürk, Derya Örs* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Noyan B (1986) *Firdevsi-i Rûmi Manzûm Hacı Bektâş Veli Vilâyetnâmesi* (Doğuş Matbacılık, Aydın).
- Olgun İ-Parmaksızoğlu İ (1980) *Firdevsî-i Rumî Kutb-nâme* (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Pakalın M Z (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Milli Eğitim Basımevi Ankara).
- Parlatır İ (2009) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Yargı Yayınları, Ankara).
- Redhouse S J (2015) *Turkish and English Lexicon* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Sami Ş (2010) *Kamûs-ı Türkî* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

- Steingass F (2006) *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Sungurhan-Eyduran A (2009)a *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap Projesi, Ankara).
- Sungurhan-Eyduran A (2009)b *Beyânî Tezkiretü'ş-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap Projesi, Ankara).
- Şahin H (2003) *Eski Anadolu Türkçesi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Şakar S Ö (2009) *Teceme-i Câmeyûş-nâme* (Simurg Yayınları, İstanbul).
- Tanyıldız A (2005) *Firdevsi-i Taviil Münazara-i Seyf ü Kalem*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin M (2015) *Roman Sanatı Roman Unsurları* (Ötüken Yayınları, İstanbul).
- Tuman M N (2001) *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı. Ankara.
- Usta İ H (2009) *Firdevsî-i Rûmî'nin Bir Münazarası*, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.1, s.61-93
- Ünver İ (1993) *Çeviriyazıda yazım birliği üzerine öneriler* *Türkoloji Dergisi*, C XI, S.1, Ankara, s. 51-91.
- Zavotçu, G, (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*. (Kesit Yayınları, İstanbul).

DİZİN

A

- Âdem, 28, 72, 126, 157, 200, 208, 215, 251, 261, 263, 265
- Adunyâ bin Dâvud: Eserdeki hayali kahramanlardan birisidir. İşlediği bir günahı dolayısı pişman olur ve Hz. Süleymân'ın dergahına gidip ondan af dilemek ister. Bu yolda şeytanın aldatmalarına da uymaz., 23, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 102, 104, 106, 107
- Ağinyânūs Hâkîm: Hz. Süleymân divanındaki ukaladandır., 229
- Ağrâs Dîv: Hz. Süleymân divanındaki devlerdendir., 231
- Ahîmâ' işna Fetâli: Hz. Süleymân devletinde, Cemaziyelevvel ayının hesabını tutan kimsedir.
- , 230
- Ahînâzû bin 'Azû: Hz. Süleymân devletinde, Rebiyülahir ayının hesabını tutan kimsedir.
- , 35, 230
- Ahmed: Peygamber efendimizin isimlerinden. (sav)
- , 63, 87, 90, 94, 126, 153, 154, 171, 172, 190, 250, 259, 270
- Allâh, 28, 32, 68, 74, 77, 87, 92, 95, 100, 104, 109, 119, 120, 121, 126, 129, 132, 134, 136, 143, 146, 156, 158, 166, 168, 179, 180, 188, 199, 200, 204, 208, 210, 216, 221, 222, 223, 227, 244, 245, 247, 250, 254, 256, 265, 267
- Aluban Hînnân: Hz. Süleymân devletinde, Muharrem ayının hesabını tutan kimsedir., 35

Amînâzû: Hz. Süleymân devletinde, Zilhicce ayının hesabını tutan kimsedir.

, 35, 230

Âşaf bin Berhîyâ: Hz. Süleymân'ın has veziri ve en güvenilir adamlarından birisidir. Hz. Süleymân'a ve divanındakilere at beslemek hakkında fikirler vermektedir.

, 102, 103, 104

Aşuriş melek, 226

Azûnîrân bin Avda: Hz. Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

B

Bahreyn, 70, 145

Baflamyus Hâkîm: Miladi ikinci yy'da yaşamış İskenderiyeli coğrafyacı ve matematikçi.

Hz. Süleymân divanındaki hakimlerden birisidir. Hz. Süleymân'la diyaloga girerek ona fikirler sunar.

, 29, 101, 102, 104, 177, 197, 229

Behrâm: Hz. Süleymân'a sadık iri pehlivanlardandır. Hz. Süleymân yoluna bir çok gazaya katılmış ve başarılı olmuştur.

, 23, 92, 149, 192

Behrâm bin Zehr: Şeytanla iş birliği yapan kötü komutanlardandır.

, 192

Behyûriş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Belînās Hākīm: Hz. Süleymân
divanındaki ukaladandır.

, 229

Benâyāhū bin Yehūyādaʿ : Hz.
Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

Bendekeri: Hz. Süleymân devletinde,
Zilkade ayının hesabını tutan kimsedir.

, 35, 230

Benhūdī: Hz. Süleymân devletinde,
Şevval ayının hesabını tutan
kimsedir., 230

Beʿ nābin Āhīlūd: Hz. Süleymân
devletinde, Safer ayının hesabını tutan
kimsedir.

, 230

Beʿ nābin Hūṣī: Hz. Süleymân
devletinde, Cemaziyelahir ayının
hesabını tutan kimsedir.

, 230

Berehmen Şāh: Hind padişahıdır.
Sām-Süvār'ın daveti üzerine Hz.
Süleymâ, 70, 133, 135, 137, 145

Beşīmer: İnsan organlarının müvekkeli
olan melektir., 130

Bilād Şāh: Asfer komutanlarındandır.,
228

C

Cābir-i Cinnī: Hz. Süleymân'ın
tarafında olan cin
komutanlarındandır., 182, 191, 194

Cābir-i Perrī: Peri
komutanlarındandır., 179

Cāliyūs Hākīm: Hz. Süleymân
divanındaki hakimlerden birisidir.

, 141, 142, 151

Cān: Kavim adı., 67, 93, 107, 115,
143, 154, 164, 166, 168, 172, 184,
185, 244, 248, 258

Cān bin Cān: Kavim adı., 93, 107

Caʿ caʿ a-i Dīv: Hz. Süleymân
divanındaki devlerdendir., 231

Cāveris Dīv: Hz. Süleymân
divanındaki devlerdendir.

, 231

Cebrāyil: İlahi emirleri meleklerle ve
peygamberlere ulaştırılan vahiy
meleğidir. Meleklerin reisi olarak
geçer.

Eserde Hz. Süleymân'la Allah (cc)
arasında elçilik vazifesini yerine
getirir ve Allah'ın (cc) emriyle
insanlara ziraati öğretmek için
cennetten bir çift öküz getirir.

, 78, 80, 93, 97, 131, 215, 218, 251

Celāmīṣā: İnsan organlarının
müvekkeli olan melektir., 130

Cubḥīye bin Ceberrūt Cinnī: Elhinc-i
Cinnī'nin halifelerindendir.

, 231

Cumhūr şāh: Horasan Şahıdır., 70, 145

Ç

Çīn, 74, 141, 145, 149, 183

D

Ḍarb, 183

Dāris-i Cinnī: Hz. Süleymân'ın
tarafında olan cin komutanlarındandır.

, 182, 191

Dāvud Peygāamber: Hz. Davut, Yakup
as'ın oğlu Yehūda'nın neslindedir.
İş-muil as'ın vefâtından sonra
kendisine peygamberlik verilmiş,
kayın pederi Tālūt'un vefatından sonra
da İsrailoğulları'na hükümdar
olmuştur (Bilmen, 2003: 361).

Eserde Davut peygamber şeriatı
geçmektedir ve zaman zaman

Süleymân'la aynı devirdeymiş gibi anlatılmaktadır.

, 69, 71, 98, 128, 132, 134, 139, 237

Dekkâl-i ' ifrît: Şeytanın

işbirlikçilerindendir., 192

Deķūķ-ı Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarındandır.

, 191

dem Dübesebe-i melek, 226

Dermâyūs Hākīm: Sâam-Süvâr'ı canavarlar hakkında bilgilendiren hakim.

, 149

Diķķāķ-ı Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarındandır.

, 182

Dimir-bād-ı Cinnî: Şeytanla iş birliği yapan kötü cinlerdendir.

, 181, 182

Dūha: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Duhūş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Düşâyil melek, 225

E

Ebr, 86

Ebu Eyyüb: Hz. Süleymân'ın ahırındaki develerden birinin adıdır.

, 203

Ebū Münķīz: Balbek melikinin Hz. Süleymân'a hediye olarak gönderdiği Arap atının ismidir.

, 202

Ebū Ziyād: Hz. Süleymân'ın ahırındaki atlardan birisidir.

, 203

Eflātūn: Sokrat'ın öğrencisi. Aristonun hocası. İskenderin verizi Yunan filozof.

, 69, 90, 119, 154, 177, 191, 224

Eflātūn-ı Keħħāl: Dönemin ulemalarından biridir.

, 177

Efrāķ-ı Zengî: Eski zamanların bahadır serverlerindendir.

, 71, 151

Efrāsiyāb: Peşeng'in oğludur. Feridūn'un oğlu Türk bunun torununun torunudur. Nevrūz'u katl ile padişah olduysa da âkıbet Keyhüsrev elinde helâk oldu. Yıllarca İranîlerle ceng eden Tûrân'ın en büyük pâdişâhlarından birinin adı Efrasiyab'dır. Dîvânu Lûgat'taki Alp Er Tunga'nın bu zât olduğu mervîdir (Kurnaz, 2013: 31).

Eserde U'ziret Şah'ın kardeşidir.

Hümâ'yı Şehzade Ferrûh'a istemektedir.

Aynı zamanda Tûrân melikidir.

, 109, 121, 123, 129, 132, 228

Efrāsiyāb Şāh, 109

Ehremen: Eski Fars mecûsîlerinin itikat ettikleri zulmet ve şer İlâhî olan şeytandır (Kurnaz, 2013: 151).

Şeytanın işbirlikçilerindendir.

, 231

Ekvān, 24, 107, 108, 182, 184, 185, 187, 194

Ekvān-ı Dîv: Salsâl-ı Dîv'in yiğenidir. Şeytanla iş birliği yapan devlerdendir.

, 181, 182, 184, 187

Elhinc-i Cinnî: Hz. Süleymân'ın divanındaki cinlerden birisidir.

Önceleri işlediği günahlara tövbe edip Hz. Süleymân'ın huzuruna gelmiştir. Bu yolda şeytanın aldatmalarına daha fazla uymamıştır., 23, 24, 29, 78, 90, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 107, 230
Elledüd Derver iyş, 225
Emîr Şâdık bin Şîşâ: Hz. Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

Enbiyâ, 265

Erhâliş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Erînüş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Evyâşer bin Çerüpâ: Hz. Süleymân'ın divanındaki beylerbeylerinden birisidir.

, 95, 98, 100, 101, 104

Eyleyâv Şâh: Sâm-Süvâr'a tâbi olan şahlardandır., 134, 135, 144, 145

Eyü Hülûsî, 140

F

Ferruh: U'ziret Şah'ın oğlu şehzadedir. Hümâ ile yaşadığı talihsizlikler ve destansı aşk anlatılır.

, 113, 123, 125, 129, 130

Feryâd, 93

Fişâgores Hâkîm: Bir çok olayda geçmektedir. İlmi simya kuvvetine hakimdir. Gerek duyduğu zaman cinleri çağırabilmektedir.

, 24, 28, 110, 113, 114, 115, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 175, 177

Firdevsî, 27, 63, 89, 94, 118, 129, 153, 189, 222, 223, 251, 270, 271, 273

Fitne, 90

Fülvüne: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir.

, 130

G

Ġâfil, 71, 97, 151

Ġazanfer-i Medenî: Sâm-Süvâr'ın komutanlarından.

, 141, 150

Gührâm-ı Zengî: Zengistan padişahı Kahrâm Zengi'nin oğludur. Babasının Hz. Süleymân'a tâbi olmasına karşı çıkmış ve ona isyan bayrağını kaldırmıştır. Sâm-süvâr'ın Zengi kalesini fethetmesiyle Hz. Süleymân'a tâbi olmuştur.

, 134, 136, 144, 146, 147

H

Habeş, 30, 138

Haftîyâş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Hâğ, 28, 62, 68, 69, 75, 90, 93, 94, 100, 106, 113, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 123, 125, 126, 139, 147, 153, 154, 156, 161, 166, 168, 170, 180, 184, 186, 189, 195, 196, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 209, 210, 211, 214, 215, 222, 228, 231, 233, 234, 235, 238, 239, 240, 242, 243, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 265, 266, 268, 271, 273

Hâğ te'âlâ, 28, 69, 75, 90, 117, 118, 120, 123, 149, 154, 156, 166, 168, 170, 180, 186, 189, 195, 198, 200, 203, 205, 206, 214, 242, 243, 246, 248, 250, 251, 254, 255, 259, 260, 265

Hâkân: Hz. Süleymân divanındaki Türk padişahıdır.

, 77, 228

Ḥākīm-ı Derdiyāyil: Melek, 227

Ḥalākīm-i Cinnī: Hz. Süleymân'ın
tarafında olan cin komutanlarından.

, 191

Ḥālīk, 148, 152, 161, 166, 200, 209,
248, 250

Ḥalīl: Hz. İbrahim'in diğeri adı olduğu
gibi, hâlis dost manasına da gelir.

Şairlerimiz Halil adlı mahbûblarının
ismiyle hâlis dost manasını alarak bir
hayli mazmunlar meydana
getirmişlerdir (Kurnaz, 2013: 222).

Eserde İbrahim Halil aslından diye
geçer.

, 32, 65, 157, 158, 198, 225, 260

Ḥalīl Peygâmbere: : Süleymân-nâme'de
geçen peygamberlerdendir. Hz.
Süleymân'ın divanında bulunmaktadır.

, 225

Ḥalk, 88, 155, 179, 239, 249, 254, 266

Ḥallâk-ı 'âlem, 248, 249

Ḥannâs: Eserde iyileri yolundan
etmeye çalışan hayali bir kişidir.

, 29, 68, 95, 97, 101, 102, 103, 104,
259, 261

Ḥânük-i Bendekî: Süleymân'ın
divanındaki peri komutanlarından.

, 157

Hārūn Sādât: Eserde evliyalar onun
neslindedir., 228

Ḥaṣḥāṣ Dīv: Hz. Süleymân
divanındaki devlerdendir., 231

Ḥaṭlesfüvâ: İnsan organlarının
müvekkeli olan melektir., 130

Ḥavcele-i tekvîn: Hz. Süleymân'ın
divanındaki serverlerden birisidir.

, 171, 241

Ḥâyûş: İnsan organlarının müvekkeli
olan melektir., 129

Ḥazret-i 'İzzet, 251

Ḥazret-i Süleymân, 25, 27, 29, 91, 92,
94, 97, 104, 154, 156, 187, 208,
216, 217, 224, 252

Helşuyüne: İnsan organlarının
müvekkeli olan melektir., 129

Hemrâkil Melek, 226

Ḥıftâş-ı Cinnī: Hz. Süleymân'ın
divanındaki cin komutanlarından.

, 164

Ḥımḥım-ı tekvîn: Hz. Süleymân'ın
divanındaki serverlerden birisidir.

, 171

Ḥıẓr Peygâmbere: Kendisinin; Âdem
as'ın oğlu veya Ays bin İshak as'ın
oğullarından olduğu veya İbrahim as'a
iman ve Bâbil'den, Onunla birlikte
hicret edenlerden birisinin, ya da
Farslı bir babanın oğlu olduğu, kral
Efridun ve İbrahim as devrinde
yaşadığı, büyük Zülkarneyn'e
kılavuzluk ettiği, İsrailoğulları
krallarından ibni Emus'un zamanında
İsrailoğullarına peygamber olarak
gönderildiği, hale sağ olup her yıl,
hacc mevsiminde İlyas as ile
buluştukları rivayet edilir (Köksal,
2016: 107).

Âb-ı hayattan içerek ölümsüzlüğe
kavuştuğu ve her yıl hacca gittiği de
rivayetler arasındadır.

Eserde Hz. Süleymân'ın divanındadır
ve müezzinlik yapar.

, 113, 132

Hind, 46, 70, 93, 133, 135, 145, 158,
207

Hindusitân, 134

Hinik İshâk: Hz. Süleymân'ın ahırında bulunan atlardan biridir. Hz. Süleymân bir çok defa gazaya bu atla gitmiştir.

, 155

Hüb, 63, 143, 152, 203, 270

Ĥudâ, 94, 101, 152, 189, 223

Huyûş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Hüdhüd: İbibik ve çavuş kuşu da denilen kuştur. Hz. Süleymân'la Belkis arasında muhâbere vâsıtası olmuştur (Kurnaz, 2013: 218).

Eserde Hz. Süleymân'ın emrinde olan kuşlardan birisidir. Hz. Süleymân'ın emirlerini yerine getirir.

, 29, 36, 54, 91, 208, 216

Hükemâ, 27, 31, 63, 65, 70, 78, 91, 93, 96, 98, 100, 101, 103, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 124, 126, 127, 133, 135, 136, 146, 155, 161, 162, 163, 168, 171, 181, 186, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 211, 214, 216, 217, 218, 219, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 243, 245, 247, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266

Hümâ: Sührâb Şah'ın kızıdır. Ferruh ile yaşadığı talihsizlikler ve destansı aşk anlatılır.

, 69, 70, 72, 123, 125, 129, 130, 147, 154

Hümâhâkim Kesfiyâyil: Melek, 226

Ĥüsrev Şâh: Endelüs padişahıdır., 228

İ

İblis-i la'în: Eserde iyileri yolundan etmeye çalışan hayali bir kişidir.

, 36, 78, 95, 97, 101, 200, 202

İbrâhîm Peygâmbere: : Hz İbrahim Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen ulü'l-azm olarak bilinen peygamberlerden üçüncüsüdür. Mezopotamya'daki Keldani kavmine gönderilmiştir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'den (sav) sonra Allah katında insanların en üstünüdür. Zira o Allah'ın varlığını kendi aklıyla bulmuştur.

İbrahim as'ın kökenleri Nuh as'ın oğlu Şam'a dayanmaktadır.

Eserde İshak nebî'nin babası olarak bir defa geçmektedir.

, 174, 203

İlâhî, 113

İlyâs Peygâmbere: “Yüce Allah tarafından gönderilen Peygamberlerdendi” (Sâffât 123). Kendisi dağlar ve çöller sahibi olup Rabb'ine ibadetle meşgûl olurdu. Hızır as'dan sonra İsrailoğulları içinde bir çok bid'atlar ihdas edilmiş onlar, Yüce Allah'ın, kendilerinden aldığı Ahd ve Mîsâkı, unutmakla kalmamışlar, putlar dikip onlara tapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Allâh onlara İlyâs as'ı peygamber olarak gönderdi (Köksal, 2016: 136).

Gûyâ Hızır ve İlyas bir Hıdırellez günü birleşmişler, bu cihetle o günün adı Hızır-İlyâs olmuş (Kurnaz, 2013: 212).

Eserde Hz. Süleymân'ın imamlık yaptığı cemaatte tekbir getirmektedir.

, 113, 132

İncîl, 223

İ' tişâm: Sâm-Süvâr'ın

komutanlarındandır., 23, 139, 149, 190

İ' tişâm-ı Erdebîlî, 140

I

İrân, 228

İ

İshâk nebî, 78, 173

İshâk peygâmbere: İshak as, İbrahim as'ın ikinci oğlu olup Hz. Sâre'den doğmuştur (Köksal, 2016: 239). Hz. İbrahim'in vefatından sonra Şam bölgesine Peygamber olarak gönderilmiştir.

“Biz ona (İbrahim'e) İshak ile (Torun'u) Yâkub'u ihsan ettik ve her birini hidayete erdirdik” (Em'am 84).

Eserde atın üzerine ilk binenin İshak peygamber olduğu geçmektedir.

“Ona (İbrahim'e) Sâlihlerden bir Peygamber olmak üzere de, İshak'ı müjdeledik. Hem ona (İbrahim'e), hem de İshak'a bereketler verdik. Her ikisinin neslinden iyi hareket edeni de vardır nefesine apaçık zülmedenler de vardır” (Sâfât 112-113).

, 173

İskenderi, 272

İslâm, 90, 105

İsmâ'îl melek, 170

İsrâfîl: Kıyametin kopacağı zaman Sûr'u üflemekle vazifelendirilen melektir. İlk üflediğinde kıyamet günü olacak, ikinci üflediğinde ise insanlar hesap vermek üzere dirilecektir.

Eserde sadece mecaz ve teşbih unsuru olarak geçmektedir.

, 33, 159, 196, 207

İsteħir Cinnî: Eserde şeytanla iş birliği yapan kötü cinlerdendir., 79, 100, 103, 104

K

Qâdir, 86, 249

Qâf, 32, 69, 91, 92, 93, 94, 103, 108, 120, 121, 159, 237, 246

Kâfir, 111, 258

Qahqahâ bin Qahhâk: Şeytanla iş birliği yapan kötü komutanlardandır.

, 192

Qahrâm-ı Zengî: Zengistan

Padişahıdır. Sâm-Süvâr'ın daveti

üzerine Hz. Süleymân'a tâbi olmuştur.

, 24, 30, 70, 74, 134, 135, 136, 144, 145, 147

Kâmil, 177, 255

Qâmûs Dîv: Hz. Süleymân

divanındaki devlerdendir., 231

Qanţhâr Dîv: Hz. Süleymân

divanındaki devlerdendir., 231

Qâşîţ bin Qâmiţ: : Şeytanın

işbirlikçilerinden olan kötü bir komutandır.

, 194

Qayşer, 77, 228

Kebedürîş Gendürîş: : Hz. Süleymân huzurundaki tekvinlerdendir.

, 231

Kefdüş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Keli'âd-ı Barçalı: Süleymân'ın divanındaki peri komutanlarındandır.

, 157, 161

Kemhliş: İnsan organlarının

müvekkeli olan melektir., 129

Keykâvus bin Keykubâd: Adaletiyle nam salmış İrân mülkü padişahlarındandır.

, 228

Qırât-ı Zengî: Kahrâm Zengî'nin elçisidir., 137

Kibriyâyil melek, 209, 210, 211

Kiflîz Cinnî: Süleymân'ın divanındaki cin komutanlarından.

, 155

Kîlân-ı İklîl: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 182, 194

Ķînâyûş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Kızb, 98, 212

ĶoĶnûs: Hint adalarında yaşayan, kanatları nakışlı, gagaları delikli mevhûm bir kuş (Kurnaz, 2013: 241).

Eserde Hz. Süleymân'ın divanındaki kuşlardan biridir. Diğer kuşlarla beraber devasa kanatlarıyla divan üstünde döner dururlar.

, 34

Ķoşâd Dîv: Hz. Süleymân divanındaki devlerdendir., 231

Kûd bin 'Avrî: Hz. Süleymân devletinde, Ramazan ayının hesabını tutan kimsedir.

, 230

kûh-ı Elbruz: Elbiruz dağı., 236

Ķuţâţ Ħan: Yunan melikidir., 77, 228

Ķuţţâ' -ı Zengî: Zamanın Zengî kabilesine mensup ermişlerindedir.

, 139

Kündek EĦremen: Süleymân'ın divanındaki cin komutanlarından.

, 155

Kürd, 33, 159

L

Li-li' aykelâ: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

LoĶmân Ħakîm: Lokman as Dâvûd as devrinde yaşamıştır ve Mısır Nub kabilesine mensuptur. Medyen ve

Eyke halkındandır. İsrail oğullarından bir adamın kölesi iken azad edilmiş ve kendisine mal da verilmiştir. (Köksal, 2016: 229). Allah tarafından kendisine hikmet verilmiştir.

Eserde Lokman hakim olarak geçer. Anlatılan olaylar genellikle Lokman hakim kavlincedir ve bir çok olayın içindedir.

, 70, 72, 74, 78, 90, 109, 111, 112, 113, 115, 122, 123, 124, 132, 161, 162, 171, 173, 180, 191, 203, 212, 214, 218, 220, 224

LoĶmân-ı Ekber ibni 'Ād: Süleymân'ın divanında bir kahramandır., 119

M

Maĝrib, 166

Maĥmûd, 63, 87, 157, 165, 169, 203, 232, 270

Mâl-i Amtûn-ı Emîn Azeryâhû bin

Şîşâ: Hz. Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

Mâlîşhân perrî, 241

Manţûş-ı Zengî: Zengubar şehrinin mimarıdır., 142

Mâr, 157

Medâris Dîv: Hz. Süleymân divanındaki devlerdendir., 231

Medîne, 209

Mekke, 54, 156, 205, 209, 210, 211, 238

Melek-i A' zam: Eserde geçen zamanın yıl meleğidir., 171

Melek-i Dehneş: Ruhlar aleminin meleklerindedir.

, 171

Melik-i Aĥmer: Hz. Süleymân divanındaki cinlerden birisidir.

- Zaman zaman diyaloglarda da bulunan bir kahramandır. Hz. Süleymân'ın saltanatı için mücadele eder., 23, 24, 29, 70, 76, 93, 97, 100, 104, 106, 107, 108, 109, 131, 198, 231
- Melik-i Gâbirî: Eserde Haveristan şahıdır. Can bin Can kalesinde Adunya bin Davud'un canına kasteder.
- , 93
- Melik-i Meytâtavuş: Yedi yıldızdan birine tabi olan cindir.
- , 231
- Melik-i Sepîdü'l-^c azm: Yedi yıldızdan birine tabi olan cindir.
- , 231
- Melik-i Şehmûreş: Yedi yıldızdan birine tabi olan cindir.
- , 231
- Mengüşla: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130
- Mervhüş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129
- Meshûr bin Yehmûr: Şeytanla iş birliği yapan kötü komutanlardandır.
- , 192
- Meşlüleş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129
- Meyteşerveş melik: Hz. Süleymân divanındaki meleklerdendir.
- , 241
- Mısr, 25, 69, 87, 90, 175, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 191, 194, 224, 228, 237
- Mikâyil: Tabiat olaylarını düzenlemekle vazifelendirilmiş melektir.
- Eserde sadece bir yerde meccaz ve teşbih unsuru olarak geçmektedir.
- , 196
- Muhammed: Eserde Firdevsî sürekli Hz. Muhammed'e salavat ister.
- , 28, 30, 63, 104, 118, 223, 225, 227, 252, 265, 270
- Mūsâ Peygâmbere: İsrailoğulları'ndan İmran adındaki bir kimsenin oğludur. Hem yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrâiloğulları'nı Fiavun'un zulmünden kurtarıp özgürlüğe kavuşturan bir liderdir.
- Eserde bazı olaylar Musa Peygamber şeriatince ele alınır ve Musa peygambere münzel olan kitap bağlamında ele alınır.
- , 93, 109, 214
- Muşâf*, 27, 235, 239
- Muşlişâhin: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir.
- , 130
- Mücrim, 124
- Müfliz Cinnî: Süleymân'ın divanındaki cin komutanlarındandır.
- , 155
- Mühefhef-i Cinnî: : Elhinc-i Cinnî avanlarından olan bu cin iyilerin karşısındadır.
- , 101, 108
- Mürsel*, 32, 115, 126, 127, 128, 158, 186
- müvekkeli-i Bahâyim: Hz. Süleymân'la diyalog halinde olan ve ona kendinden önce gelen Süleymân'lar hakkında bilgi veren melektir.
- , 226, 243, 245, 247, 248
- müvekkeli-i Haşâbeş Şānmulār: Melek, 226

N

Nāşen Peygāber: Eserde geçen peygamberlerdendir.

Eserde Hz. Süleymân'ın divanında bulunmaktadır.

, 180, 227

Nāşirāt-ı Dīv: Şeytanla iş birliği yapan kötü devlerdendir.

, 192

Nāvil bin Nāşen: Hz. Süleymân devletindeki kilerci başıdır.

, 230

Nehye vü 'Unuq: Divandaki müvekkellerdendir., 129

Nemrūd: Bâbil'in müessisi ve hükümdarıdır. İlahlık davasında bulunan ve İbrahim'in dine davetine ehemmiyet vermediği gibi İbrahim'i yakalayıp mancınıkla ateşe atan cabbardır. Rivayete göre İbrahim - Allah'ın emriyle- ateşte yanmamış, ateş gülistan olmuş Nemrūd da sivrisinekler tarafından öldürülmüştür (Kurnaz, 2013: 221).

Eserde Nemrūd-ı la'in diye geçer.

, 78, 174, 203, 235

Nîl, 191

◊

◊ Acem, 177

◊ Acilān Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 182

◊ Aciryāhūben: Şeytan nesliyle savaşan cin komutanı., 179

◊ Akrîkarhā Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 191, 182

◊ Aluṭmahāhāyil: Hayvanlara melik olan müvekkel.

, 165

◊ Amālîka: Yer ismidir. Meliki Sührâb Şah'tır., 110, 121, 228, 267

◊ Angūş-ı Şāh, 142

◊ Angūş-ı Zengî: Canını Azrailin aldığı ifade edilen Zengî ulularındandır.

, 142

◊ Ankā: İsmi olup da cismi olmayan bir büyük kuştur. Sîmurg, Zümrüdüanka da derler (Kurnaz, 2013: 58). Kaf dağıda yaşadığı rivayet edilir.

Hz. Süleymân safında mücadele eden büyükçe kanatları olan bir kuştur.

, 65, 91, 92, 93, 138

◊ Arab, 34, 67, 68, 120, 142, 156, 177, 186, 200, 204, 205, 216, 234, 237, 248, 251, 253, 266

◊ Āşifāt-ı Dīv: Şeytanla iş birliği yapan kötü devlerdendir.

, 192

◊ Azeryāhūben Nāşen: Hz. Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

◊ İsa: İncil'in indirildiği Hristiyanlığın peygamberi, 33, 89, 154, 160, 240

◊ İzzet, 134

◊ Uleyānu melek: Melek, 226

P

Pihrūz Şah: Bedehşeh Şahıdır., 70, 145

R

Rabbānî, 30, 62, 93, 100, 128, 157, 165, 227, 235, 239, 243, 267

Racîm: Eserde iyileri yolundan etmeye çalışsan hayali bir kişidir.

, 23, 24, 27, 29, 32, 68, 94, 96, 97,
101, 102, 104, 158, 259, 260
Raḥne: Hz Süleymân'ın emrindeki
kuşlardandır., 91, 92, 93
Raḳīm bin ' Akīm: Hz. Süleymân'ın
tarafında olan cin komutanlarından.

, 182

Raḳīm-i Cinnī: Hz. Süleymân'ın
divanındaki cin komutanlarından
birisidir.

, 191, 193

Rātūşāyil-i Ḥakīm: Divandaki
müvekkellerdendir., 129

Rāzıḳ, 152, 200, 239

Reşelāş: İnsan organlarının müvekkeli
olan melektir., 130

Rūḥ Şāh-ı Cinnī: Süleymân'ın
divanındaki cin komutanlarından.

, 155

S

Şādıḳ, 228

Şafşāḥa-i Cinnī: Şeytanın
işbirlikçilerindedir., 35, 192

Şaḡar-ı Cinni: Şeytanla iş birliği yapan
kötü cinlerdendir.

, 182

Şaḡr-ı Nār, 30, 166, 244

Saḳlān-ı Şāh: Sām-Süvâr'a tâbi olan
şahlardandır.

, 135

Saḳṭatnevā: İnsan organlarının
müvekkeli olan melektir.

, 130

Şālīḥ peygamber: Salih Peygamber
Semud kavmi içinde Baba ve Ana
soyu yönünden en seçkin ve üstün bir
durumda idi.

Semud kavmi işi büsbütün aızıtıp
Allah'ın emrine aykırı olarak putlara
tapmağa, yer yüzüne fesat çıkarmağa,
taşkınlık etmeğe başladıkları zaman
Yüce Allah Salih as'ı peygamber
olarak gönderdi (Köksal, 2016: 126-
127) (Âraf 74; Hûd 61)

Eserde Salih peygamber sadece
Allah'ın ibreti verilmek suretiyle
efsane olarak geçer.

, 33, 160

Şalsāl-ı Dīv: Ekvân-ı Dīv'in amcasıdır.
Şeytanla iş birliği yapan devlerdendir.

, 180, 181, 182, 184, 187, 195

Şamşam-ı Cin: Şeytanın
işbirlikçilerindedir.

, 34, 192

Sām-süvâr: Meşhur İran
kahramanlarından Nerîmân'ın oğlu
olan Sām, Ferîdûn zamanında
yaşamıştır. Babası gibi pehlivan olan
kahraman Tûrân'a karşı başarılar elde
etmiştir.

Eserde Hz. Süleymân'ın
pehlivanlarından olan Sām-süvâr
anlaşıldığı üzere iyi bir kimsedir. İri
yarı bir pehlivan olduğu anlaşılan
hayali kahraman Hz. Süleymân adına
bir çok savaşa girmiş ve başarılı
olmuştur.

, 24, 25, 34, 64, 68, 69, 70, 71, 74, 76,
91, 92, 93, 104, 133, 135, 136, 140,
142, 144, 145, 146, 147, 148, 149,
154, 155, 188, 229

Selāmā' ayil: Hz. Süleymân'ın
divanındaki melek komutanlarından
biridir.

, 166, 168, 169

Semendûn-ı Cinnî: Hz. Süleymân safında mücadele eden iyi cinlerdendir. Sürhbad cinni ile savaşıp Mısır halkının ayanlarını kurtarıp Hıms şehrine koyarak Hz. Süleymân'ı memnun etmiştir. Bir çok olayda geçen Semendûn-ı Cinnî, Hz. Süleymân ile bir çok defa diyaloga girmiştir ve bazı olaylarda Hz. Süleymân'ın fikirlerine etki etmiştir.

, 25, 35, 74, 164, 165, 181, 183, 186, 187, 190, 191, 193

Semendûn-ı Hezâr Yek-dest-i Cinnî, 25, 163

Sencâyil melek: Melek, 226

Sertâk Dîv: Hz. Süleymân divanındaki devlerdendir.

, 231

Sîmurg: Ankâ kuşuyla aynı olan Sîmurg eserde ikisi farklı olarak alınmıştır., 32, 91, 92, 93, 94, 120, 159, 239

Sind, 146

Sindustân, 134

Sulţân Bâyezîd, 28, 62, 88, 224, 271

Sulţân İldırım han: 1448'de

Dimetoka'da doğdu. Fatih Sultan Mehmed'in Gülbahar Hatun'dan doğan büyük oğludur. Yedi yaşında iken Amansya sanak beyliğine gönderildi. 1457 baharında da kardeşi Mustafa ile birlikte Edirne'de sünnet edildi. (İA, 1993, 5c. s. 234).

Eser Yıldırım Han'a sunulduğundan sürekli saygı ifadeleriyle geçmektedir.

, 224

Sührâb şâh: Rüstem'in oğludur. Tûrân'da doğmuştur. Anası Türk'tü. Rüstem av için Semengân şehrine varıp, valinin kızını aldı. Bir oğlu oldu. Çocuk büyüdükten sonra

Efrasiyab'ın askeriyle Keykavus cengine geldi. Orada babasıyla harbe tutuştu. Rüstem mağlup oluyorken bir hile ile Sührâb'ı devirdi (Kurnaz, 2013: 33).

Amâlika melikidir. Hz. Süleymân'ın divanında yeri vardır. Kendisine getirilen siyah name ile kurguya dahil olur.

, 69, 70, 77, 110, 111, 113, 114, 115, 123, 125, 131, 154, 228

Süleymân bin Cân, 164, 166

Süleymân Hâzreti: Hz. Süleymân as Dâvûd as'ın oğludur. Babası Dâvûd'un vefâtından sonra tahta geçmiş ve aynı zamanda kendisine peygamberlik verilmiştir.

Hz. Süleymân krallıkta ve kadılıkta babasından üstündü, babası ise Allah'a ibadette oğlundan daha ileride idi (Köksal, 2016: 206).

Eserde Hz. Süleymân neredeyse bütün anlatıların içinde geçmektedir. Bir kısmında arabulucu iken bir kısmında meleklerle diyalog kurarak onlardan bilgi alır. Genel itibariyle Hz. Süleymân üzerine kurulu olan anlatılarda olayların gidişatına Hz. Süleymân yön vermektedir., 32, 63, 65, 69, 70, 76, 91, 92, 94, 99, 100, 101, 109, 113, 114, 116, 122, 124, 125, 126, 128, 129, 154, 155, 158, 164, 165, 169, 170, 171, 180, 181, 188, 197, 199, 202, 208, 213, 217, 218, 219, 224, 228, 229, 231, 234, 237, 238, 242, 244, 247, 250, 254, 255, 257, 258, 259, 265, 266, 267, 269

Süleymân Nebî, 91, 96, 98

Süleymân Peygâmbet, 29, 90, 93, 104, 132, 140, 265, 268

Sündūs-ı Cinnī: Hz. Süleymân'ın divanındaki iyi cinlerdendir. Sâmsüvâr'ın mesajlarını karşı tarafa iletir.

, 183, 186, 191

Sünnī, 100

Sürh-bād-ı Cinnī: Şeytan'la iş birliği yapan kötü cinlerdendir., 25, 29, 35, 74, 96, 97, 99, 102, 104, 107, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 197

Ş

Şalkâyil melek: İnsanlara müvekkel olan melektir., 226

Şefşefişâ: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Şehmüreş melik: Yedi yıldızdan birine tabi olan cindir.

, 241

Şekkâl-i 'ifrît: Şeytanın işbirlikçilerindendir., 192

Şelşelâyil: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir.

, 130

Şem'î bin A' lā: Hz. Süleymân devletinde, Şaban ayının hesabını tutan kimsedir.

, 35, 230

Şerāyil-i Melek: İnsanlara müvekkel olan melektir., 122

Şit Peygamber: Hz. Âdem as ve Hz. Havvâ'nın üçüncü oğlu olup Hâbil'in katlinden 5 yıl sonra dünyaya gelmiştir. Kâbe'yi inşa edenin Şit as olduğu rivayet olunur. Ölünceye kadar Mekke'de ikâmet etmiş, 912 yaşında vefat etmiştir. Âdem as, kendisinden sonra Şit as'i halife bırakmıştır (Huart, 1993: 575-576).

Eserde aba kaftanın giyenin ilk Şit Peygamber olduğu söylenir.

, 173, 210

T

Tagargurı Cinnī: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 182

Tehlgüş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Tenhimvâş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Tenîşuyüş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 130

Tevrât, 32, 68, 102, 104, 109, 116, 125, 126, 158, 223, 266

Türân: Eserde olayların geçtiği yerlerden., 228

Ṭahmürîş-i Melek: Melik-i Ahmer'e hükm eden meleklerdendir.

, 131

Ṭahtuyû: Melek, 226

Ṭâlihan perrî, 241

Ṭâlishân Mâlishân perrî, 231

Ṭâṭûris ḥakîm: Hz. Süleymân divanındaki ukaladandır.

, 229

Ṭāvūs-ı Kudsî: Hz. Süleymân'ın iki rekat hacet namazını kıldıktan sonra diyalog kurmak için Allah tarafından gönderilen melektir., 28, 113, 115, 123, 171, 210

Ṭev' adyâyil: Hayvanlara melik olan müvekkel., 166

Ṭev' âriyâyil: Hz. Süleymân'ın divanındaki meleklerden birisidir.

, 171

U

U^c ziret: Efrasiyab Şah'ın kardeşidir. Oğlusu olan Şehzade Ferrûh'un ölümünden büyük üzüntü duyar., 68, 79, 109, 111, 112, 113, 115, 121, 123, 125, 130

V

Y

Yâbir bin Menâşi^c : Hz. Süleymân devletinde, Rebiyülevvel ayının hesabını tutan kimsedir.

, 35, 230

Yâser Peygâmbere: Eserde geçen peygamberlerdendir, 180

Yehüşâfet bin Asilûd: Hz. Süleymân devletindeki beylerbeyidir.

, 230

Yehüşâfet bin Fârû^c : Hz. Süleymân devletinde, Recep ayının hesabını tutan kimsedir.

, 230

Yelhîş: İnsan organlarının müvekkeli olan melektir., 129

Yemlûn Hâkîm: Hannas, Yemlûn Hakim sûretine girerek etrafındakileri kandırmaya çalışır., 101, 102, 103, 104

Yezdân, 93, 95

Yûsuf Peygâmbere: Yusuf b. Yakub b. İshak b. İbrahim as'dır (Köksal, 2016: 271). Yakup'un en sevdiği eşinden olan en sevdiği oğludur. Kur'an-ı Kerîm'de kendi adı ile bir sure vardır. Yusuf sûresi 111 ayettir. Ayetlerin 98'i Hz. Yusuf'tan bahseder.

Mısır azizinin hanımı Züleyhâ'nın zina yapma teklifini reddettiği için zindana düşer burada kralın gördüğü rüyayı güzel yorumlaması üzerine zindanda çıkarılır ve suçsuzluğu bu şekilde anlaşılır. Zamanla kralın baş danışmanı olan Yusuf ülkeyi kıtlıktan kurtarır.

Eserde bir yerde geçer ve atlar hakkında bilgiler verir.

, 175

Yûsuf Şiddîk, 175

Z

Zâl-i Destân: Hz. Süleymân tarafında olan bir kahramandır. Süleymân'ın divanında kendisinin de bir kürsüsü bulunmaktadır.

, 91, 92

Zebûr, 69, 102, 104, 193, 237

Zedâ^c -ı Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 191

Zemzeme-i 'Ayyâr: : Sâ'm-Süvâr'ın komutanlarından.

, 74, 134, 137, 147

Zengî, 30, 71, 74, 134, 135, 136, 138, 144, 145, 146, 147, 151, 190

Zengül: Kahrâm Zengî'nin büyük oğludur., 141, 148

Zerâ^c yim-i Cinnî: Hz. Süleymân'ın tarafında olan cin komutanlarından.

, 182

Ziyâret-i 'Uşşâk: Kubbe adı., 69, 155

ÖZGEÇMİŞ

11.02.1991 tarihinde Adana’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana ili Seyhan ilçesinde tamamladı. Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü 2014 yılında tamamladı. 2015 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde yüksek lisans eğitimine başladı ve 2017 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’sinin 67. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin) adlı teziyle tamamladı.